

Irving Stone
Agonie și extaz

*

Irving Stone

Agonie și extaz

Volumul I

Traducere: Oana-Emilia Țarnă-Bacoșcă

Cartea întâi

Atelierul

1

Stătea în fața oglinzii din dormitorul de la etaj și își schița obrăjii sfrijiți cu pomeții înalți, fruntea lată și urechile dispuse prea înspre spatele capului, cu părul întunecat cu o claie de cârlionți, și ochii de culoarea chihlimbarului, foarte depărtați unul de celălalt.

„Nu sunt creat prea bine, își spuse băiatul de treisprezece ani. Capul meu nu este bine proporționat, căci fruntea îmi domină gura și bărbia. Cineva ar fi trebuit să folosească firul cu plumb.”

Își mișcă ușor corpul vânos, cu mare atenție, ca să nu-i

trezească pe cei patru frați care dormeau în jurul lui, apoi își ciuli urechile ca să audă fluieratul prietenului său Granacci, dinspre Via dell'Anguillara. Cu mișcări rapide ale creionului a început să-și retraseze chipul, lărgind ovalul ochilor, rotunjind fruntea, lățind obrajii înguști, făcând buzele mai pline, bărbia mai mare. „Gata, acum arăt mai bine. Păcat că o față nu poate fi redesenată înaintea de a fi creată ca planurile pentru fațada Domului.”

Trilul unei păsări a ajuns în cameră prin fereastra înaltă de trei metri, pe care o deschisese în aerul rece al dimineții. Și-a ascuns hârtia de desen sub perna de la capul patului și a coborât fără zgomot în stradă, pe scara în spirală, făcută din piatră.

Prietenul lui Francesco Granacci era un tânăr de nouăsprezece ani, mai înalt cu un cap decât el, cu părul blond și ochii ageri, albaștri. Ani în șir, Granacci i-a furnizat materiale pentru desen și refugiu în casa părinților lui vizavi de Via dei Bentaccordi, precum și schițe împrumutate pe furis din atelierul lui Ghirlandaio. Chiar dacă era fiul unei familii înstărite, Granacci a fost înscris ucenic în atelierul lui Filippino Lippi la zece ani, la treisprezece ani a pozat pentru figura centrală a tânărului înviat din pictura „Sfântul Petru înviind pe nepotul împăratului” din mănăstirea carmeliților, pe care Masaccio a lăsat-o neterminată, iar acum era ucenicul lui Ghirlandaio. Granacci nu-și lua în serios propria pictură, dar avea un ochi ascuțit pentru talentul altora.

— Și chiar vii cu mine de data asta?, a întrebat Granacci entuziasmat.

— Acesta-i cadoul pe care mi-l fac de ziua mea.

— Bine.

Îl luă pe tânărul său prieten de braț, conducându-l pe Via dei Bentaccordi, ce fusese construită pe latura ovală a vechiului Colosseum roman, pe lângă zidurile închisorii Stinche.

— Ține minte ce ți-am spus despre Domenico Ghirlandaio! Sunt ucenicul lui de cinci ani deja și îl cunosc

bine. Fii umil. Îi place ca ucenicii lui să îl adore.

Au cotit îndată pe Via Ghibellina, chiar lângă Poarta Ghibellina, cea care marca hotarul celui de-al doilea zid de piatră al oraşului. Au trecut pe lângă superbul Palat Bargello, cu grădina plină de culoare a guvernatorului, la stânga lor, și apoi, după ce au cotit la dreapta pe strada Proconsulului, au mers pe lângă Palatul Pazzi. Băiatul și-a trecut visător mâna peste zidul lui, cu blocurile-i de piatră brută.

— Hai să ne grăbim, l-a zorit Granacci. Acum e cel mai bun moment al zilei pentru Ghirlandaio, înainte să înceapă să deseneze.

Tinerii au trecut cu pași grăbiți pe străzile înguste, mergând pe strada Fierului Vechi, cu palatele-i de piatră și scările exterioare ce duceau spre apartamentele de la etaj. Au traversat pe Via dei Corso și au zărit pe partea dreaptă, printr-o crăpătură în Via dei Tedaldini, un fragment al Domului, acoperit cu țigle roșii, și după încă o casă, spre stânga, Palatul Senioriei, cu arcadele sale, cu ferestrele și crenelurile de piatră roșiatică ale turnului ce se ridicau pe cerul florentin în albastrul palid al răsăritului. Ca să ajungă la atelierul lui Ghirlandaio au trebuit să treacă prin Piața Veche, unde, atârnați pe tarabele măcelarilor, erau expuși viței despicați de-a lungul șirei spinării. De aici nu mai rămâneau decât câțiva pași pe strada Pictorilor, până la colț cu Via dei Tavolini, unde se vedea ușa deschisă a atelierului lui Ghirlandaio.

Michelangelo s-a oprit un moment să privească statuia de marmură a Sfântului Marcu, a lui Donatello, în nișa bisericii Orsanmichele.

— Sculptura e cea mai nobilă artă!, a exclamat el, cu vocea plină de emoție.

Granacci a rămas surprins că prietenul lui i-a ascuns de-a lungul a doi ani de prietenie admirația sa pentru sculptură.

— Nu sunt de acord cu tine, a adăugat el liniștit. Dar nu

te mai holba, avem treabă de făcut.

Băiatul a tras adânc aer în piept. Apoi pășiră împreună în atelierul lui Ghirlandaio.

2

Atelierul era o cameră cu tavanul înalt, în care plutea un miros înțepător de vopsea și cărbune. În mijloc se afla o masă de scânduri nerindeluite, puse pe capre din lemn, în jurul căreia stăteau ghemuiți pe bănci șase ucenici somnoroși.

Într-un colț, un bărbat măcina culori într-un mojar, iar de-a lungul peretelui erau sprijinite cartoane colorate cu fresce terminate deja de maestru, „Cina cea de Taină” a Bisericii Ognissanti și „Chemarea primilor apostoli”, pentru Capela Sixtină din Roma.

În spate, într-un colț ferit, pe o platformă ridicată, stătea un bărbat de aproape patruzeci de ani, a cărui masă de lucru era singurul loc ordonat din atelier, cu rânduri îngrijite de penițe, pensule, caiete de schițe, foarfece și alte instrumente atârinate de cârlige, iar în spatele lui, pe rafturi, erau volume de manuscrise ornamentate.

Granacci se opri în fața mesei maestrului său.

— *Signor*¹ Ghirlandaio, acesta este Michelangelo, cel despre care v-am spus.

Michelangelo s-a simțit ținut de ochii vestiți pentru că putem vedea și memora dintr-o privire mai mult decât ochii oricărui alt artist din Italia. Dar și băiatul și-a folosit ochii ca pe niște penițe de argint, desenând pentru un portofoliu imaginar pe artistul care stătea deasupra lui într-o haină azurie, cu o pelerină roșie peste umeri ca să-l protejeze de frigul lui martie, cu o tichie roșie. Avea fața delicată cu buze pline, purpurii, obrații trași, părul negru abundent, cu cărare pe mijloc, purtat până la umeri, cu degetele lungi și suple ale mâinii drepte strânse în jurul gâtului. Tânărul

¹ Domnule (lb. italiană).

Michelangelo și-a adus aminte de Granacci povestindu-i exclamația lui Ghirlandaio de-acum câteva zile:

— Acum că am început să înțeleg această artă, ce păcat că nu pot avea toate zidurile Florenței, să le acopăr cu fresce.

— Cine este tatăl tău?, a întrebat Ghirlandaio.

— Lodovico di Lionardo Buonarroți-Simoni.

— Am auzit de el. Câți ani ai?

— Treisprezece.

— Aici începem cu ucenicii la zece ani. Ce ai făcut în ultimii trei ani?

— Mi-am pierdut timpul la școala lui Francesco da Urbino, studiind latina și greaca.

Un freamăt abia perceptibil al buzelor întunecate ca vinul ale lui Ghirlandaio arăta că-i place răspunsul.

— Poți să desenezi?

— Pot să învăț.

Granacci, vrând să-și ajute prietenul, dar neputând să dezvăluie că-i împrumutase lui Michelangelo schițe din atelierul lui Ghirlandaio ca să le copieze, se grăbi să spună:

— Are mână bună. A desenat pe pereții casei din Settignano a tatălui său. Unul, un satir...

— A, un muralist, remarcă glumeț Ghirlandaio. Mi-am mai găsit un rival acum, la bătrânețe.

Michelangelo era atât de concentrat, încât îl luă în serios pe Ghirlandaio.

— N-am încercat niciodată culorile. Nu e stilul meu.

Ghirlandaio a rămas surprins de răspuns, dar se strădui să nu o arate:

— Văd că nu-ți lipsește modestia. N-o să-mi devii rival, nu pentru că n-ai avea talent, ci pentru că nu-ți pasă de culori.

Michelangelo simți, mai degrabă decât să audă, în spatele său, vaietul lui Granacci.

— Nu la asta m-am referit.

— Ești mic pentru treisprezece ani. Arăți prea fragil

pentru munca grea a acestui atelier.

— N-ai nevoie de mușchi puternici ca să desenezi.

Băiatul își dădu seama că a fost momit să spună ce nu trebuia și că, pe lângă asta, mai și ridicase tonul. Ucenicii și-au ridicat privirile la auzul acestor vorbe. După câteva clipe, buna dispoziție a lui Ghirlandaio se făcu din nou simțită.

— Prea bine, dac-ar fi să schițezi ceva pentru mine, ce anume ai desena?

Ochii lui Michelangelo se plimbară peste atelier, adunând impresii așa cum adună tinerii struguri la culesul viilor.

— De ce nu chiar atelierul?

Ghirlandaio a râs scurt, disprețuitor, ca și cum ar fi fost salvat dintr-o situație stânjenitoare.

— Granacci, dă-i lui Buonarroti hârtie și cărbune. Acum, dacă n-ai nimic împotriva, mă voi întoarce la munca mea.

Michelangelo își găsi un unghi favorabil lângă ușă, de unde avea cea mai bună vedere asupra atelierului, și se așeză pe o bancă pentru a desena.

Granacci șovăia lângă el.

— De ce-ai ales o temă așa de grea? Nu te grăbi. O să uite că ești aici...

Ochii și mâna îi lucrau bine împreună, prinzând cele mai importante lucruri din această cameră mare: masa de lucru din centru cu ucenicii de ambele părți, Ghirlandaio pe platforma lui sub fereastra dinspre nord. Pentru prima dată de când intrase în atelier, respirația îi era normală. La un moment dat, simți că cineva i se apleacă peste umăr.

— N-am terminat, spuse.

— E destul. Ghirlandaio luă hârtia și se uită la ea un moment. Ai mai lucrat vreodată într-un atelier? La Rosselli?

Michelangelo cunoștea disprețul lui Ghirlandaio pentru Rosselli, care era șeful celuiilalt atelier de pictură din Florența. Cu șapte ani înainte, Ghirlandaio, Botticelli și Rosselli fuseseră chemați la Roma de Papa Sixtus al IV-lea

pentru pictarea unor fresce ale Capelei Sixtine, abia construită.

Rosselli l-a cucerit pe pontif cu folosirea celui mai țițător roșu și albastru ultramarin și prin poleirea cu aur a fiecărui nor, a fiecărui veșmânt și copac, câștigând astfel premiul mult râvnit.

Băiatul a dat din cap că nu.

— Am desenat la școală când nu se uita profesorul Urbino. Și am copiat după Giotto, în Santa Croce, după Masaccio, în Biserica Carmine...

Potolit de răspunsul băiatului, Ghirlandaio spuse:

— Granacci avea dreptate. Ai mână bună.

Michelangelo își întinse mâna, rotind-o:

— E mâna unui pietrar, răspunse mândru.

— Nu avem nevoie de pietrari într-un atelier pentru fresce. O să te fac ucenic, dar cu aceleași condiții ca și când ai avea zece ani. Trebuie să-mi plătești șase florini în primul an...

— Nu pot să plătesc nimic.

Ghirlandaio s-a uitat aspru la el.

— Cei din neamul Buonarroti nu sunt niște sărântoci de la țară. Din moment ce tatăl tău vrea să-mi fii ucenic...

— Tatăl meu mă bate de fiecare dată când vorbesc despre pictură.

— Dar nu pot să te primesc decât dacă el semnează contractul breslei doctorilor și farmaciștilor. Așa că nu cred că poți să scapi de încă o bătaie.

— Sper că o să-l împlânzească dorința dumneavoastră de a mă primi. Plus faptul că îi veți plăti șase florini în primul an, opt în al doilea și zece în al treilea.

Ochii lui Ghirlandaio se aprinseră dintr-odată.

— N-am mai auzit așa ceva! Să plătesc pentru „privilegiul” de a te învăța!

— Atunci nu pot veni să lucrez cu dumneavoastră. Asta e singura modalitate.

Cel care măcina culorile își rotea pisălogul aiurea în aer,

În timp ce se uita peste umăr la această scenă. Ucenicii de la masă nici nu se mai prefăceau că lucrează. Artistul și potențialul ucenic își inversaseră pozițiile, ca și cum Ghirlandaio era cel care, având nevoie de Michelangelo, trimisese după el. Michelangelo putea vedea refuzul cum se contura pe buzele maestrului.

Dar își păstră poziția, demn în fața bărbatului și față de el însuși, privind direct la Ghirlandaio, parcă spunându-i:

— Trebuie să faci asta. Voi fi demn de tine.

Dacă băiatul ar fi dat cel mai mic semn de slăbiciune, Ghirlandaio l-ar fi refuzat. Dar în fața acestei înfruntări meșterul simți un fel de admirație în ciudată. Se dovedi încă o dată că merita faima de om „iubitor și iubit”, spunând:

— E evident că nu vom termina niciodată frescele din altar, comandate de Tornabuoni fără ajutorul tău prețios. Adu-l pe tatăl tău.

Aflați din nou afară pe Via dei Tavolini, în mijlocul comercianților și cumpărătorilor ieșiți cu noaptea-n cap după târguieli, Granacci își puse afectuos un braț pe umerii băiatului.

— Ai încălcat toate regulile. Dar te-a primit!

Michelangelo se întoarse zâmbitor spre prietenul lui, cu ochii strălucind.

Surâsul său de acum reușea să-i corecteze trăsăturile, așa cum le făcuse creionul lui dimineață în fața oglinzii: când, despărțite într-un zâmbet, buzele-i erau pline, descoperind dinții albi și puternici, și bărbia împinsă înainte era într-o simetrie perfectă cu partea de sus a feței.

3

Pentru Michelangelo, ori de câte ori trecea pe lângă casa familiei poetului Dante Alighieri și biserica din piatră Badia era ca o plimbare printr-o galerie, căci un toscan tratează piatra cu tandrețea cu care un amant își mângâie iubita. Încă de pe vremea strămoșilor lor etrusci, locuitorii din

Settignano și Florența aduceau piatră din munți, târând-o cu boi până pe pământul lor, o tăiau, o șlefuiau și o modelau, pentru a construi din ea case și palate, biserici și porticuri, forturi și ziduri. Piatra era fructul pe care pământul toscan îl dăruia cu cea mai mare generozitate.

Toscarii știau din copilărie ce textură are și cum miroase, ce gust îi are coaja și pulpa, cum se transformă în căldura toridă, în ploaie, în lumina lunii, în vântul rece *tramontana*². Timp de o mie cinci sute de ani, strămoșii lor au folosit autohtona *pietra serena*³, piatra senină, la construirea unui oraș de o frumusețe atât de răpitoare, încât Michelangelo, ca și alții înaintea lui, a exclamat:

— N-o să trăiesc niciodată departe de umbra Domului.

Michelangelo și prietenul său ajunseră împreună la atelierul tâmplarului care folosea parterul casei pe care familia Buonarroti o închiriasse pe Via dell'Anguillara.

— *A rivederci*⁴, cum i-a zis vulpea blănarului, a spus Granacci.

— Da, o să mă scarmene tata, a răspuns el încruntându-se, dar, spre deosebire de vulpe, eu o să fiu viu și mâine.

Apoi coti spre Via dei Bentaccordi, făcu un semn cu mâna celor doi cai ale căror capete ieșeau afară pe ușa grajdului de vizavi, și urcă scările din spate spre bucătăria familiei.

Mama lui vitregă pregătea rețeta ei preferată, *torta*⁵. Puii fuseseră prăjiți în ulei devreme dimineața, tocați pentru cârnați cu ceapă, pătrunjel, ouă și șofran. Șunca și carnea de porc au fost transformate în ravioli cu brânză, făină, cuișoare, ghimbir și așezate, împreună cu carnații de pui, între straturi de aluat de foi, curmale și migdale. Toată compoziția avea forma unei plăcinte și era pregătită a fi

² Vânt ce suflă dinspre nord (lb. italiană).

³ Gresie (lb. italiană).

⁴ La revedere (lb. italiană).

⁵ Tartă (lb. italiană).

pusă pe jarul fierbinte, la copt.

— Bună dimineața, *madre mia*⁶.

— A, Michelangelo. Azi am ceva special pentru tine: o salată care ți se topește în gură.

Lucrezia di Antonio di Sandro Ubaldini da Gagliano avea un nume care îi era mai lung decât lista obiectelor pe care le adusese ca zestre, căci ce alt motiv ar fi avut o femeie atât de tânără să se mărite cu un văduv cărunt de patruzeci și trei de ani, cu cinci fii, și să gătească pentru cei nouă Buonarroti?

Ea se trezea în fiecare dimineață la ora patru ca să ajungă la piață în același timp în care veneau *contadini*⁷ pe străzile pietruite cu căruțele pline de fructe și legume proaspete, ouă și brânză, plus carne și preparate din carne. Chiar dacă nu ajuta țăranii să descarce, măcar le ușura încărcătura alegând „din zbor” produsele, înainte de a fi aranjate pe tarabe: cele mai verzi și mai fragede păstăi și *piselli*⁸, smochine și piersici perfecte.

Michelangelo și cei patru frați ai lui o numeau // *Migliore*⁹, pentru că fiecare ingredient pe care îl folosea la gătit trebuia să fie cel mai bun.

La răsăritul soarelui era înapoi acasă, cu coșurile pline. Nu-i păsa nici cum era îmbrăcată, nu-i păsa nici de fața-i simplă, măslinie, cu un puf de mustață, de păru-i lipsit de strălucire legat strâns la spate. Dar Michelangelo o vedea că radiază când, cu obrajii aprinși, entuziasmată să-și vadă tarta rumenindu-se, se mișca iute, cu hotărâre și grație, de la foc spre vasele de ceramică pline de condimente, ca să presare praf de scorțișoară și cuișoare peste crustă. Știa în fiecare secundă a dimineții care îi este programul.

Michelangelo știa că mama lui vitregă era o ființă blândă în toate aspectele căsniciei, în afară de bucătărie. Aici era o

⁶ Mama mea (lb. italiană).

⁷ Țărani (lb. italiană).

⁸ Mazăre (lb. italiană).

⁹ Cea mai bună (lb. italiană).

leoaică precum Marzocco, leul protector al Florenței. Orașului bogat îi erau furnizate provizii exotice din toată lumea: aloe, curcuma, nucșoară, cimbru, maghiran, ciuperce și trufe, nuci. Din păcate, toate erau scumpe.

Michelangelo, care împărțea dormitorul de lângă cel al părinților cu cei patru frați ai lui, auzea adesea certurile dinaintea zorilor ale părinților lui, în timp ce mama se pregătea să facă piața.

— Vrei zilnic un butoi de heringi și o mie de portocale.

— Lodovico, nu mai tăia din cheltuieli cu satârul. După tine ai rămâne flămând, doar să ții banii-n pungă.

— Flămând! De trei sute de ani, niciun Buonarroti nu s-a culcat fără să fi luat cina. Nu-ți aduc în fiecare săptămână un vițel din Settignano?

— De ce să mâncăm în fiecare zi vițel, când piețele sunt pline de purcei de lapte și de porumbei?

În zilele când pierdea în fața soției, Lodovico verifica mâhnit contabilitatea, convins că n-o să poată înghiți nicio îmbucătură din *bramangiere*¹⁰ cu prepeliță, migdale, untură, zahăr, cuișoare și orez cu care îl ruina tânăra lui soție. Dar încetul cu încetul, aromele ce scăpau pe sub ușa bucătăriei, prin sufragerie până în biroul lui, îi risipeau temerile, mânia, frustrarea, și la ora unsprezece era deja flămând ca un lup.

După ce devora un prânz copios, Lodovico își împingea scaunul de la masă, își plesnea cu mâna dreaptă burdihanul și rostea propoziția fără de care ziua unui toscan ar fi fost posomorâtă și inutilă:

— *Ho mangiato bene!*¹¹

După recunoașterea eforturilor ei, Lucrezia punea deoparte resturile pentru o cină frugală, ordona slujitoarei să spele vasele și oalele, apoi se ducea sus să doarmă până seara, ziua ei fiind încheiată cu bine.

În schimb, Lodovico trecea prin procesul invers al

¹⁰ Un tip de budincă.

¹¹ Am mâncat bine! (lb. italiană).

tentațiilor din timpul dimineții. În timp ce orele treceau și mâncarea era digerată, și amintirea bucatelor delicioase se pierdea, începea să îl roadă grija privind costul prânzului și devenea din nou mânios.

Michelangelo a trecut prin sufrageria goală unde o bancă masivă de stejar era așezată în fața șemineului, cu scaune capitonate cu piele rânduite lângă perete, toate obiecte somptuoase rămase de la fondatorul familiei.

Camera următoare, a cărei fereastră dădea tot spre Via dei Bentaccordi și spre grajduri, era biroul tatălui său, pentru care comandase tâmplarului de la parter o masă triunghiulară care să se potrivească în colțul de 45 de grade al camerei, cauzat de intersecția celor două străzi din capătul oval al vechiului Colosseum. Acolo stătea Lodovico, cocoșat peste paginile gri ale registrului contabil. De când îl știa Michelangelo pe tatăl său, singura lui activitate era să descopere cum să nu cheltuiască bani și cum să păstreze rămășițele zdrențuroase ale averii familiei Buonarroti, care fusese fondată în 1250 și care se micșorase la o fermă de zece hectare în Settignano și o casă cu un titlu de proprietate nesigur, în apropierea celei în care stăteau cu chirie.

Lodovico își auzi fiul intrând și se întoarse spre el.

Natura fusese generoasă cu Buonarroti-tatăl într-o singură privință, și anume părul, care-i creștea din abundență, motiv pentru care purta și o mustață somptuoasă ce i se unea cu barba, tăiată drept la patru palme sub bărbie. Părul îi era grizonant, și pe frunte avea patru cute adânci, dobândite în anii pe care îi petrecuse studiind documentele familiei și registrul contabil. Ochii mici, căprui, deveneau melancolici când vedeau cum se risipește averea familiei Buonarroti. Michelangelo știa că tatăl lui era un om precaut, care înclua ușa cu trei chei.

— Bună dimineața, *messer padre*¹²!

Lodovico oftă:

¹² Tată – formulare respectuoasă (lb. italiană).

— M-am născut prea târziu. Acum o sută de ani, Buonarroti își legau aracii cu cârnați.

Michelangelo își urmări tatăl care se lăsa purtat de reveria istoriei familiei Buonarroti, Vechiul Testament al vieții lui. Lodovico știa cu exactitate, până la ultimul florin, cât pământ a deținut fiecare generație de Buonarroti, câte case, ce afaceri, cât aur. Cea mai importantă preocupare a lui era istoria familiei, și fiecare dintre fiii săi a trebuit la rândul-i să memoreze povestea.

— Suntem orășeni nobili, le spunea Lodovico. Familia noastră este la fel de veche ca și familiile de Medici, Strozzi sau Tornabuoni. Numele Buonarroti rezistă de trei sute de ani. (Vocea i se umplea de forță și mândrie.) Plătim taxe în Florența de trei secole.

Michelangelo nu avea voie să se așeze în fața tatălui său fără permisiunea acestuia și trebuia să facă o plecăciune când primea un ordin.

Băiatul a învățat din obligație mai degrabă decât din interes că atunci când guelfii au preluat conducerea în Florența la mijlocul secolului al XIII-lea, familia lor s-a ridicat rapid: în 1260, un Buonarroti era consilier al armatei guelfilor; în 1392, un altul era căpitan al partidului guelfilor; din 1343 până în 1469, câte un Buonarroti a fost membru în Prioriul¹³ Florenței de zece ori, cea mai onorabilă poziție în oraș. Între 1326 și 1475, opt Buonarroti au fost gonfaloniere¹⁴ ai cartierului Santa Croce; între 1375 și 1473, doisprezece au fost printre *buonumini*¹⁵ ai Consiliului din Santa Croce, inclusiv Lodovico și fratele lui Francesco, care fuseseră numiți în 1473. Ultima funcție oficială a familiei Buonarroti, aflată acum în declin, a fost a lui Lodovico, numit în 1474, cu treisprezece ani înainte, *podesta*¹⁶ pentru cătunele Caprese și Chiusi di Verna, sus în Apenini. Acolo se

¹³ Consiliul orășenesc.

¹⁴ Primar.

¹⁵ Membru de consiliu.

¹⁶ Primar extern.

născuse și Michelangelo, chiar în primărie, unde familia locuise vreme de șase luni.

Michelangelo a fost învățat de tatăl lui că munca este sub demnitatea unui orășean nobil, dar fiul observase că Lodovico lucra mai mult încercând să găsească moduri de a nu cheltui bani, decât ar fi muncit ca să îi câștige. Rămăseseră câteva resurse în fortăreața Buonarroti care i-ar fi permis să trăiască asemenea unui nobil, cu condiția să nu cheltuiască nimic. Și totuși, în ciuda eforturilor lui Lodovico, capitalul i se risipea.

Stând cu coatele pe pervazul ferestrei înalte, cu soarele palid de martie încălzindu-i umerii osoși, mintea băiatului se întoarse la casa lor din Settignano, cu vedere spre râul Arno, când mama lui încă trăia. Atunci totul era zâmbet și voioșie. Dar mama i-a murit când avea șase ani, și, în disperarea lui, tatăl s-a baricadat în birou. Timp de patru ani, grija casei a purtat-o mătușa Cassandra, Michelangelo simțindu-se singur și neiubit de nimeni, în afară de bunica lui Monna Alessandra, care locuia cu ei, și de familia pietrarului de peste deal, soția acestuia fiindu-i doică și alăptându-l atunci când mama lui era prea bolnavă pentru asta.

Timp de patru ani, până când tatăl lui s-a recăsătorit și Lucrezia a insistat ca familia să se mute în Florența, Michelangelo fugea la familia Topolino ori de câte ori putea. Cobora prin lanurile de grâu, printre măslini, traversa râul care servea drept hotar și urca dealul de vizavi prin vie, până la curtea lor.

Acolo începea tăcut să lucreze, sculptând marmura scoasă din cariera din apropiere în forme fațetate pentru construirea unui nou palat florentin. Nefericirea îi dispărea odată cu loviturile precise, pe care le învățase în curtea pietrarului împreună cu fiii acestuia pe când era copil, exersând cu un ciocan și-o daltă mică pe bucățele de piatră. Mintea lui Michelangelo se reîntoarse din curtea pietrarului din Settignano în casa de piatră de pe Via

dell'Anguillara.

— Tată, tocmai am venit de la atelierul lui Domenico Ghirlandaio. E de acord să mă ia ca ucenic.

4

În timpul tăcerii ce a urmat, Michelangelo auzi nechezatul unuia dintre caii de peste drum și pe Lucrezia pregătind jarul în cuptorul din bucătărie. Lodovico s-a sprijinit pe ambele mâini ca să se ridice amenințător deasupra băiatului. Această dorință inacceptabilă a fiului său de a deveni artist putea fi ultimul lucru care să împingă familia Buonarroti într-un abis social.

— Michelangelo, îmi pare rău că a trebuit să te fac ucenic la Breasla Lânarilor ca să devii comerciant mai degrabă decât nobil. Dar te-am trimis totuși la o școală scumpă și am cheltuit bani, cu toate că nu mi-o puteam permite, ca să primești o educație și să te ridici în breaslă până să ai propriile mori și magazine. Așa s-au format toate marile averi din Florența, până chiar și cea a familiei de Medici.

Lodovico ridică tonul.

— Crezi că acum o să te las să-ți irosești viața ca pictor? Ca să faci de rușine numele familiei! De peste trei sute de ani, niciun Buonarroti nu a decăzut într-atât încât să facă muncă fizică.

— Asta așa-i... Am devenit cămătari, îi răspunse furios băiatul.

— Aparținem de Breasla Cămătarilor, una dintre cele mai respectabile din Florența. Împrumutatul banilor e o meserie onorabilă.

Michelangelo caută scăparea în glumă:

— L-ai văzut vreodată pe unchiul Francesco strângându-și taraba din fața Bisericii Orsanmichele când începe ploaia? Nimeni nu face o muncă fizică mai rapidă.

Auzindu-și numele, unchiul Francesco intră alergând în

cameră. Era un bărbat mai voinic decât Lodovico, cu un aspect mai plăcut, era jumătatea muncitoare a familiei Buonarroti. Cu doi ani mai devreme se despărțise de Lodovico, câștigase bani mulți, cumpăraseră o casă și se instalaseră în ea confortabil, după care fusese atras într-o investiție proastă cu valută, pierduse totul și trebuise să se mute înapoi în casa fratelui său. Acum, de fiecare dată când ploua, își strângea bucata de catifea de pe masa pliabilă, își lua punga de bani dintre picioare și alerga pe strada udă până la prietenul lui Amatore croitorul, care-l lăsa să se instaleze în magazinul lui.

Francesco spuse cu o voce răgușită:

— Michelangelo, tu nu ai putea să vezi copacii din cauza pădurii! Pentru ce îți place să îi jignești pe cei din familia Buonarroti?

Această acuzație îl înfurie pe băiat.

— Sunt la fel de mândru de numele meu ca oricare altul. Dar de ce nu pot învăța să creez, să fac o muncă rafinată de care să fie mândră întreaga Florența, așa cum toți sunt mândri de ușile lui Ghiberti și de statuile lui Donatello și de frescele lui Ghirlandaio? Florența e un oraș potrivit pentru un artist.

Lodovico îl luă de umeri pe băiat, spunându-i Michelagnolo, numele lui de alint. El era preferatul lui dintre cei cinci fii, cel în care își punea cele mai mari speranțe. Această afecțiune i-a dat curajul să cheltuiască bani trei ani, trimițându-l la școala lui Urbino.

Profesorul era prea mândru pentru a spune tatălui că fiul său cel isteț prefera să deseneze în caiet, în loc să învețe din colecțiile de manuscrise grecești și latine. Cât despre retorică, băiatul avea propriile reguli de logică la care nici convingătorul Urbino nu a reușit să-l facă să renunțe.

— Michelagnolo, ce spui despre artiști sunt vorbe în vânt. Prostia ta mă supără atât de rău, încât n-aș putea să fac altceva decât să te bat. Dar ai treisprezece ani, am plătit ca să îți se predea logica, așa că o să aplic cu tine

logica. Ghiberti și Donatello au început ca meșteșugari și au sfârșit ca meșteșugari. La fel va fi și cu Ghirlandaio. Munca lor nu o să-i ridice pe scara socială niciun *braccio*¹⁷, și Donatello era așa sărac la sfârșitul vieții, că a primit o pensie de caritate din partea lui Cosimo de Medici.

Vorbele tatălui îl aprinseră pe băiat.

— Asta pentru că Donatello și-a pus banii într-un coș atârnat de tavan, astfel ca toate ajutoarele și toți prietenii lui să ia de acolo când aveau nevoie. Ghirlandaio câștigă o avere.

— A face artă e ca și când ai spăla capul unui măgar cu leșie – a adăugat Francesco, fiindcă toscanii sunt plini de proverbe – îți irosești și munca, și leșia. Toți cred că pentru ei pietrele se vor transforma în aur! Ce fel de vise-s astea?

— Singurele pe care le am, a strigat Michelangelo. Se întoarse cu spatele spre Lodovico. Desparte-mă de artă și mă desparti de viață.

— Odată am spus că Michelangelo al meu o să refacă averea familiei Buonarroti, a spus Lodovico. Ar fi trebuit să-mi țin gura. Lasă că-ți dau eu ție artă!

Și începu să-l lovească, ținându-și cotul stâng țeapăn, folosind astfel mâna ca o bătă. Francesco, nevrând să-și „neglijeze” nepotul în acest moment critic al tinereții lui, începu și el să-l lovească pe băiat, dându-i cu palmele peste urechi. Michelangelo își feri capul, plecându-l, așa cum o fac animalele pe vreme de furtună. Știa că nu are rost să fugă, căci atunci cearta ar fi început din nou mai târziu. Își tot repeta cuvintele bunicii lui:

— *Pazienza*¹⁸! Fiecare se naște pe lume cu o chemare.

Cu colțul ochiului o observă pe mătușa Cassandra intrând pe ușă, o femeie masivă care părea că se îngrașă și de la aerul pe care îl respiră. Cassandra, o femeie cu piept și coapse enorme, era o nefericită. Și nici nu se simțea obligată să-i facă pe alții fericiți.

¹⁷ Braț (lb. italiană).

¹⁸ Răbdare (lb. italiană).

— Fericirea, spunea mătușa Cassandra, e pentru lumea cealaltă.

Tunetul vocii mătușii Cassandra care voia să știe ce se întâmplă îi chinuia urechile mai mult decât loviturile lui Francesco, soțul ei. Apoi, dintr-odată, toate loviturile s-au oprit și și-a dat seama că bunica lui intrase în cameră. Era o femeie retrasă, mereu îmbrăcată în negru, nu foarte frumoasă, dar cu un profil bine modelat, care își impunea autoritatea doar în momentele de criză din familie. Lodovico nu voia să-și supere mama. Se trânti în scaun.

— Cu asta s-a terminat discuția!, a spus. Nu te-am crescut ca să ai ambiții, e destul să faci bani și să slujești numele Buonarroti. Să nu mai aud că vrei să fii ucenic la artiști.

Michelangelo se bucură că măcar mama lui vitregă era prea preocupată de torta ei ca să poată pleca din bucătărie. Camera era deja destul de aglomerată cu spectatori.

Monna Alessandra se duse spre fiul ei, lângă birou.

— Ce mai contează dacă se alătură Breslei Lânarilor și toarce lână, sau a farmaciștilor și amestecă vopsele? Oricum n-o să lași moștenire destui bani nici pentru cinci găște, darămite pentru cinci fii. Vocea îi era lipsită de reproșuri, căci cu soțul ei, Lionardo Buonarroti, începuse ghinionul și declinul familiei. Toți cei cinci băieți trebuie să se îngrijească de ei înșiși. Lasă-l pe Lionardo să meargă la mănăstire, așa cum vrea, și pe Michelangelo la un atelier. Din moment ce nu-i putem ajuta, de ce să le punem bețe în roate?

— Tată, o să fiu ucenicul lui Ghirlandaio. Trebuie să semnezi hârtiile. N-o să te fac de râs.

Lodovico se holbă neîncrezător la fiul lui. Era cumva posedat de vreun spirit? Oare să-l ducă în Arezzo să-l exorcizeze?

— Michelangelo, spui lucruri care mă mânia și mai tare. Apoi dădu cea mai grea sentință. Nu avem niciun scud ca să plătim ucenicia la Ghirlandaio.

Acesta era momentul pe care-l aștepta Michelangelo. Spuse ușor:

— Nu-i nevoie de bani, *padre*¹⁹. Ghirlandaio e de acord să te plătească el pentru ucenicia mea.

— Să plătească el!, spuse Lodovico ridicându-se. De ce m-ar plăti pentru privilegiul de a te învăța pe tine?

— Crede că am o mână bună.

După o tăcere îndelungată, Lodovico se așează încet pe scaun.

— Să ne țină Dumnezeu, că de nu, suntem pierduți. Chiar nu știu cu cine semeni. Cu siguranță nu cu un Buonarroti. Toate astea vin din partea mamei tale, de la Rucellai. Pronunță numele ca și cum i-ar fi umplut gura cu pelin. Era prima dată când Michelangelo îi auzea numele în casa Buonarroti. Lodovico își făcu semnul crucii, mai mult de uimire decât din Pietate.

— Am devenit mai răbdător ca un sfânt!

5

Atelierul lui Domenico Ghirlandaio era cel mai aglomerat și mai de succes din toată Italia. Pe lângă cele douăzeci și cinci de panouri cu fresce și lunete ce trebuiau terminate în cei doi ani rămași din contractul de cinci ani, el semnase înțelegeri pentru a picta „Adorarea magilor” în spitalul Bisericii Innocenti și pentru crearea unui mozaic deasupra portalului catedralei.

La fiecare câteva zile mergea călare până-ntr-un oraș apropiat, unde trebuia să picteze o piesă de altar pentru palatul ducal. Ghirlandaio n-a cerut niciodată o lucrare, și nici nu putea să refuze vreuna. Îi spuse lui Michelangelo în prima zi la atelier:

— Dacă o țărăncă vine la tine cu un coș pe care vrea să i-l decorezi, fă-o cât poți de frumos, căci în felul lui modest

¹⁹ Tată (lb. italiană).

este la fel de important ca o frescă într-un palat. Nu uita asta niciodată Michelangelo, și-o să ajungi un pictor de succes.

Dacă Mainardi era *majordomo*²⁰ al ucenicilor, Michelangelo a aflat destul de curând că Jacopo cel de șaisprezece ani, cu o față ca de maimuță, era capul răutăților. Avea o înclinație specială pentru a părea ocupat fără să facă de fapt nimic. El îl întâmpină în atelier pe băiatul de treisprezece ani cu următoarele cuvinte:

— Nu-i vrednic de un creștin adevărat să facă nimic altceva decât muncă.

Întorcându-se spre masa ucenicilor, adăugă bucuros:

— În Florența avem cam nouă sărbători în fiecare lună. Dacă la asta adaugi și duminicile, nu trebuie să muncești decât o dată la două zile.

— Nu văd cu ce te-ar ajuta asta pe tine, Jacopo, spuse Granacci acid. Tu nu lucrezi nici în zilele de muncă.

Cele două săptămâni până la ziua magică a semnării contractului și a primei plăți au trecut în zbor. Abia atunci Michelangelo și-a dat seama cât de puțin a muncit pentru a merita cei doi florini de aur care însemnau primul lui avans. Până atunci nu fusese folosit decât pe post de curier ca să aducă vopselele de la chimist, la măcinatul nisipului și spălatul lui într-un butoi pentru a-i da o textură cât mai fină.

Trezindu-se cu noaptea-n cap, el sări peste fratele lui mai mic Buonarroto, se dădu jos din pat și scotoci în lada de la capătul patului după ciorapii și cămașa lungă.

Lângă Bargello a trecut pe sub un cadavru atârând de un cârlig într-o cornișă. Probabil acela era bărbatul care supraviețuise după ce fusese spânzurat cu două săptămâni înainte, dar a făcut un asemenea scandal încât cei opt magistrați au hotărât să îl spânzure din nou.

Ghirlandaio a rămas surprins să-l găsească pe băiat așa devreme la atelier, dar nu i-a spus decât un *buongiorno*²¹

²⁰ Mai mare peste (lb. italiană).

²¹ Bună ziua (lb. italiană).

scurt. Lucra de câteva zile la o schiță pentru Sfântul Ioan botezând neofitul și era posomorât pentru că nu reușea să-și clarifice imaginea lui Iisus. Îl mai sâcâiau și întreruperile fratelui său David, pentru niște facturi care trebuiau plătite. Domenico dădu deoparte hârtiile cu o mișcare bruscă a mâinii stângi, continuând să deseneze cu dreapta.

— David, de ce nu poți să conduci prăvălia asta și să mă lași să pictez?

Michelangelo privi scena cu teamă: oare or să uite ce zi era? Granacci văzu expresia prietenului lui. Se ridică de pe bancă și se duse la David, șoptindu-i ceva.

David deschise punga de piele pe care o purta legată de curea, traversă camera până la Michelangelo și îi dădu doi florini și contractul.

Michelangelo își semnă rapid numele alături de prima plată, așa cum era prevăzut în „Contractul doctorilor și farmaciștilor” apoi trecu data:

16 aprilie 1488

Se simți cuprins de o mare bucurie gândindu-se la momentul când îi va înmâna tatălui său banii. Doi florini nu erau o avere cât cea a familiei de Medici, dar spera că o să mai ușureze atmosfera apăsătoare din casa Buonarroti. Apoi auzi entuziasmul ucenicilor la anunțul lui Jacopo:

— Așa rămâne, desenăm din memorie figura satirului de pe zidul din spatele atelierului. Cel care desenează cea mai bună reproducere și câștigă plătește prânzul tuturor. Cieco, Baldinelli, Granacci, Bugiardini, Tedesco, sunteți gata?

Michelangelo simți o durere mută în piept. El era constant lăsat deoparte. Avusese o copilărie singuratică, fără niciun prieten, până când Granacci a recunoscut talentul vecinului lui pentru desen. Era adesea lăsat deoparte din jocuri. De ce? Pentru că era mic și pricăjit? Pentru că nu era destul de vesel? Pentru că nu vorbea prea

mult cu ceilalți? Voia cu disperare să fie și el parte a grupului, dar nu-i era ușor. La sfârșitul primei săptămâni, Granacci a trebuit să-l învețe cum să se poarte cu unul dintre colegii lui.

Giuliano Bugiardini, un băiat de treisprezece ani, masiv și liniștit, care fusese prietenos cu Michelangelo din prima zi a sosirii acestuia în atelier, făcea un studiu al unui grup de femei. Bugiardini nu putea desena corpul uman și nici nu era interesat de acesta.

— Ce rost are?, întreba el. Oricum nu arătăm niciodată decât fața și mâinile.

Văzând formele neglijente, Michelangelo a luat instinctiv o peniță teșită și din câteva linii rapide a creat mâini și picioare sub veșmintele femeilor și le-a insuflat impresia de mișcare. Bugiardini a clipit de câteva ori văzându-și figurile prinzând viață. Nu era invidios, și nu-i era ciudă pentru corecturi. Dar Cieco, ucenicul de treisprezece ani, care își începuse ucenia la Ghirlandaio la vârsta obișnuită de zece ani, s-a simțit ofensat. Lute de mânie a strigat:

— Ai studiat după un model nud de femeie!

— Dar nu există așa ceva în Florența, a protestat imediat Michelangelo.

Tedesco, un roșcat masiv, rezultatul unei invazii mai vechi a Florenței, a întrebat cu o voce plină de ostilitate:

— Atunci de unde știi cum se mișcă sânii și coapsele unei femei, de poți să desenezi oameni adevărați sub haine?

— Urmăresc femeile când culeg păstăi pe câmp sau merg de-a lungul drumului cu coșuri de nuiele pe cap. Ce vezi cu ochii poți desena cu mâna.

— Lui Ghirlandaio n-o să-i placă asta!, adăugă și Jacopo bucuros.

În acea seară, Granacci i-a spus confidențial:

— Fii atent pe cine faci invidios. Cieco și Tedesco sunt ucenici de mult timp. Cum să li se pară drept că tu poți desena instinctiv mai bine decât ei după atâția ani de

pregătire? Laudă munca lor și păstrează-o pe-a ta pentru tine.

La masa ucenicilor, Jacopo completa detaliile jocului.

— Limită de timp de sece minute. Învingătorul este încoronat campion și gazdă.

— De ce să nu concurez și eu Jacopo?, strigă Michelangelo.

Jacopo îl luă peste picior:

— Ești doar un începător, n-ai putea să câștigi, și n-ai nicio șansă să plătești. N-ar fi corect pentru restul.

Împuns, Michelangelo insistă:

— Lasă-mă să particip, Jacopo! O să mă descurc. Jacopo acceptă cu greu:

— Bine, dar n-o să primești mai mult timp. Sunteți gata? Nerăbdător, Michelangelo își luă hârtie și cărbune și începu să schițeze figura ghemuită, pe jumătate om, pe jumătate satir, pe care o văzuse de câteva ori pe zidul din spate. Putea să-și amintească forme așa cum elevii de la școala lui Urbino puteau să-și amintească versuri din Iliada lui Homer, sau Eneida lui Virgiliu la cererea profesorului.

— Gata timpul!, strigă Jacopo. Așezați-vă desenele pe mijlocul mesei.

Michelangelo alergă la masă, își puse desenul în rând și se uită rapid peste celelalte foi. A rămas uimit de cât de stranii și incomplete arătau. Jacopo se holbă la el cu gura căscată.

— Nu pot să cred. Ia uitați-vă cu toții, Michelangelo a câștigat!

Se auzeau strigăte de felicitări. Ciego și Tedesco i-au zâmbit pentru prima dată de la cearta lor. Strălucea de mândrie. Era cel mai nou ucenic, și totuși câștigase dreptul de a le cumpăra tuturor prânzul... Să cumpere tuturor prânzul! Simți o greutate în stomac, ca și cum ar fi înghițit cei doi florini de aur. Își numără colegii, erau șapte cu toții. Or să bea doi litri de vin, apoi supă, friptură de vițel, fructe... și-or să facă o gaură destul de mare în una dintre

cele două monede de aur pe care așteptase atât de nerăbdător să le dea tatălui său.

În drum spre osteria²², în timp ce toți ceilalți i-o luaseră înaintea râzând, o idee începuse să capete formă în mintea lui. Grăbi pasul și i se alătură lui Granacci.

— Am fost păcălit, nu-i așa?

— Da.

— De ce nu m-ai avertizat?

— Face parte din inițiere.

— Ce-o să-i spun tatălui meu?

— Dacă ai fi știut, ai fi desenat prost intenționat?

Michelangelo a zâmbit timid.

— Chiar n-aveau cum să piardă!

6

În atelierul lui Ghirlandaio nu exista o metodă anume de predare. Filosofia sa de bază era inscripționată pe o placă pe care Ghirlandaio o agățase pe zid, chiar lângă masa lui:

Cel mai bun instructor e natura. Continuă fără încetare să desenezi ceva în fiecare zi.

Michelangelo trebuia să învețe din ceea ce făcea fiecare în atelier. Nu exista niciun secret. Ghirlandaio crea planul general, compoziția pentru fiecare panou și relația armonioasă dintre ele. El făcea portretele cele mai importante, iar cele care rămâneau erau împărțite în atelier, câteodată cu câțiva oameni lucrând simultan la o singură figură, pe ghipsul întins pentru o zi.

Acolo unde era un unghi vizibil din biserică, Ghirlandaio făcea singur tot panoul. Alte portrete importante erau pictate de Mainardi, Benedetto, Granacci și de Bugiardini. Lunetele laterale, care nu erau prea vizibile, erau

²² Han (lb. italiană).

încredințate, ca să exerseze, lui Ciego și lui Baldinelli, celălalt ucenic de treisprezece ani.

Michelangelo se plimba de la o masă la alta, făcând diverse treburi. Nimeni nu avea destul timp ca să-și întrerupă munca pentru a-l învăța pe el. Îl urmărea pe Ghirlandaio completând un portret al Giovannei Tornabuoni, pentru o altă comandă, și apoi desenând-o pe un carton pentru panoul cu Vizita Sfintei Fecioare.

— Pictura în ulei e pentru femei, a spus Ghirlandaio sarcastic. Dar figura asta o să se încadreze bine în frescă. Michelangelo, nu încerca niciodată să inventezi oameni. În panourile tale pictează-i doar pe aceia pe care i-ai întâlnit.

David și Benedetto împărțeau cu Mainardi o masă lungă într-un colț îndepărtat al atelierului. Benedetto nu schița liber niciodată. Lui Michelangelo i se părea că pentru el erau mai importante pătrățelele de pe hârtia din fața lui decât personajul pe care îl reprezenta. Totuși era expert în această tehnică. El îi spuse lui Michelangelo:

— Ține minte că fața este divizibilă în trei părți: prima, părul și fruntea, apoi nasul, apoi bărbia și gura. Și acum proporțiile unui bărbat. Pe femei nu le luăm în considerație pentru că niciuna dintre ele nu este perfect proporționată. Brațul întins trebuie să ajungă cu palma deschisă până la mijlocul coapsei... așa. Toată lungimea unui bărbat este de opt capete. Și este egală cu lățimea lui cu brațele întinse. Nu uita niciodată că bărbatul are pe partea stângă o coastă mai puțin decât femeia...

Michelangelo încercă să deseneze după planul geometric al lui Benedetto, cu liniile-i drepte și jumătățile de cerc, dar aceste restricții erau ca un sicriu în care nu putea pune decât corpuri inerte.

Spre deosebire de Benedetto, Mainardi avea o mână sigură și precisă, cu care insufla viață desenelor. El picta părțile importante atât ale lunetelor, cât și ale tuturor panourilor, și lucra acum la o schemă de culori pentru „Adorarea Magilor”. Îl arătă lui Michelangelo cum să

coloreze pielea cu tempera, aplicând vopseaua de două ori.

— Pentru prima culoare, în special pentru tineri cu tenul proaspăt, aceasta trebuie să fie amestecată cu gălbenuș de ou de la o găină din oraș. Gălbenușurile roșiatice ale găinilor de la țară sunt bune pentru colorarea pielii bătrânilor.

De la Mainardi, Michelangelo a învățat cum să facă abia vizibilă culoarea verzuie a venelor sub piele, cum să sublinieze sprâncenele și vârful nasului cu puțin alb și cum să evidențieze ochii și genele cu negru.

De la Jacopo nu primea nicio instrucțiune tehnică, ci vești din oraș. Acestuia niciun secret nu-i era necunoscut. Avea un nas sensibil la slăbiciunile altora. El era cel care aduna și răspândea bârfele în oraș. Zilnic își făcea rondul pe la toate hanurile, prăvăliile și frizeriile, prin cartierul prostituatelor, și pe la bărbații care-și pierdeau vremea pe băncile din fața diverselor palate, căci ei cunoșteau cel mai bine toate scandalurile din oraș. În fiecare dimineață venea la atelier pe o rută ocolitoare prin care-și verifica toate sursele. Până ajungea la atelierul lui Ghirlandaio avea tolba plină de noutățile nopții precedente: cine-a fost încornorat, ce artist urma să primească o comandă, cine urma să fie spânzurat. Ghirlandaio avea o copie a tratatului lui Cennini despre pictură. Deși Jacopo nu știa să citească, stătea pe banca ucenicilor și se prefăcea că descifrează pasajele pe care le știa deja pe de rost:

— Un artist trebuie să trăiască așa cum trăiește cineva care studiază teologia, filosofia sau orice altă știință, adică să mănânce și să bea cu măsură de cel puțin două ori pe zi. Trebuie să își protejeze mâna și să nu o obosească inutil cu căratul pietrelor. Și mai este un motiv pentru care mâna poate tremura mai mult decât o frunză în bătaia vântului, și anume prea mult timp petrecut împreună cu femeile.

Jacopo începu să râdă în hohote și se întoarse către Michelangelo, care-l privea uimit, căci băiatul știa mai multe despre astronomia lui Ptolemeu, decât știa despre

femei.

— Acum știi de ce nu mai pictez, Michelangelo. Nu vreau ca frescele lui Ghirlandaio să tremure ca frunzele-n vânt.

David, care era prietenos și binevoitor, fusese învățat să mărească la scară diverse porțiuni și să le transfere pe cartonul care avea dimensiunea panoului din biserică. Aceasta nu era o muncă de creație, dar necesita îndemânare. Îl arată cum să împartă mica pictură în pătrățele, cum să copieze conținutul fiecărui pătrățel în pătratul corespunzător pe carton, subliniind cum greșeli care erau aproape invizibile în tablou deveneau evidente când erau mărite pe carton.

Bugiardini, al cărui fizic fragil dădea impresia că nu ar putea vopsi nici măcar hambarul tatălui său, reușise să creeze o tensiune spirituală pentru figurile desenate de el pentru „Buna Vestire”, chiar dacă acestea nu erau corecte anatomic. Odată l-a făcut pe Michelangelo să îi pozeze pentru o schiță în timpul prânzului. După două ore i-a spus:

— Hai să îți vezi portretul. Ți-am surprins deja expresia. Michelangelo a început să râdă.

— Bugiardini, m-ai desenat cu un ochi la tâmplă! Bugiardini se uită la fața lui Michelangelo, apoi se uită la schiță.

— Mie îmi pare că ochii îți sunt exact așa cum i-am desenat, și la fel și fața.

— Atunci e un defect de la natură, a răspuns băiatul.

Mergând acasă pe un drum cam ocolit, Michelangelo și Granacci ajunseră la Piazza della Signoria, unde se adunase o mulțime mare de oameni, și s-au urcat pe treptele de la Loggia della Signoria.

De acolo aveau vedere spre *ringhiera*²³ palatului, unde ambasadorul turc, îmbrăcat cu veșminte verzi și având un turban gălbui, dăruia o girafă consilierilor Senioriei. Michelangelo ar fi vrut să schițeze această scenă, dar știind că nu poate surprinde decât o mică parte din complexitatea

²³ Balustradă (lb. italiană).

ei, i se plânse lui Granacci că se simțea ca o tablă de șah, cu pătrățele alb-negre, alternând știința și ignoranța.

Prânzul următor a mâncat puțin din friptura de vițel a Lucreziei și s-a întors la atelier, acum pustiu, căci toți ceilalți erau la *riposto*²⁴.

Își spuse că trebuie să studieze desenele maestrului său. Michelangelo găsi sub masa lui Ghirlandaio un sul etichetat drept „Omorârea pruncilor”, îl duse la masa ucenicilor pe care întinse foile pentru acea frescă.

Văzând pictura terminată, i se păru că Ghirlandaio nu putea să redea mișcarea, căci soldații cu săbiile ridicate, mamele și copiii alergând îi păreau drept un haos de emoții. Totuși schițele aveau o simplitate autoritară. Începu să copieze desenele și făcuse deja șase schițe rapide când și-a dat seama că cineva stă în spatele lui.

S-a întors și l-a văzut pe Ghirlandaio încruntat.

— De ce ți-ai băgat nasul în sulul ăla? Cine ți-a dat voie?

Michelangelo își puse cărbunele jos, speriat.

— Nu știam că erau secrete. Voiam să învăț. Apoi adăugă mai sigur de sine: Cu cât învăț mai repede, cu atât mai repede pot să fiu de ajutor. Vreau să primesc pe drept cei doi florini de aur.

Nu atât logica băiatului, cât intensitatea privirii lui potoliră mânia lui Ghirlandaio.

— Foarte bine. Hai să îți arăt acum câte ceva.

— Învățați-mă cum să folosesc pana.

Ghirlandaio îl luă la masa lui pe cel mai nou ucenic al său, dădu totul deoparte de pe ea și întinse două coli de hârtie. Îi oferii lui Michelangelo o peniță teșită, mai luă una pentru el și începu să hașureze.

— Asta e caligrafia mea: cercuri pentru ochi, înclinație ascuțită pentru nas, uite-așa; folosește vârful scurt pentru gură și subliniază buza inferioară.

Michelangelo îl urmă pe bărbatul mai în vârstă cu mișcări rapide ale mâinii, observând că atunci când

²⁴ Siesta (lb. italiană).

Ghirlandaio schița o figură, el nu se deranja să îi mai deseneze picioarele, ci le lăsa neterminate. Ghirlandaio putea să deseneze figuri credibile din câteva mișcări rapide, cum ar fi o femeie ținându-și grațios rochia, putea să obțină o continuitate lirică a trupului și să dea figurii individualitate și caracter în același timp.

Michelangelo a rămas captivat. Era cel mai fericit moment din viața lui de până atunci. Cu pana în mână era artist, gândind și cercetându-și imaginația și inima, ceea ce simțea și ceea ce putea atinge. Voia să petreacă ore în șir la masa lui, redesenând modele din o sută de unghiuri noi.

Ghirlandaio era conștient de nerăbdarea băiatului, de entuziasmul lui.

— Michelangelo, nu trebuie să desenezi doar de dragul desenului. Figura asta nu poate fi folosită într-o frescă.

Văzând că ucenicul său îl urmărește în continuare, Ghirlandaio întinse pe masa lui încă două din propriile desene, un studiu în mărime naturală a capului unui bărbat de aproape treizeci de ani, robust, cu fața plină, obraji netezi, ochii mari gânditori, cu părul desenat foarte îngrijit; al doilea era botezul unui bărbat în altarul bazilicii, având o compoziție foarte frumoasă.

— Magnific!, exclamă Michelangelo, atingând foile. Ai învățat tot ce știa și Masaccio.

Ghirlandaio păli. Fusese insultat, fusese făcut un copiator? Dar vocea băiatului era plină de admirație. Ghirlandaio era amuzat: cel mai nepriceput ucenic își complimenta maestrul. Dădu deoparte desenele.

— Schițele nu înseamnă nimic, tot ce contează e fresca terminată. Pe acestea o să le distrug.

De afară se auziră vocile lui Ciego și Baldinelli. Ghirlandaio se ridică de la masă, iar Michelangelo își luă foaia și pana cea nouă, strânse sul desenele pentru „Omorârea pruncilor”, le legă și le puse înapoi la locul lor înainte ca băieții să ajungă în cameră.

În sertarul cel mare al mesei lui, Ghirlandaio păstra o

mapă de schițe pe care le studia atunci când lucra pentru un nou panou. Granacci îi spusese lui Michelangelo că lui Ghirlandaio i-a luat ani întregi până să adune acele desene ale celor pe care îi considera maeștri: Taddeo Gaddi, Lorenzo Monaco, Fra Angelico, Paolo Uccello, Poliamolo, Fra Filippo Lippi și mulți alții. Michelangelo petrecuse ore întregi privind fascinat altarele și frescele semnate de acești maeștri, care erau împrăștiate prin oraș, dar nu văzuse niciodată schițele care stătuseră la baza acestor picturi minunate.

— Categorie nu, i-a răspuns Ghirlandaio atunci când Michelangelo a întrebat dacă poate și el să se uite la acele desene.

— Dar de ce nu?, a întrebat Michelangelo rugător.

Ar fi fost o ocazie unică să studieze metodele și tehnicile celor mai buni desenatori ai Florenței.

— Fiecare artist își face propria mapă cu desene, a spus Ghirlandaio, conform cu propriul lui gust și propria sa judecată. Eu mi-am făcut colecția de-a lungul a douăzeci și cinci de ani. Fă-ți-o și tu pe a ta!

Câteva zile mai târziu, Ghirlandaio studia o schiță de Benozzo Gozzoli, înfățișând un tânăr gol, cu o sulită în mână, când trei bărbați îl chemară să meargă într-un oraș apropiat. Maestrul a uitat să-și încuie desenul înapoi în sertar.

Așteptând ca toți ceilalți să plece la prânz, Michelangelo se duse la masă și luă schița lui Benozzo Gozzoli. După vreo douăsprezece încercări, reuși să facă o copie fidelă. Atunci i-a venit o idee năstrușnică.

Ar putea oare să-l păcălească pe Ghirlandaio?

Desenul avea treizeci de ani, hârtia era murdară și îngălbenită de vechime. Băiatul a luat niște petice de hârtie, și-a murdărit degetele cu pământ și le-a întins pe foi.

Apoi și-a adus copia lui în curte și a început să o „patineze” cu pământ.

Hârtia desenului original avea o nuanță fumurie pe

marginii. Atunci, Michelangelo se întoarce în atelier, unde în cămin ardea focul, și ținu câteva peticele de hârtie în fum ca să le testeze. După câteva încercări, afumă și copia lui. Apoi puse imitația lui pe masa lui Ghirlandaio și ascuse originalul.

În săptămânile ce au urmat, Michelangelo l-a urmărit pe Ghirlandaio, și ori de câte ori maestrul uita să pună o schiță înapoi în portofoliu, un Castagno, Signorelli sau un Verrocchio, băiatul stătea în urmă pentru a face o copie. Dacă era după-amiaza târziu, o lua acasă, și atunci când toată familia dormea aprindea focul în căminul de jos și „patina” hârtia. La sfârșitul lunii adunase douăsprezece schițe perfect realizate. În ritmul ăsta, mapa lui urma să devină repede la fel de groasă ca aceea a lui Ghirlandaio.

Maestrul se întorcea uneori mai devreme de la masa de prânz ca să-și instruiască ucenicul câte-o oră cum să folosească, de exemplu, creta neagră sau vârful de argint, și apoi să intensifice efectul cu cretă albă. Michelangelo îl întrebă dacă n-ar putea să deseneze după modele nud.

— De ce vrei să înveți să desenezi după un nud, când personajele trebuie să fie tot timpul îmbrăcate?, îi replică Ghirlandaio. În Biblie nu sunt atâtea personaje dezbrăcate încât să merite efortul.

— Păi sunt sfinții, a răspuns băiatul. Trebuie să fie aproape goi, când sunt martirizați.

— E adevărat, dar pe cine interesează anatomia la sfinți? Distrage atenția de la spirit.

— Păi n-ar putea să ajute la exprimarea caracterului?

— Nu. Tot caracterul pe care trebuie să îl exprimi poate fi arătat prin față și, poate, prin mâini. Nimeni nu a mai făcut nuduri de la grecii păgâni încoace. Noi pictăm pentru creștini. Pe lângă asta, corpurile noastre sunt urâte, disproporționate, cu răni și murdărie. Frumusețea e o grădină cu palmieri și chiparoși, portocali înfloriți, cu o vilă albă și trepte care duc spre mare. Și nu e controversată. Pictura trebuie să fie fermecătoare, proaspătă, frumoasă.

Cine-ar spune asta despre corpul uman? Mie-mi place să desenez figurile mergând delicat, dar sub veșmintele lor...

— ...iar mie îmi place să le desenez așa cum l-a făcut Dumnezeu pe Adam.

7

Venirea lui iunie a adus vara și Florența se topea de căldură. Michelangelo a renunțat la pantaloni și la ciorapii lungi și și-a luat sandale. Purta o cămașă ușoară de bumbac.

Ușa din spate a atelierului era tot timpul deschisă și mesele fuseseră mutate în curte sub copaci.

În ziua de San Giovanni, atelierul a stat închis. Michelangelo s-a trezit devreme și a mers cu frații lui să înoate și să se joace în noroi la Arno, râul ce curgea prin oraș, înainte de a se întâlni cu ucenicii în spatele Domului.

Piața era acoperită de un cort albastru brodat cu crini aurii, care reprezentau raiul.

Fiecare breaslă își construise propriul nor, pe care își așezase sfântul patron pe o ramă de lemn acoperită cu lână, înconjurată de lumini și îngerii și împodobită cu stele din paiete. Pe sub fiecare norișor atârnav copiii îmbrăcați în îngerii, legați de brâu de tot felul de vergele metalice.

În deschiderea procesiunii era crucea Sfintei Maria del Fiore, iar în urma ei veneau grupuri de tăietori de lână și pantofari cântând, băieți îmbrăcați în alb, urmași de uriași pe catalige, purtând măști fantastice, apoi douăzeci și două de turnuri așezate pe căruțe, ce purtau actori care prezentau tablouri din Scriptură: Turnul Sfântului Mihai prezentând Bătălia îngerilor, arătându-l pe Lucifer alungat din rai, Turnul lui Adam prezentându-l pe Dumnezeu creându-i pe Adam și Eva, cu șarpele, Turnul lui Moise care prezenta primirea Legilor.

Pentru Michelangelo, tablourile păreau nesfârșite. Nu-i plăcuseră niciodată scenele biblice și voia să plece.

Granacci, încântat de scenele pictate, voia să rămână până la sfârșit. Chiar atunci când începuse slujba în Dom, un bolognez fusese prins furând pungile cu bani și cataramele de aur ale celor înghesuiți în fața altarului. Mulțimea adunată în biserică și în piață se transformase într-o gloată furioasă, strigând:

— Spânzurați-l, spânzurați-l! Și-i purtă cu ea pe ucenici până la șeful corpului de gardă, unde hoțul fu spânzurat imediat de tocul unei ferestre.

Mai târziu, în timpul zilei, un vânt puternic, o adevărată furtună iscată din senin a venit peste oraș, distrugând corturile colorate, transformând pista pentru *palio*²⁵ într-o mlaștină. Bugiardini, Ciego, Baldinelli și Michelangelo s-au adăpostit lângă ușa Baptisteriului.

— Furtuna a venit pentru că bolognezul acela nenorocit a furat din Dom într-o zi sfântă, a strigat Ciego.

— Nu, e invers, a protestat Bugiardini. Dumnezeu a trimis furtuna ca pedeapsă pentru spânzurarea unui om în zi de sărbătoare.

S-au întors spre Michelangelo, care studia sculpturile din aur ale celui de-al doilea rând de uși ale lui Ghiberti, cele zece panouri înțesate de oameni, animale, orașe, munți, palate din Vechiul Testament.

— Ce cred eu?, spuse Michelangelo. Cred că aceste uși sunt porțile paradisului.

În atelierul lui Ghirlandaio, „Nașterea Sfântului Ioan” era gata pentru a fi transferată pe zidul Bisericii Santa Maria Novella. În ciuda faptului că ajunsese mai devreme decât de obicei, Michelangelo constată că era ultimul venit. Ochii i se măriseră la vederea agitației tuturor, adunând cartoane, suluri cu schițe, pensule, borcane și ulcele de culori, găleți, saci de nisip și var, bețișoare. Materialele fură încărcate într-un car mic, tras de un măgăruș și mai mic, și așa a pornit întreg atelierul cu Ghirlandaio în frunte, ca un comandant general, și cu Michelangelo, cel mai nou ucenic,

²⁵ Cursă de cai (lb. italiană).

conducând „atelajul” pe Via dei Sole, sub Poarta Soarelui. Asta însemna că intraseră în parohia Santa Maria Novella. Michelangelo mână măgărușul spre dreapta și ajunse în piața Santa Maria Novella, una dintre cele mai vechi și mai frumoase din oraș.

Michelangelo opri măgărușul. În fața lui se înălța biserica rămasă neterminată până când, în 1348, Giovanni Rucellai, care îi era unchi lui Michelangelo, a avut inspirația să îl aleagă pe Leon Battista Alberti ca să creeze această fațadă minunată din marmură albă și neagră. Un fior îl trecu pe Michelangelo amintindu-și de familia Rucellai, cu atât mai mult cu cât acest nume nu putea fi rostit în casa Buonarroti. Chiar dacă nu intrase niciodată în palatul lor de pe Via deila Vigna Nuova, când trecea pe lângă el încetineea pasul, ca să se uite în grădina lor vastă, cu sculpturi grece și romane, și ca să studieze arhitectura lui Alberti, cel care crease acea clădire impunătoare.

Gangling Tedesco conducea operațiunile de descărcare, dirijându-i pe ucenicii de treisprezece ani. Michelangelo intră pe ușile de bronz cu un sul de schițe la subțioară, inspirând aerul parfumat și răcoros. Biserica se întindea în fața lui sub forma unei cruci egiptene, lungă de peste trei sute de pași, cu arcadele și rândurile de coloane maiestuoase din ce în ce mai aproape una de cealaltă către altarul principal, în spatele căruia atelierul lui Ghirlandaio lucra deja de trei ani. Pereții laterali erau acoperiți de fresce viu colorate și chiar deasupra capului lui Michelangelo se afla crucifixul de lemn al lui Giotto.

Băiatul merse încet pe culoarul principal, savurând fiecare pas, căci era ca o plimbare prin arta italiană: Giotto, pictor, sculptor, arhitect, despre care legenda spune că fusese descoperit de Cimabue pe când era păstor, desenând pe stânci, a fost dus în atelierul acestuia pentru a deveni eliberatorul picturii din inerția ei bizantină. Giotto fusese urmat nouăzeci de ani de imitatori, până când Masaccio a apărut de nicăieri (cel a cărui „Trinitate”

strălucea pe partea stângă a bisericii) și care, atunci când a început să picteze, a făcut să renască arta florentină.

Traversând nava bisericii, Michelangelo a văzut crucifixul lui Brunelleschi, capela familiei Strozzi cu frescele și sculpturile fraților Orcagna, fațada altarului principal cu bronzurile lui Ghiberti, și apoi, ca o încoronare a tuturor acestor frumuseți, capela Rucellai, construită de familia mamei lui la mijlocul secolului al XII-lea, atunci când au devenit bogați datorită unui membru al ei care descoperise în Orient cum să producă o vopsea roșie, foarte frumoasă.

Michelangelo nu reușise niciodată să urce acele câteva scări care duceau la capela Rucellai, chiar dacă adăpostea cea mai valoroasă comoară de artă a Bisericii Santa Maria Novella. O loialitate încăpățânată de familie îl împiedicase să intre. Acum, când se rupsesse de familie și urma să lucreze aici la Santa Maria Novella, nu-și câștigase oare dreptul de a intra? Putea să intre fără a fi un intrus în lăcașul acestei ramuri a familiei care rupsesse orice comunicare după moartea mamei lui, fără să se intereseze de ce se întâmpla cu cei cinci fii ai Francescăi Rucellai del Sera, fiică a Mariei Bonda Rucellai? Michelangelo puse jos sulul pe care îl căra și urcă încet pe scări. Odată ajuns înăuntrul capelei care le adăpostea pe „Madona” lui Cimabue și pe „Fecioara cu pruncul” din marmură a lui Nino Pisano, căzu în genunchi.

Aceasta era aceeași capelă în care mama mamei lui se rugase în tinerețea ei și unde se rugase și mama lui în zilele de sărbătoare.

Ochii i se umplură de lacrimi. Fusese învățat să spună rugăciuni, dar până atunci cuvintele nu avuseseră sens. Acum i se formau pe buze involuntar. Se ruga frumoasei Madone sau mamei lui? Conta? Nu fusese oare și ea ca Madonele din fața lui? Amintirile vagi despre mama sa se amestecau cu imaginea Fecioarei.

Se ridică și se îndreptă către Fecioara lui Pisano; mângâie emoționat cu degetele osoase veșmântul ei de

marmură. Apoi se întoarse și părăsi capela. Se opri pentru un moment în capătul scărilor, gândindu-se la contrastul dintre cele două familii. Rucellaii au construit această capelă în jurul anului 1265, în același timp în care și neamul Buonarroti devenise înstărit. Rucellaii știuseră să-i cinstească pe cei mai buni artiști ai vremii lor: Cimabue în pictură, aproape de sfârșitul secolului al XIII-lea, și Nino Pisano în 1365. Chiar și acum, în 1488, erau în concurență prietenească cu familia de Medici pentru sculpturile din marmură descoperite în Grecia, Sicilia sau în Roma.

Familia Buonarroti nu comandase niciodată o capelă. Toate familiile cu o poziție similară o făcuseră. Ei de ce nu?

În spatele altarului își putea vedea colegii descărcând materialele pe schele.

Oare asta era pentru că familia Buonarroti nu fusese niciodată prea religioasă?

Când vorbea, Lodovico folosea multe expresii religioase, dar Monna Alessandra spunea despre fiul ei:

— Lodovico e de acord cu toate legile bisericii, chiar și când nu le urmează.

Familia Buonarroti își păzise tot timpul banii, având grijă să îi păstreze.

Oare dispoziția de a investi doar în case și pământ, adevărata sursă de venit a unui toscan, a împiedicat-o să dea vreodată un scud măcar pentru artă? Michelangelo nu-și putea aduce aminte să fi văzut vreo pictură sau sculptură cât de simplă în casa Buonarroti.

Asta chiar era ceva pentru o familie înstărită care trăia de trei sute de ani în orașul cel mai bogat în opere de artă, unde și cele mai sărăcăcioase case aveau picturi sau sculpturi religioase moștenite de generații.

Tânărul se întoarse pentru a mai privi o dată frescele capelei Rucellai, dându-și trist seama că membrii familiei Buonarroti nu erau doar zgârșiți, ci erau dușmanii artei, căci îi disprețuiau pe cei care o creau.

De pe schelă, Bugiardini îl chemă cu un strigăt. Văzu

cum tot atelierul se mișca în armonie. Bugiardini pusese în ajun un strat gros de ghips ud pe panou, hașurând exact zona ce urma a fi pictată. Împreună cu Ciego, Baldinelli și Tedesco, luară cartonul, ținându-l peste panoul ud. Ghirlandaio trasă liniile figurilor pe ghipsul proaspăt cu un bețișor ascuțit de fildeș, apoi făcu semn să fie dat deoparte. Tinerii ucenici s-au dat jos de pe schelă, dar Michelangelo a rămas pentru a-l urmări pe Ghirlandaio cum amesteca culorile minerale în borcane mici cu apă, storcea pensula între degete și începea să picteze.

Maestrul lucra rapid și precis, pentru că trebuia să își termine treaba înainte de uscarea ghipsului, în acea noapte. Dacă întârzia, ghipsul nepictat forma o crustă din cauza curenților de aer ce suflau prin biserică, și aceste porțiuni deveneau pătate și mucegăiau. Dacă nu estima corect cât putea picta în acea zi, ghipsul care se usca trebuia îndepărtat dimineața următoare, iar asta lăsa o linie vizibilă. Corectarea era interzisă. Culorile adăugate mai târziu trebuiau să conțină clei, care decolora fresca și o înnegrea.

Michelangelo stătea pe schelă cu o găleată de apă, stropind suprafața ce urma să fie pictată de Ghirlandaio. Pentru prima dată a înțeles de ce se spune că un laș nu pictează o frescă, îl urmărea pe Ghirlandaio înaintând cu îndrăzneală, pictând o fată purtând un coș cu fructe coapte pe cap, îmbrăcată în rochia atunci la modă, care făcea fetele florentine să arate ca și cum ar fi fost însărcinate. Lângă el era Mainardi, care picta cele două mătuși mai în vârstă ale familiei Tornabuoni, venite în vizită la Elisabeta.

Benedetto era cel mai sus pe schelă, pictând tavanul cu bârnele-i de susținere. Granacci primise servitoarea din mijlocul fundalului, care aducea o tavă Elisabetei. David o picta pe Elisabeta sprijinindu-se de tăblia sculptată a patului. Bugiardini, care primise ramele ușilor și ferestrelor, l-a chemat la el pe Michelangelo ca să arunce cu puțină apă, apoi a făcut un pas în spate pentru a admira mica

fereastră pe care tocmai o zugrăvisese deasupra capului Elisabetei.

— Ai văzut vreodată o fereastră mai frumoasă?

— E superbă, Bugiardini. Mai ales spațiul deschis care se vede prin ea, spuse Michelangelo.

Bugiardini își analizează lucrarea, confuz, dar mândru.

— Îți place și partea aia? Acolo încă nu am pictat. Punctul culminant al panoului a fost atins atunci când

Ghirlandaio, ajutat de Mainardi, a pictat-o pe tânăra și frumoasa Giovanna Tornabuoni, îmbrăcată extravagant cu cele mai scumpe mățăsuri și bijuterii din Florența, privind direct spre Ghirlandaio, fără să-i pese de Elisabeta care stătea pe baldachinul ei, sau de Ioan, care era alăptat de o altă frumoasă din familia Tornabuoni, stând pe o bancă.

După cinci zile de muncă intensă, panoul a fost terminat. Michelangelo a fost singurul care nu a avut voie să picteze. Era sfâșiat. O parte din el simțea că, deși era la atelier de doar trei luni, era calificat să lucreze pe perete la fel ca și ceilalți ucenici de vârsta lui. În același timp, o voce interioară îi spunea că toată această activitate intensă nu avea nimic de-a face cu el. Nefericit că era lăsat pe dinafară, voia să fugă din altar și din atelier într-o lume a lui.

Spre sfârșitul săptămânii, ghipsul începuse să se usuce. Varul stins recăpătase acidul carbonic în contact cu aerul, fixând culorile. Michelangelo și-a dat seama că impresia lui cum că pigmentii se absorbau în ghipsul ud era greșită. Aceștia rămâneau la suprafață și erau acoperiți de un strat cristalin de carbonat de var, care îi învăluia așa cum pielea acoperă mușchii unui atlet.

Acum tot panoul avea un luciu metalic, ce urma să protejeze culorile de căldură, frig și de umezeală. Dar cel mai uimitor era că fiecare segment uscat căpăta culorile pe care i le atribuisese Ghirlandaio în atelierul lui.

Și totuși, când duminica următoare s-a dus singur în Biserica Santa Maria Novella, la slujbă, făcându-și loc

printre florentinii care se rugau, îmbrăcați cu veste scurte de catifea, haine largi de țesătură dublă cu marginile din hermină și cu pălării înalte, se simți dezamăgit. Prospețimea și forța desenelor se pierduseră în frescă. Cele opt femei erau inerte în mozaic, ca și cum ar fi fost făcute din bucăți de piatră colorată. Și cu siguranță fresca nu reprezenta nașterea lui Ioan în familia modestă a Elisabetei și a lui Zaharia, ci o reuniune în familia unui negustor italian bogat, pentru că scena era complet goală de conținut și spirit religios.

Stând în fața panoului colorat, băiatul își dădea seama că Ghirlandaio iubea Florența. Orașul era religia lui. Își petrecea viața pictându-i oamenii, palatele, camerele bogat decorate, arhitectura și străzile debordând de viață, religia și carnavalurile. Și ce ochi avea! Nimic nu-i scăpa. Din moment ce nimeni nu-i cerea să picteze Florența, transformase Florența în Ierusalim. Deșertul Palestinei era Toscana, și toate personajele biblice – florentini contemporani. Și pentru că Florența era mai mult păgână decât creștină, toată lumea era mulțumită de portretele sofisticate ale lui Ghirlandaio.

Michelangelo ieși deprimat din biserică. Formele erau superbe, dar unde era conținutul? Ochii i se plimbau aiurea, în timp ce încerca să formuleze în cuvinte gândurile ce i se înghesuiau în cap. Și el voia să învețe cum să exprime cu exactitate ceea ce vedea.

Dar era mai important ce simțea despre ceea ce vedea.

8

Rătăci spre Dom, unde, pe treptele răcoroase de marmură, tinerii se adunau să se amuze și să urmărească defilarea. Fiecare zi era carnaval în Florența. Duminicile, locuitorii celui mai bogat oraș italian, care depășise Veneția în comerțul cu Orientul, ieșeau în stradă ca să dovedească tuturor că cele treizeci și trei de bănci furnizau destulă

bogăție pentru toți. Fetele florentine erau blonde, suple și își purtau capul sus, cu podoabe colorate în păr, îmbrăcate în rochii cu mâneci lungi și gulere înalte, ale căror poale erau prinse în pliuri mari, cu partea pieptului dintr-un material mai fin, de altă culoare. Bărbații în vârstă erau îmbrăcați sobru, dar tinerii din familiile de vază atrăgeau atenția pe drumul dintre Dom și Baptisteriu, căci purtau *calzoni*²⁶ ce aveau fiecare crac vopsit în altă culoare, cu modele potrivite după blazonul familiei. Slujitorii care îi urmau erau îmbrăcați la fel.

Jacopo stătea cocoțat pe vârful unui vechi sarcofag roman, unul dintre cele câteva care erau sprijinite de zidul roșiatic al catedralei. De acolo își dădea cu părerea despre aspectul fetelor care treceau, și cu înclinația lui pentru scandalos, cel mai mare compliment pe care îl acorda era:

— A, ce bine i-ar sta în patul meu!

Michelangelo se duse lângă Jacopo și își trecu mâna ca o mângâiere peste sarcofag, urmărind cu degetele reliefurile procesiunii funerare de bărbați și cai.

— Poți să simți cum marmura asta încă trăiește și respiră. Vocea îi era așa de plină de încântare, încât prietenii lui s-au întors spre el. Acum secretul îi era dezvăluit în lumina apusului florentin, cu soarele aprinzând cupolele Baptisteriului și ale catedralei. Pasiunea lui îl trădase.

— Dumnezeu a fost primul sculptor. El a creat prima formă, omul. Și când a vrut să dea legile, ce material a folosit? Piatra. Cele zece porunci gravate pe table de piatră pentru Moise. Care au fost primele unelte pe care oamenii și le-au făcut? Pietrele. Uite doar ce mulți pictori sunt aici pe treptele Domului. Dar sculptori, câți sunt? Ceilalți ucenici au rămas uimiți.

Nici măcar Jacopo nu se mai uita după fete. Nu-l auziseră niciodată vorbind astfel, cu ochii strălucindu-i ca jarul. Le spusese de ce credea că nu mai există sculptori:

²⁶ Pantaloni (lb. italiană).

efortul necesar pentru a folosi dalta și ciocanul obosea atât mintea, cât și trupul, nu ca pensulele, penele și cărbunile, pe care un pictor le folosea cu ușurință.

Jacopo îl huidui. Granacci, în schimb, îi răspunse prietenului său:

— Dacă oboseala extremă e condiția artei, atunci pietrării din carieră care scot marmura din munte cu răngi și pârgii ar trebui considerați chiar mai nobili decât sculptorii, fierarii mai buni decât bijutierii și zidarii mai importanți decât arhitecții.

Michelangelo roși. Nu începuse bine. S-a uitat la rânjetele lui Jacopo, Tedesco și ale celorlalți doi ucenici de vârsta lui.

— Dar măcar ești de acord că o operă de artă este cu atât mai nobilă cu cât este mai aproape de adevăr? Iar sculptura este mai aproape de forma adevărată, căci în marmură omul este prezentat din toate unghiurile...

Cuvintele lui, de obicei puține, se revărsau acum: pictorul atingea cu pensula o suprafață plată și prin perspectivă încerca să convingă oamenii că văd o scenă completă. Inșă încearcă să mergi în jurul unei persoane dintr-un tablou sau a unui copac! E o iluzie, păcăleala unui magician. Dar sculptorul! El cioplește realitatea completă. De aceea între sculptură și pictură este aceeași relație ca între adevăr și minciună. Și ce face pictorul dacă greșește? Repară greșeala și o acoperă cu un alt strat de vopsea. Pe când sculptorul trebuie să vadă în marmură forma pe care o conține. Nu poate să lipească la loc părțile rupte. De aceea nu mai existau sculptori, pentru că aveau nevoie de o mie de ori de mai multă viziune și claritate a judecății.

Se opri brusc, respirând greu.

Jacopo se dădu jos de unde era cocoțat pe sarcofag și își ridică mâna, semnalizând că preia el discuția. Era isteț, înțelegea și iubea pictura, chiar dacă era prea leneș ca să o practice.

— Sculptura e plictisitoare. Ce poate să reprezinte? Un

bărbat, o femeie, un leu, un cal. Apoi tot pe acestea din nou. E monotonă. Dar un pictor poate arăta întregul univers: cerul, soarele, norii și ploaia, munți, copaci, râuri, mări. Sculptorii au pierit de plictiseală, nu din pricina efortului.

Sebastiano Mainardi se alăturase grupului și asculta. Își scosese soția la plimbarea săptămânală, apoi se întorsese pe treptele Domului pentru compania tinerilor lui prieteni, care era pentru orice florentin mai plăcută decât cea a femeilor. Obrajii lui, de obicei palizi, îi erau acum colorați.

— E adevărat! Sculptorul nu are nevoie decât, de o mână puternică și o minte goală. Da, goală. După ce sculptorul își trasează planul, ce se mai petrece în capul lui în sutele de ore pe care trebuie să le petreacă bătând dalta cu ciocanul? Nimic! Dar pictorul trebuie să se gândească la o mie de lucruri în fiecare moment, să coreleze toate părțile picturii. Crearea iluziei celei de-a treia dimensiuni necesită îndemănare. De aceea viața unui pictor e interesantă și cea a unui sculptor plictisitoare.

Lacrimi de necaz se adunaseră în ochii lui Michelangelo. Își blestema lipsa îndemănării de a exprima în cuvinte formele de piatră pe care le simțea în măruntaie.

— Pictura e pieritoare: un foc în capelă, prea mult frig și începe să se șteargă, să crape. Dar piatra e eternă! Nimic n-o poate distruge. Ce au făcut florentinii cu piatra pe care au luat-o din Colosseum, atunci când l-au dărâmat? Au pus-o în noile ziduri. Și gândiți-vă la sculpturile grecești care sunt descoperite după două, trei mii de ani. Arătați-mi o pictură de două mii de ani. Uite acest sarcofag de marmură romană e la fel de puternic ca în ziua în care a fost cioplit...

— Și la fel de rece!, spuse Tedesco.

Mainardi își ridică mâna pentru a atrage atenția.

— Michelangelo, a început el blând, te-ai gândit vreodată că poate motivul pentru care nu mai există sculptori e costul materialelor? Un sculptor are nevoie de

cineva bogat sau de o adunare care să-i furnizeze marmură și bronz. Breasla Lânarilor din Florența l-a finanțat pe Ghiberti patruzeci de ani ca să facă ușile Baptisteriului. Lui Donatello, Cosimo de Medici i-a furnizat cele necesare. Ție cine ți-ar da piatra, cine te-ar susține ca să exersezi? Pictura este ieftină și cererile sunt numeroase. De aceea luăm ucenici noi. Cât despre pericolul de a sculpta și a face o greșeală fatală, ce spui despre pictorul care începe o frescă? Dacă un sculptor trebuie să vadă în piatră, oare pictorul nu trebuie să vadă rezultatul final al culorii lui pe ghipsul ud și să știe exact cum o să arate uscat?

Michelangelo se văzu nevoit să îi dea dreptate.

— Pe lângă asta, continuă Mainardi, tot ce putea fi arătat în sculptură a fost deja creat de Pisano, Ghiberti, Orcagna, Donatello. Ia-i de exemplu pe Desiderio da Settignano sau pe Mino da Fiesole. Ei au făcut copii drăguțe după Donatello. Și Bertoldo, cel care l-a ajutat pe Donatello să își toarne statuile, a învățat secretele pe care Donatello le învățase de la Ghiberti. Ce altceva a făcut Bertoldo, decât niște miniaturi după ideile mărețe ale lui Donatello? Iar acum e bolnav și pe moarte, munca lui terminată. Nu, un sculptor nu poate decât să copieze, din moment ce aria sculpturii e atât de restrânsă.

Michelangelo își plecă fruntea. Dacă ar fi știut mai multe, atunci ar fi putut să-i convingă cât e de măreț să crezi figuri în spațiu.

Granacci își puse consolator mâna pe umărul lui.

— Michelangelo, ai uitat ce spunea Praxiteles? Sculptura și pictura au aceiași părinți. Sunt arte surori.

Dar Michelangelo nu putea accepta un compromis. Coborî treptele de marmură ale Domului fără vreun alt cuvânt, mergând spre casă pe străzile pavate.

9

Noaptea nu putu dormi. Se zvârcoli în pat. În cameră era

prea cald, căci Lodovico spunea că aerul ce ar pătruns prin fereastra deschisă putea fi la fel de periculos ca săgeata unui arc. Buonarroto, care dormea cu el în pat, era la fel de liniștit în somn, ca în orice altceva făcea. Chiar dacă era cu doi ani mai mic decât Michelangelo, el era șeful celor cinci frați.

În patul ce era mai aproape de ușă, care avea draperiile trase în jurul lui, dormeau sfântul și păcătosul familiei Buonarroti: Lionardo, cu un an și jumătate mai mare decât Michelangelo, care își petrecea zilele visând să fie sfânt, și Giovansimone, cu patru ani mai tânăr, leneș, nepoliticos cu părinții, care dăduse odată foc bucătăriei Lucreziei, pentru că îl pedepsise. Sigismondo, cel mai mic, dormea într-o covată la capătul patului lui Michelangelo. Acesta bănuia că n-o să se aleagă nimic de mezin, căci era cam slab de minte.

Se ridică ușor din pat, își trase pe el un *brache*²⁷, cămașa și sandalele și ieși din casă. Merse pe Via dell'Anguillara, pe străzile spălate, cu pridvoarele curățate, spre Piazza Santa Croce, unde se înălța biserica franciscană ridicată din cărămidă, încă neterminată. Trecând pe sub porticul lateral, se uită după contururile sarcofagului lui Nino Pisano, susținut de patru sculpturi alegorice. Coti la stânga pe Via dei Fosso, lângă cel de-al doilea rând de ziduri ale orașului, pe lângă închisoare, apoi pe lângă casa nepotului Sfintei Caterina de Siena, pe urmă spre strada Rândunelelor, lângă vestita farmacie a orașului. De aici se îndreptă pe Via Pietrapiana, ce ducea prin Piața Sfântului Ambrozio spre biserica unde erau înmormântați sculptorii Verrocchio și Mino da Fiesole.

Din piață merse pe Borgo la Croce până la drumul de țară numit Via Pontasieve, la capătul căruia curgea râul Affrico, un afluent al lui Arno, cu malurile verzi acoperite de copaci și vegetație luxuriantă. După traversarea străzii Piagentina ajunse la Varlungo, o adunare de case pe locul

²⁷ Pantaloni scurți (lb. italiană).

unui fost castru roman, coti la stânga și începu să urce pe panta către Settignano. Mergea de o oră.

Răsăritul se ivea strălucitor și fierbinte.

Se opri pe un deal ca să admire văile Toscanei ivindu-se din somnul lor adânc. Frumusețile naturii, precum macii în grâul verde sau șirul de chiparoși, întunecați care-i impresionau pe pictori îl lăsau rece.

El iubea valea râului Arno pentru că era un peisaj sculptural. Dumnezeu era sculptorul suprem: dealurile poetice, cu fiecare șir compus de un desenator abil, complimentând șirurile ce se desfășurau după el, nimic din ce era vizibil nefiind făcut neglijent. În aerul limpede, vârfuri îndepărtate, văi, vile și copaci aflați la mile depărtare păreau că pot fi atinși. Aici perspectiva naturală era inversată: cu cât obiectul era mai îndepărtat, cu atât părea mai aproape.

Toscarii erau sculptori nativi.

De când au început să domine peisajul au construit terase de piatră, au plantat vii și livezi de măslini ce se armonizau cu dealurile. Nu vedeai două stoguri la fel. Fiecare familie moștenise o formă: rotund, țuguiat, umbrelă sau cort, ce marca și ferma de care aparțineau.

Urcă drumul de căruțe la deal, aproape de zidurile ce susțin viața unui toscan, protejându-l și în același timp delimitându-i pământul și suveranitatea, unele înalte de treisprezece picioare, ca să susțină pantele, construite pentru a rezista o sută de generații. Piatra era elementul cel mai des întâlnit: cu ea se construiau vile și case, se marcau terenurile, se pavau pantele ca să susțină dealul. Natura fusese generoasă cu piatra. Fiecare pantă era o carieră neexploată. Dacă un toscan scobeia pământul cu degetul, el dădea peste destul material pentru a construi un oraș. Zidurile pe care le ridica din piatră erau rezistente.

Îndemânarea cu care oamenii folosesc piatra dezvăluie cât sunt de civilizați.

Michelangelo părăsi drumul atunci când acesta coti spre

cariera de la Maiano. Timp de patru ani după moartea mamei sale bântuise regiunea, deși la acea vârstă ar fi trebuit să fie la școală. Nu era niciun profesor în Settignano, iar tatăl său fusese prea retras ca să îi pese. Acum urca prin locul pe care îl știa până la ultimul bulgăre, copac și vizuină.

Urcușul l-a adus la Settignano, localitate alcătuită dintr-o duzină de case strânse în jurul unei biserici de piatră gri. Aceasta era inima ținutului pietrarilor, care a dat cei mai buni *scalpellini*²⁸ din lume, generațiile care au construit Florența. Era la doar două mile de oraș, pe primul deal din acea vale, la o aruncătură de băț de el. În Settignano se spunea despre acea regiune că avea o inimă de piatră și pieptul de catifea.

Mergând prin mica localitate către casa Buonarroti, trecu pe lângă o duzină de curți de pietrari, împrăștiate printre *poderi*²⁹. Apoi ajunse și la curtea întinsă de unde venise Desiderio da Settignano. Chiar dacă murise și lăsase daltă din mână la treizeci și șase de ani, devenise totuși faimos. Michelangelo îi cunoștea mormintele de marmură din Santa Croce și Santa Maria Novella, cu îngerii desăvârșiți și o fecioară sculptată atât de delicat, încât părea mai degrabă adormită decât moartă. Desiderio îl luase în grija lui pe Mino da Fiesole, care nu era decât un miner, și îl învățase arta sculptării marmurii. Îndurerat de pierderea maestrului său, Mino plecase la Roma.

Acum nu mai era niciun sculptor în Florența. Ghiberti, cel care îi pregătise pe Donatello și pe frații Poliamolo, murise cu treizeci și trei de ani înainte. Donatello, care murise în urmă cu douăzeci și doi de ani, ținuse un atelier timp de jumătate de secol, dar urmașii lui, Antonio Rossellino era mort de nouă ani, Lucca della Robbia de șase, iar Verrocchio tocmai murise. Frații Poliamolo se mutaseră la Roma de patru ani, iar Bertoldo, favoritul lui Donatello și moștenitorul atelierului și cunoștințelor sale,

²⁸ Pietrari (lb. italiană).

²⁹ Ferme (lb. italiană).

era grav bolnav. Andrea și Giovanni della Robbia, elevii lui Lucca, abandonaseră sculptura în piatră pentru reliefuri emailate de teracotă.

Da, sculptura era moartă. Spre deosebire de tatăl său care-și dorea să se fi născut cu o sută de ani mai înainte, Michelangelo ar fi vrut să se fi născut măcar cu patruzeci de ani mai devreme, ca să fi învățat de la Ghiberti, sau cu treizeci de ani, de la Donatello, sau chiar cu douăzeci, zece sau cinci ani mai devreme, ca să fi învățat să lucreze în marmură de la frații Poliamolo, de la Verrocchio sau Lucca della Robbia.

Se născuse prea târziu, în ținutul unde de două sute cincizeci de ani, de când Nicola Pisano descoperise câteva sculpturi de marmură grecești și romane, se crease în Florența și valea râului Arno cea mai mare bogăție de sculpturi de când Fidias terminase munca la Parthenonul grec. O boală misterioasă care-i afecta pe sculptorii toscani îi exterminase. Această specie, după ce înflorise așa glorios, era acum dispărută.

Cu inima grea, păși înainte.

10

La vreo sută de pași mai departe pe drumul șerpuitor se înălța vila Buonarroti, în mijlocul a cinci ari de teren, închiriată pe termen lung unor străini. Nu mai fusese aici de câteva luni bune. Ca întotdeauna era surprins de frumusețea și dimensiunile casei, ridicată cu două sute de ani înainte, din cea mai bună gresie din Maiano, elegantă cu liniile-i austere, cu o verandă mare spre vale, și râul sclipind mai în jos ca bijuteriile unui argintar.

Și-o putea aminti pe mama sa mișcându-se prin acele camere, țeșând pe verandă, sărutându-l de noapte bună în camera lui de pe colț, cu vedere spre câmpurile familiei, cu pârâul și cu familia de pietrari Topolino peste vale.

Traversă curtea din spate și cărarea pietruită pe lângă

cisterna de piatră hașurată, pe care desenase el prima dată. Apoi coborî dealul, cu grâul pe o parte și strugurii ce stăteau să se coacă pe cealaltă, spre pârâul acoperit de frunziș des. Își scoase cămașa, pantalonii și sandalele și începu să-și scalde trupul obosit în apa răcoroasă. Apoi se întinse câteva momente la soare ca să se usuce, se îmbracă și urcă pe dealul din față.

Când văzu curtea, se opri un moment. Iubea această imagine, care însemna casă și siguranță pentru el: Topolino-tatăl lucrând cu dălți de fier forjat pentru a rotunji o coloană, fiul cel mai mic fațetând niște trepte, unul dintre cei doi frați mai mari sculptând o ramă grațioasă pentru o fereastră, celălalt granulând un panou pentru o ușă, bunicul șlefuid o coloană pe o roată de piatră ponce, cu nisip fin de râu. În spatele lor erau trei arcade și sub ele pui, rațe și porci alergând.

În mintea băiatului nu exista nicio diferență între pietrar și *scultore*³⁰, căci pietrarii erau meșteșugari pricepuți, abili în a scoate în evidență culoarea și granulația gresiei. Poate era o diferență în gradul de măiestrie, dar nu în tipul ei. Fiecare piatră din palatele Pazzi, Pitti sau Medici era tăiată, fațetată și netezită ca și cum ar fi fost o sculptură, așa cum o vedeau pietrarii din Settignano. Meșteșugarii nepricepuți nu făceau decât cărămizi pentru case mai mici sau pentru pavat străzile. Și totuși, florentinii erau mândri de pavajele lor, că tot orașul se lăuda cu nenorocitul care, dus fiind la Palatul Senioriei pentru a fi spânzurat, zgâlțâit în căruța care-l transporta, a strigat:

— Ce idioți au tăiat aceste cărămizi grosolane?

Tatăl a auzit pașii lui Michelangelo.

— *Buon di*³¹, Michelangelo.

— *Buon di*, Topolino.

— *Come va*³²?

³⁰ Sculptor (lb. italiană).

³¹ Bună ziua (lb. italiană).

³² Ce mai faci (lb. italiană).

— *Non c'è male*³³. *E te*³⁴?

— *Non c'è male*. Și onorabilul Lodovico?

— E bine.

Lui Topolino nu-i păsa cu adevărat de Lodovico. Acesta îi interzisese lui Michelangelo să mai treacă pe acolo. Nimeni nu s-a ridicat, căci un pietrar nu își întrerupe ritmul. Cei doi băieți mai mari și cel de-o seamă cu Michelangelo l-au salutat călduros.

— *Benvenuto*³⁵ Michelangelo.

— *Salve*³⁶, Bruno. *Salve*, Gilberto. *Salve*, Enrico.

Un scalpellino folosește cuvinte puține, simple, potrivindu-le după loviturile ciocanului. Când sculptează piatra nu vorbește deloc: unu, doi, trei, patru, cinci, șase, șapte, niciun cuvânt, doar ritmul mișcării umărului și al mâinii care ține dalta. Când vorbește, în spațiul pauzei: unu, doi, trei, patru, propoziția trebuie să se potrivească numărătorii, ori rămâne nerostită sau incompletă. Dacă propoziția este complexă, e separată între câteva numărători până la șapte, ocupând două sau trei numărători de până la patru. Dar fiecare scalpellino a învățat să se exprime în numărători de până la patru.

Pietrarii erau neșcoliți. Topolino își calcula contractele pe degete. Fiii primeau un ciocan și-o daltă la șase ani, cum primise și Michelangelo, și până să împlinescă zece ani lucrau piatra toată ziua. Nu existau căsătorii în afara cercului lor. Înțelegerile cu arhitecții și zidarii erau preluate din generație în generație, la fel ca și slujbele de la cariera Maiano, încât un străin nu-și putea găsi de muncă. Intre arcade era atârnată o bucată prelungă de *pietra serena* cu exemple de prelucrare a gresiei: în *zigzag*, cu scobituri, rustic, hașurat, liniar, fațetat, în unghi drept, pas recesiv. Acesta era primul alfabet pe care îl învățase Michelangelo,

³³ Nu-i rău (lb. italiană).

³⁴ Și tu? (lb. italiană).

³⁵ Bine-ai venit! (lb. italiană).

³⁶ Salut! (lb. italiană).

și în același timp cel pe care îl folosea cu mai multă ușurință decât pe cel al literelor, cu care fusese învățat să citească din Biblie și Dante.

Topolino vorbește:

— Ești ucenic la Ghirlandaio?

— Da.

— Nu îți place?

— Nu prea mult.

— *Peccato*³⁷!

— Cel care practică meșteșugul altuia face supă într-un coș, spuse bunicul.

— De ce stai acolo?, întrebă fratele mijlociu.

— Unde să merg în altă parte?

— Am avea nevoie de un om, spuse Bruno.

Michelangelo își plimbă încet privirea de la fiul cel mare spre tată.

— *Davvero*³⁸?

— *Davvero*.

— Mă primești ca ucenic?

— În piatră nu ești ucenic. Primești și tu o parte.

Inima îi tresaltă. Toți lucrau în tăcere, în timp ce Michelangelo stătea lângă tatăl care tocmai îi oferise o parte din mâncarea ce hrănea familia.

— Tatălui meu...

— *Ecco*³⁹! Păi vezi!

— Pot să sculpez și eu?

Bunicul răspunse întorcându-și roata:

— Orice ajutor e de folos, așa cum spunea tatăl care se ușura în Arno pentru că barca fiului său era prinsă la mal în Pisa.

Michelangelo se așează în fața unei coloane brute, cu un ciocan într-o mână și cu o daltă în cealaltă. Îi plăcea greutatea lor. Piatra era concretă, nu abstractă. Nu putea fi

³⁷ Păcat (lb. italiană).

³⁸ Chiar așa? (lb. italiană).

³⁹ Poftim (lb. italiană).

discutată din diverse puncte de vedere, ca dragostea sau teologia.

Niciun teoretician nu scosese vreodată vreo stâncă din carieră.

Avea o abilitate naturală, ce nu se schimbase în lunile cât lipsise. Loviturile lui tăiau *pietra serena* ușor. Era un ritm natural între respirația lui și mișcările ciocanului, în timp ce dalta îi aluneca în făgaș.

Contactul tactil cu piatra îl făcea să simtă că viața are sens, iar impactul loviturilor trimitea valuri de energie prin brațele-i slăbănoage până-n umeri, piept și prin diafragmă până-n tălpile picioarelor.

Pietra serena pe care o lucrau era caldă, era de un gri albăstrui ce reflecta lumina schimbătoare, și era plăcută privirii. Piatra era dură și totuși docilă, elastică, cu un caracter la fel de vioi ca și culoarea, împrumutând celor care o lucrau seninătatea cerului albastru italian.

Familia Topolino îl învățase să lucreze piatra cu prietenie, să îi caute forma naturală, cu munți și văi, chiar dacă părea solidă, și să nu fie niciodată nepăsător față de ea.

— Piatra lucrează cu tine. Se descoperă singură. Dar să o lovești cum trebuie. Piatra nu e potrivnică dălții. Nu este rănită de ea. E în natura ei să se schimbe. Fiecare piatră își are propriul caracter. Acesta trebuie înțeles. Ai grijă de ea, sau se va sparge. Nu permite pietrei să se distrugă.

— Piatra se dăruiește celui care este îndemânatic și o iubește.

Prima lui lecție fusese că puterea și rezistența erau în piatră, nu în mâini sau unelte. Piatra era cea care era stăpână, și nu pietrarul. Dacă vreun pietrar credea că el este stăpân, atunci piatra i se împotriva și îl biruia. Dacă un pietrar își bătea piatra așa cum un contadino își bătea animalele, atunci materialul bogat, cald și strălucitor devenea mat, lipsit de culoare, urât și murea în mâna lui. Dacă era lovită și blestemată, grăbită sau tratată cu

repulsie, aceasta își acoperea miezul moale cu un vâl dur. Putea fi strivită sub violență, dar nu putea fi forțată să se conformeze. Se dăruia simpatiei, devenea mai luminoasă și mai strălucitoare, căpăta forme fluide și simetrie.

A fost învățat încă de la început că piatra avea o calitate mistică și trebuia acoperită noaptea, pentru că se crăpa dacă era atinsă de razele lunii pline.

Fiecare bloc avea înăuntrul lui zone unde era gol sau vreo curbură. Pentru a rămâne docilă, trebuia să fie păstrată caldă în saci, iar sacii trebuiau să fie umezi. La căldură, piatra căpăta aceleași ondulații pe care le avea în munte. Gheața îi era dușman.

— Piatra îți vorbește. Ascultă, ascultă în timp ce lovești cu ciocanul!

Piatra era numită precum cel mai valoros aliment: carne.

Scalpellini respectau piatra. Pentru ei, aceasta era materialul cel mai rezistent. Le dăduse nu doar materialul cu care își construiseră casele, fermele, bisericile și orașele, ci le dăduse o muncă, mândria meșteșugului lor, un mod de trai. Piatra nu era rege, era Dumnezeu. O adorau la fel ca strămoșii lor etrusci. O tratau cu respect.

Michelangelo știa că erau oameni mândri. Să îngrijească vitele, porcii, viile, măslinii sau grâul era o muncă simplă. Dar motivul pentru care un om trăia era ca să lucreze piatra. Nu săpaseră, formaseră și construiseră oare cei din Settignano Florența, cel mai frumos oraș din toată Europa? Acesta era bijuteria artei pietrarului, căci frumusețea sa nu era creată doar de arhitecți și sculptori, ci și de acei pietrari care dădeau marmurii o infinitate de forme și decorații. Monna Margherita, o femeie masivă care se îngrijea atât de animale, câmpuri, cât și de bucătărie și albie, ieșise din casă și stătea sub arcadă, ascultând. La ea se referea Lodovico după ce află că Michelangelo vrea să lucreze muncă fizică:

— Un copil trimis la doică devine asemănător femeii

care îl alăptează.

Ea îl alăptase pe el și pe fiul ei timp de doi ani, iar când îi secase laptele i-a trecut pe ambii băieți pe vin. Apa era pentru baie înainte de slujbă. Sentimentele lui Michelangelo pentru Monna Margherita erau la fel cu cele pentru bunica lui, Monna Alessandra: iubire și siguranță.

A sărutat-o pe ambii obraji.

— *Buon giorno, figlio mio.*

— *Buon giorno, madre mia.*

— *Pazienza*, îl sfătui ea. Ghirlandaio e un maestru bun. Cel care cunoaște o meserie are un rost în lume.

Tatăl se ridică.

— Trebuie să merg la Maiano. Vii să mă ajuți?

— Cum să nu! *A rivederci, nonno*⁴⁰! *A rivederci*, Bruno!
Addio, Gilberto! *Addio*, Enrico!

— *Addio*, Michelangelo.

Au mers unul lângă celălalt pe capra înaltă din spatele a doi boi albi, frumoși. Culegătorii de măslina erau pe câmpuri suiți pe scări din nuiele. Aveau coșuri legate strâns în jurul taliei cu frânghii. Țineau crengile cu mâna stângă, iar cu dreapta trăgeau măslina negre ca și cum le-ar fi muls. Culegătorii erau vorbăreți. Doi la un copac, își vorbeau printre crengi, căci pentru un contadino să nu vorbească e la fel de rău ca moartea.

Topolino murmură:

„Stăncuțelor le place pălăvrăgeala.”

Drumul, șerpuiind după contururile dealurilor, coborî într-o vale, apoi urcă Muntele Ceceri spre carieră. Pe când coteau spre Maiano, Michelangelo văzu gaura din munte, cu straturile alternative de piatră în albastru și gri și filoanele pătate de fier. *Pietra serena* era îngropată în straturi orizontale. De aici își alesese Brunelleschi piatra pentru frumoasele biserici San Lorenzo și Santo Spirito. Sus pe stânci, câțiva bărbați marcau blocul ce urma să fie tăiat cu un scribbus, un vârf ce era bătut în sens contrar granulației,

⁴⁰ La revedere, bunicule! (lb. italiană).

pentru a separa blocul de masa principală. Putea vedea marcajele în straturi succesive în formația stâncii, ca niște foi smulse dintr-o carte.

Locul unde cădeau blocurile după ce erau tăiate din stâncă strălucea de căldura și praful rezultat din tăierea, cioplirea și formarea pietrei, cu bărbați uzi de transpirație, scunzi și agili, bărbați viguroși ce lucrau din zori până-n seară fără să obosească, și care puteau tăia o linie dreaptă cu dalta și ciocanul la fel cum un desenator o putea trasa cu un creion și o riglă. Erau la fel de duri și puternici ca însăși stânca pe care o tăiau. Îl cunoștea pe acești oameni de când avea șase ani, și începuse să vină aici cu Topolino. Îl salutară și îl întrebară ce mai face. Erau oameni obișnuiți, petrecându-și viața împreună cu cea mai simplă și elementară forță de pe pământ, piatra muntelui, creată în a treia zi a Genezei.

Topolino inspecta piatra nou-tăiată, făcând comentariile pe care Michelangelo le cunoștea prea bine:

— Asta are noduri. În asta e prea mult fier. E șistoasă, o să se facă toată așchii. Asta are goluri.

Până când, suindu-se peste pietre și mergând spre stâncă, exclamă brusc:

— A! Uite aici o bucată bună de carne.

Există un mod de a face ca piatra să se ridice singură, prin distribuirea tensiunii.

Michelangelo fusese învățat cum să mânuiască densitatea materialului fără să-și rupă mâinile. Își înfigea picioarele depărtate, lăsându-și greutatea în șolduri.

Topolino deschise prima spărtură între piatră și sol cu o rangă. Mutară piatra peste bolovani pe un teren deschis, apoi, cu ajutorul bărbaților de la carieră, încărcară blocul în căruță.

Michelangelo își șterse transpirația de pe față cu cămașa. Nori de ploaie se adunau deasupra râului Arno, dinspre munții din nord.

Își luă la revedere de la Topolino.

— *A domani*⁴¹, îi răspunse Topolino, plesnind din hățuri ca boii să pornească.

Michelangelo știa că „mâine” era următoarea dată când avea să se alăture din nou familiei, chiar dacă asta se întâmpla peste o săptămână sau peste un an.

Părăsi cariera și se opri pe dealul de lângă Fiesole. O ploaie caldă îi udă fața. Frunzele pâlcurilor de măslini erau verzi-argintii. Femei cu părul acoperit de baticuri colorate tăiau grâul. În fața lui, Florența arăta ca și cum ar fi fost pudrată de cineva cu un praf gri, care estompa covorul roșu de țiglă al acoperișurilor.

Doar Domul mare al catedralei ieșea în evidență, la fel și turnul semeț al Senioriei, semne ce se completau reciproc, sub care Florența creștea și înflorea.

Coborî de pe munte, simțindu-se gata de orice.

11

Pentru că lipsise de la atelier fără să fi cerut voie, a doua zi Michelangelo ajunse mai devreme. Ghirlandaio fusese acolo toată noaptea, desenând la lumina lumânării. Era neras, apărând ca un pustnic în pâlpâirea palidă a flăcării, cu obraji trași și barba albăstruie.

Michelangelo se duse la postamentul pe care îi era așezată masa meșterului, tronând maiestuos peste toată bottega, așteptă ca Ghirlandaio să se uite spre el și îl întrebă:

— E vreo problemă?

Ghirlandaio se ridică, își aduse mâinile la înălțimea pieptului și începu să le scuture ușor, ca și cum ar fi încercat să-și alunge necazurile. Băiatul se urcă pe platformă și privi la mulțimea de schițe neterminate ale lui Christos botezat de Ioan. Figurile erau care mai de care mai suple.

⁴¹ Pe mâine! (lb. italiană)

— Mă intimidează subiectul, a mormăit Ghirlandaio ca pentru sine. Mi-e teamă să folosesc un florentin care-ar putea fi recunoscut...

Luă o pană și începu să traseze pe-o foaie. Nu reuși să facă decât o figură șovăielnică, dominată de un Ioan îndrăzneț, pe care Ghirlandaio îl completase deja, și care aștepta cu un vas de apă în mână. Își aruncă dezgustat pana și mormăi că merge acasă să doarmă. Michelangelo se duse în grădina răcoroasă din spate și începu să deseneze în lumina răsăritului ce invada vara florentină.

Timp de o săptămână desenă experimental. Apoi luă o foaie curată și trasă o figură cu umeri puternici, cu piept musculos, șolduri late, stomac oval și picioare solide, un bărbat ce putea despărți un bloc de *pietra serena* cu o singură lovitură de ciocan.

Ghirlandaio a rămas șocat atunci când Michelangelo i-a arătat Christul său.

— Ai folosit un model?

— Pietrarul care m-a crescut în Settignano.

— Christos un pietrar!

— Era dulgher.

— Michelangelo, florentinii nu o să accepte un Christos muncitor. Sunt obișnuiți ca el să fie un nobil.

Michelangelo și-a reținut un zâmbet.

— Când am devenit ucenic mi-ați spus că mozaicul e adevărata pictură eternă și m-ați trimis la San Miniato ca să mă uit la Christul din secolul al X-lea pe care l-a restaurat Baldovinetti. Acel Christos cu siguranță nu e un negustor de lână din Prato.

— E o chestiune de finisaj, nu de forță, ușor de confundat dacă ești începător, a răspuns Ghirlandaio. O să-ți spun o poveste. Când Donatello era foarte tânăr a petrecut mult timp sculptând un crucifix de lemn pentru Santa Croce, și când l-a terminat l-a dus la prietenul lui Brunelleschi. „Mi se pare că ai pus un plugar pe cruce, mai degrabă decât corpul lui Isus Christos, care este cel mai

gingaș dintre toate.” Donatello, supărat de critica neașteptată din partea bătrânului, a strigat: „Dac-ar fi la fel de ușor să faci un chip pe cât e să o critici... la încercă să faci tu singur unul!”

În aceeași zi, Brunelleschi s-a apucat de lucru. Apoi l-a invitat pe Donatello la cină, dar mai întâi au mers să cumpere niște ouă și caș. Când Donatello a văzut crucifixul în holul lui Brunelleschi a fost așa de uimit, încât și-a ridicat mâinile de încântare, lăsând să-i cadă pe jos ouăle și cașul pe care le ținea în șorț. Brunelleschi i-a spus râzând:

— Donato, spune, ce-o să mai mâncăm acum, dacă tu ai spart ouăle?

Donatello, care nu-și putea lua ochii de la minunatul Christ, a spus: „Tu trebuie să faci Chiști, iar eu plugari.”

Michelangelo văzuse ambele crucifixuri, cel al lui Brunelleschi fiind în Santa Maria Novella. Poticnindu-se, îi spuse lui Ghirlandaio că el prefera totuși plugarul lui Donatello, și nu Christul cel inefabil al lui Brunelleschi, care era așa suplu, încât arăta de parcă ar fi fost creat special pentru a fi crucificat. Pentru Christul lui Donatello crucificarea părea că fusese o surpriză teribilă, ca și pentru Maria și cei de sub cruce. Michelangelo a adăugat că poate spiritualitatea lui Christos nu depindea de trupul lui delicat, ci de mesajul lui nepieritor.

Ghirlandaio nu era interesat de teologia abstractă. Se întoarse la munca lui, semn că ucenicul putea să plece. Michelangelo se duse în curtea din spate, stând în soarele dogoritor cu bărbia rezemată în piept. Iarăși îl supărase pe Ghirlandaio.

Câteva zile mai târziu, atelierul era în plină mișcare. Ghirlandaio își terminase Christul și îl mărea în culori la scară naturală pentru carton. Când a primit în sfârșit și Michelangelo permisiunea de a privi figura finisată, a rămas surprins.

Era leit Christul lui! Picioarele îi erau răsucite, iar pieptul, umerii și brațele erau ale unui bărbat care cărase bușteni și

construise case. Stomacul era rotunjit, al unuia care mâncase ca să trăiască. Avea o forță și o credibilitate ce depășea toate personajele pe care Ghirlandaio le pictase până atunci pentru altarul Tornabuoni.

Dacă Michelangelo se aștepta ca Ghirlandaio să-i fie recunoscător, atunci a rămas dezamăgit. Acesta se comporta de parcă ar fi uitat discuția lor și schița băiatului.

Săptămâna următoare, tot atelierul se mută la Santa Maria Novella pentru a începe munca la „luneta” în formă de semilună din stânga altarului, ce urma să reprezinte „Moartea Fecioarei”. Granacci era mulțumit, căci primise de la Ghirlandaio sarcina de a picta câțiva apostoli și se suise pe schelă fredonând un cântec despre cât de mult își iubea drăguța, Florența, care era subiectul tuturor baladelor de dragoste ale florentinilor. Pe schelă se mai suiseră Mainardi, care trebuia să picteze în partea stângă un personaj feminin care îngenunchease lângă Maria adormită, și David, în partea dreaptă, pictând subiectul lui preferat, un drum toscan ce șerpuia sus pe munte către o vilă albă.

La acea oră matinală nu era nimeni în Biserica Santa Maria Novella, în afară de câteva femei cu șaluri negre care se rugau în fața Madonei. Paravanul de pânză fusese dat deoparte, ca să lase aerul proaspăt să intre în altar. Michelangelo stătea nehotărât la baza schelei, nebăgat în seamă, și începu să meargă prin mijlocul navei centrale spre lumina strălucitoare a soarelui. Se întoarse pentru a mai arunca o ultimă privire spre schelele ce se înălțau, nivel după nivel, în fața vitraliilor, acum întunecate în lumina palidă, la culorile strălucitoare ale panourilor terminate, la strana de lemn acoperită cu pânză de la baza altarului, la sacii de var și de nisip, la masa de scândură cu materialele pentru pictat pe ea, toate învăluite într-o strălucire pală.

În mijlocul bisericii erau câteva bănci de lemn.

Se așează pe una dintre ele, luă hârtie și cărbune și începu să deseneze scena din fața lui. Rămase surprins văzând niște umbre ce coborau de pe schele.

— E vremea prânzului, anunță Granacci. Este interesant cum pictarea unor subiecte spirituale trezește în om pofta carnale.

Michelangelo îi răspunde:

— Azi e vineri și o să primești pește, nu *bistecca*⁴². Du-te înainte cu ceilalți, mie nu mi-e foame.

Abia acum, cu biserica goală, putea să deseneze arhitectura altarului. Tovarășii lui reveniră de la masă mai devreme decât și-ar fi închipuit și se cățarau din nou pe schelă. Acum soarele bătea dinspre vest și umplea altarul de o lumină colorată. Michelangelo simți cum cineva se uită peste umărul lui, și când s-a întors a văzut că Ghirlandaio îi studia desenul. Băiatul tăcu.

Maestrul a șoptit răgușit:

— Nu pot să cred că la o vârstă așa de fragedă poți avea un asemenea dar. Înțelegi unele lucruri mai bine decât mine, și eu lucrez de peste treizeci de ani! Vino mâine mai devreme la atelier. Vreau să te învăț cum se lucrează pe perete.

Mergând spre casă, fața lui Michelangelo radia de bucurie. Granacci îl tachina:

— Arăți ca unul dintre sfinții preafericiți ai lui Fra Angelico, plutind deasupra pavajului.

Michelangelo se uită ștremgar către prietenul lui.

— Cu aripi?

— Nimeni n-ar putea spune despre tine că ești un sfânt, cu temperamentul tău iritabil. Dar toată munca de a recrea ceea ce Dumnezeu a creat la început...

— ...e o formă de venerație?

— ...arată dragostea pentru universul lui Dumnezeu. Altfel care-ar fi motivația unui artist?

— L-am iubit întotdeauna pe Dumnezeu, îi răspunde simplu Michelangelo.

Dimineața următoare aștepta nerăbdător ca primele raze gri să se arate pe fâșia de cer de deasupra Viei de

⁴² Friptură de vacă (lb. italiană).

Bentaccordi. Pe Via Larga, țăraniii moțăiau în căruțele trase de măgari sau boi ducându-și marfa la Piața Veche.

Vedea biserica lui Giotto, Campanila, înălțându-se albă și trandafirie în prima oră a dimineții. În ciuda faptului că se grăbea, putu să se minuneze de Domul pe care Brunelleschi a avut genialitatea să-l construiască după ce clădirea a stat descoperită și expusă intemperiilor o sută de ani, pentru că nimeni nu știa cum să o închidă fără să folosească bârne transversale.

Când Michelangelo ajunse la atelier, Ghirlandaio era deja la masa lui de lucru.

— Somnul e cea mai mare plictiseală. Trage-ți un scaun! Băiatul stătea în fața lui Ghirlandaio, care dădu la o parte draperia, așa încât erau scăldați de lumina palidă.

— Întoarce-ți capul. Un pic mai mult. O să îmi fii modelul pentru Sfântul Ioan tânăr, părăsind orașul pentru a trăi în deșert. Nu găsisem pe nimeni satisfăcător, până nu te-am văzut ieri lucrând în Santa Maria Novella...

Michelangelo înghiți în sec. După noaptea nedormită, visând la crearea de noi cartoane cu care să umple panourile încă goale...!

12

Ghirlandaio nu intenționase să-și păcălească ucenicul. Așadar, îl chemă pe Michelangelo ca să-i arate planul general pentru Adormirea Maicii Domnului, adăugând:

— Vreau să colaborezi cu Granacci pentru scena apostolilor. Apoi o să te lăsăm să-ți încerci mâna cu personajele din stânga, împreună cu îngerul de lângă ele.

Granacci nu era deloc invidios. Schițaseră împreună apostolii, pe unul dintre ei pleșuv, iar pe celălalt sprijinindu-l pe Ioan care plângea. Îl spuse lui Michelangelo:

— Mâine-dimineață, după slujbă, hai să venim înapoi la atelier ca să începi învățatul de la temelie.

Granacci se exprimase la propriu.

Îl puse pe Michelangelo să lucreze pe peretele de stâncă din spatele curții atelierului.

— Zidul trebuie să fie solid. Dacă se dărâmă, odată cu el piere și fresca ta. Ai grijă la salpetru. Chiar și cea mai slabă concentrație îți va mânca vopseaua. Evită nisipul care este adus din imediata apropiere a mării. Varul trebuie să fie vechi. Hai să-ți arăt cum să folosești mistria ca să obții o suprafață netedă. Ține minte, tencuiala trebuie să conțină cât mai puțină apă, să aibă consistența untului.

Michelangelo făcea tot ceea ce i se spunea, dar nu era deloc fericit:

— Granacci, eu vreau să desenez cu pana, nu cu mistria!

Granacci îi răspunse aspru:

— Un artist trebuie să cunoască chiar și cele mai murdare detalii ale meșteșugului său. Dacă tu nu știi cum să faci treaba asta, cum poți să te aștepti de la un tencuitor să-ți obțină suprafața perfectă?

— Ai dreptate, o să amestec mai bine mortarul.

Când amestecul a fost potrivit, Granacci îi dădu lui Michelangelo o placă pătrată s-o țină într-o mână și o mistrie de cinci inci cu care trebuia să aplice tencuiala. Băiatul prinse repede ce trebuia să facă. Când tencuiala se uscă destul, Granacci luă un carton vechi din atelier pe care îl ținu astfel încât Michelangelo să traseze cu bețișorul de fildes contururile. Apoi, când Granacci încă ținea cartonul, băiatul luă un săculeț de cărbune pentru a umple găurile, după care dădu cartonul la o parte și desenă un contur de legătură cu ocră roșu.

În fine, când și acesta se uscă, înlătură surplusul de cărbune cu o pană.

Mainardi intră în atelier și, văzând ce se întâmplă, îl întoarse pe Michelangelo către el.

— Trebuie să ții minte că tencuiala proaspătă își schimbă consistența. Dimineața trebuie să folosești culorile diluate pentru a nu sufoca porii. Spre seară trebuie iar să

fie diluate, pentru că tencuiala nu absoarbe la fel de mult. Cea mai bună perioadă pentru pictat este la prânz. Dar înainte de a putea așterne culorile trebuie să înveți cum să le prepari. Știi că există doar șapte culori naturale. Să începem cu negrul.

Culorile erau cumpărate de la spițer sub forma unor bucăți de pigment de mărimea unei nuci. Ajutoarele lui Ghirlandaio foloseau un pisălog de porfir cu care măcinau culoarea pe o piatră tot de porfir. Chiar dacă timpul minim pentru măcinare era o jumătate de oră, pe panourile lui Ghirlandaio erau aplicate doar vopsele ce fuseseră măcinate cel puțin două ore.

— Tatăl meu avea dreptate, să fii artist înseamnă în primul rând muncă fizică, spuse Michelangelo cu mâinile înnegrite de pigment.

Ghirlandaio tocmai intră în atelier.

— Opriți-vă, băieți!, le strigă el. Michelangelo, dacă vrei un negru mineral adevărat, folosește această cretă neagră. Dacă vrei un negru cenușiu, adaugă niște verde mineral, cam atât pe vârful cuțitului. Își lepădă pelerina de pe umeri, devenind și mai implicat. Pentru culoarea pielii trebuie să amesteci două părți de ocru foarte fin și o parte de var stins. Hai să îți arăt cantitățile.

David apăru în ușă, cu un vraf de facturi într-o mână și cu registrul contabil în cealaltă.

— Ce rost are să-l înveți despre culori, dacă nu știe să-și facă propriile pensule, a exclamat el. Cele bune nu se găsesc tot timpul. Uite-aici, Michelangelo, acești peri sunt de la porci albi. Trebuie să fii sigur că sunt domestici. Folosești cam o treime de kilogram pentru o pensulă. Le legi de un băț mare, așa...

Michelangelo ridică mâinile spre tavan, prefăcându-se disperat.

— Ajutor! Îmi îngrămădiți toți cei trei ani de ucenicie într-o singură dimineață de duminică!

Când fresca lui Granacci fu gata, Michelangelo se sui pe

schelă pentru a-i oferi o mână de ajutor. Ghirlandaio nu-i dădea încă voie să țină o pensulă, dar a lucrat o săptămână la aplicarea tencuiei și la amestecarea culorilor.

Se făcuse deja toamnă când Michelangelo își termină propriul desen pentru „Adormirea Maicii Domnului” și era gata să-și creeze prima frescă.

La începutul lui octombrie, vremea era răcoroasă.

Recoltele erau culese, strugurii storși, uleiul de măsline depozitat deja în borcane mari. Contadinii tundeau copacii și aduceau acasă crengile pentru focul de peste iarnă, câmpurile erau deștelenite, în vreme ce frunzele deveneau roșcate și maronii, culori ce se potriveau cu pietrele turnului crenelat al Senioriei.

Cei doi prieteni se urcară pe schelă cu găleți de mortar, apă, pensule, linguri de amestecat, cartoane și schițe colorate. Michelangelo acoperi cu tencuială o porțiune mică, apoi ținu cartonul ce prezenta un bărbat cu barba și părul albe, cu ochii mari. Se folosi de bețișorul de fildeș, de cărbune, de ocru roșu pentru liniile de legătură, de pana pentru șters praful. Apoi își amestecă vopselele pentru verdaccio, pe care îl întinse cu o pensulă moale pentru a obține o bază subțire. Luă o pensulă fină și schiță cu verde trăsăturile cele mai evidente: nasul roman, ochii cufundați în orbite, părul ondulat, lung până la umeri, și mustața unindu-se elegant cu barba. Trasă gâtul, umerii și brațul bărbatului cu mâna liberă, uitându-se doar o dată la schiță.

Gata să aplice vopseaua cu adevărat, se întoarse cu ochi mari spre Granacci.

— Nu te mai pot ajuta de-acum Michelangelo *mio*, îi spuse acesta. De acum totul este între tine și Dumnezeu. *Buona fortuna!*

După aceste cuvinte, Granacci coborî de pe schelă.

Michelangelo își dădu seama că este singur în vârful altarului, cocoțat sus, deasupra bisericii și a lumii. Pentru un moment avu senzația de vertij. De acolo, biserica arăta complet diferit: atât de întinsă și goală. Simțea în nări

umezeala tencuielii proaspete și mirosul vopselelor. Strângea pensula în mână. O stoarse cu degetele mâinii stângi, amintindu-și că dimineața trebuie să mențină culorile diluate, luă niște terra verde și începu să umbrească părțile feței ce urmau să fie cele mai întunecate: sub bărbie, nasul, buzele, colțurile gurii și sprâncenele. O singură dată se duse la atelierul maestrului pentru îndrumări.

— Cum amestec aceeași nuanță pe care am avut-o ieri?

— Reduci cu vârful cuțitului din cantitatea de pigment folosită. Îți dai mai bine seama după greutate decât după dimensiune.

Timp de o săptămână lucră singur. Cei din atelier erau la îndemână, lângă el, gata să-l ajute la nevoie, dar nimeni nu interveni. Acesta era botezul lui Michelangelo.

După cea de-a treia zi, toată lumea știa deja că nu urma regulile. Desena personajele ca nuduri anatomice masculine, folosind drept model doi bărbați pe care îi schițase în Piața Veche pe când descărcau marfă, pe care apoi îi acoperea cu haine, procedând deci invers față de ceilalți și sugerând trupul omului prin cutele veșmintelor. Ghirlandaio nu încercă să-l oprească sau să-l corecteze, mulțumindu-se să șoptească:

— ...îi desenez așa cum l-a făcut Dumnezeu pe Adam." Michelangelo nu văzuse niciodată un înger, așa că nu știa cum să-l deseneze. Era și mai nedumerit despre cum ar trebui să facă aripile, căci nimeni nu-i putea spune dacă erau făcute din carne sau din vreun material delicat, precum cele produse de Breasla Lânarilor și cea a Mătăsarilor. Și nici despre aură nu putea afla dacă este solidă, ca un metal, sau aeriană ca un curcubeu.

Ucenicii mai tineri îl tachinau constant.

— Ești un trișor. Alea nu sunt aripi, spunea Ciego.

— Și un escroc, adăuga Baldinelli. Se pierde în haine și nimeni nu poate să le vadă.

— Aureola arată de parcă ar fi o imperfecțiune a zidului,

spunea Tedesco, alăturându-se celorlalți. Care-i problema, nu ești creștin? Unde ți-e credința?

Michelangelo zâmbea încurcat.

— Îngerul meu este fiul tâmplarului care locuiește la parterul casei noastre. L-am rugat pe taică-său să-i facă niște aripi...

Cele două personaje ale lui alcătuiau un tablou în sine, adăpostite în colțul de jos al lunetei, la poalele unui munte conic, care avea în vârf un castel. Restul arcadei era aglomerat cu mai bine de douăzeci de figuri înconjurând-o pe Fecioara aflată pe un catafalc înalt, cu fețele apostolilor și ale sfinților dezvăluind diverse grade de neliniște. Maria abia se distingea între ei.

Când Michelangelo coborî de pe schelă pentru ultima oară, Jacopo trecu din mână-n mână tichia neagră a lui David și fiecare contribuie cu câțiva scuzi pentru a cumpăra vin. Jacopo făcu primul toast:

— Pentru noul nostru camarad... care va fi în curând ucenicul lui Rosselli.

Michelangelo fu rănit.

— De ce spui asta?

— Pentru că ai ocupat toată arcada.

Lui Michelangelo nu-i plăcuse niciodată vinul, dar acel pahar de Chianti i se păru mai acru decât de obicei.

— Ține-ți gura, Jacopo. N-am nevoie de necazuri.

Mai târziu, în după-amiaza aceea, Ghirlandaio îl luă deoparte. Nu spusese niciun cuvânt despre fresca lui Michelangelo, nu l-a lăudat și nici nu l-a criticat. Ca și cum nici nu s-ar fi suit pe acea schelă. Își ridică privirea de pe masă, cu ochii întunecați.

— Se aud vorbe că sunt gelos. E adevărat. Nu sunt gelos pentru acele personaje, căci sunt stângace și nefinisate. Ele ies în evidență nu pentru că sunt desenate mai bine, ci pentru că nu se potrivesc cu stilul atelierului. Fiul meu de șase ani, Ridolfo, imită mai bine decât tine specificul acestui atelier. Dar ca să nu fie neînțelegeri, sunt gelos

pentru ceea ce va deveni în cele din urmă abilitatea ta de a desena.

Michelangelo avu un rar moment de umilință.

— Și acum, ce să fac cu tine? Să te dau lui Rosselli? Nici nu se pune problema. Mai avem destulă muncă pentru panourile rămase. Pregătește cartonul pentru personajele ajutoarelor din dreapta. Și încearcă să le faci să nu mai iasă în evidență ca niște degete bandajate.

Michelangelo se întoarse la atelier târziu în acea noapte, luă copiile pe care le făcuse desenelor lui Ghirlandaio din sertarul lor și puse înapoi originalele. Dimineața următoare Ghirlandaio îi șopti când trecu pe lângă el:

— Mulțumesc că mi-ai înapoiat desenele. Sper că ți-au fost de folos.

13

Pe valea râului Arno, iarna asta era mai rea decât oriunde în Italia. Cerul era plumburiu și frigul se insinua prin zidurile caselor și prin haine, rebegindu-i pe localnici. După frig au venit ploile care au transformat străzile pavate în râuri. Drumurile nepavate au devenit mlaștini. Singurul lucru care a înseninat acea iarnă a fost trecerea prin oraș a Isabellei d'Aragona, aflată în drum spre nordul țării, unde urma să se căsătorească cu ducele de Milano. Avea o suită mare de curteni, îmbrăcați în costume somptuoase ce fuseseră cumpărate de tatăl ei, ducele de Calabria.

Atelierul lui Ghirlandaio nu avea decât o singură sobă. Cu toții stăteau în fața ei, la o masă semicirculară, înghesuiți lângă căldură, cu spatele înghețat bocnă, dar cu degetele dezmoțite suficient pentru a putea lucra. În Santa Maria Novella era și mai rău. Altarul era mai înghețat decât o peșteră. Curenții ce suflau prin biserică făceau schelele să vibreze. Era ca și cum ar fi încercat să picteze cu nările pline de promoroacă. Dar chiar dacă iernile de pe aici erau aspre, în schimb erau scurte. Din martie, tramontana nu

mai sufla deja, razele soarelui erau din nou călduroase și cerul era albastru. În a doua zi de primăvară, Granacci năvăli în atelier, clipind des. Michelangelo nu-și mai văzuse niciodată prietenul atât de entuziasmat.

— Vino cu mine. Trebuie să îți arăt ceva.

Granacci obțin permisiunea lui David de a pleca, și în câteva momente erau amândoi în stradă. Îl conduse pe Michelangelo prin oraș spre Piața San Marco. S-au oprit un moment ca să lase să treacă o procesiune cu relicvele Sfântului Girolamo, o falcă și un braț bogat decorate cu aur și argint, din altarul de la Santa Maria del Fiore. Vizavi de biserica de pe Via Larga era o poartă.

— Intrăm aici.

Deschise poarta. Michelangelo intră nedumerit. Era o grădină uriașă prelungă, cu o clădire mică, un *casino*⁴³, în mijloc, în față, exact la capătul unei cărări drepte, erau o piscină, o fântână și statuia unui băiat care-și scotea un spin din talpă. Pe veranda acestui *casino*, grupuri de tineri lucrau la niște mese. Toate cele patru ziduri ale grădinii erau ca niște loggii care adăposteau bustul de marmură al împăratului Hadrian, al lui Scipio, al împăratului Augustus, al Agrippinei, mama lui Nero, și mai mulți cupidonii adormiți. Poteca dreaptă ce ducea spre *casino* era mărginită de chiparoși. Din fiecare colț al pătratului ducând spre *casino* erau alte alei mărginite de copaci, cotind peste pajiști mari.

Michelangelo nu-și putea lua ochii de la doi tineri care lucrau o bucată de piatră pe veranda clădirii, măsurând-o și marcând-o, în timp ce ceilalți ciopleau cu dălți.

Se întoarse spre Granacci bâlbindu-se:

— Ce... e... asta?

— O grădină de sculptură.

— Dar... pentru ce?

— O școală.

— ...școală?

— Pentru formarea sculptorilor.

⁴³ Reședință de vară (lb. italiană).

I s-au înmuiat genunchii.

— Ce sculptori...?

— Această grădină aparținea lui Clarice de Medici. Lorenzo a cumpărat-o pentru ea, ca să aibă unde locui în caz că el ar fi murit. Clarice a murit anul trecut în iulie, și Lorenzo a deschis o școală pentru sculptori. L-a adus pe Bertoldo ca să predea.

— Dar Bertoldo e mort!

— Nu, era doar pe moarte. Lorenzo l-a adus aici pe o targa de la spitalul Santo Spirito, i-a arătat grădina, și i-a spus că trebuie să restaureze măreția sculpturii în Florența. Bertoldo s-a dat jos de pe targa și i-a promis că va reînvia epoca lui Ghiberti și a lui Donatello.

Ochii lui Michelangelo devorau grădina, trecând peste verandă, mistuind statuile, urnele grecești, vasele, bustul lui Platon de lângă poartă.

— Acela de pe verandă e Bertoldo, spuse Granacci. L-am cunoscut odată. Vrei să i te prezint?

Michelangelo dădu din cap aproape violent.

Porniră pe cărarea pietruită, în jurul piscinei și al fântânii. Șase bărbați între cincisprezece și treizeci de ani lucrau la mese făcute din scândură. Bertoldo, atât de fragil încât părea un spirit fără corp, avea părul prins într-un turban. Obrajii i se aprindeau în timp ce îi instruia pe doi băieți cum să netezească o bucată de marmură.

— Maestre Bertoldo, aș vrea să vi-l prezint pe prietenul meu Michelangelo.

Bertoldo s-a uitat la ei. Avea ochii albaștri și o voce blândă care, curios, putea fi auzită în ciuda vacarmului făcut de loviturile de ciocan. L-a privit pe Michelangelo.

— Cine e tatăl tău?

— Lodovico di Lionardo Buonarroți-Simoni.

— Am auzit numele acesta. Lucrezi în piatră?

Inima lui Michelangelo se opri. Cineva îl strigă pe Bertoldo. Maestrul se scuză și o luă spre celălalt capăt al verandei. Granacci îl prinse de mână pe Michelangelo și îl

duse prin camerele clădirii; într-una era expusă colecția de carmee, medalii și monede a lui Lorenzo, în alta creații ale artiștilor care au lucrat pentru familia de Medici: Ghiberti, cel care a câștigat concursul făcut de bunicul lui Lorenzo de Medici pentru ușile Baptisteriului, Donatello, care fusese protejatul lui Cosimo de Medici, Benozzo Gozzoli, care făcuse frescele din capela palatului lor cu portretele membrilor familiei de Medici inserate în „Adorarea Magilor la Bethleem”. Acolo erau proiectele lui Brunelleschi pentru Dom, desenele sfinților pentru Biserica San Marco ale lui Fra Angelico, schițele lui Masaccio pentru Capela Carmine, comori care îl uimiră pe băiat.

Granacci îl luă de mână din nou și îl conduse pe potecă spre poartă și afară pe Via Larga. Michelangelo se așază pe o bancă în Piața San Marco, cu porumbeii roind la picioarele lui, apăsându-și puternic fruntea cu podul palmei. Când s-a uitat la Granacci, avea ochii înfrigurați.

— Cine sunt ucenicii? Cum au fost primiți?

— I-au ales Lorenzo și Bertoldo.

Michelangelo icni.

— Și eu mai am încă doi ani de ucenicie la Ghirlandaio. Mamma mia, sunt terminat.

— Răbdare, îl sfătui Granacci. Încă nu ești bătrân. După ce îți vei termina ucenicia...

— Răbdare!, izbucni Michelangelo. Granacci, acum trebuie să intru! Acum! Nu vreau să fiu pictor, vreau să sculpez marmura. Acum! Cum pot să intru?

— Trebuie să fii invitat.

— Cum pot să fiu invitat?

— Nu știu.

— Atunci cine știe? Cineva trebuie să știe!

— Nu mă mai împinge! Mă dai jos de pe bancă. Michelangelo se potoli. Ochii i se umplură de lacrimi.

— O, Granacci, ți-ai dorit vreodată ceva atât de mult încât să nu mai poți trăi fără acel „ceva”?

— ...Nu. Totul mi-a fost la îndemână.

— Cât ești de norocos!

Granacci privi dorința fierbinte, aproape sălbatică, din ochii prietenului său.

— Poate.

Cartea a doua

Grădina de sculptură

1

Michelangelo era atras spre grădina din Piața San Marco de parcă statuile antice ar fi fost niște magneți. Câteodată nici nu-și dădea seama că picioarele îl purtau într-acolo. Se trezea la poartă, bântuind în umbra verandei. Nu vorbea cu nimeni și nu se aventura pe cărăruia pavată ce ducea spre *casino*, unde lucrau Bertoldo și ucenicii săi. Pur și simplu stătea acolo nemișcat, privind spre ei cu ochi înfometați.

Zvârcolindu-se noaptea, în timp ce frații lui dormeau, se gândea:

— Trebuie să existe o cale. Sora lui Lorenzo de Medici, Nannina, e căsătorită cu Bernardo Rucellai. Dacă merg la el, îi spun că sunt fiul Francescăi, îl rog să discute cu Il Magnifico pentru mine...

Dar un Buonarroti nu putea cere favoruri de la un Rucellai.

Ghirlandaio era răbdător.

— Trebuie să terminăm panoul Botezului în câteva săptămâni și să dăm schela un nivel mai jos, pentru panoul cu „Zaharia scriind numele fiului său”. Nu avem mult timp.

Ce-ar fi să începi să desenezi, în loc să bați drumurile?

— Pot să aduc un model pentru „neofit”? Am văzut pe cineva în Piața Veche, descărcându-și carul.

— Bine.

Băiatul l-a schițat pe tânărul țăran tocmai ajuns de la câmp, care purta doar o pereche de pantaloni scurți, îngenunchind pentru a-și da jos saboții. Culoarea pielii era precum a ambrei arse, figura grosolană, cu mușchi proeminenți fără grație, dar cu fața strălucind luminoasă, în timp ce tânărul privea spre Ioan. În spatele lui îi desenă pe cei doi asistenți ai lui Ioan cu bărbi albe, cu fețe frumoase, care exprimau o putere brută.

Granacci zăbovea îngrijorat lângă el, în timp ce desena.

— Ghirlandaio n-ar putea crea asemenea figuri.

— „Degete bandajate”, așa-i?

Ghirlandaio era prea preocupat de crearea panourilor rămase pentru a interveni. De această dată, când Michelangelo se sui pe schelă, nu i-a mai fost frică. Experimentă câteva vopsele pentru tonurile pielii, savurând momentul culminant al efortului de a insufla viață personajelor lui, de a le acoperi cu haine în nuanțe calde de galben și trandafiriu. Totuși o voce în mintea lui striga:

„Încă doi ani? Cum o să rezist?”

Ghirlandaio nu-i dădu timp nici să respire.

— Acum o să ne mutăm pe partea cealaltă a altarului, pentru „Adorarea Magilor”. Pregătește un carton pentru ultimele două personaje din dreapta.

Cartonul cu „Adorarea” era deja atât de aglomerat cu figuri, încât nu-i făcea nicio plăcere să mai adauge încă două.

Întorcându-se de la masa de prânz, Granacci anunță:

— Michelangelo a început exact acum un an. Am comandat o damigeana de vin pentru diseară. O să facem o petrecere.

Nu-i răspunse nimeni. Tot atelierul era tensionat. La masa din mijloc, ucenicii lucrau cu capetele plecate.

Ghirlandaio era la masa lui, țeapăn ca unul dintre mozaicurile maestrului său, cu ochii întunecați de furie.

— Il Magnifico m-a chemat și m-a întrebat dacă n-aș vrea să trimit doi dintre cei mai buni ucenici ai mei la noua lui școală, anunță el.

Michelangelo înlemni.

— Nu, nici să n-aud! Nu concep să-mi pierd cei mai buni ucenici, strigă Ghirlandaio. Îmi distruge atelierul! Și tocmai acum, în ziua în care Benedetto e invitat la Paris să picteze pentru regele Franței. Mai am șase panouri de terminat! Se uită în jurul lui. Dar cine îndrăznește să-l refuze pe Il Magnifico? Ție, Buonarroți, ți-ar plăcea să mergi?

— Mă învârt în jurul acelei grădini ca un câine hămesit în jurul tarabei măcelarului, spuse Michelangelo rugător.

— Basta!, spuse mânios meșterul. Granacci, tu și Buonarroți sunteți dezlegați din ucenicie. Voi semna hârțiile la breaslă în seara asta. Și acum înapoi la muncă, cu toții! Credeți că eu sunt Ghirlandaio Il Magnifico, care am la dispoziție milioane ca să țin o academie?

Bucuria îl învălui pe Michelangelo ca o ploaie torențială. Granacci era posac.

— Granacci, caro mio, care-i problema?

— Mie îmi place pictura. Nu pot să lucrez în piatră. E prea tare.

— Nu dragul meu, vei fi un sculptor excelent. O să te ajut. Stai și-o să vezi.

Granacci zâmbi timid.

— Voi veni cu tine, Michelangelo. Dar ce-o să fac eu cu dalta și ciocanul? O să-mi dau peste degete.

Michelangelo nu se mai putea concentra.

După un timp plecă de la masa ucenicilor spre cea a lui Ghirlandaio. Voia să-i mulțumească omului care îl primise acum un an. Dar stătea lângă masa lui, cu limba legată. Cum poți să-ți exprimi gratitudinea față de un om care îți permite să îl abandonezi?

Ghirlandaio a citit incertitudinea de pe fața băiatului. Îi

spuse încet, spre a nu fi auzit și de ceilalți:

— Aveai dreptate Buonarroti, fresca nu e pentru tine. Neofitul pe care mi l-ai desenat arată de parcă ar fi cioplit din stâncă. Ești talentat ca desenator. Poate cu timpul o să poți transfera acest talent în piatră. Dar nu uita niciodată că primul tău maestru a fost Domenico Ghirlandaio.

În acea seară, în fața casei Buonarroti, Michelangelo îi șopti lui Granacci:

— Ar fi mai bine dacă ai veni și tu cu mine. Dacă suntem amândoi în aceeași oală, n-o să ne arunce împreună de pe Ponte Vecchio.

Urcară pe scara principală, pentru a evita bucătăria și pe mama vitregă a lui Michelangelo, și mer seră tăcuți în camera tatălui său, unde acesta stătea cocoșat deasupra biroului lui de colț, umbrit de tavanul înalt. Camera era rece. Soarele florentin reușea de-abia după jumătatea primăverii să încălzească piatra.

— Tată, am vești. Voi pleca de la Ghirlandaio.

— Minunat! Știam că o să-ți vină mintea la cap. O să devii membru al Breslei Lânarilor...

— Plec pentru a deveni elev la grădina de sculptură a familiei de Medici.

Lodovico era prins între bucurie și uimire.

— ...grădina Medici... ce grădină?

— Și eu merg, domnule Buonarroti, a adăugat Granacci. Vom deveni ucenicii lui Bertoldo, sub îndrumarea lui Il Magnifico.

— Un pietrar! Lodovico își ridică mâinile spre tavan în disperare.

— Pentru a fi sculptor tată. Bertoldo este ultimul maestru rămas în viață.

— Un ghinion nu se termină niciodată. Are mai multe fețe decât un hoț. Dacă mama ta n-ar fi căzut de pe cal, n-ai fi fost trimis la doică la Topolino. Atunci n-ai fi aflat niciodată despre cioplitul pietrelor.

Michelangelo nu îndrăzni să-i răspundă. Granacci îi

spuse:

— Domnule Buonarroti, o mulțime de alți copii ar fi putut fi duși la familia Topolino și nu s-ar fi contaminat cu nevoia de piatră. Fiul dumneavoastră, să știți, are o afinitate pentru sculptură.

— Ce e un sculptor? E mai jos decât un pictor. Nici măcar nu e membru al celor douăsprezece bresle. Un muncitor, ca un tăietor de lemne. Sau culegător de măslin.

— Cu o singură mare diferență, insistă amabil Granacci: măslinile sunt presate pentru ulei, lemnul ars la foc. Ambele sunt consumate. Artă are o calitate magică: cu cât este consumată de mai mulți, cu atât trăiește mai mult.

— Poezie!, strigă Lodovico. Eu vorbesc serios pentru a-mi întreține familia, și tu reciti o poezie.

Între timp, Monna Alessandra, bunica, intrase în cameră:

— Michelangelo, să îi comunici tatălui tău că Lorenzo, Il Magnifico, este cel care face această ofertă. El e cel mai bogat om din Italia, recunoscut pentru generozitatea lui. Cât durează ucenicia? Cu cât te plătește?

— Nu știu, nu am întrebat.

— N-ai întrebat?, se enervă Lodovico. Crezi că suntem bogați ca familia Granacci ca să-ți plătim ție nebuniile?

Obrajii palizi ai lui Granacci se îmbujorară. Răspunse răspicat, lucru ce nu-i era în fire.

— Am întrebat eu. Nimic nu e promis. Niciun contract. Nicio plată. Doar instruire pe gratis.

Michelangelo se întoarse pentru a înfrunta valul de violență al lui Lodovico. Însă acesta se prăvăli în scaun cu ochii în lacrimi.

Michelangelo se gândi:

„Noi, florentinii, suntem tare ciudați: nu suntem sentimentali, dar plângem atât de ușor!” Se duse în dreptul tatălui său și-și puse mâna pe umărul lui. Tată, dă-mi o șansă. Lorenzo de Medici vrea să creeze o nouă generație de sculptori în Florența. Eu vreau să fiu unul dintre ei.

Lodovico se uită la fiul lui preferat.

— Lorenzo te-a cerut pe tine special? Pentru că te consideră talentat?

Băiatul se gândi ce bine ar fi fost pentru toți dacă ar fi putut să spună câteva minciuni nevinovate.

— Lorenzo i-a cerut lui Ghirlandaio doi dintre cei mai buni ucenici ai săi. Am fost aleși – Granacci și cu mine.

Mama lui vitregă asculta de la ușa bucătăriei. Intră în cameră. Fața îi era palidă, ceea ce făcea ca părul să îi iasă și mai mult în evidență. Îi spuse lui Michelangelo:

— Nu am nimic cu tine Michelangelo. Ești un băiat bun. Mănânci tot.

S-a întors spre Lodovico.

— Dar vorbesc pentru familia mea. Tatăl meu s-a gândit că e o onoare pentru noi să avem legături cu familia Buonarroti. Ce-mi mai rămâne dacă băiatul acesta ne distruge onorabilitatea?

Lodovico strânse mânerul scaunului. Părea obosit.

— N-o să-mi dau niciodată consimțământul.

Apoi ieși din cameră, luându-și cu el soția și mama. În tăcerea chinuitoare, Granacci spuse:

— Nu încearcă decât să-și facă datoria față de tine. Cum ar putea el să accepte că judecata unui băiat de paisprezece ani e mai bună decât a lui? Ai cere prea mult de la el.

— Și să-mi pierd ocazia?, răspunse Michelangelo mânios.

— Nu. Dar nu uita că face tot ce poate cu un fiu încăpățânat care-l pune într-o poziție pe care, scuză-mă, nu e destul de inteligent să o înțeleagă.

Michelangelo clipi tăcut.

— Granacci, tu îți iubești tatăl, nu-i așa?

— Da.

— Te invidiez.

— Ar trebui să fii mai blând cu tatăl tău.

— Blând?

— Da, din moment ce nu vrei să-ți fie dușman.

2

Grădina de sculptură a familiei de Medici nu era ca atelierul lui Ghirlandaio. Nu trebuia să-și câștige existența. Domenico Ghirlandaio era totdeauna grăbit, nu doar ca să câștige bani pentru o familie mare, dar pentru că semna multe contracte cu termene-limită.

Nimic nu era mai departe de această presiune decât atmosfera în care păși Michelangelo în ziua caldă de aprilie când își începu ucenicia la Lorenzo Magnificul și Bertoldo. Ideea generală era:

„Nu te grăbi. Ai tot timpul. Avem o singură îndatorire: să învățăm. Nu vindem decât știință, nu desăvârșim nimic decât îndemânarea și măiestria. Trebuie doar să ne dezvoltăm. Calma! Pregătește-te pentru o viață în sculptură.”

Prima persoană care l-a întâmpinat a fost Pietro Torrigiani, un Apollo blond cu ochii verzi. Îi spuse cu un zâmbet larg, descoperindu-i dinții perfecți:

— Deci tu ești iscoada. „Stafia” grădinii. Tu bântuiai aceste porticuri.

— Nu știam că m-ați observat.

— Să te observăm!, îi răspunse Torrigiani. Ne sfredeleai cu ochii.

Pe lângă sculptură, Bertoldo mai iubea două lucruri: râsul și mâncarea. Umorel lui era mai condimentat decât rețeta lui de pui *alla cacciatora*. Scrisese o carte de bucate, și singura nemulțumire pe care o avea după mutarea lui în casa de Medici era că nu-și putea pune în aplicare rețetele.

Dar ceea ce punea în aplicare era sculptura, căci această persoană fragilă, cu părul ca neaua, cu obraji roșii și ochii de un albastru pal, era moștenitorul tuturor cunoștințelor ce puteau fi transmise din perioada de glorie a sculpturii toscane.

Maestrul îi luă de braț pe noii săi ucenici.

— E adevărat că nu toate cunoștințele pot fi transmise,

le explică el. Donatello m-a făcut moștenitorul său, dar nu m-a putut face niciodată egalul lui. A turnat în mine cunoștințele și experiența sa, așa cum ai turna bronz topit într-o formă. Fără Donatello aș fi devenit un bijutier. După mai mult de jumătate de secol în care am stat cu el, n-am rămas decât un miniaturist. Oricât de mult ar fi încercat, n-a putut să-mi transmită îndemânarea și pasiunea lui. Suntem așa cum ne-a creat Dumnezeu. O să vă arăt tot ce l-a învățat Ghiberti pe Donatello și ce m-a învățat pe mine Donatello. Cât de mult veți învăța? Depinde de capacitățile voastre. Un profesor e asemenea unui bucătar. Dacă-i dai un pui ațos sau o carne de vânat tare, nici cel mai bun sos al lui nu le va face fragede.

Michelangelo izbucni în râs. Bertoldo, mulțumit de gluma lui, se îndreptă cu ei spre *casino*.

— Și-acum, la muncă! Și dacă aveți talent, acesta se va arăta.

Michelangelo își spuse:

„Să-mi dea un ciocan și o *subbia* în mână, și-o să vadă așchiile zburând.”

Bertoldo nu avea nicio intenție de a pune aceste unelte în mâinile unui începător. Îl încredința lui Michelangelo o masă de desen pe verandă, între Torrigiani, cel de șaptesprezece ani, și Andrea Sansovino, de douăzeci și nouă de ani, care fusese ucenicul lui Antonio Poliamolo și a cărui lucrare contractată urma să fie trimisă la Biserica Santo Spirito. Aducându-i materiale dintr-o cameră, Bertoldo îi spuse:

— Desenul este un mediu diferit pentru un sculptor. Un om și un bloc de piatră sunt tridimensionale, ceea ce le dă imediat mai multe în comun decât au un om și un zid, sau un panou de lemn ce urmează a fi pictat.

Michelangelo văzu că ucenicii de aici sunt la fel ca aceia de la Ghirlandaio. Sansovino îi corespundea lui Mainardi: era deja un artist profesionist care-și câștigase ani în șir existența prin teracotă, având temperamentul calm al

acestuia, acordând cu generozitate timpul și răbdarea sa începătorilor. Diametral opus era Soggi, ca un Cieco de paisprezece ani, care nimerise din greșeală în sculptură, și părea lipsit complet de talent ochiului scrutător al lui Michelangelo.

Și mai era inevitabilul Jacopo, în cazul acesta Baccio da Montelupo, în vârstă de douăzeci de ani, nechibzuit ca o pitulice, și, la fel ca și Jacopo, un toscan carnal și amoral, care scotocea după fiecare tăvăno nocturn pentru bârfa matinală. În prima zi de muncă a lui Michelangelo, Baccio veni valvârtej cu cele mai noi vești: în Veneția se născuse un monstru cu ochi după fiecare ureche. În vecinătate, în Padua, se născuse un alt monstru cu două capete și două mâini pentru fiecare braț. A doua zi povestise despre un florentin care trăia cu femei de proastă condiție pentru a salva pe cât posibil virginitatea soției sale.

Specialitatea lui Jacopo erau glumele cu contadini. Povestea despre o doamnă din înalta societate florentină, îmbrăcată în mătăsuri și perle, care-l întrebă pe un țăran ce ieșea din Biserica Santo Spirito:

— S-a terminat deja slujba pentru *villani*⁴⁴?

— Da, doamnă, a răspuns țăranul. Iar slujba pentru târfe tocmai începe, grăbiți-vă!

Bertoldo bătu din palme încântat.

Corespondentul lui Granacci era Rustici, fiul de cincisprezece ani al unui nobil toscan înstărit, care muncea doar pentru propria plăcere și pentru onoarea de a face artă. Lorenzo îl invitase să locuiască în Palatul de Medici, dar tânărul prefera să stea singur în locuința de pe Via dei Martelli.

Michelangelo venise deja la grădină de o săptămână, când Rustici îl invită la cină.

— Ca și lui Bertoldo, și mie îmi place să gătesc. Am pus o găscă la cuptor azi-dimineață.

Michelangelo descoperi că Rustici era rustic, la fel ca

⁴⁴ Prostime (lb. italiană).

numele pe care-l purta, căci apartamentul era plin cu animale: trei câini, un vultur înlănțuit de un stativ, un graur care fusese învățat de țărani de pe moșia tatălui său să spună *Va all'inferno*⁴⁵! Dar ce îi atrăgea și mai mult atenția lui Michelangelo era ariciul pe care Rustici îl ținea pentru companie, care se mișca neconținut pe sub masă, gâdilându-i picioarele cu țepii.

După cină se mutară într-o cameră mai liniștită, pe ai cărei pereți erau atârinate tablourile familiei. Cu acest fundal aristocratic, rusticul se transformă într-un tânăr educat.

— Michelangelo, poți să desenezi. Poate asta te va face sculptor. Dar permite-mi să te avertizez: nu te duce să locuiești în luxul palatului.

Michelangelo pufni.

— Nu cred că sunt în acest pericol.

— Ascultă, prietene. E plăcut să te obișnuiești cu lucruri scumpe, moi, confortabile. Odată ce devii dependent, e ușor să te prefaci într-un lingușitor, să renunți la principiile tale, pentru a nu fi alungat. Următorul pas e să-ți modifice lucrările pentru a-i mulțumi pe cei de la putere, iar asta e moartea unui sculptor.

— Rustici, eu sunt simplu.

Ucenicul de care se apropiase cel mai mult era Torrigiani, care-i părea lui Michelangelo mai mult soldat decât pictor. Torrigiani provenea dintr-o veche familie de neguțători de vin, înnobițați de mai mult timp, și era cel mai îndrăzneț în relația lui cu Bertoldo. Câteodată era și irascibil, motiv pentru care era deja certat cu câțiva ucenici. Se împrietenise rapid cu Michelangelo, vorbindu-i adesea de la masa lui aflată alături. Michelangelo nu mai cunoscuse pe nimeni atât de chipeș ca Torrigiani, frumos fizic, apropiindu-se de perfecțiunea umană, ceea ce-l făcea și mai conștient de propriile lui defecte, el fiind urâțel și cam mărunt.

⁴⁵ Du-te naibii! (lb. italiană).

Granacci privea dezvoltarea relației lui cu Torrigiani. Când Michelangelo îl întrebă dacă nu e de acord că Torrigiani e un tip strașnic, răspunse precaut:

— Îl cunosc de mult. Familiile noastre sunt prietene.

— Granacci, asta nu-mi răspunde la întrebare.

— Înainte să-ți faci un prieten, e bine să împărți un dram de sare cu el.

Era în grădină de o săptămână, când Lorenzo de Medici sosi cu o fată tânără.

Michelangelo îl văzu acum de aproape pe omul care, fără vreo funcție anume, conducea Florența și o transformase într-o republică puternică, bogată nu doar în comerț, ci și în artă, literatură, știință. La patruzeci de ani, Lorenzo de Medici avea o față dură, ce părea cioplită din piatră întunecată de munte. Chipul lui nu avea o formă regulată, nu era deloc frumos; avea pielea brună, maxilarul proeminent, buza de jos mult mai mare decât cea de sus, un nas borcănat, ochii mari întunecați și obrații trași. Părul închis la culoare era despărțit pe mijlocul capului și pieptănat peste sprâncene. Era îmbrăcat cu o haină lungă roșiatică, având mânecile purpurii, descoperind la gât gulerul alb al cămășii. Era un pic peste statura medie, cu un fizic puternic pe care și-l menținea prin călărit și vânătoare.

Era un bun cunoscător al culturii clasice, citind nenumărate manuscrise latinești și grecești, poet comparat cu Petrarca și Dante de către Academia Platonice, și fondatorul primei biblioteci publice din Europa, pentru care a adunat zece mii de manuscrise și cărți, cea mai mare colecție de la Biblioteca din Alexandria încoace.

Era recunoscut drept „cel mai mare protector al literaturii și artei dintre toți prinții”, cu o colecție de sculpturi, tablouri, desene, pietre prețioase aflată la dispoziția tuturor artiștilor și elevilor dornici să învețe. Le-a pus la dispoziție cărturarilor, pe care i-a adunat în Florența pentru a o transforma în centrul de învățătură al Europei, vile pe versantul de la Fiesole, unde Pico della Mirandola,

Angelo Poliziano, Marsilio Ficino și Cristoforo Landino traduceau manuscrise grecești și ebraice nou descoperite, ajutând la crearea a ceea ce Lorenzo denumea „revoluția umanismului”.

Michelangelo auzise multe despre Lorenzo, căci era subiectul de bârfă preferat în Florența, cum că avea ochii slabi și se născuse fără simțul mirosului.

Acum, când îl ascultă vorbind cu Bertoldo, își dădu seama că avea o voce neplăcută, aspră.

Dar asta părea singura trăsătură neplăcută a lui Lorenzo, așa cum ochii slabi îi erau singura slăbiciune, și lipsa mirosului singura lipsă cu care se născuse. Căci Lorenzo, unul dintre cei mai bogați oameni din lume, respectat de conducătorii orașelor-state italiene, ca și de conducătorii unor dinastii precum cele din Turcia sau China, avea o personalitate deschisă, plăcută și era complet lipsit de aroganță. Conducător al republicii, la fel cum gonfalonieri di giustizia și Senioria erau guvernatori ai legii și ordinii orașului, nu avea o armată, și nici gardă, mergea neînsoțit pe străzile Florenței, vorbindu-le tuturor cetățenilor ca unor egali, ducând o viață simplă de familie, jucându-se cu copiii săi și oferind găzduire artiștilor și oamenilor de știință.

În aceasta consta geniul lui. Își manifesta autoritatea absolută în politică, dar guverna Florența cu atât bun-simț și demnitate, încât oameni care altminteri i-ar fi putut deveni dușmani colaborau armonios cu el. Nici măcar tatăl său, Piero, un bărbat abil, sau genialul lui bunic, Cosimo, numit *Pater Patriae*⁴⁶ de către toscani pentru transformarea Florenței în republică după câteva sute de ani de război civil sângeros dintre fracțiunile opuse ale guelfilor și ghibelinilor, nu obținuseră rezultate atât de bune.

Florentinii ar fi putut să-l alunge pe Lorenzo II Magnifico din palatul lui și din oraș la orice oră. El era conștient de aceasta, la fel și oamenii, și asta era ceea ce făcea ca

⁴⁶ Părintele patriei (lb. Latină).

guvernarea lui să funcționeze. În același fel în care nu era arogant, nu era nici laș. Salvase viața tatălui său într-o acțiune militară îndrăznească la doar șaptesprezece ani și-și riscase viața dând buzna în tabăra lui Ferrante din Neapole cu tot atâta protecție personală câtă folosea și pe străzile Florenței, salvându-și astfel orașul de o invazie.

Acest bărbat stătea acum la câțiva pași de Michelangelo, vorbindu-i pasionat lui Bertoldo despre niște sculpturi antice ce tocmai sosiseră din Asia Mică. Sculptura era la fel de importantă pentru Lorenzo ca și flota lui de nave răspândită pe glob, sau lanțul de bănci din întreaga Europă și bazinul mediteranean, sau comerțul în valoare de milioane de florini de aur cu produse florentine precum lână, ulei, vin, sau orientale ca mătăsurii, mirodenii și parfumuri exotice. Unii îl respectau pe Lorenzo pentru bogăția lui, alții pentru puterea lui. Dar de către artiști și învățați era respectat și iubit pentru pasiunea lui pentru știință, pentru libertatea de gândire, închisă mai mult de o mie de ani în temnițe întunecate, de unde Lorenzo de Medici jurase să o elibereze.

Lorenzo începu să stea de vorbă cu ucenicii. Michelangelo își întoarse privirea spre fata care mergea lângă el. Era foarte suplă, mai tânără decât el, îmbrăcată într-o rochie trandafirie lungă de lână, o *gamurra*⁴⁷ largă în pliuri mari, și un corsaj strâns cu șireturi, sub care avea o bluză galben-pal cu guler înalt, rotunjit. Purta pantofi de brocart galben și peste păru-i întunecat o bonetă de satin roz, brodată cu perle. Era atât de palidă, că nici măcar boneta și rochia roz nu reușeau să o facă să pară mai îmbujorată. Când Lorenzo trecu pe lângă masa lui, ochii lui Michelangelo îi întâlniră pe cei ai fetei.

Se opri din lucru. Ea se opri din mers.

Nu-și putea lua ochii de la această fată slăbuță cu înfățișare plăcută. Expresia sălbatică a feței lui o sperie. Obrajii albi i se colorară.

⁴⁷ Fustă (lb. italiană).

Michelangelo simți legătura ce se crea între ei. Pentru un moment crezu că o să îi vorbească, fiindcă ea își umezise buzele pale. Apoi cu o mișcare oscilantă își îndepărtă privirea și se alătură tatălui ei.

Lorenzo își puse brațul în jurul taliei fetei. Au trecut pe lângă fântână, s-au îndreptat spre poartă și au ieșit în piață.

Michelangelo s-a întors spre Torrigiani.

— Cine era?

— Magnificul, idiotule!

— Nu, nu, fata.

— ...fată? O, Contessina. Fiica lui. Ultima care a rămas în palat.

— Contessina? Contesă mică?

— Da, da. Lorenzo le poreclea pe celelalte fiice ale lui „Contessina”. Când s-a născut asta mică a botezat-o pur și simplu Contessina. De ce întrebi?

— Doar așa.

3

Odovico nu-și dăduse absolut niciodată acordul ca Michelangelo să meargă la grădină. Chiar dacă familia știa că plecase din atelierul lui Ghirlandaio, toți ai casei evitau să discute despre schimbarea spre sculptură, refuzând să o recunoască. Michelangelo și ai lui se întâlneau rar. Pleca la răsăritul soarelui, când toți dormeau, în afară de mama vitregă, aflată deja la piață și venea acasă exact la douăsprezece, când Lucrezia punea prânzul pe masă. Lucra la grădină până la lăsarea întunericii, amânând sosirea acasă până când toți ceilalți erau deja în pat. Îl așteptau doar fratele lui Buonarroto, ca să-l întrebe de noutățile zilei, și bunica în bucătărie, pentru a-i da o cină frugală.

— Cămășile îți sunt prea mici de-acum, și ciorapii uzați, îi spuse Monna Alessandra. Tatăl tău crede că din moment ce ai ales să nu câștigi... dar nu contează. Am niște bani puși deoparte. Cumpără-ți ce ai nevoie.

O sărută pe obraji-i ofiliți. Dragostea dintre ei era statornică, dar știau prea puțin cum să și-o arate. El era sobru din fire și nu-l interesau lucrurile materiale.

— O să sculptez în curând și-o să fiu acoperit cu așchii de piatră. Nimeni n-o să mai vadă hainele.

Bunica îi respectă mândria și puse banii înapoi în pungă.

— Cum vrei. Banii ăștia sunt pentru tine oricum. Granacci n-avea de ce să se trezească atât de devreme dimineața sau să se întoarcă noaptea târziu. Băieții plecau și veneau împreună la atelier doar la prânz.

Cu fiecare zi care trecea, Granacci devenea din ce în ce mai posac, cu umerii atât de plecați, încât părea doar cu vreo două degete mai înalt decât Michelangelo.

Se și plânse acestuia:

— Nu-mi place deloc lutul acela rece și lipicios. Îl urăsc, încerc să modelez cât mai rău, pentru ca Bertoldo să nu-mi spună că pot trece la sculptat. Am încercat cu *pietra dura* de câteva ori, dar parcă fiecare lovitură de ciocan lovește în mine, nu în piatră.

— Dar Granacci, *carissimo*, marmura are rezonanță, spuse Michelangelo. Îți răspunde. *Pietra dura* e ca pâinea uscată. Așteaptă pân-ai să lucrezi în marmură, care ți se înmoaie între degete ca aluatul proaspăt.

Granacci privi confuz fața prietenului său.

— De obicei ești așa insensibil, dar când vorbești despre marmură, devii poet.

Michelangelo descoperi că aici desenul era fundamental. De altfel, printre primele lucruri, încă din prima zi, Bertoldo i-a spus:

— Aici, în grădină, desenatul e *sine qua non*. Când ajungi dimineața, prima dată desenează-ți mâna stângă, apoi descaltă-te și desenează-ți picioarele. E un exercițiu bun pentru micșorarea scarei în desen.

— Să nu-mi desenez și mâna dreaptă?

— Iată încă un umorist printre noi, murmură încântat Bertoldo.

Încă de pe când lucra *pietra serena* pentru Topolino, Michelangelo putea schimba ciocanul din mâna dreaptă în stânga, fără să simtă vreo diferență în precizie sau echilibru. După ce-și desenă mâna stângă din mai multe poziții, mută pana în cealaltă și își desenă mâna dreaptă, prima dată cu palma-n sus, apoi întoarsă, cu degetele întinse.

Bertoldo trecu pe lângă el și îi luă foaia pe care erau îngrămădite vreo șase desene.

— Calul bun se cunoaște de mână, murmură slab.

— Am lucrat perfect cu amândouă. Și dreapta, și stânga îmi sunt la fel.

Prin grija lui Lodovico, ucenicii primeau modele pentru desen din toate păturile sociale ale Florenței: învățați înveșmântați în catifea neagră, soldați masivi cu capul pătrățos și sprâncenele arcuite, pungăși, contadini veniți direct de la muncă, bătrâni pleșuvi cu nasuri corioate și bărbii duble, călugări în sutane negre cu tichii gri acoperindu-le părul cenușiu, tineri frumoși ai Florenței, cu nasuri grecești pornind direct din frunte, cu părul purtat cârlionți pe umeri, și ochii rotunzi, goi și lipsiți de expresie, boiangii de lână cu brațele colorate, fierari plini de bătăături, hamali voinici, servitori grași, nobili în mătăsuri albe și roșii cusute cu perle, băiețandri zvelți îmbrăcați în violet, copii dolofani ca modele pentru *putti*.⁴⁸

Michelangelo protestă mormăit la critica aspră pe care Bertoldo o făcu unui tors pe care îl desenase:

— Cum putem desena doar din exterior? Vedem doar ce se conturează prin piele. Dacă am putea desena din interiorul corpului, oasele, mușchii... să cunoști omul înseamnă să-i știi *budelli e sangue*⁴⁹. N-am văzut încă niciodată un om pe interior.

— *Dio fottuto!*⁵⁰, murmură Bertoldo. Doar doctorii au

⁴⁸ Îngeraș, amoraș (lb. italiană).

⁴⁹ Măruntaie și sânge (lb. italiană).

⁵⁰ Domnul a dat în zadar! (lb. italiană).

voie să disece un corp într-o anume zi din an, în fața Consiliului Municipal. Altfel e cea mai gravă crimă din Florența. Nu te mai gândi la așa ceva.

— Pot să nu mai spun asta, dar să n-o gândesc, nu. N-o să sculpez niciodată cu exactitate până nu văd cum funcționează corpul uman.

— Nici măcar grecii nu disecau, și ei erau păgâni, nu aveau biserică, să le-o interzică. Nici Donatello nu a trebuit să taie un corp pentru cunoștințele lui minunate. Trebuie să fii mai bun decât Fidias și Donatello?

— Mai bun nu. Dar diferit.

Michelangelo nu-l mai văzuse niciodată pe Bertoldo atât de neliniștit. Își întinse mâna ca să mângâie, liniștitor, brațul bătrânului.

În ciuda acestor șocuri zilnice, deveniseră prieteni. Pe când ceilalți modelau lut sau sculptau în piatră, Bertoldo îl ducea pe băiat în *casino* și stătea cu el ore întregi, în timp ce Michelangelo copia amulette egiptene sau monede romane, ținând în mână fiecare operă de artă prețioasă, în vreme ce explica ce încercase artistul antic să obțină.

Spre surprinderea sa, Michelangelo obținut și prietenia lui Torrigiani, care-și mută masa de lucru mai aproape de a lui. Torrigiani avea o personalitate debordantă. Îl copleșise pe Michelangelo cu atențiile, cu farmecul și vivacitatea sa. Era un filfizon care se îmbrăca în cămăși colorate de mătase și curele late cu cataramă de aur. În fiecare dimineață trecea pe la bărbierul din piața de cereale pentru a fi ras și pentru a-și parfuma părul cu uleiuri. Michelangelo era neatent, își mânjea mâinile cu cărbune, apoi se scărpină pe față, își vărsa vopsea pe cămașă și cerneală pe ciorapi.

Torrighiani reușea să lucreze o zi întreagă și în același timp să-și păstreze curată cămașa galbenă de pânză, lungă până în talie, cu mânecile bufante, la fel tunica verde, cu un „T” brodat pe umăr în mătase galbenă și calzoni albaștri din tricot. Își formase o poziție pentru sculptat prin care nu se

umplea de praf și cioburi de piatră în păr sau haine. Asta era nemaiauzit la pietrari, care arătau la sfârșitul unei zile de lucru ca niște statui vorbitoare. Torrigiani îl fascina pe Michelangelo, care se simți flatat când acesta își puse un braț peste umerii săi, își apropie fața de a lui și exclamă referindu-se la ultima sa schiță:

— Michelangelo *mio*, lucrările tale sunt cele mai curate, numai că la sfârșitul zilei de muncă tu ești cel mai murdar dintre toți!

Torrighiani era mereu în mișcare, râzând, pozând, sporovăind, niciodată liniștit și nemișcat, dând din mâinile pline de inele cu perle și smaralde, ca și când ar fi simțit nevoia de a domina spațiul din jurul său. Vocea lui profundă, melodioasă, traversa pajiștea plină de flori sălbatice și îi făcea pe scalpellini din colțul îndepărtat al grădinii, care construiau o bibliotecă pentru Lorenzo, să se oprească și să asculte.

Când ucenicii mergeau dimineața să studieze efectul soarelui asupra picturilor lui Giotto din Santa Croce, sau al razelor după-amiezii asupra „Sfântului Ioan tânăr” și a celor doi sfinți ai lui Filippino Lippi în Santo Spirito, sau să prindă strălucirea apusului pe figurile sculptate de pe Campanilă, Torrigiani își trecea brațul pe sub al lui Michelangelo, îl atrăgea și îl ținea ca pe un spectator captiv, dar fermecat.

— Ah, să fii soldat, Michelangelo! Să lupti până la moarte, să-ți ucizi dușmanul cu sabia sau lancea, să cucerești țărâmurii noi cu toate femeile lor. Asta e viața! Un artist? Pfu! Asta-i muncă pentru eunucii sultanului. Tu și cu mine trebuie să cutreierăm lumea împreună, amico mio, să găsim lupte, pericole, comori.

Michelangelo avea o afecțiune profundă pentru Torrigiani, aproape o dragoste. El însuși se simțea simplu. Să fi câștigat admirația unui tânăr atât de frumos și dorit ca Torrigiani... era un vin prea tare pentru cineva care nu bea niciodată.

4

Trebuia să se descotorosească de lucrurile învățate la atelierul lui Ghirlandaio din cauza felului diferit de desen care era necesar pentru sculptură.

— Acesta e desen de dragul desenului, îl avertiză Bertoldo cu exact aceleași cuvinte cu care și Ghirlandaio îl avertizase să nu deseneze, pentru a obține siguranța ochiului și a mâinii.

Bertoldo îi tot repeta diferențele.

Sculptorul caută figurile tridimensionale, nu doar înălțime și lățime, dar și adâncime.

Pictorul desenează pentru a ocupa spațiul, sculptorul pentru a-l înlocui. Pictorul desenează o natură moartă într-o ramă, sculptorul desenează pentru a surprinde mișcarea, pentru a descoperi tensiunea și forțele ce se luptă în figura umană.

— Pictorul desenează pentru a dezvălui specificul, sculptorul desenează pentru a descoperi universalul. *Comprendi*⁵¹?, îl întreba.

Michelangelo rămânea tăcut.

— Cel mai important e că pictorul desenează pentru a exterioriza, pentru a smulge din sine o formă pe care o pune pe hârtie, iar sculptorul desenează pentru a interioriza, pentru a extrage din lume o formă pe care o întărește în el însuși.

Michelangelo intuise unele dintre aceste lucruri, și le recunoștea pe celelalte ca fiind înțelepciunea câștigată prin experiență.

— Sunt ca un *stufato*⁵², se scuză Bertoldo. Toate credințele de două secole ale sculptorilor toscani mi-au fost băgate în cap. Trebuie să mă ierți dacă acestea par spuse *obiter dicta*⁵³.

⁵¹ Înțelegi? (lb. italiană)

⁵² Tocană (lb. italiană).

⁵³ Din întâmplare (lb. latină).

Bertoldo, împovărat de misiunea de a forma o nouă generație de sculptori, era un profesor plin de dăruire, spre deosebire de Ghirlandaio, care pur și simplu nu avea timp pentru asta.

Sculptorii sunt oameni tăcuți, zgomotul ciocanului și al dălții fiind limbajul lor adevărat, care estompează vocile și lumea. Bertoldo era o excepție.

— Michelangelo, desenezi bine. Dar e important să știi de ce trebuie să te pricepi la desen. Desenul e ca o lumânare pe care sculptorul o aprinde pentru a nu pipăi în întuneric, e un plan pentru înțelegerea structurii pe care o privești. E pentru a înțelege o altă ființă umană, pentru a-i descoperi cele mai ascunse adâncimi. Asta e cea mai periculoasă misiune a omului. Și singurele arme pe care artistul le posedă sunt pana și cărbunele. Dădu din umeri. Visătorul de Torrigiani vorbește despre plecarea în războaie. Joacă de copii! Nu există pericol mortal care să-l întrecă pe acela al unui bărbat singur care încearcă să creeze ceva ce nu a mai existat niciodată.

Michelangelo avea înaintea lui desenul pe care îl făcuse în acea zi, cercetându-l parcă pentru a înțelege mai bine spusele lui Bertoldo, să vadă dacă poate găsi în el măcar o parte din ceea ce căuta maestrul.

— Desenul e modul ideal de a-ți cunoaște subiectul, îl povățuia bătrânul, aducându-ți înțelepciune așa cum scrierea Purgatoriului i-a adus lui Dante. Da, desenul este asemenea cititului, așa cum îl citești pe Homer pentru a afla despre Priam și Elena din Troia, sau pe Suetonius pentru a afla despre împărații romani.

Michelangelo își plecă fruntea.

— Sunt un ignorant. Nu știu să citesc din greacă sau latină. Urbino a încercat timp de trei ani să mă învețe, dar eram încăpățânat și nu prindeam nimic. Voiam doar să desenez.

— Stupido! N-ai înțeles ce vreau să spun. Nu-i de mirare că Urbino s-a chinuit cu tine. Să desenezi înseamnă să

înveți. E o disciplină, o unitate de măsură cu care să vezi cât ești de sincer. E un confesional, dezvăluie totul despre tine, în timp ce tu îți închipui că prezinți pe altcineva. Desenul e ca versul unui poet, scris pentru a vedea dacă o poveste merită spusă, sau un adevăr descoperit.

Vocea bătrânului deveni blândă, afectuoasă.

— Ține minte, figlio mio: să desenezi înseamnă să fii asemenea lui Dumnezeu când i-a insuflat viață lui Adam. Suflul exterior al artistului și cel interior al modelului creează o a treia nouă viață, pe hârtie. Actul iubirii, Michelangelo, actul iubirii, prin acesta a fost creat totul pe pământ.

Da, desenul era suflul vieții, știa asta deja. Totuși pentru el nu era un scop, ci un mijloc.

Începuse să rămână seara, fără știrea nimănui, luând unelte și lucrând bucățile de piatră rămase aruncate, travertino alb-gălbui din carierele Romei, pietra forte din Lombrellino, breccia conglomerată de la Impruneta, marmură verde-închis din Prato, marmură pestriță galben-roșiatică din Siena, marmură roz din Gavorno, marmură cipollino transparentă, bardiglio înflorită cu albastru și alb. Dar cea mai mare bucurie a lui era când cineva lăsa în urmă un fragment alb pur de Carrara. Copil fiind, stătea în fața tăietorilor de marmură, flămând să-și pună mâinile pe piatra aceasta prețioasă. Nu reușise niciodată. Marmura albă era rară și scumpă, iar din Carrara și Seravezza se aducea doar cât pentru îndeplinirea comenzii.

Acum începuse pe furiș să lucreze cu spițul, cu dălțile dințate sau teșite, încercând pe marmură stilurile de prelucrare pentru *pietra serena* pe care le învățase de la Topolino. Asta era cea mai fericită oră din zi pentru el, singur în grădină, doar cu statuile drept companie. Curând-curând, o să aibă aceste unelte în mâna lui pentru totdeauna. Trebuia să le poată lua în mână în fiecare dimineață, căci erau ca niște prelungiri naturale ale lui, ca

mâinile sau picioarele. Nu neglija niciodată, la căderea întunericului, să ascundă cu grijă contururile pe care le trasese, pentru ca nimeni să nu-și dea seama că lucrase, să arunce așchiile de piatră peste grămada de moloz din fundul grădinii.

Până la urmă, tot a fost descoperit. Dar de către ultima persoană la care s-ar fi așteptat să-l surprindă. Contessina de Medici venea la grădină aproape zilnic, dacă nu cu Lorenzo, atunci cu Poliziano, sau Ficino, sau Pico della Mirandola, învățații Platonicieni ai tatălui său. Vorbea cu Granacci, cu Sansovino și cu Rustici, pe care părea că îl cunoștea de mai mult timp. Dar nimeni nu i-l prezentase pe Michelangelo. Lui nu-i vorbise niciodată.

El știa imediat, chiar fără să vadă silueta zglobie sau fața dominată de ochii mari, că intrase pe poartă. Toate simțurile i se ascuțeau, se comporta ca și cum toate mișcărilor din jurul lui, chiar și aceea a soarelui sau a aerului, erau mai grăbite.

Contessina fusese cea care îl scăpase pe Granacci de corvoada pietrei. El îi povestise despre cum se simțea, iar ea îi relatase tatălui său. Apoi, într-o zi, Lorenzo veni în grădină și îi spuse:

— Granacci, aș vrea un panou mare cu Triumful lui Paul Emilius. Nu ai vrea să îl pictezi tu?

— Cum să nu! Când nevoia e mare, ajutorul e aproape.

Când Lorenzo se întoarse în altă direcție, Granacci își apăsă mâna stângă pe buze, apoi flutură degetele în semn de mulțumire spre Contessina. Aceasta nu se oprea niciodată să se uite la munca lui Michelangelo. Se oprea însă la masa lui Torrigiani, stând pe latura îndepărtată a acesteia, în așa fel încât era cu fața spre Michelangelo, iar el îi putea vedea fiecare mișcare și o putea auzi râzând când Torrigiani o amuza. Chiar dacă o urmărea fascinat, ochii lor nu se întâlneau niciodată.

Când ea pleca, în sfârșit, Michelangelo era epuizat psihic. Nu putea înțelege de ce. Nu îl interesau fetele. Nici

după un an în compania lui Jacopo nu-și putea da seama care sunt bune de pat. Nu avea nicio fată în familie și nici în micul lui cerc de prieteni. Nu-și putea aduce aminte dacă vorbise vreodată cu vreuna. Nu-și dorise niciodată să deseneze una. Îl erau complet străine. Atunci de ce îl deranja când o vedea răsând cu Torrigiani, la doar câțiva pași depărtare? De ce se enerva pe Torrigiani și pe ea? Ce însemna ea, această prințesă din sângele nobil al familiei de Medici pentru el?

Era un fel de boală misterioasă. Își dorea ca ea să fi rămas departe de grădină, să-l lase în pace.

Rustici spunea că înainte venea rar. Acum de ce venea în fiecare zi, câte-o oră sau mai mult?

Cu cât desena mai furios pe paginile albe din fața lui, cu atât era mai conștient de prezența ei lângă masa lui Torrigiani, flirtând cu atletul frumos și zvelt și înregistrând totuși în același timp fiecare linie de cărbune a lui Michelangelo ca o provocare directă.

Abia după mult timp, în miezul căldurii de vară, când florile erau uscate și pajiștea pârjolită își dădu seama că era gelos. Gelos pe Torrigiani. Gelos pe Contessina. Gelos pe ei doi împreună. Gelos pe fiecare dintre ei în parte.

Și era uimit.

Acum, Contessina îl descoperise în grădină, după plecarea celorlalți. Era împreună cu fratele ei Giovanni, cel gras cu un ochi sașiu, care era de vârsta lui, avea cam paisprezece ani, și era deja cardinal ales, și cu vărul ei, fiul nelegitim al lui Giuliano, fratele iubit al lui Lorenzo, care fusese înjunghiat mortal în Dom de către conspiratorii Pazzi. Michelangelo avea doar trei ani la acea vreme, dar florentinii încă mai vorbeau despre priveliștea conspiratorilor spânzurați de ferestrele Senioriei.

Primele cuvinte fură rostite inconștient.

— *Buona sera.*

— *Buona sera.*

— Michelangelo.

— Contessina.

— *Come va?*, întrebă Contessina.

— *Non c'è male.* Vorbise ca un pietrar din Settignano. Sculpta în os de hering o bucată de *pietra serena*. Nu se opri din lucru.

— Piatra asta are miros.

— De smochine proaspăt culese.

— Iar asta? Contessina arată spre o bucată de marmură, pe banca de lângă el. Miroase a prune proaspete?

— Nu, nu, abia dacă are miros. Luă o bucată. Dar uite, miroase și tu.

Fata strâmbă din nas, râzând. El se postă în fața marmurii și începu să dea lovituri, făcând așchiile să zboare.

— De ce lucrezi atât de... furios? Nu te obosește? Pe mine cu siguranță m-ar slei de puteri.

Michelangelo știa cât este de fragilă, aflase de ftizia din familia ei, care îi răpuse mama și sora anul trecut. Rustici spunea că de aceea Lorenzo îi este atât de devotat, pentru că știa că n-o să mai fie pentru mult timp cu el.

— Nu, sculptatul pietrei nu îți ia puterile, ci ți le redă. Uite, încearcă să lucrezi această marmură albă. O să fii uimită cum devine vie în mâinile tale.

— În mâinile tale, Michelangelo. Nu termini acel model de *pietra serena* pentru mine?

— Dar nu-i nimic special, doar os de hering, cum se cioplește pentru aleile grădinilor sau cisterne.

— Mie îmi place.

— Atunci o să îl termin.

Ea stătea nemișcată, aplecată deasupra lui, în timp ce el era ghemuit peste piatră. Când dădu de un loc tare, se uită împrejur după o găleată de apă, nu văzu niciuna, și scuipe exact pe punctul ce trebuia înmuiat, apoi continuă să treacă dalta peste piatră. Amuzată, ea întrebă:

— Ce faci dacă ți se usucă gura? El privi în sus, spre ea, îmbujorat.

Unui scalpellino bun nu i se usucă niciodată.

5

Venirea caniculei aduse și prima plecare din grădină: Soggi. Entuziasmul lui se ofilise ca iarba pe pajiște. Nu câștigase niciun premiu sau comandă, și cu toate că Bertoldo îi plătea câteva monede, câștigurile lui erau mai mari decât ale lui Michelangelo, care nu primea nimic. De aceea Soggi credea că Michelangelo o să i se alăture.

Într-o seară sufocantă de august el așteaptă să plece toată lumea, apoi își aruncă uneltele și se îndreaptă spre cel mai nou ucenic.

— Michelangelo, tu și cu mine, hai să plecăm de-aici. Toate lucrurile astea sunt atât de... nepractice. Hai să ne salvăm cât încă mai avem timp.

— Să ne salvăm, Soggi? De ce?

— Nu fi orb! N-or să ne dea niciodată comenzi sau bani. Cine are cu adevărat nevoie de sculptură pentru a trăi?

— Eu am.

Sentimentele de dezgust, renunțare și chiar frică ivite pe fața lui Soggi erau chiar mai elocvente decât orice încercase el să modeleze în lucrările lui în ceară sau lut.

— Unde-o să găsim de muncă? Dacă Lorenzo moare...

— Dar e tânăr, are doar patruzeci de ani.

— ...atunci n-o să mai avem protector, nici grădină. O să hoinărim prin Italia, ca niște cerșetori cu pălăria-n mână? N-aveți nevoie de un sculptor? Nu vă trebuie o Madonna? O Pietà? Pot face eu una, dacă-mi dați mâncare și un acoperiș.

Cu aceasta, Soggi își îngrămădi în tolbă cele câteva lucruri personale.

— *Ma che!* Vreau să am o meserie în care să vină lumea la mine. Zilnic! Să vină ca pentru *pasta* sau carne, pentru vin sau *calzoni*. Oamenii nu pot trăi fără aceste lucruri, pe care trebuie să le cumpere în fiecare zi. Și așa, eu vând în

fiecare zi. Cu ce vând, o să pot trăi. Am o fire practică, trebuie să știu câți scuzi pot câștiga în fiecare zi. Sculptura e ultimul dintre produsele de lux, este chiar în coada listei. Ce zici, Michelangelo? Nu te-au plătit nici cu un scud. Uite ce haine zdrențuite ai. Vrei să trăiești ca un sărăntoc toată viața? Renunță acum, odată cu mine. O să ne găsim altă muncă împreună...

Izbucnirea lui Soggi era sinceră. Se adunase deja de câteva săptămâni, poate chiar luni. Totuși, în sinea lui, Michelangelo era un pic amuzat.

— Sculptura e prima de pe lista mea, Soggi. De fapt, nu e nicio listă. Spun sculptură și asta e tot.

— Păi, să știi că asta e tot!, acceptă Soggi. Tatăl meu știe un măcelar pe Ponte Vecchio, care caută un ajutor. Dalta, e ca un cuțit...

Dimineața următoare, Bertoldo ridică din umeri când auzi de plecarea lui Soggi.

— Astea sunt pierderile în sculptură. Fiecare e născut cu puțin talent. Dar la cei mai mulți oameni, flacăra se stinge repede.

Își trecu resemnat mâna prin păr.

— Lucrul acesta se întâmplă tot timpul în atelier. Începi știind că o parte din învățătură va fi irosită. Dar nu poți să te oprești din acest motiv, nu poți să-i faci să sufere pe ceilalți ucenici. Pentru cei de-alde Soggi, motivarea nu e dragostea sau afinitatea pentru sculptură, ci entuziasmul tinereții. Când noutatea începe să dispară, își spun: „Nu mai visa. Găsește-ți un mod de trai stabil.” Când o să fii șeful unui atelier, o să vezi că acesta e adevărul. Sculptura e o muncă dură, brutală. Nu devii artist pentru că vrei, ci pentru că trebuie. Asta e doar pentru cei care nu pot trăi fără artă.

A doua zi de dimineață, Bugiardini, cel cu fața ca o lună plină, mai gras, dar nu mai înalt, sosi la grădina ca ucenic nou. Michelangelo și Granacci îl primiră călduros.

Granacci se arătă talentat la organizare.

După ce termină pictura pentru Lorenzo, acesta îl rugă să devină administratorul grădinii.

Îi plăcea să se ocupe de organizare, petrecându-și zilele asigurându-se că piatra, fierul sau bronzul potrivit erau aduse la grădină, organizând concursuri pentru ucenici sau obținând comenzi mai mici de la bresle.

Michelangelo protesta:

— Granacci, n-ar trebui să faci asta. Ai la fel de mult talent ca oricine altcineva din grădină.

— Dar îmi place să fac asta, răspuse ușor Granacci.

— Atunci să nu-ți mai placă. Dacă avem nevoie de cărbune, sau de un model, atunci lasă că ne găsim și singuri. De ce să renunți tu la munca ta, ca să o facem noi pe a noastră?

Granacci nu rămase insensibil la complimentul ascuns din reacția lui Michelangelo. Îi răspuse:

— Este timp pentru toate, caro mio. Am pictat înainte și o să mai pictez și altă dată.

Dar când Granacci se întoarse la pictură, Michelangelo se supăra mai tare ca niciodată. Lorenzo îl pusese să creeze decorurile pentru un spectacol, precum și steagurile și celelalte accesorii pentru o procesiune.

— Granacci, idiota, cum poți sta aici cântând fericit, când pictezi niște decoruri pentru un carnaval, care vor fi aruncate a doua zi?

— Dar mie îmi place să fac lucrurile pe care tu le consideri nimicuri. Nu totul trebuie să fie profund și etern. Un carnaval sau o petrecere sunt importante pentru că le oferă plăcere oamenilor, și plăcerea e unul dintre cele mai importante lucruri în viață, la fel ca mâncarea, băutura sau arta.

— Măi... măi... florentinule!

6

Pe când zilele toamnei se statorniceau în oraș, se

statorniceau și prietenii lui Michelangelo. În zilele de sărbătoare, când grădina era închisă, Rustici îl invita la prânz, apoi mergeau împreună pe câmpuri, în căutare de cai pe care să îi deseneze, plătind fermieri, grăjdari sau îngrijitori pentru privilegiul de a face schițe cu hambarele și ogoarele lor.

— Caii sunt cele mai frumoase creații ale lui Dumnezeu, exclamă Rustici. Trebuie să îi desenezi iar și iar, fiecare cal pe care îl întâlnești.

— Dar Rustici, eu n-am de gând să sculpez cai, doar oameni.

— Dacă apuci să cunoști un cal, cunoști lumea. Sansovino, care era contadino din Arezzo și care ucenicea în grădină, avea propria lui filosofie.

— Un artist trebuie să se întoarcă înapoi la pământ cât mai des. Trebuie să îl are, să îl semene, să-l prășească și să culeagă grânele. Contactul cu pământul ne înnoiește. Să fii doar artist înseamnă să crezi din tine însuși și astfel să te golești, să devii sterp. De aceea merg cu catârul la fiecare câteva săptămâni acasă în Arezzo. Trebuie să vii și tu cu mine Michelangelo, să simți ogorul arat sub tălpi.

— Sansovino, vizitez cu tine Arezzo doar dacă ai un ogor de marmură pe care să îl ar.

Doar acasă era nefericit.

Lodovico reușise să afle cât de mult câștiga fiecare ucenic la grădină, ce premii în bani, recompense și comenzi se dădeau. Știa că Sansovino, Torrigiani și Granacci câștigau sume frumoase.

— Tu de ce nu?, îl întrebă el pe Michelangelo. Niciun scud.

— Încă nu.

— După opt luni împlinite. De ce alții pot și tu nu?

— Nu știu.

— Eu pot să trag o singură concluzie: nu te poți compara cu ceilalți.

— Nu pot.

— Lorenzo ar afla dacă ai talent ca sculptor?
— Cu siguranță.
— Dar te-a băgat în seamă vreodată?
— Niciodată.
— Allora! Îți mai dau patru luni, ca să fie un an întreg.
Dacă Lorenzo încă mai consideră că ești un fruct sterp,
atunci o să mergi la muncă.

Dar răbdarea lui Lodovico dură doar patru săptămâni. Îl
prinse pe Michelangelo la colț, într-o duminică dimineața, în
dormitorul său.

— Îți laudă Bertoldo munca?
— Nu.
— Îți spune că ai talent?
— Nu.
— Te încurajează?
— Mă instruieste.
— Nu e același lucru.
— *Ammesso*⁵⁴.
— Pe ceilalți îi laudă?
— Câteodată.
— E posibil ca tu să nu ai nicio speranță?
— Nu e posibil.
— De ce?
— Desenez mai bine decât ei.
— Desenezi. Ce înseamnă asta? Dacă te pregătești să
devii sculptor, de ce nu sculptezi?
— Bertoldo nu mă lasă.
— De ce?
— Spune că nu sunt încă pregătit.
— Dar ceilalți sculptează?
— Da.
— Ți dai seama ce înseamnă asta?
— Nu.
— Înseamnă că nu ești la fel de priceput ca ei.
— Asta o să se vadă când o să pun mâna pe piatră.

⁵⁴ De acord (lb. italiană).

- Și asta când o să fie?
- Nu știu.
- Până nu lucrezi în piatră, nu câștigi nimic?
- Nu.
- Și nu e niciun semn c-o să te lase să începi cu piatra?
- Nu.
- Și nu ți se pare lipsit de speranță?
- Nu.
- Atunci cum ți se pare?
- Sigur că mă miră!
- Și cât o să fii așa, mirat?
- Atât cât va crede Bertoldo de cuviință.
- Ce s-a întâmplat cu mândria ta?
- Nimic.
- Același lucru ți se întâmplă și în grădină: nimic.
- Nu-ți pierzi mândria dacă înveți.
- Ai aproape cincisprezece ani. Tu n-o să câștigi niciodată nimic?
- O să câștig.
- Când? Cum?
- Nu știu.
- Ai spus „Nu” și „Nu știu” de cel puțin douăzeci de ori. Când o să știi?
- Nu știu.
- Epuizat, Lodovico strigă:
- Ar trebui să te bat cu un băț. Oare când o să-ți vină mîntea la cap?
- Atâta știu: că fac ce trebuie.
- Lodovico se trânti într-un scaun.
- Lionardo vrea să devină călugăr. Cine-a mai auzit de un Buonarroti călugăr? Tu vrei să fii artist. Cine-a mai auzit de un Buonarroti artist? Giovansimone vrea să fie bătaș, să dea cu pietre în trecătorii de pe stradă. Cine-a mai auzit de un Buonarroti *malandrino*⁵⁵? Urbino l-a trimis acasă pe Sigismondo, spunând că îmi pierd banii cu el, nu poate să

⁵⁵ Ticălos (lb. italiană).

Învețe să citească. Cine-a mai auzit de un Buonarroti analfabet? Nu știi pentru ce trebuie să aibă omul copii!

Michelangelo se îndreptă spre Lodovico și își puse mâna pe umărul tatălui său.

— Tată, ai încredere în mine. Nu încerc să tund lână de pe un măgar.

Lucrurile nu mergeau mai bine pentru el nici la grădină, chiar păreau că merg mai prost. Bertoldo îl muncea din greu și nu era niciodată mulțumit de ce făcea, sărind de pe un picior pe altul strigând:

— Nu, nu, poți mai bine de-atât! Din nou! Din nou!

Îl punea să deseneze din nou de pe o scară, modelele așezate pe podea, obligându-l la sfârșitul săptămânii să vină în ziua liberă și să compună o temă care să includă toate chipurile pe care le desenase în timpul săptămânii.

Mergând seara înspre casă cu Granacci, i se plânse:

— De ce mă nedreptățește?

— Nu te nedreptățește.

— Dar toată lumea o vede. Nu-mi dă voie să particip la niciun concurs cu premii în bani organizat de Lorenzo, sau să lucrez pentru vreo comandă. Nu am voie să vizitez palatul și să văd operele de artă. Tu ești administratorul grădinii. Vorbește cu Bertoldo. Ajută-mă.

— Când Bertoldo o să considere că poți participa la concursuri, o să-ți spună. Până atunci...

— O, Dio!, mormăi Michelangelo. Până atunci o să dorm în Loggia della Signoria, unde n-o să mă găsească tata cu bățul.

Mai era ceva care îl făcea nefericit, dar despre care nu putea vorbi cu Granacci. Din cauza vremii umede, Lorenzo îi interzise Contessinei să părăsească palatul. Lui Michelangelo nîi părea fragilă. Simțea că e o flacăra în ea, o flacăra destul de puternică pentru a alunga moartea. Acum, că nu mai venea, grădina părea goală, zilele lungi și monotone fără nerăbdarea așteptării.

În singurătatea lui se întoarse spre Torrigiani.

Deveniseră de nedespărțit. Michelangelo îl tot lăuda pe acesta că e inteligent, că are fler, că arată bine...

Granacci era mirat.

— Michelangelo, sunt într-o poziție dificilă. Nu pot spune prea multe fără să par gelos sau rănit. Dar trebuie să te avertizez. Torrigiani a mai făcut asta înainte.

— Ce a făcut?

— Și-a dăruit afecțiunea cuiva, pe care l-a câștigat complet, ca apoi să rupă repede legătura când a apărut cineva nou în viața lui. Torrigiani are nevoie de audiență. Tu ești audiența lui acum. Nu confunda rolul acesta cu afecțiunea pentru tine.

Bertoldo nu era atât de blând. Când văzu un desen al lui Michelangelo care imita o creație de-a lui Torrigiani, îl rupse în sute de bucățele.

— Mergi un an alături de un olog, și-o să ajungi să schiopătezi și tu. Mută-ți masa înapoi la locul ei!

7

Bertoldo știa că Michelangelo ajunsese la limita răbdării. Într-o bună zi își puse brațul, fragil ca o frunză de toamnă, pe umărul băiatului.

— Și de-acum, mai departe, spre sculptură. Michelangelo își ascunse capul în mâini.

Ochii de culoarea chihlimbarului erau plini de emoții și fruntea începu să îi transpire. Ușurare, bucurie, durere, toate erau amestecate, făcându-i inima să bată tare și mâinile să-i tremure.

— Acum, ce este sculptura?, întrebă Bertoldo cu un ton profesoral. Este arta care, prin înlăturarea a tot ceea ce este în surplus din materialul cu care lucrează, îl reduce la forma creată în mintea artistului.

— Cu dalta și ciocanul!, exclamă Michelangelo, redobândindu-și stăpânirea de sine.

— ...sau prin adăugări succesive, insistă Bertoldo, ca în

modelarea în lut sau ceară, în care se lucrează prin adăugare de material.

Michelangelo dădu din cap cu hotărâre:

— Nu pentru mine. Eu vreau să lucrez direct în marmură. Vreau să lucrez ca grecii, sculptând direct piatra.

Bertoldo zâmbi, privindu-l ironic.

— O ambiție nobilă. Dar durează mult pentru ca un italian să îi ajungă din urmă pe greci. Prima dată trebuie să înveți să modelezi cu ceară și lut. Până nu ai stăpânit metoda adăugării, nu poți folosi metoda înlăturării.

— Fără piatră?

— Fără! Modelele tale de ceară trebuie să fie înalte de un picior. Granacci ți-a procurat deja ceară. Ca să o facem maleabilă, folosim niște grăsime animală. Așa. Dacă, dimpotrivă, ai nevoie de mai multă tărie, adaugi terebentină. *Va bene?*

În timp ce se topea ceara, Bertoldo îi arătă cum să facă armătura, folosind bețe de lemn sau fire de metal, iar după ce se răci ceara, cum să o facă role. De îndată ce structura fu gata, Michelangelo începu să aplice ceara pentru a vedea cât de mult se putea apropia de crearea unei figuri tridimensionale dintr-un desen bidimensional. Iată că aceasta era minunea pe care o invocase pe treptele Domului. Pentru asta elogiase virtuțile sculpturii asupra picturii. Adevărata sarcină a sculptorului: adâncimea, rotunjimile, dimensiuni pe care pictorul le putea doar sugera prin iluzia perspectivei. Lui îi aparținea lumea dură a realității. Nimeni nu putea merge în jurul desenelor lui, dar oricine putea merge în jurul sculpturii lui, o putea judeca din fiecare unghi.

— Trebuie să fie perfectă, nu doar din față, ci din fiecare unghi, spuse Bertoldo. Ceea ce înseamnă că fiecare bucată trebuie sculptată nu o dată, ci de trei sute șazeci de ori, pentru că la fiecare schimbare a unghiului devine o piesă diferită.

Michelangelo era fascinat.

Vocea lui Bertoldo îl pârjolea ca un foc.

— *Capisco*⁵⁶.

Luă ceara și îi testă temperatura în palmă.

În mâinile sale care fremătau de dorul pietrei, gogoloiul de ceară nu aducea nicio bucurie. Dar cuvintele lui Bertoldo îi dăduseră impulsul de a vedea dacă poate construi un cap, un tors, o figură întreagă ce cuprindea într-un anumit grad desenul. Nu era ușor. Dar își spunea:

— Cu cât încep mai repede, cu atât termin mai repede.

După ce încarcă ceara pe scheletul metalic urmă instrucțiunile lui Bertoldo de a lucra cu instrumente de fier și os. La început obținut o variantă grosolană; apoi începu să o perfecționeze cu degetele-i puternice. Rezultatul avea o anumită veridicitate, o putere brută.

— Dar nici urmă de grație, critică Bertoldo. Și nicio asemănare a feței.

— Eu nu fac portrete, mormăi Michelangelo, care absorbea învățătura ca un burete aruncat în Arno, dar se împotriva criticilor.

— Ba o să faci.

— Pot să vorbesc deschis?

— Poți vorbi altfel?

— La naiba cu portretele! N-o să-mi placă niciodată.

— Niciodată înseamnă mai mult pentru tine decât pentru mine. Când o să fii flămând și ducele de Milano o să îți ceară să-i faci portretul pe un medalion de bronz...

— N-o să fiu eu așa de flămând, mormăi Michelangelo. Bertoldo nu dădu înapoi. Îi vorbi despre expresie și grație și echilibru. Despre relația corpului cu capul: dacă personajul avea fața unui bătrân, atunci și brațele, și corpul, și picioarele, și mâinile trebuiau să fie ca ale unui bătrân. Dacă fața era a unui tânăr, atunci personajul trebuia să aibă forme rotunjite, moi, și expresia delicată, drapajul hainelor trebuia să fie în așa fel încât să sugereze un trup tânăr dedesubt. Părul și barba trebuiau lucrate cu

⁵⁶ Înțeleg (lb. italiană).

delicatețe.

Baccio era fermentul atelierului. În zilele când Torrigiani era posac, sau lui Sansovino îi era dor de Arezzo, sau Michelangelo se plânga că vrea să treacă la lut, când Bertoldo îl certa pe Rustici, pentru că acesta desena cai, când ar fi trebuit să schițeze un model, când Granacci avea câte o durere de cap înnebunitoare din cauza zgomotului neconținut de ciocane și dălți, când Bertoldo era chinuit de tuse și gema că ar fi putut scăpa de o mulțime de necazuri dacă ar fi murit mai devreme, atunci era momentul când Baccio îi salva pe toți, aducând glumele crâșmelor și bordelurilor.

— Maestre, ați auzit de negustorul care se plânga de rochia scumpă a soției sale? „De fiecare dată când mă culc cu tine, mă costă un scud de aur.” Iar tânăra soție i-a răspuns: „Dacă te-ai culca mai des cu mine, te-ar costa un cent de fiecare dată.”

Bertoldo se justifica:

— Nu îl țin ca pe bufonul grădinii. Are un pic de talent și este totdeauna receptiv. Și el poate fi la fel de dăruit ca oricine altcineva din grădină. Dar, deocamdată, nu-i place să învețe, e captivat de plăceri. Dar asta o să îi treacă. Fratele lui, un călugăr dominican, s-a dedicat purității. Poate de aceea Baccio s-a dedicat plăcerii.

Săptămânile treceau. Bertoldo insista ca Michelangelo să se perfecționeze în transformarea desenelor în forme de ceară. Când Michelangelo nu mai rezista, își arunca uneltele de os, mergea la capătul îndepărtat al grădinii, își lua o daltă și-un ciocan și își descărca furia lucrând la blocurile de construcție pentru biblioteca lui Lorenzo. Meșterul nu știa dacă ar fi trebuit sau nu să îi permită asta, și îl întrebă prima dată:

— De ce vii aici?

— Ca să scap de ceara de pe degete.

— Unde ai învățat să sculptezi?

— La Settignano.

— A!

Lucra în fiecare zi câte-o oră, două cu scalpellini. Blocurile de *pietra serena*, pe care le ținea între picioare, îi împrumutau din tăria lor. Bertoldo capitulă.

— *Alla guerra di amor, vince chi fugge*⁵⁷, spuse el. O să trecem la lut. Ține minte că lutul modelat se contractă. Construiește din el bucată cu bucată. Amestecă în el puf și păr de cal ca să fii sigur că modelele mari nu o să crape. Ca să îți îmbraci personajul, udă o bucată de postav până se face ca noroiul clisos, apoi aranjează-o în falduri în jurul personajului. Mai târziu o să înveți cum să mărești până la dimensiunea la care vrei să sculptezi.

— Ai pronunțat cuvântul, rânji Michelangelo. Înseamnă că sunt aproape.

Februarie se apropia de sfârșit.

Ceața cobora din munți și ploaia învăluia orașul până ce fiecare stradă devenea un râu. Nu erau decât câteva ore gri de lumină pentru muncă, iar bisericile și palatele erau prea umede ca să fie vizitate pentru a face studii. Erau prinși în camerele interioare ale *casinoului*; fiecare ucenic era cocoțat pe un scaun înalt, deasupra unui vas cu jar. Bertoldo zăcea la pat zile în șir. Lutul umed părea și mai lipicios și mai rece decât de obicei. Adesea, Michelangelo lucra la lumina lămpii, singur în *casinoul* înghețat, nu fericit, dar mulțumit să fie mai degrabă aici decât oriunde altundeva.

Aprilie nu era departe. Și la fel și hotărârea lui Lodovico de a-l scoate de la grădină, dacă nu era plătit în niciun fel. Bertoldo, înfășurat în haine groase era un spectru transparent. Michelangelo știa că trebuie să îi vorbească. Îi arătă lui Bertoldo figurile de lut pe care le făcuse, cerându-i voie să le copieze în piatră.

— No, figlio mio, încă nu ești gata, îi răspunse maestrul.

— Ceilalți sunt gata. Eu de ce nu?

— Mai ai multe de învățat.

⁵⁷ În războiul dragostei, învinge cine fuge (lb. italiană).

— Asta așa e.

— *Pazienza!*, exclamă Granacci. Dumnezeu nu-ți dă mai mult decât poți duce.

8

Erau câțiva spini care îl chinuiau. Pe el îl muncea cel mai mult Bertoldo, criticându-l mereu. Oricât de mult încerca, nu primea nicio laudă din partea lui. Alt lucru care îl dureau era că nu fusese încă invitat la palat. Bertoldo îi striga:

— Nu, nu, această figură e prelucrată prea mult. Când o să vezi sculpturile din palat, o să înțelegi că marmura vrea să exprime doar sentimentele cele mai intense și profunde.

„Atunci invită-mă și-o să văd”, bombănea în gând Michelangelo.

Când Lorenzo îl invită pe Bugiardini la palat, Michelangelo se supără de-a binelea. Pe cine? Pe Bertoldo? Pe Lorenzo? Pe el însuși? Nu putea să-și dea seama. Excluderea însemna respingere. Se simțea ca măgarul ce cară aur și mănâncă ciulini. Apoi, într-o zi rece, dar strălucitoare, de sfârșit de martie, Bertoldo se uită la un model de lut pe care Michelangelo tocmai îl terminase după niște studii de semizeii antici, jumătate oameni, jumătate animale. Îl spuse:

— La palat tocmai a ajuns un faun descoperit recent. L-am despachetat azi-noapte. Grec păgân, fără îndoială. Ficino și Landino cred că e din secolul cinci înainte de Christos. Trebuie să îl vezi și tu.

Respirația lui Michelangelo se opri.

— Acum e cel mai bun moment. Hai să mergem.

Au traversat Piața San Marco și au cotit în jos spre Via Larga. Bertoldo ridică un capăt al fularului gros de lână pe care îl avea înfășurat de două ori în jurul gâtului ca să-l protejeze de frigul pătrunzător.

Palatul familiei de Medici folosise drept fundație al doilea rând al zidurilor orașului pe partea de pe Via dei

Gori. Arhitectul Michelozzo îl ridicase cu treizeci de ani înainte pentru Cosimo. Era o casă destul de mare pentru o familie de trei generații, pentru guvernarea unei republici, administrarea unei afaceri răspândite pe tot globul, un centru pentru artiștii și învățații care treceau prin Florența, o casă care era birou, magazin, universitate, bottega, galerie de artă, teatru și bibliotecă, austeră, dar cu o simplitate maiestruoasă ce caracteriza stilul familiei de Medici.

— Nu există artă de proastă calitate în acest palat, spuse Bertoldo.

Decorațiunile din piatră ale palatului îl încântară pe Michelangelo, care se opri pentru un moment să le admire. Chiar dacă văzuse edificiul de o sută de ori, părea de fiecare dată nou și proaspăt.

Ce meșteri grozavi erau acești scalpellini. Fiecare bloc de piatră al parterului în stil rustic era finisat ca și cum ar fi fost o sculptură, cu suprafața lucrată ingenios de către calcagnuolo, marginile fațetate cu „rotunjimi poetice ale masei”, ce făceau aceste bucăți masive să cânte, și nu existau două blocuri identice, așa cum nu existau două statui de marmură identice ale lui Donatello.

În șirurile de piatră erau incluse din loc în loc inele de fier, în care vizitatorii își puteau lega caii, iar la colțuri erau suporturi masive de bronz, unde noaptea se aprindeau torțele. Pe ambele străzi din jurul palatului erau bănci înalte de piatră, unde florentinii, oameni sociabili, puteau sta de vorbă sub mângâierea soarelui. Michelangelo rupse tăcerea:

— Fiecare piatră în stil rustic e lucrată atât de bine, încât ar putea fi pusă pe un pedestal și admirată.

— Poate, fu de acord Bertoldo. Dar pentru mine sunt prea masive. Din această cauză, clădirea seamănă cu un fort. Eu prefer panourile de piatră netedă de la etajul al doilea și, chiar mai mult încă, pietrele miniaturale de la etajul al treilea, fiecare sculptată ca o piatră prețioasă. Asta

face ca palatul să fie mai ușor, pe măsură ce se înalță în spațiu.

— Până acum nu mi-am dat seama că arhitectura e o artă aproape tot atât de măreață ca și sculptura, spuse Michelangelo.

Bertoldo zâmbi îngăduitor.

— Giuliano da Sangallo, cel mai bun arhitect din Toscana, ți-ar spune că arhitectura e sculptură, crearea de forme pentru a ocupa spațiul. Dacă un arhitect nu e și sculptor, nu creează decât ziduri împrejmuitoare. Dacă ai nevoie de muncă, poți crea un palat în loc de o Pietà.

Colțul Via Larga cu Via dei Gori era o loggia deschisă folosită de familia de Medici pentru banchete și festivități, pentru florentini, distracții pe care insistau să le vadă. Loggia avea arcade magnifice, de treizeci de picioare, sculptate din pietra forte. Cetățenii, negustorii și politicienii veneau aici pentru a se sfătui cu Lorenzo, artiștii și învățăceii pentru a discuta cu el diverse proiecte. Se găsea un pahar de vin Greco, alb și dulce, „băutura perfectă pentru domni”, și o felie de turtă dulce de bun venit pentru fiecare.

Cei doi au intrat printr-o poartă masivă și au ajuns în curtea pătrată cu trei arcade pe fiecare parte, susținute de douăsprezece coloane cu capiteluri decorate.

Bertoldo arată cu mândrie spre o serie de opt siluete clasice, sculptate între vârfurile arcadelor și pervazurile ferestrelor.

— Eu le-am făcut. Le-am copiat după bijuterii antice. O să, vezi originalele în *studiolo*⁵⁸ lui Lorenzo. Sunt atât de reușite, încât oamenii cred că sunt ale lui Donatello.

Michelangelo se încruntă.

Cum putea fi mulțumit Bertoldo să rămână în umbra maestrului său?

Apoi ochii săi văzură cele două mari sculpturi ale orașului, „David” al lui Donatello și pe cel al lui Verrocchio.

⁵⁸ Biroul (lb. italiană).

Alergă spre ele cu un strigăt de bucurie ca să le atingă.

Bertoldo veni lângă el, trecându-și mâna experimentată peste suprafețele perfect șlefuite de bronz.

— Am ajutat la turnarea acestei piese pentru Cosimo. Fusesse merită să stea chiar aici în curte, pentru a fi admirată din toate părțile. Cât eram de entuziasmați! Timp de secole nu existaseră decât reliefuri, sau figuri legate de fundal. Acesta a fost primul bronz de sine stătător ce fusesse turnat după mai mult de o mie de ani. Înainte de Donatello, sculptura era folosită pentru ornamentarea arhitecturii: în nișe, uși, strane sau amvoane. Donatello a fost primul sculptor în spațiu, de la romani încoace.

Michelangelo privea cu gura căscată la statuia lui „David” făcută de Donatello, atât de tânăr și delicat, cu părul lung ondulat și pieptul plăpând, ținând cu un braț zvelt sabia imensă, cu piciorul stâng încălțat în sandale îndoite elegant deasupra capului decapitat al lui Goliat. Michelangelo considera această statuie un miracol dublu, mai întâi pentru că turnarea în bronz reușise cu acel efect satinat, lucru la care știa că și Bertoldo contribuise, și apoi pentru că o figură atât de delicată, aproape la fel de plăpândă ca a Contessinei, îl putuse ucide pe Goliat.

Nu mai avu decât un moment să studieze cele trei sarcofage romane de sub arcade și două statui restaurate ale lui Marsyas, înainte ca Bertoldo să pornească pe scările masive spre capela de deasupra, unde se aflau frescele lui Gozzoli atât de strălucite, încât Michelangelo scăpă un țipăt de uimire.

Apoi, în timp ce Bertoldo îl conducea din cameră în cameră, simți că ametește: căci aici era o adevărată pădure de sculpturi și o galerie de tablouri.

Nu avea destui ochi și nici destulă putere în picioare pentru a se deplasa de la o piesă la alta sau pentru a-și stăpâni emoțiile.

Erau reprezentați acolo toți artiștii italieni de seamă, de la Giotto la Nicola Pisano. Sculpturi în marmură de

Donatello și Desiderio da Settignano, de Lucca della Robbia și de Verrocchio, bronzuri de Bertoldo. Erau tablouri în fiecare anticameră, hol, salon, sufragerie, birou, dormitor: „Sfântul Paul” și „Piața Senioriei” ale lui Masaccio, „Bătălia de la San Romano” și „Lupta leilor și a dragonilor” ale lui Paolo Uccello, „Crucificarea” pictată pe o masă de lemn de Giotto, „Madona și adorarea magilor” a lui Fra Angelico, „Nașterea Venerei”, „Primăvara” și „Madona Magnifică” ale lui Botticelli. Erau lucrări ale lui Castagno, Filippo Lippi, Poliamolo și multe altele din Veneția și Bruges.

Au ajuns la biroul lui Lorenzo, ultima încăpere dintr-un grup de camere frumoase aflate la „etajul nobil al palatului”; nu era chiar biroul lui Lorenzo, ci mai mult camera lui de scris, cu bolta sculptată de Lucca della Robbia, cu masa lui Lorenzo lipită de peretele din spate, sub rafturile ce îi păstrau colecția de comori: bijuterii, camee, mici basoreliefuri de marmură, manuscrise antice bogat decorate. Era o cameră confortabilă, aglomerată, menită mai mult pentru desfătare decât pentru lucru, cu mese mici pictate de Giotto și Van Eyck, bronzuri antice și un Hercule nud deasupra șemineului, capete mici de bronz pe pragul de deasupra ușii și vase de sticlă create de Ghirlandaio.

— Ei, ce crezi?, întrebă Bertoldo.

— Nimic. Totul. Creierul mi-a amorțit.

— Nu mă mir. Uite faunul care a sosit ieri din Asia Mică. Ochii lui dezvăluie că a gustat din plăcerile carnale. Trebuie că a fost primul florentin de pe pământ! Acum te las câteva minute, până iau ceva din camera mea.

Michelangelo se apropie de faun. Se trezi privind în ochii strălucitori, lacomi. Barba lungă era pătată ca și cum vărsase vin roșu, veselindu-se. Părea atât de intens viu, încât Michelangelo simțea că urma să vorbească, deși buzele și dinții nu mai erau vizibili în zâmbetul răutăcios. Își trecu degetele peste gaura căscată, în căutarea cioplirii, dar dispăruse, își dădu capul pe spate și începu să râdă, cu

sunetul răsunând în camera de piatră. Sângele începu să i se miște din nou prin vene.

— Ți-ai pierdut gura pe când te lăudai cu aventurile tale?, îi strigă faunului.

Apoi luă din sân hârtie de desenat și cărbune, se așează în colțul îndepărtat al camerei și începu să schițeze faunul, dându-i buze, dinți și o limbă năstrușnică, așa cum își imagina el că ar fi arătat când fusese lucrat de sculptorul grec cu mai bine de două mii de ani în urmă.

Simți prezența cuiva lângă el, apoi un parfum vag îi umplu nările. Se întoarse brusc.

Trecuseră multe săptămâni de când o văzuse ultima dată. Era atât de fragilă, încât ocupa un spațiu infim.

Ochii îi erau imenși, și făceau să îi dispară restul trăsăturilor, topindu-le în căpruiul lichid al pupilelor ei.

Era îmbrăcată cu o gamurra albastră, tivită cu blană maronie. Pe mâneci și pe fustă avea aplicate stelute albe. Ținea în mână o copie în greacă a Orațiilor lui Isocrate.

Stătea nemișcat, captivat de ochii ei.

— Michelangelo!

Cum putea să fie atât de multă bucurie în doar această pronunțare a numelui, pe care de altfel îl auzea toată ziua fără emoție?

— Contessina!

— Eram în camera mea, studiam, când am simțit că este cineva aici.

— Nu îndrăzneam să sper că o să te întâlnesc. Bertoldo m-a adus să văd operele de artă.

— Tata nu mă mai lasă să merg la grădină până la primăvară. Nu crezi că o să mor până atunci?

— O să trăiești și o să ai mulți fii. Obrajii ei se îmbujorară.

— Sper că nu te-am jignit, spuse el scuzându-se.

Ea își scutură capul.

— Mi s-a spus că ești direct. Pășii mai aproape de scaunul lui. Când sunt aproape de tine, mă simt puternică.

De ce?

— Când sunt aproape de tine sunt confuz. De ce? Ea râse, un sunet vesel, ușor.

— Mi-e dor de grădină.

— Și grădinii îi e dor de tine.

— Nu credeam că o să observe.

— A observat.

Se întoarse din cauza intensității vocii lui.

— Cum îți merge munca?

— *Non c'è male.*

— Nu ești foarte vorbăreț.

— Nu vreau să fiu orator.

— Atunci ar trebui să îți acoperi ochii.

— De ce, ce îți spun?

— Lucruri care îmi plac.

— Atunci spune-mi și mie. Nu am o oglindă.

— Ce știm despre ceilalți e secretul nostru personal.

El se simțea descoperit, umilit pentru că arătase o emoție pe care nu și-o putea explica. Își luă hârtia de desen.

— Acum trebuie să lucrez.

Ea bătu din picior.

— Un Medici nu este trimis la plimbare.

Mânia îi sclipi în ochi, întunecându-i, apoi dezvăluind un zâmbet, adăugă:

— N-o să mai auzi asemenea cuvinte prostești ieșind din gura mea.

— *Non importa.* Le am și eu pe ale mele.

Ea întinse mâna. Era mică. Degetele fragile păreau niște păsărele în palmele lui mari, puternice. Știa că nu trebuie să le strângă. Apoi, după un moment, simți o căldură fremătătoare și o scuturare robustă a mâinii lui în prinsoarea ei puternică.

— *Addio, Michelangelo.*

— *Addio, Contessina.*

— Spor la muncă!

— *Grazie mille!*

Dispăruse deja prin ușa de la biroul tatălui ei, lăsând un parfum vag în nările lui, și un clocot al sângelui în mână, de parcă ar fi lucrat cu o daltă suedeză, perfect balansată.

Puse cărbunele pe hârtie.

9

Acea noapte se zvârcoli fără somn în așternut. Aproape că se împlinise un an de când era la grădină. Dacă Lodovico mergea la Lorenzo, așa cum amenințase, și cerea ca fiul lui să fie lăsat liber? S-ar opune Lorenzo unei vechi familii nobile florentine? Pentru un ucenic pe care nu-l băgase în seamă niciodată?

Și totuși nu putea pleca pur și simplu fără să fi pus măcar o dată mâna pe o bucată de piatră.

Nu mai putea suporta această neconținută foame. Sări din pat, se îmbracă bâjbâind la lumina lunii, hotărât să ajungă la Settignano până la răsărit și să-și petreacă ziua lucrând blocuri și coloane de *pietra serena*. Dar după ce coborî în fuga pe scara de piatră pe Via dei Bentaccordi se opri brusc. Îl veni în minte imaginea lui lucrând cu scalpellini în spatele grădinii, unde erau depozitate toate pietrele. Văzuse una anume, o bucată modestă de marmură albă ce zăcea în iarbă nu departe de blocurile pentru construit. Își dădu seama că acel bloc era exact mărimea potrivită pentru sculptura pe care și-o imagina, un faun ca acela pe care-l văzuse la Lorenzo în *studiolo*, dar care să fie al lui!

În loc să cotească la stânga și să urmeze strada ce ducea spre câmp, o luă la dreapta, merse pe Via dei Benei, cu adormitele palate Bardi, până la poarta înaltă de lemn din zidul orașului, se lăsă interogat de garda de noapte, traversă Ponte alle Grazie și urcă până la ruinele fortului Belvedere. Se așeză pe un parapet, cu Arno curgând strălucitor la picioarele lui.

Florența, luminoasă în luna plină, părea atât de aproape, încât avea impresia că ar putea atinge cu degetele Senioria sau Domul. Orașul oferea o priveliște atât de frumoasă, că îi tăia respirația. Nu-i de mirare că tinerii orașului îi cântau balade romantice, căci nicio fată nu putea concura cu acesta. Toți florentinii adevărați spun: „N-o să trăiesc niciodată departe de Dom.” Pentru Michelangelo, orașul era o masă compactă de *pietra serena*, cu străzile modelate cu dalta unui pietrar, arătând ca niște râuri întunecate, și piețele pietruite strălucind albe în lumina lunii. Palatele arătau ca niște santinele, mai înalte cu câteva niveluri decât casele mai modeste înghesuite în jurul lor. Turlele de la Santa Croce, Santa Maria Novella și acoperișul magnific înalt de trei sute de picioare străpungeau cerul lăptos, auriu. Alcătuind un mic grup separat erau marele dom roșu al catedralei, micul dom alb-strălucitor al Baptisteriului, nobilul roz proaspăt al Campaniei. În jurul a toate acestea se afla zidul orașului, încărcat de turnuri.

Stând acolo, deasupra orașului iubit, își dădu seama ce trebuie să facă.

Luna începea să coboare după dealuri. Ultimele fărâme de ceață, ca o pudră gri luminoasă, se depuneau pe acoperișuri, și erau absorbite. Lumina se ivi mai întâi subtil spre est, apoi brusc, ca și cum soarele ar fi ezitat gelos sub orizont, așteptând un semnal ca să apară precipitat pe scena văii Arnului, și să îndepărteze razele magice ale lunii cu dovada covârșitoare a puterii lui mai mari de a străluci, de a încălzi, de a dezvălui totul. De la fermele din amonte, risipite pe malul lacului mlăștinos, se auzea cântatul cocoșilor. Gărzile dădură semnalul pentru deschiderea porților zăvorâte.

Coborî dealul, merse de-a lungul râului pe Ponte Vecchio, podul pe care măcelăriile tocmai erau deschise de ucenici adormiți, și continuă drumul spre Piața San Marco și spre grădină. Se duse direct spre blocul de marmură din iarbă, de după clădirea nouă, îl ridică în brațe și se împletici

sub greutatea lui pe cărare în spate.

Acolo îl așează drept, pe un ciot de copac. Știa că nu are niciun drept să se atingă de acea marmură, și că asta însemna cel puțin răzvrătire contra autorității din grădină, împotriva disciplinei de fier a lui Bertoldo. Era oricum pe cale să plece, dacă tatăl său își menținea opinia. Și dacă Bertoldo tot urma să îl concedieze, măcar să fie din cauza sculpturii pentru care ajunsese acolo de la bun început.

Mâinile îi mângâiau marmura, căutându-i cele mai intime contururi. În acel an încheiat nu atinsese măcar o dată un bloc de marmură albă statuară.

„De ce simt asta?”, se întrebă.

Pentru el, marmura albă, lăptoasă, era un material viu, care simțea, intuia, judeca. Nu-și putea permite să nu fie la înălțimea sarcinii. Nu simțea teamă, ci un profund respect. O voce interioară îi spunea:

— Asta e dragostea.

Nu îi era teamă, nu era uimit. Recunoscuse aceasta ca fiind purul adevăr. Era nevoia lui primordială ca dragostea să îi fie împărtășită. Marmura îi era idol și soartă. Nu fusese cu adevărat viu, până nu își pusese mâinile tandru, iubitor, pe acea bucată de marmură.

Căci asta își dorea să fie pentru toată viața, un sculptor în marmură albă, nici mai mult, nici mai puțin.

Luă uneltele lui Torrigiani și începu să lucreze, fără desen, fără model de ceară sau lut, fără marcaje în cărbune pe exteriorul dur al marmurei. Pe lângă impuls și instinct, nu mai avea decât imaginea faunului din palat gravată în memorie, năstrușnic, sătul de plăceri, hâtru, răutăcios, dar absolut fermecător.

Își puse dalta pe bloc, dădu prima lovitură cu ciocanul. Asta era menirea lui. El, marmura, dalta și ciocanul erau una.

Faunul era terminat. Lucrase la el trei nopți în spatele *casinoului*. Timp de trei zile îl ascunse sub o pânză de lână. Acum îl duse la masa lui de lucru. Era pregătit ca Bertoldo să îl vadă, propriul lui faun, cu buzele pline, senzuale, cu dinții albi și limba nepăsătoare abia vizibilă. Îi lustruia vârful capului cu piatra ardita și apă ca să înlăture urmele uneltelor și punctele albe, când sosiră restul ucenicilor pe cărare, împreună cu Lorenzo. Acesta se opri în fața mesei.

— A, faunul de la mine din *studiolo*, spuse Lorenzo.

— Da.

— Nu i-ai făcut barbă.

— Nu consider că era necesară.

— Treaba copistului nu e de a copia?

— Sculptorul nu e un copist.

— Nici măcar ucenicul?

— Nu. Elevul trebuie să creeze ceva nou din ceva vechi.

— Și de unde vine acest nou?

— De unde vine toată arta. Din el însuși.

I se păru că vede o luminiță în ochii lui Lorenzo. Licărul dispăru îndată.

— Faunul tău e bătrân.

— Nu așa ar trebui să fie?

— Nu se pune problema vârstei. Văd că are toți dinții. Michelangelo își privi statuia.

— Am încercat să-i aduc îmbunătățiri, pentru că gura faunului dumneavoastră e distrusă.

— Ar trebui să știi că bărbații de vârsta lui au lipsuri.

— Bărbații da, dar faunii?, spuse fără să-și reprime un zâmbet neastâmpărat. Faunii ar trebui să fie pe jumătate țapi. Și țapilor le cad dinții?

Lorenzo râse din toată inima.

— Nu m-am uitat niciodată.

Când plecă, Michelangelo își luă dalta și începu să refacă gura faunului.

Lorenzo se întoarse la grădină a doua zi.

Acum era mai cald, așa că era însoțit de Bertoldo.

Lorenzo se opri la masa lui.

— Faunul tău pare că a îmbătrânit vreo douăzeci de ani într-o singură zi.

— Sculptorul e stăpânul timpului. Poate să își întinerească sau să-și îmbătrânească personajele.

Lorenzo păru mulțumit.

— Văd că ai îndepărtat un dinte de sus și încă doi de jos din colț.

— Pentru echilibru.

— Și ai retras gingiile acolo unde fuseseră dinții. Ochii lui Michelangelo sclipeau.

— Era o urmare logică.

Lorenzo îl privi în liniște un moment, cu ochii căprui sobri. Apoi adăugă:

— Mă bucur să văd că nu am făcut supă într-un coș de nuiele.

Apoi plecă. Michelangelo se întoarse spre Bertoldo, care era palid și tremura puțin. Bertoldo nu spuse nimic. Apoi plecă și el.

Dimineața următoare, un paj în pantaloni multicolori și o haină roșie apăru în grădină. Bertoldo strigă:

— Michelangelo, ești chemat la palat! Du-te împreună cu pajul!

— Să vezi că ești concediat!, exclamă Baccio. Pentru că ai furat blocul acela de marmură.

Michelangelo îi privi pe Bertoldo, apoi pe Granacci. Pe fețele lor nu se putea citi nimic. Plecă împreună cu pajul, intră în grădina din spate printr-un vechi zid cu creneluri și se holbă la pomișorii tunși în formă de elefanți, cerbi sau corăbii cu pânzele umflate.

Se opri în fața fântânii de granit pe care străjuia statuia Judith în bronz a lui Donatello. Pajul strigă:

— Vă rog, domnule, vă rog! *Il Magnifico* nu trebuie făcut să aștepte.

Forțat, își dezlipi ochii de chipul puternic și totuși învins al lui Holofern, al cărui cap urma să fie tăiat de sabia

ridică a lui Judith. Pajul îl conduse pe o rampă de lemn la parter, apoi două etaje în sus pe o scară îngustă din spate. Lorenzo era așezat la biroul său în bibliotecă, o cameră cu pereții plini de rafturi, pe care erau aliniată cărțile adunate de bunicul său vreme de o jumătate de secol. În încăpere se aflau doar două sculpturi, busturile de marmură al tatălui lui Lorenzo și cel al unchiului său, realizate de Mino da Fiesole.

Michelangelo păși grăbit spre bustul lui Piero, tatăl lui Lorenzo, cu fața îmbujorată.

— Ce lustru perfect, ca și cum mii de lumânări ar străluci dinăuntru.

Lorenzo se ridică și se apropie de Michelangelo pentru a privi sculptura.

— Acesta era talentul special al lui Mino: putea face marmura albă să pară carne caldă.

— A folosit o daltă complet rotunjită pentru a forma părul. Dar daltă a pătruns blând marmura.

Michelangelo își trecu degetele peste valurile unduitoare.

— Totuși liniile sunt tăiate ascuțit, spuse Lorenzo. Tehnica asta se numește *ferrata*, când unealta formează instantaneu mișcarea părului.

— Pietrarii numesc asta „tăietură lungă”, zise băiatul.

— Mino era un perfecționist. A introdus sentimentul în locul tehnicii. Și totuși, acest bust al tatălui meu este primul portret întreg din marmură realizat vreodată în Florența, spuse Lorenzo.

— Primul? Atunci Mino avea curaj.

În tăcerea ce a urmat, Michelangelo se înroși brusc. Făcu o plecăciune rigidă.

— Nu v-am prezentat complimentele mele, domnule. M-a entuziasmat această sculptură și-am început să vorbesc.

Lorenzo îl liniști cu o mișcare a mâinii.

— Te iert. Câți ani ai Michelangelo?

- Cincisprezece.
- Cine e tatăl tău?
- Lodovico di Lionardo Buonarroto-Simoni.
- Am auzit acest nume.

Trase un sertar al biroului și scoase o mapă de pergament. Din ea se împrăștiară o mulțime de desene. Michelangelo nu-și credea ochilor.

- Dar... acelea sunt ale mele...
- Exact.
- Bertoldo mi-a spus că le-a distrus.

Lorenzo se aplecă spre el:

— Ți-am pus multe obstacole în cale, Michelangelo. Bertoldo a fost aspru cu tine, critici multe și laude puține, fără promisiuni de răsplată. Voiam să aflăm cât ești de... puternic. Știam că ai un real talent, dar nu îți știam caracterul. Dacă ne-ai fi părăsit pentru că nu primiseși răsplată sau laudă...

Camera aceea frumoasă era liniștită, îmbibată de parfumul paginilor de pergament, al legăturilor de piele și al foilor proaspăt tipărite.

Ochii lui Michelangelo cercetau pereții, descoperind titluri într-o multitudine de limbi din care el nu înțelegea o iotă. Își încleștase atât de tare dinții, încât nu putea scoate un cuvânt.

Lorenzo veni lângă el.

— Michelangelo, tu ești făcut să devii sculptor. Bertoldo și cu mine suntem convinși că poți deveni moștenitorul lui Orcagna, Ghiberti, Donatello.

Michelangelo era încă mut.

— Aș dori să vii să locuiești la palat. Ca membru al familiei mele. De-acum înainte nu trebuie să te ocupi cu nimic altceva decât de sculptură.

— Cel mai mult îmi place marmura albă.

Lorenzo râse.

— Nicio mulțumire, nicio exprimare a plăcerii de a veni să locuiești la Palatul de Medici. Doar dragostea ta pentru

marmură.

— Nu e acesta motivul pentru care m-ați invitat?

— *Senz'altro*. Când îl voi întâlni pe tatăl tău?

— Mâine. Cum trebuie să vă numesc?

— Cum vrei.

— Nu Il Magnifico.

— De ce nu?

— Ce sens mai are un compliment, dacă este repetat zi și noapte...

— ...de lingușitori?

— N-am spus asta.

— Când te gândești la mine, cum mă numești?

— Lorenzo.

— Îl pronunți cu afectiune.

— Precum simt.

— Pe viitor nu mă întreba ce trebuie să faci. De la tine mă aștept la lucruri surprinzătoare.

Din nou, Granacci se oferi să vorbească cu Lodovico pentru el. Dar acesta nu putea să înțeleagă ce i se spunea.

— Granacci, îmi duci fiul pe căi greșite.

— Palatul familiei de Medici nu e o cale greșită, domnule Buonarroti. Se spune că e cel mai frumos loc din Europa.

— Dar ce sens are un pietrar într-un palat elegant? E la fel ca un grăjdar.

— Michelangelo nu e pietrar. E un sculptor.

— *Non importa*. În ce condiții va sta la palat?

— Nu înțelegeți, messer. N-o să fie plătit.

— Fără plată? Încă un an irosit!

— Il Magnifico i-a cerut lui Michelangelo să vină să locuiască la palat. Va fi un membru al familiei. Va mânca la aceeași masă cu mai-marii lumii...

— Celui ce stă la masă cu cei puternici îi piere vederea de la sâmburii de cireșe scuipați în ochi.

— Va fi elevul Academiei Platon, cu cei mai buni profesori din Italia, continuă Granacci îndârjit. Și va avea marmură pentru sculptat.

— Marmură, mormăi Lodovico de parcă ar fi rostit un blestem.

— Nu puteți refuza să vorbiți cu Il Magnifico.

— Voi merge, bombăni Lodovico. Ce-aș putea să fac altceva? Dar nu-mi place deloc situația.

La palat, stând în fața lui Lorenzo în *studiolo*, cu Michelangelo alături, fiului îi fu milă de tatăl său. Arăta umil, aproape patetic.

— Buonarroti-Simoni, am dori ca Michelangelo să locuiască împreună cu noi și să devină sculptor. I se va pune la dispoziție totul. Îi dai permisiunea ta?

— *Magnifico messer*, n-aș îndrăzni măcar să vă refuz, răspuse Lodovico cu o plecăciune adâncă. Nu doar Michelangelo, dar noi toți, cu întreaga noastră ființă, suntem la dispoziția înălțimii Voastre.

— Bine. Cu ce te ocupi?

— De fapt, n-am avut niciodată o meserie anume. Am trăit mereu numai din venitul modest adus de moștenirea strămoșilor mei.

— Atunci sunt la dispoziția ta. Poate te pot ajuta cu ceva în Florența. Voi face tot ce-mi stă în putere.

Lodovico se uită o clipă pe furiș la fiul său, apoi își întoarce privirea.

— Nu mă pricep la altceva, știu doar să scriu și să citesc. Partenerul lui Marco Pucci de la vamă tocmai a murit și-aș fi mulțumit dacă i-aș putea lua eu locul.

— La vamă! Dar plata e doar opt scuzi pe lună.

— Cred că m-aș descurca onorabil în această funcție.

Lorenzo își ridică mâinile la înălțimea coatelor, scuturându-le ca și cum le-ar fi uscat.

— Mă așteptam să îmi ceri mult mai mult. Dar dacă vrei să fii partenerul lui Pucci, atunci așa să fie.

Se întoarce apoi spre Michelangelo, care stătea în fața lui cu buzele strânse. Un zâmbet cald îi luminează fața întunecată.

— Se împlinesc șaiszeci de ani de când bunicul meu,

Cosimo, l-a invitat pe Donatello în casa lui pentru a realiza statuia de bronz a lui David.

Cartea a treia

Palatul

1

Un paj îl conduse pe scara principală pe coridor spre un apartament vizavi de curtea centrală. Pajul bătu la ușă. Bertoldo deschise.

— Bine-ai venit în casa mea Michelangelo. Il Magnifico crede că mai am atât de puțin timp de trăit, încât ar vrea să te instruiesc și în somn.

Michelangelo se văzu într-o încăpere în formă de L, împărțită în două cămăruțe. În fiecare dintre ele era un pat de lemn acoperit cu pături albe și cuverturi roșii; de asemenea, fiecare pat avea un cufăr la picioare. Patul lui Bertoldo era în interiorul L-ului. Peretele de la capul patului său era acoperit cu o tapiserie pictată ce prezenta Palazzo della Signoria. În colțul L-ului era un bufet mare, în care se aflau cărțile lui Bertoldo, inclusiv cartea lui de bucate legată în piele de porc, sfeșnicele de bronz pe care le-a creat pentru Donatello și, împrăștiate pe rafturi, modelele de ceară și lut ale majorității sculpturilor lui.

Patul lui Michelangelo se afla pe latura cu ușă a L-ului, de unde putea vedea sculpturile de pe rafturile bufetului, dar nu și patul lui Bertoldo. Pe peretele din fața patului se afla o tăbliță din lemn pe care era pictat un altar, iar lângă

fereastra ce dădea spre Via dei Gori se aflau un cuier și o masă cu o vază și un ulcior cu apă.

— Aranjamentul acesta o să ne ofere intimitate, spuse Bertoldo. Pune-ți lucrurile în lada de la piciorul patului. Dacă ai ceva de valoare, le încui în dulapul acesta.

Michelangelo privi bocceluța de haine și ciorapi cârpiți.

— Singurele lucruri de valoare pe care le am sunt mâinile astea două, și îmi place să le port la mine.

— O să te poarte mai departe decât picioarele.

Se culcară devreme, cu Bertoldo aprinzând lumânările din sfeșnicele de bronz, ce trimeau limbi de lumină pe ambele laturi. Nu se puteau vedea unul pe celălalt, dar paturile le erau la doar câțiva pași distanță și puteau vorbi liniștiți. Singurul lucru pe care îl vedeau amândoi erau bufetul, cu modelele lucrărilor lui Bertoldo.

— Sculpturile dumneavoastră sunt frumoase la lumina lumânării.

Bertoldo tăcu un moment. Apoi adăugă:

— Știi ce spune Poliziano: „Bertoldo nu e un sculptor de miniaturi, ci un sculptor în miniatură.”

Michelangelo pufni dezaprobator. Bertoldo îi auzi protestul și adăugă:

— E totuși un sâmbure de adevăr în această crudă vorbă de duh. Nu e puțin patetic faptul că de pe perna ta poți cuprinde cu o singură privire toată opera vieții mele?

— Dar, maestre Bertoldo, sculptura nu se măsoară după greutate.

— După orice măsurătoare, este totuși o contribuție modestă. Talentul este ieftin, dăruirea e scumpă. O să te coste întreaga viață.

— Dar pentru ce altceva este viața? Bertoldo suspină.

— Păi, eu am crezut că e pentru multe lucruri: vânătoarea cu șoimi, alcătuirea de rețete, umblatul după fete. Știi zicătoarea florentină, „Viața trebuie trăită”. Sculptorul trebuie să creeze o întreagă operă. Trebuie să creeze timp de cincizeci, șazeci de ani, precum Ghiberti și

Donatello. Trebuie să producă astfel încât să bucure o lume întreagă.

Bătrânul era obosit. Michelangelo și-a dat seama după respirație că a adormit. El stătea treaz, cu mâinile sub cap. Pentru el nu era nicio diferență între „Viața trebuie trăită” și „Viața înseamnă muncă”. Iată-l trăind în Palatul Medici, bucurându-se de posibilitatea de a studia nenumărate opere de artă și revăzând în minte un colț al grădinii plin de marmură frumoasă numai bună pentru a fi sculptată. Adormi zâmbind.

Se trezi la primele raze ale soarelui, se îmbracă în liniște și ieși pe holurile palatului. Își trecu mâinile peste marmura antică a lui Marsyas, peste personajele lui Faustina și Africanus, studie picturile venețiene bogat colorate din ceea ce părea o cameră de așteptare, compară portretele pictate ale lui Poliamolo cu portretele în marmură ale lui Mino da Fiesole, petrecu o oră în capelă minunându-se de frescele lui Benozzo Gozzoli, reprezentând sosirea celor trei magi de la răsărit, coborând dealul de la Fiesole. Bătu la ușă și intră pentru a se trezi minunându-se la „înălțarea” lui Donatello, „Sfântul Paul” al lui Masaccio, „Bătălia de la San Romano” a lui Uccello, până deveni așa de amețit, încât avea impresia că trăiește un vis.

La ora unsprezece se întoarse în cameră și descoperi că pe pat avea un costum nou, lăsat de croitorul palatului. Având o dispoziție sărbătorească, se îmbracă în mățăsurile colorate, apoi se așeză în fața oglinzii, privindu-se admirativ. Era uimitor cât de atractiv părea în hainele noi, cu o beretta roșie împrumutându-i culoare în obraji, gulerul cu glugă al mantiei făcându-i capul să pară mai bine proporționat, cu cămașa galbenă și ciorapii adăugând un strop de veselie. Își aminti acea zi de-acum doi ani, când își corecta trăsăturile feței pe desen, așteptând fluieratul lui Granacci.

În timp ce poza în fața oglinzii, era încântat de schimbările observate. Nu primise doar câțiva centimetri în

înălțime, ci și ceva greutate. Pomeții înalți ai obrazilor nu mai păreau ca de schelet. Și cu gura și bărbia mai mari, nu mai era așa vizibil că urechile îi erau prea în spatele capului. Își pieptănă părul ondulat spre față pentru a acoperi o parte din fruntea prea lată. Ochii cu pleoape grele păreau mai largi, expresia lor încrezătoare arătând că își găsise locul în lume. Fața nu îi mai părea disproporționată.

El venera frumusețea în alții, căci avea atât de puțină. La treisprezece ani se împăcase cu gândul că e scund, împovărat de o figură ne semnificativă. Având o admirație profundă pentru proporțiile și puterea măreață a corpului masculin, propriul lui tors și mădularele îi păreau o haină zdrențuită. Acum nu mai arăta șters. Preocupat de analiza propriului chip, nu îl observă pe Bertoldo intrând.

— A, maestre Bertoldo... eu...

— Crezi că arăți bine?

— Nu știam că pot arăta și așa.

— Nu poți. Sunt doar pentru festa.

— Prânzul duminical nu e o sărbătoare?

— Îmbracă-te cu bluza și tunica asta. Când vine Ziua Fecioarei, atunci o să te poți lăuda cu hainele astea.

Michelangelo suspină, dezbracă haina violetă și desfăcu bluza de pânză fină, apoi își privi șiret maestrul.

— Chiar așa! Ce rost au hamurile împodobite pe un cal de povară.

Urcară pe scara principală de la demisol spre foaierea lung, apoi cotiră la dreapta spre sufragerie. Rămase surprins văzând o cameră austeră, fără nicio operă de artă. Lambriurile și tocurile ușilor erau acoperite cu foiță de aur, pereții aveau o culoare crem, discretă și relaxantă. La capătul încăperii se afla o masă la care se puteau așeza douăsprezece persoane; pe ambele laturi, în unghi drept, mai erau două mese ce formau un U, cu încă o duzină de locuri disponibile, de o parte și de cealaltă, astfel încât toți erau la doar câteva scaune depărtare de Lorenzo, și șaiszeci de oameni puteau să se bucure de o masă intimă.

Ajunseră devreme. Michelangelo rămase pironit în ușă. Lorenzo, cu Contessina la dreapta lui și un negustor florentin la stânga, îi observă.

— A, Michelangelo. Vino și așează-te alături de noi. Nu avem locuri prestabilite. Cel care vine primul ocupă locul cel mai apropiat.

Contessina întinse mâna spre scaunul de lângă ea, invitându-l să i se alăture. În timp ce se așeza, observă frumosul aranjament al mesei: pahare pătrate de cristal decorate cu aur, farfurii de argint ornate în aur cu giglio, crinul florentin, cuțite și linguri de argint cu blazonul familiei de Medici, șase globuri suprapuse, trei, doi, unu. În timp ce îl salutau pe Lorenzo, pajii palatului dădeau la o parte plantele pentru a dezvălui orchestra dintr-o nișă în formă de scoică din spatele lui, cu un clavecin cu claviatură dublă, o harpă, trei viole mari și o lăută mare.

— Bine-ai venit la palat Michelangelo, spuse Contessina. Tata spune că ești parte a familiei. Să-ți spun „frate”?

Știa că e tachinat, și-și spunea în gând: „Oare de ce m-am născut cu o limbă așa greoaie?” Apoi răspunse:

— Poate „vere” ar fi mai nimerit.

Contessina râse.

— Mă bucur că primul tău prânz la palat e duminică. În timpul săptămânii, femeile nu au voie la masă. Mâncăm în loggiade sus.

— Înseamnă că nu o să te văd în fiecare zi, spuse el fără să vrea.

Ochii ei se rotunjiră ca „O”-urile din numele lui Giotto.

— Palatul nu e chiar atât de mare.

Urmărea varietatea colorată de comeseni care se perindau ca și cum s-ar fi aflat la curtea unui rege, în timp ce muzicienii interpretau Un cavaliere di Spagna. Sosiră Lucrezia, fiica lui Lorenzo, împreună cu soțul ei Jacopo Salvati, Giovanni și Lorenzo de Medici, veri de gradul doi ai lui Lorenzo, pe care acesta i-a crescut după ce rămăseseră orfani, starețul Bichiellini, strălucitul conducător cu ochelari

al ordinului augustin și al Bisericii Santo Spirito, care adăpostea bibliotecile lui Petrarca și Boccaccio, Giuliano da Sangallo, care plănuise vila minunată de la Poggio a Caiano, ducele de Milano, aflat în drum spre Roma cu alaiul său, ambasadori de la sultanul Turciei, doi cardinali din Spania, familii domnitoare din Bologna, Ferrara, Arezzo, învățați din Paris și Berlin aducând cu ei manuscrise, tratate, opere de artă, membri ai Senioriei din Florența, Piero Soderini, amabil, dar banal, instruit de Lorenzo pentru a deveni magistrat-șef al Florenței, un emisar al dogelui din Veneția, profesori veniți în vizită de la Universitatea din Bologna, negustori prosperi ai orașului împreună cu soțiile, afaceriști veniți din Atena, Pekin, Alexandria, Londra. Toți veniseră să-și omagieze gazda.

Contessina îi identifica pe toți. Mai erau Demetris Chalcondyles, conducătorul Academiei grecești publice a lui Lorenzo, și coeditorul primei ediții tipărite a lui Homer, Vespasiano da Bisticci, bibliofil de seamă și negustor de manuscrise rare, furnizor pentru bibliotecile fostului papă Nicolae al V-lea, pentru Alessandro Sforza, pentru contele de Worcester și pentru familia de Medici, învățații englezi Thomas Linacre și William Grocyn, care erau elevii lui Poliziano și ai lui Chalcondyles la Academia Platon a lui Lorenzo, Johann Reuchlin, umanistul german, discipol al lui Pico della Mirandola, călugărul Fra Mariano, pentru care Lorenzo construisese o mănăstire dincolo de Porta San Gallo, gândită de Giuliano da Sangallo, un emisar care aduse vestea morții subite a regelui Matyas al Ungariei, care fusese un admirator al „prințului filosof Lorenzo”.

Piero de Medici, fiul cel mai în vârstă al lui Lorenzo, împreună cu soția sa Alfonsina Orsini, îmbrăcată elegant, veniră târziu și au trebuit să se așeze în capătul uneia dintre mesele lungi. Michelangelo observă că păreau ofenșați.

— Piero și Alfonsina nu sunt de acord cu acest republicanism, șopti Contessina. Ei cred că ar trebui să

avem un protocol al curții, doar cu familia de Medici la masa principală, iar plebeii la alte mese, mai depărtate.

Giovanni, cel de-al doilea fiu al lui Lorenzo, cu tonsura lui de călugăr și cu un ochi sașiu, intră împreună cu vărul său Giulio. Avea părul castaniu al mamei sale și tenul deschis, era înalt și bine legat, cu o față masivă și gușă. Giulio, fiul ilegitim al fratelui mort al lui Lorenzo, era oacheș, arătos, taciturn. Ochii îi trecură peste toată adunarea, separând fiecare persoană și relație. Nu-i scăpa nimic din ce i-ar fi putut fi de folos.

Cea care intră ultima fu Nannina de Medici, la brațul unui bărbat frumos, îmbrăcat elegant.

— Mătușa mea Nannina și soțul ei, Bernardo Rucellai, murmură Contessina. Tata spune că el e un poet bun, scrie piese. Academia Platon se întrunește câteodată în grădina lui.

Ochii lui Michelangelo îl studiară cu atenție pe acest văr al mamei sale. Nu-i spuse Contessinei nimic despre această legătură de rudenie.

Muzicanții începuseră să cânte Corinto, a cărui melodie fusese adaptată pentru unul dintre poemele lui Lorenzo.

Doi servitori care așteptau lângă lift începură să aducă sus mâncarea. În timp ce aceștia treceau printre meseni, cu tăvi de argint pline de pește de apă dulce, Michelangelo fu complet uimit să vadă un bărbat destul de tânăr, într-o cămașă multicoloră, ducând un pește mic mai întâi la ureche, apoi la gură, ca și cum ar fi vorbit cu el, și apoi să izbucnească în lacrimi. Toți ochii erau ațintiți asupra lui. Michelangelo se întoarse nedumerit către Contessina.

— E Jacquo, bufonul palatului. Râzi! Fii florentin!

— De ce plângi Jacquo, întrebă Lorenzo.

— Tatăl meu s-a înecat acum câțiva ani. L-am întrebat pe peștișorul acesta dacă l-a văzut cumva. A zis că e prea tânăr să-l fi întâlnit și mi-a propus să întreb peștii mai mari, care-ar putea ști mai multe.

Lorenzo spuse amuzat:

— Dați-i lui Jacquo niște pești mari să-i interogheze.

Râsul avea darul a-i apropia pe oameni.

Străinii de la masa lui Lorenzo, care poate nu se mai întâlniseră niciodată și proveneau din medii complet diferite, vorbeau cu persoanele din jurul lor. Michelangelo, care nu cunoștea veselia și a fost șocat să vadă un bufon la masa lui Lorenzo, simți cum atitudinea lui dezaprobatoare dispăre. Contessina îl urmărea.

— Nu-ți place să râzi?

— Nu sunt obișnuit. La mine acasă nimeni nu râde.

— Profesorul meu de franceză te-ar numi un *homme sérieux*. Dar și tatăl meu e un om serios. Doar că el consideră râsul folositor. O să vezi după ce vei fi locuit cu noi o vreme.

Primul fel de mâncare se termină și se servi *fritto misto*⁵⁹. Michelangelo era fascinat privindu-l pe Lorenzo cum vorbea pe rând cu treizeci sau patruzeci de musafiri, abia gustând mâncarea.

— Il Magnifico lucrează întotdeauna în timpul mesei?

— Îi place să fie înconjurat de oameni, de zgomot, de discuții, de distracție. Culmea, se așază la masă cu o sută de scopuri m minte și când se ridică acestea sunt îndeplinite.

Slujitorii au adus apoi de la ascensor purcei în lapte cu rozmarin în gură, făcuți la frigare. Il Cardiere, un improvizator din lăută, distra oaspeții cântând ultimele vești și bârfe ale săptămânii spuse în versuri, însoțite de comentarii satirice, de asemenea în versuri.

După desert, musafirii se plimbară prin foaietul larg. Contessina își trecu brațul pe sub al lui Michelangelo.

— Știi ce înseamnă să fii un prieten?, întrebă ea.

— Granacci a încercat să mă învețe.

— Cu familia de Medici toți sunt prieteni și nimeni în același timp, adăugă ea domol.

N dimineața următoare, Michelangelo și Bertoldo

⁵⁹ Ghiveci de legume (lb. italiană).

mer – seră la o plimbare prin aerul proaspăt de primăvară, cu cerul de un albastru intens și cărămizile Florenței auriu aprins, absorbind căldura soarelui. Deasupra lor, pe dealurile dinspre Fiesole, fiecare chiparos, vilă și mănăstire ieșeau în evidență pe fondul gri al livezilor de măslini și al viilor. Merseră spre capătul îndepărtat al grădinii, la colecția de blocuri de marmură. Era ca și cum s-ar fi aflat într-un cimitir antic ale cărui pietre funerare răsturnate fuseseră decolorate de soare.

Bertoldo se întoarse spre protejatul său cu o expresie timidă în ochii-i albaștri.

— E adevărat că nu sunt un mare sculptor în marmură, dar cu tine poate pot deveni un mare profesor.

— Uite-aici o bucată frumoasă de carne!, strigă entuziasmat Michelangelo.

Bertoldo zâmbi pe dată la aceste cuvinte rostite în argoul pietrarilor.

— Figurile pe care vrei să le cioplești trebuie să se potrivească blocului. Vei ști dacă urmezi granulația după felul în care sar cioburile când o lovești. Ca să vezi cum merg venele, toarnă apă peste bloc. Micile semne negre, chiar și la marmura bună, sunt pete de fier. Câteodată pot fi cioplite. O să simți dacă lovești o venă de fier, pentru că e mult mai dură decât marmura, metalul tău lovind metalul pietrei.

— Mi se și strepezesc dinții când mă gândesc la asta.

— De fiecare dată când lovești marmura cu dalta, strivești cristalele. Un cristal strivit e un cristal mort. Cristalele moarte distrug sculptura. Trebuie să înveți să sculptezi blocuri masive fără să strivești cristalele.

— Când?

— Mai târziu.

Bertoldo îi vorbi despre bulele de aer din marmură care fac ca un bloc compact să se desprindă în bucăți. Acestea nu pot fi văzute din exterior și trebuia să învețe să-și dea seama de prezența lor. E ca și cum ai alege un măr. Poți să

Îți dai seama dacă e sănătos pentru că se bombează în spațiu într-o formă sănătoasă, pe când un măr stricat tinde să devină concav, parcă strivit de spațiu.

— Marmura este ca omul: trebuie să știi tot ce conține înainte să începi. Dacă tu ai bule de aer ascunse, atunci îmi pierd timpul cu tine.

Michelangelo făcu o glumă copilărească pe care Bertoldo o ignoră, îndreptându-se spre setul de unelte din baracă.

— Iată un punct. Se folosește pentru îndepărtare. Și un ugnetto și un scarpello. Acestea sunt pentru modelare.

Bertoldo îi arată că trebuia să lucreze cu lovituri ritmice, chiar și atunci când îndepărta un strat de marmură de care nu avea nevoie, pentru a obține linii circulare în jurul blocului. Nu avea voie să lucreze doar o singură latură a acestuia, ci trebuia să le lucreze pe toate, pentru echilibru. Se înțelege?

— O să înțeleg după ce-mi dai drumul printre aceste bucăți de marmură. Eu învăț cu mâinile, nu cu urechile.

— Atunci mai bine desfundă-le. Faunul pe care l-ai făcut n-a fost prea rău, dar ai ajuns la acel rezultat doar prin intuiție oarbă. Pentru rezultate consistente trebuie să știi ce faci și de ce.

Atelierul de sculptură de afară era o combinație de forjă, fierărie și tâmplărie. Erau la îndemână o mulțime de grinzi, icuri, capre de lemn, ferăstraie, echere mobile, ciocane, dălți de lemn pentru repararea mânerelor ciocanelor. Podeaua era din ciment pentru o susținere cât mai bună. Lângă forjă stăteau niște bare de fier suedez, pe care Granacci le cumpăraseră cu o zi înainte ca Michelangelo să-și poată face un set complet de nouă dălți.

Bertoldo l-a pus să pornească focul în forjă. Lemnul de castan dădea cel mai bun cărbune și producea o căldură intensă, constantă.

— Deja știu cum să forjez uneltele pentru *pietra serena*, spuse Michelangelo. Am învățat de la Topolino.

Cu focul pornit, puse mâna pe foaie, o vârtelniță cu lame de fier de jur împrejur, pentru un curent puternic.

— Basta, exclamă Bertoldo. Ciocnește aceste bare de fier și vezi dacă sună ca niște clopote.

Barele erau toate din fier bine forjat, în afară de una2 care fu aruncată. Când focul era destul de fierbinte, se concentra pe crearea primului lui set de unelte. Știa că „omul care nu-și face propriile unelte nu-și va face nici propria sculptură”. Orele treceau. Nu se opriră pentru masa de prânz. Se lăsă seara când bătrânul deveni tot mai slăbit, aproape de leșin. Ar fi căzut dacă Michelangelo nu l-ar fi prins în brațe. Îl purtă spre *casino*, minunându-se că Bertoldo era atât de ușor, mai ușor decât o bară de fier suedez. Își așază ușor maestrul pe un scaun.

— Cum am putut să vă las să lucrați așa mult?, mormăi el. În obrajii lui Bertoldo apăru puțină culoare.

— Nu e destul să lucrezi marmura. Trebuie să ai fier și în sânge.

În dimineața următoare, Michelangelo se trezi înaintea răsăritului, în liniște, pentru a nu-l deranja pe Bertoldo și merse pe străzile adormite pentru a fi în grădină la ivirea soarelui. Știa că primele raze dezvăluiau adevărul despre marmură. Sub această lumină pătrunzătoare, marmura era aproape transparentă. Toate venele, defectele și golurile erau dezvăluite fără milă. Marmura care trecea testul soarelui rezista și la căderea nopții.

Merse de la un bloc la altul, lovind ușor cu ciocanul. Blocurile solide scoteau un sunet ca de clopot, cele cu defecte, un pocnet. O bucată mică ce fusese expusă intemperiiilor multă vreme făcuse o crustă tare. Cu ciocanul și dalta dădu deoparte învelișul membranos pentru a ajunge la substanța lăptoasă de dedesubt. Vrând să știe care e direcția venelor, sparse cu ciocanul colțurile înalte ale blocului.

Îi plăcu ceea ce văzu. A luat o bucată de cărbune și a desenat capul și barba unui bătrân pe marmură. Apoi a tras

un scăunel, a încălecat blocul, ținându-l cu genunchii, și a luat ciocanul și-o daltă. Corpul i de destinse fremătând. Tensiunea i se topea cu fiecare așchie desprinsă. Piatra îl completa, îi dădea trup. Se simțea stăpânul ei. Cu fiecare oră, brațul îi devenea din ce în ce mai ușor și mai puternic. Uneltele metalice îi dădeau o armură, îl făceau viguros. Își spuse:

„Așa cum lui Torrigiani îi place să simtă o armă în mână, lui Sansovino plugul, lui Rustici blana aspră a unui câine și lui Baccio o femeie, la fel și eu sunt fericit cu un bloc de marmură în fața mea, cu un ciocan și-o daltă în mână.”

Marmura albă era centrul universului, cea mai pură substanță creată de Dumnezeu, nu doar un simbol al Lui, ci felul lui Dumnezeu de a se manifesta. Doar o mână divină ar fi putut crea o asemenea frumusețe nobilă. Se simțea parte a purității albe din fața lui, îi simțea integritatea ca fiind a lui proprie.

Și-l aminti pe Bertoldo citându-l pe Donatello: „Sculptura este arta care, înlăturând ceea ce nu este necesar, reduce materialul tratat la creația din mintea artistului.”

Oare nu era la fel de adevărat că sculptorul nu putea impune marmurii o formă care era străină naturii acesteia? El credea că, indiferent cât de sincer era sculptorul în creația sa, aceasta nu putea fi realizată dacă nu era în concordanță cu natura de bază a blocului. În acest sens, sculptorul nu putea fi niciodată stăpânul propriei sorți, ca un pictor. Culorile erau fluide, puteau fi influențate. Marmura era însăși rigiditatea. Sculptorul în marmură trebuia să accepte disciplina riguroasă a parteneriatului. Era una cu marmura. Își vorbeau unul altuia. Iar pentru Michelangelo, atingerea marmurii era bucuria supremă. Nicio altă plăcere, a gustului, auzului, vederii sau a mirosului, nu se putea nici măcar apropia de ea.

Îndepărtase carapacea exterioară. Acum săpa în masa ei, pătrundea în sensul biblic. În acest act de creație era nevoie de străpungere, bătând și pulsând spre un moment

măreț, spre posesia totală. Nu era doar un act de iubire, era însăși actul iubirii, împerecherea propriului său caracter cu formele existente în marmură. Era o însămânțare în care sâmburele plantat crea opera de artă.

Bertoldo intră în atelier, îl văzu pe Michelangelo muncind și strigă:

— Nu, nu e bine. Stai! Doar un amator cioplește așa! Michelangelo îi auzi vocea printre loviturile ciocanului și se întoarse, dar fără să se oprească din dăltuit.

— Michelangelo! Nu ai început unde trebuie!

Michelangelo nu îl auzea. Bertoldo îi întoarse spatele ucenicului, care tăia brazde prin piatră ca prin brânză. Dădu din cap, cu un gest de enervare amuzată:

— Este ca și cum ai încerca, ai vrea să oprești o erupție a Vezuviului.

3

Seara, făcu o baie fierbinte într-o cadă pregătită pentru el în camera mică de la capătul holului, îmbracă o cămașă și ciorapi albastru-închis și îl însoți pe Bertoldo la Lorenzo în *studiolo*, pentru cină. Avea emoții. Ce-o să spună? Se zicea despre Academia Platon că ar fi inima vieții intelectuale din Europa, universitate, editură, izvor de literatură și expediții pentru explorarea lumii, al cărei scop era transformarea Florenței într-o a doua Atena.

Dacă l-ar fi ascultat măcar pe Urbino, când acesta îi citea din vechile manuscrise grecești...

În șemineu ardea focul, iar lămpile de alamă ale lui Lorenzo dădeau o lumină caldă, creând o atmosferă plăcută, prietenească. Șapte scaune erau în jurul unei mese joase. Rafturile de cărți, basoreliefurile grecești, cutiile cu amulete și camee, mici basoreliefuri de marmură, manuscrise antice bogat decorate. Era o cameră confortabilă, aglomerată, menită mai mult făceau încăperea intimă și confortabilă. Grupul platonicienilor îi făcu o primire

de o politețe formală, după care se întoarseră la discuția despre valoarea comparativă a medicinei și astrologiei ca științe, dându-i lui Michelangelo ocazia de a identifica fețele și personalitățile celor patru învățați, renumiți ca având cele mai luminate minți ale Italiei.

Marsilio Ficino, de cincizeci și șapte de ani, fondase Academia Platon pentru Cosimo, bunicul lui Lorenzo. Era un om scund, sub cinci picioare, și chiar dacă suferea constant din cauză că era un ipohondru, îl tradusese în întregime pe Platon și devenise un dicționar ambulant al filosofilor antici, traducând din înțelepciunea egipteană înainte de a devora lucrările înțelepților de la Aristotel la alexandrini, confucieni și zoroastrieni. Educat de tatăl său pentru a deveni doctor, avea și cunoștințe de științe naturale. El ajutase la răspândirea cărților tipărite în Florența. Propriile lui scrieri atrăgeau învățați din toată Europa, care veneau să îi asculte prelegerile. În frumoasa lui vilă din Careggi, construită pentru el de Cosimo, după planurile lui Michelozzo, care era administrată de nepoatele sale, ardea o lampă eternă în fața statuii lui Platon, pe care încerca să-l canonizeze drept „cel mai iubit dintre discipolii lui Christos”, o erezie și un anacronism pentru care fusese aproape excomunicat de Roma. Nepoatele lui remarcau:

— Poate recita un întreg dialog platonician, dar nu-și poate aduce aminte niciodată unde și-a lăsat papucii.

Următoarea persoană spre care se îndreptă atenția lui Michelangelo fu Cristoforo Landino, de aproximativ șaiszeci și șase de ani, mentorul tatălui lui Lorenzo, Piero cel Gutos, și al lui Lorenzo însuși, un scriitor și un orator excelent, care îi îndemna pe florentini să se elibereze de dogme și să aplice naturii descoperirile științei. Servise drept secretar confidențial al Senioriei și era abil în politică. Era o autoritate în opera lui Dante, publicându-și comentariul la prima ediție tipărită a „Divinei Comedii” din Florența. Opera lui de-o viață era axată pe limba italiană, numită volgare, pe care o transformase aproape singur dintr-un argou

disprețuit într-o limbă respectată, traducând în ea pe Pliniu, Horațiu și Virgiliu.

Era cunoscut în Florența pentru crezul lui revoluționar: „Cea mai puternică bază pentru acțiune este supremația clară a cunoașterii și gândirii.”

Descoperise în Lorenzo eroul Republicii lui Platon: conducătorul ideal al unui oraș, învățatul.

Cocoțat pe marginea unui scaun țeapăn de piele stătea Angelo Poliziano, de treizeci și șase de ani, despre care dușmanii familiei de Medici spuneau că e ținut pe-aproape pentru ca, prin comparație, Lorenzo să pară mai frumos. Totuși el era recunoscut ca fiind cel mai mare învățat dintre toți cei prezenți: publicase în latină la zece ani, a fost invitat la Campagna di Dottrina din Florența la doisprezece ani pentru a fi instruit de Ficino, Landino și de învățații greci aduși de familia de Medici. A tradus prima parte din „Iliada” lui Homer până la șaisprezece ani și a fost luat la palat de Lorenzo pentru a fi mentorul fiilor săi. Unul dintre cei mai urâți bărbați, avea cel mai frumos stil poetic, clar și limpede, de la Petrarca încoace.

Poemul lui de lungimea unei cărți, „Stanze per la Giostra di Giuliano”, care avea ca subiect sărbătorirea victoriei într-un turnir a lui Giuliano de Medici, fratele mai mic al lui Lorenzo, înainte de a fi ucis de conspiratorii Pazzi, devenise un model pentru poezia italiană.

Ochii lui Michelangelo se întoarseră acum spre cel mai tânăr și frumos membru al grupului, Pico della Mirandola, în vârstă de douăzeci și șapte de ani, care putea citi și scrie în douăzeci și două de limbi. Ceilalți membri ai grupului îl tachinau spunându-i: „Singurul motiv pentru care Pico nu cunoaște o a douăzeci și treia limbă este pentru că nu a descoperit-o încă.” Cunoscut drept „marele domn al Italiei”, cu o dispoziție blândă și sinceră, cu părul moale și blond, ochii albaștri, pielea albă desăvârșită și figura zveltă, florentinii îl numeau „frumos și iubit”. Conceptul lui intelectual era unitatea cunoașterii. Ambiția lui era de a

împăca toate religiile și filosofii, de la începutul timpurilor. Ca și Ficino, aspira să cuprindă toată cunoașterea umană. Pentru aceasta citea filosofii chinezi în chineză, arabii în arabă, pe evrei în aramaică, crezând că toate limbile erau diviziunile raționale ale unei singure limbi universale. Era cel mai înzestrat dintre toți italienii, și totuși nu avea niciun dușman, așa cum urâțul Poliziano nu avea niciun prieten.

Ușa se deschise. Lorenzo intră șchiopătând, după un atac de gută, care îl chinuia constant. Îl salută din priviri pe toți, apoi se întoarse spre Michelangelo:

— Aceasta este *sancta sanctorum*: cea mai mare parte a tot ceea ce se învață în Florența începe în această cameră. Când ești la palat, și nu ești ocupat, vino să ni te alături.

Lorenzo dădu la o parte un panou decorat și ciocăni în ușa bufetului ascuns după acesta, de unde Michelangelo deduse că *studiolo* se afla exact deasupra sufrageriei. A auzit platforma mișcându-se în puțul ascensorului și peste câteva momente academicienii luau de acolo farfurii cu brânzeturi, fructe, pâine, miere, nuci și le așezau pe masa joasă din centrul camerei. Nu era niciun servitor prin preajmă. De băut nu era decât lapte și chiar dacă discuțiile erau neînsemnate, Michelangelo își dădu seama că grupul se întâlnește pentru a lucra, căci după cină „vinul făcea părul măciucă.”

Masa fu golită, farfuriile, cojile de fructe și de nuci trimise jos cu ascensorul. Dintr-odată, conversația deveni serioasă. Stând pe un scăunel jos de lângă Bertoldo, Michelangelo auzi o critică la adresa bisericii, pe care învățații din acea cameră nu o mai considerau sinonimă cu religia. În special Florența era cuibul nemulțumirilor, pentru că Lorenzo, ca și majoritatea florentinilor, considera că în spatele conspirației Pazzi, care a avut ca urmare uciderea lui Giuliano și rănirea foarte gravă a lui Lorenzo, era mâna Papei Sixtus din Roma.

Papa excomunicase Florența, interzicând preoților să officieze serviciile religioase.

Florența în schimb îl excomunicase pe papă, declarând că pretențiile pentru putere ale Suveranului Pontif erau bazate pe niște falsuri ale Donației lui Constantin din secolul al VIII-lea. Într-o încercare de a-l zdrobi pe Lorenzo, papa trimisese o armată în Toscana, care prădase tot până în orașul Poggibonsi, situat în apropiere.

Pacea dintre Roma și Florența a fost reinstaurată în 1484, după înscăunarea Papei Inocențiu al VIII-lea. Dar, după dovezile pe care Michelangelo le auzea de la bărbații din jurul acelei mese, se părea că majoritatea clerului toscan devenea din ce în ce mai imoral, atât în conduita personală, cât și în practicile clericale. Excepția extraordinară o reprezentau membrii Ordinului Augustin de la Santo Spirito, care trăiau într-o disciplină exemplară sub conducerea starețului Bichiellini.

Pico della Mirandola își puse coatele pe masa joasă, sprijinindu-și bărbia în mâinile împreunate, și spuse:

— Cred că am găsit soluția la dilema noastră asupra Bisericii, sub forma unui călugăr dominican din Ferrara. L-am auzit predicând acolo. Face să tremure zidurile catedralei.

Landino, al cărui păr alb îi era lăsat lung pe spate, cu câteva șuvițe deasupra frunții, se aplecă peste masă, așa încât Michelangelo putea vedea rețeaua fină de riduri ce îi încercuiau ochii.

— Călugărul acesta e doar zgomotos?

— Dimpotrivă Landino, răspuse Pico, e un învățat al Bibliei și al Sfântului Augustin. E chiar mai îndârjit împotriva corupției clerului decât noi.

Angelo Poliziano, cu trăsăturile grosolane și părul aspru negru purtat până peste urechi, își umezi buza de jos, roșie și masivă, și adăugă:

— Pe mine nu mă sperie doar corupția, ci ignoranța. Ficino, cu tenul deschis și o față strălucitoare, mobilă, cu nasul și gura mici, strigă înfocat:

— A trecut ceva vreme de când nu am mai avut un

învățat într-un amvon din Florența. Nu-i avem decât pe Fra Mariano și pe starețul Bichiellini.

— Girolamo Savonarola a studiat ani în șir, îi asigură Pico. Atât Platon și Aristotel, cât și doctrina Bisericii.

— Care sunt ambițiile lui?, întrebă Lorenzo.

— Să purifice Biserica.

— Nimic mai mult? Nu vrea puterea?

— Doar puterea dinlăuntru său.

— Ei bine, dacă acest călugăr ar colabora cu noi..., încercă să continue Lorenzo.

— Poate Excelența Voastră ar putea cere transferarea lui din Lombardia.

— Așa o să fac.

Cu acest subiect încheiat, cel mai în vârstă, Landino, și cel mai tânăr, Pico, își întoarseră atenția spre Michelangelo. Landino îl întrebă dacă a citit ce a scris Pliniu despre faimoasa statuie greacă „Laocoon”.

— Nu știu nimic despre Pliniu.

— Atunci o să îți citesc eu.

Luă o carte de pe raft, o răsfoi și citi povestea statuii din palatul împăratului Titus, „o operă ce poate fi considerată superioară oricărei alte opere de artă în pictură sau sculptură, este cioplită dintr-un singur bloc, atât figura principală, cât și copiii, și toți șerpii cu încolăcirile lor minunate.”

Poliziano îl urmă cu o descriere a statuii Venus din Cnidos, scrisă de Lucian, care o prezenta pe Venus stând în fața lui Paris când acesta îi acordă premiul pentru frumusețe. Apoi Pico își aminti de statuia din marmură pentelică de pe mormântul lui Xenofon.

— Probabil Michelangelo va vrea să îl citească pe Pausanias în original, spuse Pico. O să-ți aduc manuscrisul meu.

— Nu știu greaca, spuse Michelangelo rușinat.

— Te învăț eu.

— Nu am înclinație pentru limbi.

— Nu contează, interveni Poliziano, într-un an o să scrii sonete în latină și în greacă.

Michelangelo îi răspunse în gând: „Permiteți-mi să mă îndoiesc.”

Dar nu ar fi fost politicos să spulbere entuziasmul acestor noi prieteni care se sfătuiau acum între ei din ce cărți ar trebui instruit.

— ...Homer. Pentru greacă, el e cel mai pur.

— Aristofan e mult mai amuzant. Să râdă în timp ce învață...

Se simți ușurat când grupul își întoarse atenția de la el. Cea mai importantă idee pe care o prinsese din acea discuție elevată era că religia și știința puteau coexista, îmbogățindu-se una pe cealaltă. Înainte de creștinism, Grecia și Roma erau vestite prin arte, studii umanitare, știință, filosofie. Apoi, pentru o mie de ani, toată această înțelepciune și frumusețe a fost strivită, declarată anatema, îngropată în întuneric. Acum, acest mic grup de oameni, senzualul Poliziano, ridatul Landino, micul Ficino, Pico cel cu părul auriu, această mână de bărbați fragili, conduși și ajutați de Lorenzo de Medici, încercau să creeze un nou intelect, sub semnul unui cuvânt de care Michelangelo nu mai auzise până atunci:

Umanism.

Ce însemna asta?

Pe măsură ce orele treceau, i se trezi și interesul. Atât de mult, încât atunci când Bertoldo făcu semn că pleacă, ieșind în liniște, Michelangelo rămase. Și, pe măsură ce fiecare platonician își expunea gândurile, începea ușor să înțeleagă ce voiau să spună:

„Vrem să redăm omului lumea și pe sine însuși. Omul nu va mai fi josnic, ci nobil. Fără o minte puternică, liberă, creativă, omul este doar un animal, și va muri ca un animal, fără nicio fărmă de suflet. Îl redăm omului artele, literatura, știința, independența de a gândi și a se simți independent, fără a fi legat ca un sclav de dogmă,

putrezind în lanțuri.”

La sfârșitul serii, când se întoarse în camera sa și îl găsi pe Bertoldo încă treaz, rosti fără voce:

— Mă simt așa un ignorant!

— Ei sunt cele mai strălucite minți din Europa. Îți pot sugera teme eroice la care să meditezi.

Apoi, pentru a-l consola pe tânărul obosit, adăugă:

— Dar ei nu pot sculpta marmura, și aceasta e un limbaj la fel de elocvent ca oricare altul.

Dimineața următoare ajunse devreme la grădină. Torrigiani îl căută în atelier, unde se instalase pentru a exersa pentru figura bătrânului cu barbă.

— Sunt ros de curiozitate. Povestește-mi despre viața la palat, strigă el.

Michelangelo îi povesti prietenului său despre camera pe care o împărțea cu Bertoldo, cum se plimbase pe holurile lungi, liber să atingă operele de artă, despre musafirii de la prânzul de duminică și despre cina interesantă la Lorenzo în *studiolo*, împreună cu platonicienii. Torrigiani era interesat doar de personalități.

— Cum sunt Poliziano și Pico della Mirandola?

— Păi, Poliziano e urât până începe să vorbească, apoi cuvintele lui îl fac frumos. Pico della Mirandola e cel mai frumos bărbat pe care l-am văzut vreodată, dar și inteligent.

— Ești impresionabil, spuse Torrigiani acru. O nouă pereche de ochi albaștri, păr bălai lung, și-ți și sar ochii din cap.

— Dar Torrigiani, gândește-te cum e să scrii și să citești în douăzeci și două de limbi! Când noi de-abia putem să ne exprimăm în una.

— Vorbește pentru tine, îi răspunse Torrigiani. Eu am educația unui nobil și pot discuta cu oricare dintre ei. Nu e vina mea că tu ești un ignorant.

Michelangelo își dădu seama că prietenul său era pus pe ceartă.

- Nu am vrut să te critic pe tine, Torrigiani.
- Ai dormit și tu o noapte în palatul familiei de Medici și deja restul Florenței îți pare ignorantă.
- Eu doar...
- ...tu doar te lăudai cu noii tăi prieteni, îl întrerupse Torrigiani, bărbați care sunt mult mai atractivi și inteligenți decât vechii tăi prieteni soioși, cu care fuseși întemnițat între zidurile acestei grădini.
- Nu am gândit așa ceva. De ce spui asemenea lucruri? Dar Torrigiani îi întoarse deja spatele.
- Michelangelo oftă, apoi se întoarse înapoi la marmură.

4

Duminica Floriilor era o zi caldă de primăvară. Găsise pe lavoarul său trei florini de aur, despre care Bertoldo i-a spus că îi vor fi lăsați în fiecare săptămână de secretarul lui Lorenzo, *ser* Piero da Bibbiena. Nu putu rezista tentației de a se lăuda în fața familiei sale. Pe pat îi erau întinse un set nou de haine: o bluză albă brodată cu struguri și frunze, un surtuc scurt cu mâneci bufante, legat cu cataramă de argint, și ciorapi rubinii. Zâmbi gândindu-se la expresia lui Granacci când îl va întâlni în Piața San Marco, și vor merge acasă împreună.

Rustici se holbă la el în timp ce venea pe cărare, și când Michelangelo fu destul de aproape, îl imită:

- Sunt simplu. Apoi, mai sarcastic:
- Hai, întinde-ți coada!
- Coadă?
- Toți păunii au cozi colorate.
- Ei, hai, Rustici, se smiorcăi, nu pot să le port și eu măcar o dată?
- Nu pot să port această bijuterie măcar o dată? Nu pot bea acest vin scump măcar o dată? Nu pot porunci servitorilor măcar o dată? Nu pot risipi niște monede de aur măcar o dată? Sau să mă culc cu fata asta drăguță măcar o

dată? ...

— Toate tentațiile adunate într-un sonet. Chiar, Rustici, mă simt de parcă aș fi îmbrăcat într-un costum de carnaval. Dar aș vrea să-i dau gata pe ai mei!

— *Va via!*⁶⁰, mormăi Rustici.

Torrighiani venea țațoș pe alee, cu pelerina roșie și penele portocalii fâlfâind la pălăria de catifea neagră. Se opri chiar în fața lui Michelangelo.

— Vreau să vorbim între patru ochi.

Torrighiani îl luă de braț. Michelangelo stătu locului.

— De ce între patru ochi? Nu avem secrete.

— Ne-am făcut confidențe. E drept, până să te muți la palat și să devii așa important.

Iritarea din spatele izbucnirii lui Torrighiani era clară. Michelangelo vorbi blând, sperând să îl împace.

— Dar și tu locuiești într-un palat, Torrighiani.

— Da, și eu nu trebuie să fac trucuri ieftine precum scoaterea câtorva dinți din gura unui faun pentru a mă da pe lângă un de Medici.

— Pari gelos.

— Pe cine? Pe un fudul antipatic?

— De ce fudul? Care-i legătura?

— Pentru că nu știi nimic despre fericire sau prietenie.

— Dar n-am fost niciodată mai fericit.

— Da, trasând linii de cărbune cu mâinile tale murdare.

— Dar linii de cărbune bune, protestă Michelangelo, refuzând să îl ia în serios pe Torrighiani.

Torrighiani se învineți.

— Vrei să spui că ale mele nu sunt?

— De ce întorci întotdeauna discuția spre tine? Nu ești centrul universului.

— Ba pentru mine sunt. Și eram și pentru tine, până să îți se urce fumurile la cap.

Michelangelo se holbă la el uimit.

— Tu n-ai fost niciodată centrul universului meu.

⁶⁰ Mergi în drumul tău! (lb. italiană)

— Atunci m-ai păcălit. Prea devreme ai început să te linguşeşti pentru lucrări viitoare.

Faţa lui Michelangelo îngheţă. Se întoarse şi alergă cât de repede putu, afară din grădină, pe strada Plătoşarilor.

Tâmplarul şi băcanul, care stăteau în soare în faţa magazinelor lor, îşi scoaseră respectuos tichiile. Curios, acasă hainele lui nu-i aduseră mai mult succes decât îi aduseseră cu Rustici. Tatăl se simţi rănit, ca şi cum acest lux ar fi fost un reproş adresat lui.

Michelangelo scoase din pungă cei trei florini de aur şi îi puse pe biroul lui Lodovico. Acesta îi privi fără să comenteze, dar mama lui vitregă Lucrezia îl sărută fericită pe ambii obraji, cu ochii strălucind de entuziasm.

— Acum spune-mi, cu ce sosuri servesc *pasta*?

Michelangelo îşi stoarse creierii, vrând să-i facă pe plac.

— Nu-mi aduc aminte.

— Atunci cărnurile... Bucătarii palatului pun curcuma în mâncare? Cum e faimosul lor peşte gătit în coji de banană şi nuci de pin?

— Iartă-mă, *madre mia*. Nu ştiu.

Lucrezia era de-a dreptul dezamăgită.

— Nu-ţi aduci aminte ce-ai mâncat? Atunci, împrieteneşte-te cu bucătarii! Notează reţetele pentru mine!

Acum, toată familia era adunată în camera pe care Lodovico o transformase în birou şi cameră de zi. Bunica era fericită pentru că el îi întâlnea pe marii oameni ai Florenţei. Giovansimone, fratele său, era interesat de petreceri. Mătuşa şi unchiul erau fericiţi pentru că aduseseră acasă monedele de aur. Buonarroto voia să ştie cum e aranjamentul, va primi trei monede de aur în fiecare săptămână? Piatra şi materialele îi erau scăzute din salariu?

Tatăl le ceru tuturor să facă linişte.

— Cum te tratează familia de Medici? Il Magnifico?

— Bine.

— Piero?

— El e arogant. Așa e felul lui.
— Giovanni, viitorul cardinal?
— El se poartă la fel cu toată lumea. Ca și cum fiecare
întâlnire ar fi prima.
— Giuliano?
Michelangelo zâmbi.
— Tot palatul îl iubește.
Lodovico medita un moment, apoi anunță:
— Atitudinea lui Piero va fi cea care va domina, nu ești
decât un umil muncitor la palat. Privi cele trei monede
strălucind pe birou. Ce sunt acestea? Un dar? Un salariu?
— O să primesc trei florini în fiecare săptămână.
— Ce ți-au spus când ți-au dat banii?
— Erau pentru mine pe spălător. Când l-am întrebat pe
Bertoldo, mi-a spus că sunt alocația mea săptămânală.
Unchiul Francesco abia-și putea ține bucuria în frâu.
— Cu acești bani stabili putem să închiriem o tarabă.
Michelangelo, vei fi partener, vei primi o parte din profit.
— Închipuie-ți, spuse mătușa Cassandra, cu un respect
nou înfiripat, că Michelangelo este cel care ne pune din nou
pe picioare.
— Nu!, interveni Lodovico, roșu ca racul la față. Nu
suntem niște sărăntoci, niște milogi.
— Dar îi sunt dați lui Michelangelo ca membru al familiei
Medici, spuse tânăra lui soție.
— Ei, asta-i bună!, răspuse Lodovico. Ce-l face pe el un
Medici? Aceste trei monede de aur?
— Nu sunt pomană, spuse Michelangelo indignat. Lucrez
din zori până-n noapte.
— Ești ucenic legal? Am semnat vreun contract la
breaslă? (Se întoarce spre Francesco.) Un dar e un moft.
Poate săptămâna viitoare n-o să mai primească nimic.
Michelangelo crezu că tatăl o să îi arunce banii în față. El
nu voise decât să-și aducă acasă câștigurile, ca un fiu
îndatoritor... poate lăudându-se puțin. Dar trei florini de aur
erau mai mult decât câștiga Lodovico la vamă în câteva

luni. Michelangelo își dădu seama că fusese indiscret, căci acum, cu bărbia în piept, Lodovico mormăia:

— Închipuie-ți câte milioane de florini au alde de Medici, dacă își permit să dea unui elev de cincisprezece ani trei în fiecare săptămână.

Apoi, cu o mișcare rapidă a mâinii, îi mătură în sertarul de sus al biroului.

Lucrezia profită de moment pentru a-i chema pe toți la masă. După prânz, familia se adună din nou în camera de zi. Lionardo, tăcut în tipul discuției anterioare, se postă în fața lui Michelangelo, declarând pe un ton de predicator:

— Arta e un viciu.

— Arta, un viciu? Michelangelo era uimit de fratele său. Cum... de ce?

— Pentru că înseamnă să te abandonezi, să te lași în voia propriilor instincte, să te concentrezi pe propria dorință de a crea, în loc de a contempla minunile făcute de Dumnezeu.

— Dar Lionardo, bisericile sunt pline de artă.

— Am fost conduși pe căi greșite de diavol. Biserica nu e un târg. Oamenii trebuie să meargă pentru a se ruga în genunchi, nu pentru a vedea niște scene pictate pe pereți.

— Atunci, nu e loc pentru sculptori în lumea ta? Lionardo își împreună mâinile, privind cu devoțiune în sus, spre tavan.

— Lumea mea este cea de dincolo, unde voi sta la dreapta Domnului.

Lodovico se ridică din scaun, exclamând:

— Acum am doi fanatici pe cap!

Plecă pentru a-și face siesta, urmat de restul familiei. În încăperea rămasă doar Monna Alessandra, care stătea liniștită într-un colț. Michelangelo voia și el să plece. Se simțea obosit. Toată ziua fusese o dezamăgire.

Lionardo nu-l lăsa în pace. Porni un atac frontal la adresa lui Lorenzo și a Academiei Platon, făcându-i păgâni, atești, dușmani ai bisericii, antichriști.

— Îți dau cuvântul meu, îi răspuse Michelangelo, că nu am auzit niciun sacrilegiu sau vreo critică la adresa religiei înseși. Doar la adresa abuzurilor. Lorenzo e un reformator, vrea să curețe Biserica.

— Să curețe! Un cuvânt pe care necredincioșii îl folosesc când de fapt vor să distrugă. Un atac asupra bisericii e un atac asupra creștinismului.

Acum furios de-a binelea, Lionardo îl acuza pe Lorenzo de Medici de senzualitate și desfrâu, de faptul că părăsea palatul la miezul nopții pentru a petrece cu prietenii lui nopți în orgii, seducând femei tinere.

— Nu știu nimic de aceste acuzații, spuse Michelangelo liniștit, dar e totuși vădov. Nu mai are dreptul să iubească?

— Era un desfrânat și înainte de moartea soției. Toată lumea știe asta. Viața de dezmăț i-a slăbit deja trupul.

Michelangelo se întreba cum de auzise fratele său de asemenea acuzații. Nici el nu-l considera pe Lorenzo un sfânt. Îl auzise spunându-i râzând lui Landino: „Nu greșesc din răutate, ci dintr-o parte a naturii mele căreia îi place plăcerea.” Și-și aminti răspunsul dat lui Ficino: „Nu pot regreta că îmi place senzualitatea, căci dragostea pentru pictură, sculptură și literatură e de asemenea de natură senzuală.” Toate acestea îi păreau normale pentru un bărbat încă în forță.

— Numai un lingușitor ca tine nu vede că Lorenzo e un tiran, continuă Lionardo.

„Aceasta e a doua oară pe ziua de azi când sunt numit lingușitor”, gândi Michelangelo. Devenea din ce în ce mai trist, hainele îi păreau strâmte și ridicole.

— A distrus libertatea Florenței, strigă Lionardo. A făcut lucruri ușoare pentru popor. Dă pâine și circ... Singurul motiv pentru care nu și-a luat o coroană și nu s-a făcut rege e pentru că este un prefăcut. Îl place să controleze din umbră orice mișcare a toscanilor, până îi transformă în simpli pioni.

Înainte ca Michelangelo să poată răspunde, Monna

Alessandra spuse:

— Da, Lionardo, ne-a blegit. Ne-a ferit de un război civil! Ani în șir ne-am omorât unul pe celălalt, familie contra familie, cartier contra cartier, cu sângele curgând pe străzi. Acum suntem un popor unit. Doar familia de Medici ne poate ține pașnici.

Lionardo refuză să-i răspundă bunicii.

— Michelangelo, vreau să îți mai spun un singur lucru.

Erau față în față, la masa de mahon. Michelangelo nu putuse niciodată să discute cu acest băiat ciudat ori să se simtă bine în preajma lui.

— Cu asta îmi iau rămas-bun de la tine. În seara aceasta părăsesc familia, pentru a mă alătura lui Girolamo Savonarola la San Marco.

— Savonarola a ajuns deja? Lorenzo l-a invitat. Eram în *studiolo* când Pico della Mirandola sugerase asta, iar Lorenzo fu de acord să îi scrie în Lombardia.

— O minciună a familiei de Medici! De ce-ar trebui să îl cheme Lorenzo, când intenția lui Savonarola este tocmai de a distruge familia de Medici. Părăsesc această casă, așa cum Fra Savonarola și-a părăsit familia în Ferrara, doar cu cămașa de pe el. O să mă rog pentru tine îngenuncheat pe podeaua din chilia mea, până o să mi se zdrelească pielea pe genunchi și-o să-mi curgă sângele. Poate acel sânge te va salva.

Michelangelo își dădu seama după flacăra arzând în ochii lui Lionardo că nu avea niciun rost să-i răspundă. Dădu doar din cap cu prefăcută disperare, gândind:

„Tata are dreptate. Cum se poate ca în familia Buonarroti, care sunt cămătari de două sute de ani, oameni întregi la cap, să apară doi fanatici în aceeași generație?”

Îi murmură lui Lionardo:

— N-o să fim departe unul de celălalt, doar câțiva pași peste Piața San Marco. Dacă te apleci de pe fereastra chiliei tale, mă vei auzi sculptând în grădină.

5

Săptămâna următoare găsi din nou trei monede de aur la spălător și se hotărî să nu-i mai ducă acasă. Porni în căutarea Contessinei, pe care o găsi în bibliotecă.

— Trebuie să cumpăr un cadou.

— Pentru o doamnă?

— Pentru o femeie.

— Poate o bijuterie.

— Nu cred că merge. E mama prietenilor mei, pietrarii.

— Ce-ai zice de o față de masă din pânză brodată?

— Au deja o față de masă.

— Are rochii multe?

— Doar cea în care s-a căsătorit.

— Atunci, o rochie neagră pentru slujbă?

— Excelent.

— Care e mărimea ei?

El o privi uimit.

— Fă-mi o schiță a ei.

— Cu pana în mână știu tot, zâmbi el. Chiar și proporțiile unei femei.

— O să-mi rog dădaca să mă ducă la magazin pentru a cumpăra o lungime de lână neagră. Apoi, *sarta*⁶¹ va face rochia potrivit desenului tău.

— Ești foarte drăguță, Contessina.

Ea nu se aștepta la mulțumiri.

— Cu plăcere.

Michelangelo se duse la tarabele din Piața San Marco și cumpără daruri pentru ceilalți membri ai familiei Topolino, apoi vorbi cu unul dintre grăjdarii palatului să-i împrumute un cal și o șa.

Duminică dimineața după slujbă își împacheta desaga și porni spre Settignano, cu soarele încălzindu-i fața. Prima dată se gândi să se schimbe în vechile haine, ca familia Topolino să nu creadă că își dădea aere, dar realizează imediat

⁶¹ Croitoreasă (lb. italiană).

că asta ar fi o prefăcătorie. Și pe deasupra, îi plăcea cum arăta în cămașa albastră și cu ciorapii pe care îi purta deja.

Familia Topolino era pe terasa ce dădea spre vale și spre casa Buonarroti de pe celălalt mal, bucurându-se de ziua de odihnă săptămânală după întoarcerea de la slujba din mica biserică a satului. Erau atât de surprinși să-l vadă venind călare pe un armăsar argintiu, încât uitară să îl salute. Și Michelangelo era tăcut. Descăleca și legă calul de un copac, dădu jos desaga și o goli pe masă. După un moment de tăcere, tatăl întrebă ce e cu pachetele. Michelangelo îi răspunse:

— Daruri.

— Daruri? Topolino îi privi pe fiecare dintre fii, căci un toscan nu dă cadouri decât copiilor. Ai întârziat pentru sărbătoarea trecută sau te grăbești pentru cea viitoare?

— Amândouă. De patru ani v-am mâncat pâinea și v-am băut vinul.

— Ai lucrat piatra pentru supa primită!, răspunse tatăl răspicat.

— Primii bani i-am dus acasă la Buonarroti. Astăzi îi aduc pentru Topolino.

— Ai primit o lucrare!, strigă bunicul.

— Nu, nu. În fiecare săptămână, Lorenzo îmi dă bani de cheltuială.

Membrii familiei se uitau nedumeriți unii la ceilalți.

— Bani de cheltuială?, întrebă tatăl. Adică salariu.

— Nu primesc niciun salariu.

— A, sunt bani de întreținere, pentru casă și mâncare.

— Nu plătesc pentru casă sau mâncare.

— Atunci sunt bani pentru cumpărături, cum ar fi calfe sau marmură?

— Primesc deja totul.

— Atunci pentru ce sunt banii?

— Să-i cheltuiesc pe ce-mi vine-n minte.

— Dacă ai mâncare, casă, marmură, atunci ce ar putea să-ți mai vină în minte?

- Mici plăceri.
- Plăceri? Toată familia pronunță cuvântul ca și cum ar fi fost ceva nemaipomenit. Ce fel de plăcere?
- Michelangelo se gândi un moment.
- Păi, de exemplu jocuri de noroc.
- Joci?
- Nu.
- Ce altceva?
- Să mă rad la piața de cereale.
- Ai deja barbă?
- Nu încă. Dar aș putea să-i cer bărbierului să mă dea cu ulei în păr, ca Torrigiani.
- Vrei ulei în păr?
- Nu.
- Atunci nu e o plăcere. Ce altceva?
- Michelangelo răspunse, exasperat:
- Pentru femeile care poartă glugi cu clopoței când se plimbă sâmbăta după-amiază.
- Vrei asemenea femeii?
- Dau doar un exemplu. Aș putea cumpăra lumânări, ca să le aprind la altarul Fecioarei.
- Asta e o îndatorire.
- Un pahar de vin duminica după-amiază.
- Acesta e un obicei.
- Merse spre masă.
- Atunci, uite, ca să cumpăr cadouri pentru prieteni, încet, într-o tăcere profundă, începu să împartă darurile.
- Pentru *mia madre*, să poarte la slujbă. Pentru Bruno, un brâu de piele cu cataramă. Pentru Gilberto, o cămașă și ciorapi galbeni. Pentru *nonno*, un fular de lână pe care să-l poarte la gât iarna. Pentru tata Topolino, cizme înalte pe care să le încalțe când merge la muncă la Cave Maiano. Enrico, spuneai că ți-ar plăcea să ai un inel de aur când vei fi mare. *Eccolo!*
- Pentru un moment, toți îl priviră amuțiți. Apoi, mama se duse în casă pentru a proba rochia. Tatăl își trase cizmele

înalte. Bruno își legă centura la brâu. Ghilberto îmbracă noua cămașă. Bunicul înfășură și desfășura constant fularul de lână moale în jurul gâtului. Enrico se sui pe cal, pentru a-și admira inelul în intimitate.

Apoi tatăl spuse:

— Toate aceste daruri sunt din banii tăi de cheltuială?

— Da.

— Lorenzo îți dă banii pentru a ne lua nouă daruri.

— Da.

— Chiar este Il Magnifico.

Michelangelo observă că mai rămăsese un pachet pe masă. Mirat, îl desfăcu, și descoperi o față de masă. Și-o aminti pe Contessina spunând: „Ce-ai zice de o față de masă?” Ea pusese cadoul în desagă, ca o contribuție a ei. Obrajii i se îmbujorară. *Dio mio!* Cum ar putea să explice asta? Puse fața de masă în brațele mamei Topolino.

— Acesta e un dar de la Contessina de Medici pentru tine.

Toți cei de față încremeniră.

— Contessina de Medici! De ce ne-ar trimite ea o față de masă? Nici nu știe că existăm.

— Ba știe. I-am povestit eu. *Sarta* ei ți-a cusut rochia.

Bunicul își făcu semnul crucii.

— E un miracol!

Michelangelo spuse în sinea lui: „Amin! Chiar așa e.”

6

Fiecare dintre cei patru platonicieni își avea propria vilă în împrejurimile Florenței. De câteva ori pe săptămână, ei veneau să lucreze în *studiolo* cu Lorenzo. Acesta ținea neapărat ca Michelangelo să profite de prezența lor, așa că băiatul participa la toate întâlnirile.

Platonicienii încercau să îi trezească interesul pentru latină și greacă, alcătuind tabele pentru a-i arăta cum caligrafia celor două limbi e un desen asemănător figurilor

desenate de el. Michelangelo lua manuscrisele și temele primite la el în cameră, le studia ore întregi, dar învăța prea puțin.

— Nimic nu se prinde!, se plângea lui Bertoldo. Văzând că băiatul avansează prea puțin, platonicienii îl învățară să citească cu voce tare versuri în volgare: Dante, Petrarca, Horațiu, Virgiliu. Asta îi plăcu, în special discuțiile ce urmau citirii Divinei Comedii, cu interpretarea filosofiei acesteia. Primise complimente din partea platonicienilor pentru dicția îmbunătățită, apoi i-l prezentară pe Girolamo Benivieni, pe care îl descriseră drept „cel mai înfocat apărător al poeziei *volgare*”, pentru a-l învăța pe Michelangelo cum să compună și el versuri. Când încercă să scape, spunând că vrea să devină sculptor, nu poet, Pico îi răspunse:

— Structura unui sonet este la fel de strictă precum aceea a unui relief în marmură. Când Benivieni te învață să scrii sonete, îți învață mintea regulile de gândire și compoziție logică. Trebuie să profiți de talentul lui.

— Nu încercăm să îți slăbim brațul cu care sculptezi, înlocuind ciocanul cu pana, îl asigură Landino.

— Nu trebuie să renunți la studierea poeziei, adăugă Poliziano. Trebuie să continui să citești cu voce tare. Pentru a fi un artist complet, nu poți rămâne doar pictor, sculptor sau arhitect. Trebuie să fii și poet, pentru a te putea exprima pe deplin.

— Mă descurc atât de prost, i se plânse Michelangelo într-o seară lui Benivieni, încercând să-și cadenteze versurile. Cum îmi puteți suporta aceste încercări stângace?

Benivieni, care era și un muzician talentat, înțelese disperarea lui Michelangelo și improviza un cântecel vesel, apoi îi răspunse:

— Nici încercările mele de început nu au fost mai bune, erau poate chiar și mai rele. O să crezi că ești un poet prost până în ziua când vei simți nevoia să exprimi ceva. Atunci vei avea uneltele poeziei la îndemână, metru și rimă, la fel cum ai ciocanul și dalta pe masa de lucru.

În zilele în care erau sărbători religioase, Lorenzo închidea grădina, iar Michelangelo mergea călare la vila lui Landino de pe dealul Casentino, pe care o primise din partea republicii florentine pentru comentariile lui la opera lui Dante, sau se îndrepta spre vila lui Ficino, la Careggi, un castel cu parapete și galerii acoperite, sau la Stejarul lui Pico, sau la Villa Diana a lui Poliziano, ambele pe dealurile dinspre Fiesole. La Villa Diana se așezau în pavilionul din grădină, precum personajele din Decameronul lui Boccaccio, povestind sau ascultând cel mai nou poem al lui Poliziano:

*Vino unde iarba-i verde
Și copacii-nmuguresc,
Nu vă temeți, frumoase fete,
Toți băieții tânjesc.
Păsări și jivine se unesc
În dragostea de mai.*

*Tineretea-i giuvaier,
Iarba iarăși înverzește,
Dar anii nu se-ntorc.
Nu fiți crude voi, frumoase,
Cu iubiții voștri-n mai.*

În mintea lui Michelangelo se înfiripă un gând: și el va avea o casă precum Villa Diana într-o zi, cu un atelier de sculptură și un stipendiu anual din partea lui Lorenzo, care-i va permite să cumpere marmură de Carrara din care să sculpteze statui mărețe. Ar fi fost vreun motiv să nu fie și el tratat astfel? Nu avea nicio grabă, dar când va fi să primească o astfel de viață, i-ar plăcea să fie așezată în Settignano, printre pietrari.

Zilele și săptămânile treceau una după alta, iar el desena după modele vii, transfera figurile în lut, experimenta pe bucăți de piatră cum să creeze un

genunchi, o mișcare a șoldului, un cap întors din gât, învățând cum să evite spărturile când i se rupea vârful dălții, și studia statuile grecești ale lui Lorenzo, în căutare de tehnici.

Lorenzo insista pe educația lui. Într-o duminică dimineața îl rugă pe Michelangelo să însoțească familia de Medici la Biserica San Gallo unde predica Fra Mariano, la mănăstirea căruia Lorenzo se ducea de fiecare dată atunci când simțea nevoia unei discuții teologice serioase. Il Magnifico spunea despre acesta:

— Fra Mariano este idealul meu, are o austeritate grațioasă, un ascetism elegant, și religia liberală a bunului-simț luminat. O să îl auzi și tu.

Fra Mariano predica din amvon cu o voce molcomă, cu cadențe armonioase și cuvinte potrivite. Lăuda creștinismul pentru asemănarea cu Platonismul, îi cita pe greci, recita cu elocvență versuri din poeți latini. Michelangelo era fascinat. Nu auzise niciodată un asemenea preot. Când Fra Mariano își modula vocea, îl fermeca, când își prezenta argumentele, îl convingea, când povestea o anecdotă îl făcea să zâmbească, iar când expunea un adevăr, se pleca în fața forței acestuia.

Îl spuse lui Lorenzo:

— Acum înțeleg mai bine ce vrea să spună Academia prin „religie modernă”.

Unul dintre servitorii lui Piero bătu la ușa apartamentului său și, intrând, îl anunță:

— Excelența Sa Piero de Medici poruncește: Michelangelo Buonarroti să se prezinte în anticamera Excelenței Sale cu o oră înaintea apusului!

Michelangelo își spuse: „Cât de diferit e de taică-său, care întreabă dacă mi-ar face plăcere să îl însoțesc.” Servitorului îi răspunse politicos:

— Transmite-i Excelenței Sale că voi fi prezent.

Avea timp destul să se relaxeze în cada de lemn din baia de la capătul culoarului, stând cu genunchii strânși sub

bărbie, întrebându-se ce-ar putea dori de la el prințul moștenitor al familiei de Medici, care până acum abia dacă îl observase. Ceva îi spunea că acel costum de păun pe care îl avea ar fi pe placul lui Piero.

Apartamentul lui Piero era la primul etaj al palatului, chiar deasupra loggiei deschise de la colțul dintre Via dei Gori și Via Larga. Michelangelo nu mai fusese niciodată în acea aripă a palatului, nici măcar pentru a admira operele de artă despre care auzise vorbindu-se, din cauza răcelii arătate de Piero. Acum picioarele îi întârziu pe coridorul ce ducea spre apartamentul acestuia, căci pe perete era expusă o pictură extraordinară de Fra Angelico și un relief delicat din marmură de Desiderio da Settignano.

Servitorul îl aștepta în fața anticamerei lui Piero. Îl conduse înăuntru pe Michelangelo. Madonna Alfonsina, soția lui Piero, îmbrăcată într-o rochie de damasc gri, brodată cu pietre prețioase, stătea țeapănă pe un jilț purpuriu înalt. Peretele din spatele ei era acoperit cu o tapiserie cu frunze și flori, iar zidul din stânga, cu un portret prezentând-o cu obrajii palizi ca alabastrul. Piero se purtă ca și când nu l-ar fi auzit pe Michelangelo intrând. Stătea pe un covor persan multicolor cu spatele la musafir, studiind un tabernacol de os cu panouri de sticlă, pe interiorul căruia erau pictate scene din viața lui Christos.

Alfonsina îl privi pe Michelangelo cu un aer de superioritate, nedând niciun semn de recunoaștere, ci pufnind disprețuitor, așa cum făcea întotdeauna, ca și cum Florența și florentinii ar fi avut un miros urât. Nu făcuse niciodată vreun efort pentru a-și ascunde disprețul față de florentini. Pentru toscani, care de secole urau Roma și tot ce era roman, aceasta era intolerabil. Astfel, Piero de Medici, pe jumătate Orsini după mamă, pierdea și cealaltă jumătate din cauza acestei a doua Orsini.

Piero se întoarse. Părul lung și bogat îi ajungea până la umeri, și fața îi era frumoasă, în ciuda bărbiei despicate. Anunță fără niciun salut:

— Michelangelo Buonarroti, te însărcinăm să sculptezi în marmură portretul Madonnei Alfonsina.

— Vă mulțumesc Excelență, dar nu pot sculpta portrete, răspunse Michelangelo.

— De ce nu?

— N-aș putea să prind asemănarea, așa cum a făcut-o acest pictor, pentru a vă mulțumi, încercă Michelangelo să explice, arătând că scopul său nu era să creeze o persoană anume.

— Astea-s prostii! Îți poruncesc să îmi sculptezi soția în marmură!

Michelangelo privi expresia de dispreț a lui Piero și auzi vocea tatălui său spunând: „Ce înseamnă să fii pietrar în Palatul de Medici? Un servitor.”

Pentru prima dată, vorbi și Madonna Alfonsina.

— Te rog să continui această discuție în camera ta.

Piero deschise ușa furios și ieși. Michelangelo presupuse că e mai bine să-l urmeze. Închise ușa în urmă și fu surprins să descopere că pe lângă trofee de argint de la turnirurile câștigate erau expuse multe opere de artă: „Pallas” a lui Botticelli, „Belerofon” a lui Bertoldo și, în nișe, sculpturi antice de lemn pictate pe un fundal auriu. Exclamă fără voie:

— Excelența Voastră, aveți un gust ireproșabil în artă.

Piero nu se arată deloc încântat.

— Când o să vreau părerea ta, o să ți-o cer. Între timp, explică-mi de ce te crezi mai bun decât oricare dintre angajații noștri.

Mânios, Michelangelo își încleșta dinții, forțându-se să răspundă politicos.

— Sunt sculptor. Locuiesc la palat la cererea tatălui dumneavoastră.

— Mai avem o mie de meșteșugari trăind de pe urma palatului. Și toți fac ce li se spune să facă. Vei începe mâine-dimineață. Și vezi să faci din Excelența Sa o statuie frumoasă.

— Asta nici Mino da Fiesole nu ar putea.

Piero îl fulgeră din priviri.

— Tu... tu... *contadino!* Strânge-ți boarfele și pleacă din fața noastră.

Michelangelo se duse în camera sa și începu să-și arunce hainele din cufăr pe pat. Cineva bătu la ușă. Contessina intră împreună cu doica ei.

— Am auzit că te-ai certat cu fratele meu. El se aplecă să ia ceva de la fundul cufărului.

— Stai drept și vorbește-mi!, spuse ea hotărât.

El se ridică și se apropie de ea.

— Nu am nimic de spus.

— Răspunde-mi: este adevărat că ai refuzat să sculptezi portretul Alfonsinei?

— Am refuzat.

— Și ai refuza dacă, să zicem, tatăl meu te-ar ruga să-i faci portretul?

Michelangelo era tăcut. L-ar refuza oare pe Lorenzo, pentru care avea o afecțiune profundă?

— Ai refuza dacă te-aș ruga eu?

Din nou era într-o capcană.

— Dar Piero nu m-a rugat, răspunse el liniștit. Piero mi-a poruncit.

Pe hol se auziră pași grăbiți. Lorenzo intră în cameră, cu fața întunecată și ochii scăpărând. Doica se bâlbâi:

— Excelență... am încercat să o opresc... Lorenzo o întrerupse cu un gest.

— Așa ceva nu se va întâmpla în casa mea! Ochii lui Michelangelo se aprinseră.

— Am cerut tatălui tău să mi te dea în grijă, nu-i așa?

— Da.

— Atunci, eu sunt responsabil pentru tine.

— Nu înțeleg, ar trebui să-mi cer scuze?

— Nu am venit aici ca tu să-ți ceri scuze. Ai venit în casă ca membru al familiei. Nimeni nu se va purta cu tine de parcă ai fi un... măscărici... și nu te va da afară din propria ta casă.

Lui Michelangelo i se înmuiară genunchii. Se așează pe pat. Lorenzo îi vorbește mai blând.

— Dar și tu, mai ai multe de învățat...

— Așa-i. Manierele mele...

— ...de exemplu, că nu trebuie să te grăbești să împachetezi de fiecare dată când ești jignit. E o lipsă de loialitate față de mine. Ai înțeles?

Michelangelo se ridică, încercând să își rețină lacrimile.

— Trebuie să îmi cer scuze de la Piero. Am spus lucruri neplăcute despre soția lui.

— El trebuie să-ți ceară scuze. În schimb, ce vrei să-i spui tu, e treaba ta.

Contessina rămase un pic în urmă, pentru a-i șopti așa, în trecăt:

— Mai bine împacă-te cu Piero. Poate să-ți facă multe neazuri.

7

Venise vremea să aleagă o temă. Ce era o temă? Și ce teme îl interesau?

— Trebuie să fie o temă greacă, declarară cei patru platonicieni. Ar trebui să vină din legende: Hercule și Anteu, Bătălia amazoanelor, Războiul troian, înșira Poliziano, cu firimituri de pepene galben lipite de buza lui mare. S-ar potrivi cu frizele Parthenonului din Atena.

— Dar eu știu prea puțin despre aceste teme, spuse Michelangelo.

Landino îi răspunse grav:

— Asta am încercat să îți arătăm în aceste luni, de când suntem tutorii tăi ex officio¹, Michelangelo, să te învățăm despre lumea și cultura greacă.

Pico della Mirandola începu să râdă, și o muzică plăcută invada încăperea.

— Cred că prietenii noștri încearcă să spună că am vrea să te ghidăm spre epoca de aur a păgânismului.

Au început să îi povestească despre cele douăsprezece munci ale lui Hercule, despre suferința lui Niobe, despre Minerva ateniană sau despre Gladiatorul aflat pe moarte. Lorenzo conducea discuțiile cu vocea lui ușor neplăcută.

— Vă rog să nu-i impuneți nimic prietenului nostru. Trebuie să aleagă o temă după voința lui.

Michelangelo își trase scaunul mai în spate, și-și lăsă capul pe spătar, lumina caldă a lumânărilor aducând licăriri de chihlimbar în ochii săi și făcând să apară nuanțe roșietice în părul lui castaniu. Își asculta propria voce. Știa clar un singur lucru: prima lui temă nu putea să vină din Atena, sau

1 Din oficiu (lb. italiană).

160

Cairo, sau Roma, sau chiar Florența. Trebuia să vină din el însuși, ceva ce știa și înțelegea. Altminteri ar fi fost pierdut. O operă de artă nu era precum lucrarea unui cărturar. Era ceva personal, subiectiv. Trebuia să se nască din el însuși. Lorenzo îl întrebă:

— Vrei să adaugi ceva? Michelangelo își spuse în gând:

„Ceva simplu, despre care am sentimente profunde. Dar ce știu eu? Chiar despre mine însumi? Că vreau să devin sculptor și că iubesc marmura. Nu pot face o sculptură din aceste sentimente.”

Apoi, din nou în murmurul vocilor, se văzu pe sine în fața treptelor capelei Rucellai în prima zi când mersese cu ucenicii din atelierul lui Ghirlandaio la Santa Maria Novella. Văzu clar în fața lui capela, Madonele lui Cimabue și Nino Pisano, și simți din nou dragostea pentru mama sa, sentimentul pierderii atunci când ea a murit, singurătatea lui, dorința de a fi iubit.

Se făcuse târziu. Întâlnirea se încheie. Lorenzo rămase. Chiar dacă uneori putea fi aspru, acum vorbi cu naturalețe și claritate.

— Nu te supăra pe platonicieni pentru entuziasmul lor, spuse el. Ficino arde o candelă în fața bustului lui Platon.

Landino organizează cel mai elegant banchet literar al anului cu ocazia aniversării lui Platon. Pentru noi, Platon și grecii au fost cheia pentru scăparea din temnița prejudecăților religioase. Încercăm să creăm aici, în Florența, o nouă eră a lui Pericle. Având în vedere ambițiile noastre, trebuie să ne ierți excesul de zel.

— Dacă nu sunteți prea obosit, signor Lorenzo, îi spuse Michelangelo, am putea face un tur al palatului să privim Madonele cu prunci?

Lorenzo luă o lampă de bronz de pe raft. Merseră pe coridor până la anticamera biroului său, unde era expus un relief de marmură al lui Donatello, atât de distant și de impersonal, parcă pentru a fi de nerecunoscut, gândi Michelangelo. De acolo s-au dus în dormitorul lui Giuliano. Cel mai tânăr Medici continuă să doarmă, cu pătura trasă peste față, în timp ce Michelangelo și Lorenzo discutau despre „Madona și copilul, cu doi îngeri”, a lui Pesellino, pictată pe o masă de lemn. Au bătut coridoarele studiind „Fecioara adorând copilul”, a lui Fra Filippo Lippi de pe altarul capelei, despre care Lorenzo îi povesti că modelul era Lucrezia Buti, călugărița de care Fra Filippo s-a îndrăgostit și copilul născut din legătura lor era Filippino Lippi, pictor ce fusese pregătit de Botticelli, la fel cum acesta fusese pregătit de Fra Filippo. Apoi priviră „Madona” lui Neri di Bicci. Se îndreptară spre „Madona cu pruncul”, a lui Lucca della Robbia, cu stema familiei de Medici. În final se duseră în biroul lui Lorenzo pentru a vedea „Madona Magnifica”, a lui Botticelli, pictată pentru părinții lui Lorenzo cu douăzeci de ani înainte.

— Cei doi îngeri îngenuncheați în fața Fecioarei sunt fratele meu Giuliano și eu însumi. Când a fost ucis de Pazzi, s-a stins cea mai strălucitoare lumină din viața mea... Portretul meu este o idealizare, după cum vezi. Sunt un bărbat urât și nu mi-e rușine cu asta. Dar toți pictorii cred că vreau să fiu flatat. La fel a făcut și Benozzo Gozzoli în capela noastră, îmi fac palidă pielea întunecată, îmi

îndreaptă nasul strâmb, părul aspru îl fac frumos ca al lui Pico.

Lorenzo se uită la el scrutător, cu buzele strânse și sprâncenele încruntate:

— Tu pari să știi că nu am nevoie să fiu flatat.

— Granacci spune că sunt arțagos, îi răspunse rușinat Michelangelo.

— Ai un înveliș tare ca diamantul, declară Lorenzo. E bine să rămâi așa.

Apoi îi povesti legenda Simonettei Vespucci, modelul folosit de Botticelli în „Madona Magnifică”, numită „cea mai pură frumusețe din Europa.”

— Nu e adevărat că Simonetta era amanta fratelui meu, Giuliano. El era îndrăgostit de ea, ca toată Florența de altfel, într-un mod platonice. Îi scria lungi poeme sentimentale, dar mama nepotului meu Giulio este adevărata lui amantă, Antonia Gorini. Cel care a iubit-o cu adevărat pe Simonetta a fost Sandro Botticelli, dar mă îndoiesc că i-a vorbit vreodată. Ea e femeia din toate picturile lui: „Primăvara”, „Venus”, „Pallas”. Nimeni n-a mai pictat vreodată o asemenea frumusețe desăvârșită.

Michelangelo era tăcut. Când se gândea la mama sa, o vedea ca pe o tânără femeie frumoasă. Totuși aceasta era un alt tip de frumusețe, una interioară. Nu era o femeie dorită de toți bărbații, cum era a lui Botticelli, ci una care-și iubea fiul și era iubită de acesta. Se întoarse spre Lorenzo, vorbind încrezător:

— Mă simt apropiat de Madona. Ea e singura imagine a mamei pe care o am. Din moment ce trebuie să îmi descopăr tehnica, n-ar fi mai bine să știu ce vreau să exprim?

— Probabil că așa ar fi cel mai bine, îi răspunse Lorenzo cât se poate de serios.

— Poate ce simt eu pentru mama mea este ceea ce simțea și ea pentru mine.

Bântuia prin camerele palatului, desenând după maeștri,

câteodată în compania Contessinei sau a lui Giuliano. Apoi se satură de ideile altora și se îndreaptă spre părțile sărace ale orașului, unde femeile lucrau pe trotuar în fața caselor, împletind scaune de nuiele sau cuverturi, ținându-și copiii în poală sau la sân. Apoi merse pe câmpuri la nevestele de contadini de pe lângă Settignano, care-l cunoșteau de când era copil, și cărora nu le păsa dacă le desena când își îmbăiau sau alăptau copiii.

Nu căuta un portret, ci spiritul maternității. Desena mame și copii în pozițiile în care le descoperea, observând adevărata relație dintre ei prin cărbune și hârtie, apoi, pentru câțiva scuzi, convingea femeile să se miște, să-și schimbe poziția sau pe cea a copilului, pentru a avea mai multe unghiuri de abordare, să caute... nu știa ce.

Mergea să vadă, pentru a căta oară, operele de artă din Florența împreună cu Granacci, Torrigiani, Sansovino și Rustici, desenând concentrat tema „Madona cu pruncul”, ascultându-l pe Bertoldo analizând fiecare piesă, în timp ce ei petreceau ore întregi încercând să învețe cum ajunseseră înaintașii lor la acele rezultate.

Opera lui Bernardo Rossellino din Santa Croce, biserica parohiei lui, i se păru o mamă cu copilul rotundă, lipsită de expresie. În aceeași biserică era opera lui Desiderio da Settignano, o contadina cu un bambino înfășurat în scutece toscane, oameni obișnuiți veniți la oraș pentru o festa. Merseră la Orsanmichele pentru a vedea Fecioara din scena Nașterii Domnului a lui Orcagna, care era blândă și iubitoare și emana putere, dar lui Michelangelo îi părea primitivă și țeapănă. Statuia de sine stătătoare a lui Nino Pisano din Santa Maria Rovella părea a fi cea mai bine sculptată, dar soția cochetă a negustorului din Pisa ținându-și fiul pământean în țesături scumpe nu era bine proporționată și nici nu avea spiritualitate. O „Fecioară cu copil” din teracotă a lui Verrocchio prezenta o madonă de vârstă mijlocie, privindu-și uimită fiul care binecuvânta deja lumea. De acolo trecură la „Fecioara și copilul”, a lui

Agostino di Duccio, tineri îmbrăcați elegant cu fețe timide, lipsite de expresie.

Dimineața următoare porni la o plimbare pe malul râului Arno, spre Pontassieve. Soarele ardea. Își dădu jos cămașa, ca pieptul să îi absoarbă căldura. Dealurile toscane, albastre, se pierdeau în ceață în depărtare. Iubea acei munți.

Îndreptându-se spre dealuri, simțind panta abruptă sub tălpi, realizează că încă nu și-a dat seama ce vrea să exprime despre Maria și pruncul ei. Știa doar că vrea să obțină ceva proaspăt, vital. Începu să se gândească la caracterul și soarta Mariei. Bunavestire era o temă preferată a pictorilor toscani: Arhanghelul Gabriel coborând din cer pentru a o anunța pe Maria că va da naștere fiului lui Dumnezeu. În toate picturile pe care le știa, vestea părea o surpriză completă, și aparent Maria nu avea dreptul la opțiune.

Dar oare chiar așa era? O sarcină atât de importantă, cea mai importantă dată vreunui om de după Moise îi fusese oare impusă Mariei fără știrea sau consimțământul ei? Cu siguranță că Dumnezeu o iubise pe Maria mai presus decât pe orice altă femeie de pe pământ, dacă a ales-o pentru această sarcină divină. Oare nu i-a împărtășit planul Lui, nu i-a spus oare de fiecare pas de la Bethleem spre Calvar? Și în înțelepciunea și mila Lui, nu i-a lăsat oare posibilitatea de a refuza o atât de grea menire?

Și dacă Maria a avut posibilitatea alegerii, când ar fi putut oare să o exercite? La Bunavestire? Când a dat naștere copilului? Când alăpta, în timp ce Iisus era încă prunc? Odată ce a acceptat, oare nu trebuia să poarte această povară până în ziua când copilul ei avea să fie crucificat? Cunoscând viitorul, cum putea ea să-și supună fiul unei asemenea agonii? N-ar fi putut să spună: „Nu, nu fiul meu. Nu vreau asta. Nu voi lăsa să se întâmple asta”? Dar putea oare să se împotrivescă dorinței lui Dumnezeu? Când El îi ceruse ajutorul? Fusese vreo femeie într-o dilemă mai dureroasă?

Se hotărî că o va sculpta pe Maria în momentul deciziei, în timp ce își alăpta pruncul, când, știind totul, trebuia să hotărască viitorul, pentru ea însăși, pentru copilul ei, pentru lume. Acum, că înțelesese ce voia să facă, putea să deseneze cu un scop. Maria urma să domine marmura. Va avea o statură eroică, o femeie care avea nu doar libertatea de a lua o decizie, dar cu forța interioară și inteligența de a o face. Copilul urma să fie în plan secund, prezent, viu, dar fără să distragă atenția.

Va așeza copilul în poala mamei, cu fața îngropată în sânul ei, dar cu spatele complet întors privitorilor. Aceasta urma să acorde copilului o poziție naturală, prins în cea mai importantă activitate a lui. Și prin același simbolism, acesta putea fi momentul când Maria simțea urgența de a lua o hotărâre.

Din câte știa el, nimeni nu îl sculptase sau pictase pe Iisus întors cu spatele. Totuși drama lui nu urma să înceapă decât peste treizeci de ani.

Acesta era momentul mamei, și portretul mamei.

Revizui sutele de schițe cu mame și copii pe care le făcuse în ultimele luni, selectându-le pe cele care se potriveau cu noua lui viziune; apoi, cu desenele pe masă, începu să caute un fundal potrivit pentru această temă. Unde era Maria în acel moment? Avea o schiță cu o mamă stând pe o bancă, la capătul unor scări. Cine mai era cu ea în afară de copilul ei? Mai avea alte desene de copii mici jucându-se. Figura Mariei urma să fie o sinteză a acestor mame toscane puternice. Dar cum putea fi reprezentată fața Madonei?

Amintirile lui despre propria mamă erau vechi de aproape zece ani, și vagi ca un vis.

Dădu desenele deoparte. Era oare posibil să își închipuie o sculptură fără să știe marmura din care urma să fie creată?

Îl căută pe Granacci, care primise una dintre cele mai mari camere ale *casinoului*, ca studio pentru pictură, și

întrebă dacă puteau să colinde depozitele de piatră ale orașului.

— O să muncesc mai bine cu marmura la îndemână, ca să o pot vedea și simți, descoperindu-i structura interioară.

— Bertoldo spune că marmura nu trebuie cumpărată decât după ce desenele și modelele sunt complete. Atunci poți fi sigur că vei alege un bloc potrivit.

— Se poate și invers, spuse el gânditor. Cred că e un fel de căsătorie...

— Bine, îi îndrug ceva lui Bertoldo și mâine mergem.

În Florența erau o mulțime de prăvălii de piatră împrăștiate în cartierul Proconsul, cu toate mărimile și formele de granit, travertină, marmură colorată, precum și blocuri de clădit gata tăiate, cadre de uși, bănci, coloane. Dar nu găsiră blocul de Carrara căutat de Michelangelo.

— Hai să mergem la cele din Settignano. Acolo avem mai multe șanse, sugeră el.

În vechea curte, unde Desiderio îl școlise pe Mino da Fiesole, văzu o bucată care îl captivă imediat. Era de mărime medie, având cristalele de un alb strălucitor. Turnă apă peste ea, pentru a căuta crăpături, lovi marginile cu ciocanul pentru a asculta cum sună, se uită după neregularități, bule, pete.

— Acesta e blocul, Granacci, strigă el fericit. Din el se vor naște „Madona cu pruncul”. Dar trebuie să îl văd în primele raze ale soarelui. Atunci voi ști sigur dacă e perfect.

— Dacă te gândești că o să stau aici adorându-ți marmura până în zori...

— Nu, nu, tu stabilește prețul. O să împrumut un cal de la Topolino, ca tu să poți ajunge teafăr acasă.

— Știi, amico, nu cred o iotă din chestia asta cu „soarele spune tot”. Ce poți vedea oare la răsărit? Nu vezi mai bine acum, în această lumină puternică? Cred că e un fel de tradiție păgână: un rit de fertilitate îndeplinit în zori pentru a fi sigur că zeii munților sunt înduplecați.

Michelangelo dormi pe o pătură sub arcadele lui

Topolino și plecă înainte de prima lumină a dimineții, stând lângă bloc când se iviră primele raze de după deal. Blocul era ca străveziu.

Ochii lui îi puteau pătrunde lățimea, înălțimea și adâncimea prin straturile suprapuse de cristale într-o unitate structurală. Nu avea niciun defect vizibil, nicio spărtură sau gol ori decolorare, cu cristalele licărind strălucitoare pe întreaga lui suprafață.

— Ești un bloc nobil, spuse cu voce tare.

Plăți proprietarului prețul stabilit cu Granacci, încărcă marmura în carul lui Topolino și porni în urma boilor albi, ca atunci când mergea la Cave Maiano, pe când avea șase ani. Coborî dealul, coti dreapta la Verlungo, merse pe marginea râului Affrico pe lângă vechea Porta alla Croce, cea de-a patra limită a orașului, pe lângă Borgo la Croce, apoi pe lângă spitalul Santa Maria Nuova, se întoarse la dreapta pe Via Larga în fața Palatului Medici, și trecu prin Piața San Marco spre poarta grădinii, mândru de parcă își aducea acasă mireasa.

Doi pietrari îl ajutară să ducă blocul în șopron. Apoi își mută masa de desen și uneltele din *casino*. Bertoldo veni nedumerit în spatele grădinii.

— Ești gata să începi sculptatul?

— Nu, nici pe departe.

— Atunci de ce te muți din *casino*?

— Aș vrea să lucrez în liniște.

— Liniște? O să îi auzi mereu pe *scalpellini* cu ciocanele.

— Acesta e un sunet plăcut. Cu el am crescut.

— Dar eu trebuie să îmi petrec timpul și la *casino* pentru a-i ajuta pe ceilalți. Dacă ești aproape de mine, pot să te corectez când ai nevoie de ajutor.

Michelangelo se gândi un moment, apoi răspunse:

— Maestre Bertoldo, am nevoie să fiu singur, să lucrez departe de ochii altora, chiar și de ai dumneavoastră. Când o să am nevoie de ajutor, am să-l cer.

— Caro, așa vei face mai multe greșeli. (Buzele lui

Bertoldo tremurau.) Și vei persista în ele mai mult timp.

— Nu e oare acesta cel mai bun fel de a învăța? Ducând greșelile până la capăt?

— Un sfat primit la momentul potrivit poate economisi din timp.

— Am timp.

Bertoldo se retrase în spatele ochilor lui palizi, oboșiți. Apoi zâmbi.

— *Davvero*. Ai timp. Când o să ai nevoie de ajutor, vino la mine!

Ceva mai târziu în timpul amiezii, când toți ceilalți plecaseră, Michelangelo îl văzu pe Torrigiani fulgerându-l din priviri.

— Acum te crezi prea bun ca să mai stai lângă mine.

— O, Torrigiani! Nu vreau decât puțină intimitate...

— Intimitate! Departe de mine? Cel mai bun prieten al tău? În primul an când aveai nevoie de ajutor și companie nu ți-ai dorit intimitate. Acum, că Il Magnifico te-a ales...

— Torrigiani, te rog să mă crezi, nimic nu s-a schimbat. Doar m-am mutat la o sută cincizeci de pași depărtare...

— La fel pot fi cincizeci de mile. Ți-am spus că atunci când vei fi gata, voi așeza masa ta de sculptură lângă a mea.

— Vreau să greșesc de unul singur.

— Poate ți-e frică să nu îți furăm secretele?

— Secrete! Michelangelo se înfurie. Ce secrete poate avea un sculptor începător? Aceasta e prima mea temă. Tu ai făcut deja șase.

— Mă respingi de fapt pe mine, insistă Torrigiani. Michelangelo tăcu.

Oare era un sâmbure de adevăr în acuzația asta? Ii plăcuseră frumusețea lui Torrigiani, poveștile, cântecele lui... dar nu mai voia să vorbească și să asculte glume, când avea blocul de marmură ca o provocare în fața sa.

— Te-ai stricat repede!, îi aruncă Torrigiani. M-au mai tratat și alții de sus. Dar au sfârșit întotdeauna prost.

Peste câteva minute sosi și Granacci, posac. Se uită la nicovală, la masa făcută din scânduri neprelucrate puse pe capre, la bancul de lucru și la masa de desen așezată pe o platformă deasupra pământului.

— Care-i problema, Granacci?

— Torrigiani. A venit valvârtej înapoi la *casino*. A spus niște lucruri tare urâte despre tine.

— Eu le-am auzit primul!

— Ascultă, Michelangelo, acum sunt în tabăra opusă. Cu un an în urmă te-am avertizat să nu îi dai prea multă atenție lui Torrigiani. Acum trebuie să te avertizez că nu ești drept cu el. Nu-l da la o parte... Știu cât de mult te pasionează marmura, dar pentru Torrigiani aceasta nu are nimic special, și e de părere, foarte logic, că schimbarea e mutarea ta la palat. Dacă ne aruncăm prietenii de fiecare dată când ne plictisim de ei, atunci câte prietenii ar mai fi trainice?

Michelangelo își trecu degetul peste una dintre liniile blocului.

— O să încerc să mă revanșez față de el.

8

Marmură e derivat dintr-un cuvânt grec care înseamnă „piatră strălucitoare”. Așa strălucea și blocul lui Michelangelo când îl așeza vertical pe masa de lemn, ca să privească luciul produs de lumina ce pătrundea puțin în bloc și era reflectată de cristalele aflate în profunzime. Trăia deja cu acest bloc de câteva luni, îl studiase în fiecare lumină, din fiecare unghi, în căldură și în frig. Încet-încet, începuse să-i înțeleagă natura, nu tăind cu dalta din el, ci prin forța percepției, până când s-a convins că îi cunoaște fiecare strat, fiecare cristal și felul exact în care marmura putea fi convinsă să dezvăluie formele de care avea el nevoie. Bertoldo spunea că formele trebuie să fie eliberate înainte de a fi desăvârșite. Și totuși, marmura conținea o

infinite de forme, căci dacă ar fi fost altfel, toți sculptorii ar fi cioplit la fel.

Își luă ciocanul și subbia și începu să taie cu colpo vivo, o lovitură puternică, prin care dalta se mișca dintr-odată, continuând neîntrerupt. Michelangelo folosea vârful dălții ca pe un deget ce săpa delicat în marmură și dădea firimiturile afară. Dalta dințată era ca o mână ce netezea urmele lăsate de vârful, iar dalta turtită era un pumn ce îndepărta șanțurile lăsate de dalta dințată. Nu greșise în legătură cu acest bloc de marmură. Îl respecta fiecare idee pe care voia să o exprime, pe măsură ce progresa strat după strat pentru a obține contururile personajelor lui.

Marmura îi ilumina colțurile întunecate ale minții, sugerându-i noi concepte. Nu lucra după desenele și modelele de lut pe care le făcuse. Toate acestea fuseseră date deoparte. Sculpta după imaginea din mintea lui. Ochii și mâinile lui știau unde este fiecare linie, fiecare curbă și la ce adâncime se află acestea în inima pietrei pentru crearea reliefului, căci doar o pătrime din figură urma să iasă din bloc.

Lucra în șopron, când primi o vizită din partea lui Giovanni, prima dată când viitorul cardinal, acum în vârstă de cincisprezece ani, îl vizita de când venise la grădină cu Contessina în urmă cu un an. În ciuda faptului că nu era deloc frumos, lui Michelangelo i se păru că are o expresie inteligentă și ageră. Florentinii spuneau despre el că acest al doilea fiu al lui Lorenzo, ușuratic și iubitor de plăceri, era abil, dar nu-și va folosi niciodată această calitate, din cauza obsesiei lui de a evita neplăcerile.

Era însoțit de umbra sa taciturnă, vărul Giulio, prin care natura a vrut parcă să creeze exact opusul lui Giovanni: înalt, slab, cu o față ascuțită, nasul drept și bărbia despăcată, sprâncene arcuite, ochi mari. Era frumos, grațios, abil, și buclucaș de parcă aceasta ar fi fost înclinația lui naturală, dar era rece precum un cadavru. Recunoscut drept un Medici de către Lorenzo, dar disprețuit

de Piero și Alfonsina din cauză că era fiu nelegitim, Giulio putea să-și asigure o poziție doar prin unul dintre verii săi. Se atașase de grasul Giovanni, bun din fire, și cu abilitatea lui se insinuase într-o poziție prin care el făcea toată munca lui Giovanni, avea grijă de lucrurile neplăcute, îi procura plăceri și aranja treburile după placul acestuia. Când Giovanni avea să devină cardinal și să se mute la Roma, Giulio urma să meargă cu el.

— Giovanni, ce drăguț din partea ta să mă vizitezi, spuse Michelangelo.

— Nu e chiar o vizită, răspuse Giovanni cu vocea lui categorică. Am venit pentru a te invita să te alături marii mele vânători. E cea mai distractivă zi din an pentru tot palatul.

Michelangelo auzise despre vânătoare: cum oamenii lui Lorenzo erau trimiși undeva la munte, unde erau mulți iepuri și arici, cerbi și mistreți, cum toată zona era încercuită cu pânze de corabie și păzită de contadini din zonă pentru a nu lăsa cerbii să sară afară sau mistreții să o găurească, și astfel să iasă vânatul. Nu-l auzise niciodată pe flegmaticul Giovanni atât de entuziasmat.

— Iartă-mă, dar am început să lucrez marmura, după cum vezi, și nu o pot lăsa.

Giovanni nu-și credea urechilor.

— Bine, dar tu nu ești un muncitor. Poți lucra când vrei. Ești liber.

Michelangelo își încorda și relaxa pumnul în care ținea dalta, care avea o formă octogonală, pentru a nu-i aluneca printre degete.

— Asta e discutabil, Giovanni.

— Dar cine te obligă?

— Eu.

— Așadar, preferi să muncești, în loc să participi la vânătoarea mea?

— Dacă mă lași să aleg, da.

— Ce ciudat. Nu-mi vine să cred. Vrei doar să muncești?

Nu te interesează distracțiile?

Acest cuvânt îl încurca pe Michelangelo, la fel cum „plăcere” îl încurcase pe Topolino. Își șterse praful de marmură lipit pe buza de sus, transpirată.

— Fiecare are propria lui distracție. Pentru mine, marmura e la fel de pasionantă ca vânătoarea.

— Să ne ferească Domnul de asemenea fanatici, îi șopti Giulio vărului său.

— De ce credeți că sunt fanatic?, întrebă Michelangelo, adresându-i-se pentru prima dată lui Giulio.

— Pentru că ești interesat de un singur lucru, îi răspunse Giovanni.

Giulio îi șopti din nou ceva lui Giovanni. Acesta îi răspunse:

— Ai întru totul dreptate.

Cu aceasta, cei doi tineri plecară fără să mai spună un cuvânt.

Michelangelo se întoarse la lucru, fără să se mai gândească la incident. Dar nu pentru mult timp. În răcoarea serii, Contessina intră în grădină. Se apropie de marmura lui Michelangelo și îi spuse domol:

— Fratele meu Giovanni spune că îl sperii.

— ...îl sperii? Dar nu am făcut nimic.

— Spune că ai un fel de... sălbăticie.

— Spune-i fratelui tău să nu mă ia în seamă. Poate sunt prea tânăr ca să apreciez distracțiile.

Contessina se uită la el cercetător.

— Vânătoarea lui Giovanni e cel mai mare efort al lui din an. În acele câteva ore, el este conducătorul familiei Medici, și chiar și tata ascultă ordinele lui. Dacă respingi vânătoarea e ca și cum l-ai respinge pe el, considerându-te superior lui. Giovanni e blând și nu vrea să rănească niciodată pe nimeni. Tu de ce vrei să îl rănești?

— Nu vreau să îl rănesc, Contessina. Dar nu vreau să îmi întrerup ritmul. Vreau să sculpez zi și noapte până termin.

Ea ridică brusc tonul:

— Deja ți l-ai făcut dușman pe Piero! Trebuie să faci la fel și cu Giovanni?

Nu putea să găsească niciun răspuns. Apoi, cu cheful de muncă pierdut, puse jos dalta dințată, udă o pânză albă mare în apa din fântână și își acoperi sculptura. O să vină și ziua când nimeni n-o să-l poată întrerupe din muncă!

— Bine, Contessina. O să merg.

Pentru a avea o mișcare ritmică, învăță să ia ciocanul și dalta în același moment, cu vârful ținut lejer pentru a-l putea mișca liber fără să scadă din forța ciocanului, cu degetul mare încolăcit peste unealtă, și ținând-o cu celelalte patru, închizând ochii fără să vrea în momentul loviturii. Lucrând în basorelief, nu putea tăia decât câte puțin și trebuia să-și tempereze forța fizică. Vârful intra în marmură într-un unghi aproape perpendicular, dar pe măsură ce se apropia de formele cu proiecțiile cele mai înalte, fața Madonei și spatele lui Iisus, trebuia să își schimbe poziția.

Erau multe lucruri la care trebuia să fie atent în același timp. Loviturile lui trebuiau să pătrundă în masa principală, să lovească marmura înspre blocul din care făcea parte, ca aceasta să poată susține lovitura.

Își crease personajele într-o poziție verticală pentru a reduce riscul de a sparge blocul, dar descoperi că marmura nu se supunea forței exterioare fără să-și manifeste propria ei esență, duritatea. Nu-și dăduse seama cât de mult trebuia să se lupte cu marmura. Respectul lui pentru acest material creștea lovitură după lovitură.

A insufla viață personajelor însemna ore lungi de muncă și zile și mai lungi, o decojire înceată, strat după strat. Nașterea substanței nu putea fi grăbită. După fiecare serie de lovituri făcea un pas în spate pentru a-și măsura progresul.

Pe partea stângă a compoziției era o scară masivă cu trepte de piatră. Maria era așezată din profil pe o bancă în dreapta, cu balustrada grea de piatră dând impresia că se

termina în poala ei, chiar sub genunchiul copilului. Michelangelo observă că, dacă mâna stângă a Mariei, cu care ținea strâns copilul, s-ar fi deschis mai mult, dacă ar fi ieșit puțin în afară, ea ar fi putut să țină nu doar fiul, ci și capătul balustradei, care ar deveni o bârnă dreaptă. Maria ar ține atunci în poala ei nu doar greutatea lui Iisus, ci, dacă făcea alegerea de a-l sluji pe Dumnezeu, așa cum i-a fost cerut, și crucea pe care fiul ei urma să moară răstignit.

Michelangelo nu voia să impună simbolismul acesta privitorului, dar îl propunea pentru cei care l-ar fi putut observa.

Acum că avea bârna verticală, trebuia să o găsească pe cea orizontală. Își studie desenele pentru a găsi o modalitate de a completa această imagine. Privi băiatul, Ioan, care se juca în capătul scărilor. Dacă punea brațul lui durduliu peste balustradă într-un unghi drept?

Desenă o nouă schiță în cărbune, apoi începu să sape mai adânc în carnea cristalină a marmurii. Încet, pe măsură ce dalta penetra blocul, corpul și brațul drept al băiatului formau o bârnă transversală vie. Așa și trebuia să fie, căci Ioan era cel care avea să-l boteze pe vărul său Iisus, devenind un personaj important al Patimilor.

După sculptarea siluetelor celorlalți doi copii care se jucau deasupra treptelor, „Madona cu pruncul” era pe punctul de a fi terminată. Sub îndrumarea severă a lui Bertoldo începu lustruirea, singura sarcină pentru care nu avea niciun fel de pregătire. Bertoldo îi tot repeta despre pericolele unei lustruiri prea puternice, care putea face ca piesa să pară dulceagă. Deoarece lucrase la blocul său pe latura sudică a șopronului, Michelangelo îl rugă pe Bugiardini să îl ajute să mute placa de 84 pe 115 cm lângă peretele vestic, pentru a o putea lustrui în blânda lumină nordică.

La început, pentru înlăturarea asperităților folosi un rașpel, apoi spălă sculptura de praful fin de marmură. Descoperi unele găuri despre care Bertoldo îi spusese că se

formaseră în faza inițială a lucrului, când dalta pătrunsese prea adânc și sparse cristalele.

— Folosește o piatră șmirghel fină și apă, dar nu apăsa puternic, îl instrui Bertoldo.

După ce efectua această operațiune, spală din nou blocul cu apă. Acum, lucrarea lui avea o calitate tactilă asemănătoare cu a hârtiei mate. Apoi folosi o piatră ponce ușoară, pentru a desăvârși suprafața și a expune cristalele proaspete, strălucitoare, trecându-și degetele peste suprafață pentru a simți această nouă textură mătăsoasă. Când își dădu seama că are nevoie de o lumină mai bună ca să vadă schimbările de suprafață, dădu jos scândurile din pereții de nord și de est ai șopronului.

În această nouă lumină intensă, lucrurile arătau altfel. Trebui să spele din nou sculptura cu un burete, să o lase să se usuce... apoi să înceapă din nou cu piatra șmirghel și cu piatra ponce.

Încet, reflexele începură să apară: lumina soarelui pe fața Madonei, părul, obrazul stâng și umărul copilului. Apoi pe faldurile ce acopereau piciorul Madonei, pe spatele lui Ioan suit pe balustradă, pe interiorul balustradei pentru a accentua importanța structurii ei.

Toate celelalte – banca, scările, zidurile – erau într-o umbră calmă.

Acum credea că privitorul putea vedea și simți criza, emoția intensă reflectată pe fața Mariei, care îl ținea pe lisus la sân și greutatea crucii în poală.

Lorenzo îi convocă pe cei patru platonicieni.

Când Michelangelo intră în cameră împreună cu Bertoldo descoperi că sculptura îi fusese așezată pe un altar înalt, acoperit cu catifea neagră.

Grupul platonicienilor era vesel.

— Ai sculpat până la urmă o figură greacă!, strigă Poliziano triumfător.

Pico spusese cu o intensitate ce nu îi era caracteristică:

— Când îți privesc sculptura sunt în afara creștinătății. Figura ta – eroică – are divinitatea impenetrabilă a artei grecești.

— De acord, adăugă Landino, cel cu părul alb. Sculptura are o serenitate, o frumusețe și un aspect suprauman care pot fi descrise doar ca grecești.

— Dar de ce e așa?, întrebă Michelangelo amorțit.

— De ce? Pentru că ai picat în Florența direct de pe Acropole!, exclamă Ficino.

— În adâncul inimii ești la fel de păgân ca noi. Magnifico, am putea să vedem stela antică din biroul dumneavoastră, femeia așezată pe o lespede de mormânt?

În câteva momente, slujitorii palatului aduseră stela antică și câteva Madone cu copii mai lesne de transportat, prin care platonicienii au încercat să-i explice lui Michelangelo de ce sculptura lui nu avea nimic comun cu sculpturile creștine.

— Nici nu am dorit, răspuse el puțin enervat. Am vrut să creez ceva original.

Lorenzo urmărea amuzat această scenă.

— Michelangelo a obținut o sinteză, lucrarea lui are atât elemente grecești, cât și creștine, îmbinate armonios, prezentând ce e mai bun din ambele filosofii. Asta ar trebui să fie în special vizibil pentru voi, care v-ați petrecut viețile încercând să realizați o îmbinare între Platon și Christos.

Michelangelo își spuse: „Nimeni nu a zis nimic despre Maria și despre momentul deciziei ei. Oare înțelesul e îngropat prea adânc? Sau aceasta e partea pe care o consideră greacă? Pentru că pruncul n-a ajuns încă să fie osândit?”

Bertoldo, care fusese tăcut, mormăi:

— *Allora*⁶², să analizăm sculptura. Este bună? Este rea? Michelangelo era ignorat, ca și cum nici nu ar fi fost în cameră. Își dădu seama că le plăcea prima lui operă majoră, pentru că o considerau un produs al umanismului.

⁶² Atunci (lb. italiană).

Platonicienii erau încântați de ideea revoluționară de a-l prezenta pe Christos cu spatele la privitor, și pe Maria cu o conștiință nobilă. Erau entuziasmați de perspectiva realizată, care abia începea să fie înțeleasă în marmură, căci nici măcar Donatello nu o aplicase la Madonele lui, fiind mulțumit cu sugerarea vagă a câtorva îngeri în spatele personajelor principale. Erau impresionați de puterea emanată de cele trei personaje principale, de tensiunea explozivă. Era unul dintre cele mai vioaie basoreliefuri pe care le văzuseră vreodată.

Erau și lucruri care nu le plăceau. I-au spus fără menajamente că fața Madonei li se părea prea stilizată și faldurile veșmintelor ei erau prea încărcate. Trupul copilului era prea musculos, iar poziția brațului și a mâinii ciudată. Figura lui Ioan era atât de supradimensionată, încât părea brutală...

— Opriți-vă, le strigă Lorenzo. Tânărul nostru prieten a lucrat jumătate de an la acest proiect...

— ...și l-a gândit în întregime singur, adăugă Bertoldo. Ajutorul meu a fost pur teoretic.

Michelangelo se ridică pentru a le atrage atenția.

— În primul rând, urăsc faldurile, și-aș vrea să fac doar nuduri, așa că pur și simplu nu am putut să le controlez. Cât despre fața Madonei, n-am reușit să o găsesc deloc. În mintea mea adică, și de aceea nu am putut să o desenez sau să o sculpez cu mai multă... autenticitate. Dar aș vrea să vă spun, acum că e terminată, ce am sperat eu să realizez.

— Suntem doar urechi cu toții, spuse Poliziano sarcastic.

— Am vrut ca figurile să fie reale și credibile, să simți ca și cum respiră și trăiesc.

Apoi, timid, le explică ideea lui despre Maria și copilul ei și momentul deciziei. Lorenzo și cei patru platonicieni amuțiră, studiind marmura. Îi vedea căutând, analizând.

Apoi încet, unul câte unul, se întoarseră spre el. Fețele lor erau pline de mândrie.

Când se întoarse în apartament, găsi o pungă de bani pe spălător. O pungă plină de florini de aur strălucitori, nici nu-și putea închipui măcar câți erau.

— Ce e asta?, îl întrebă pe Bertoldo.

— O pungă de la Lorenzo.

Michelangelo luă punga și urcă pe scara de lângă apartamentul lor la primul etaj, apoi porni pe coridor spre dormitorul lui Lorenzo. Acesta stătea la o masă mică, în fața unei lămpi, scriind epistole. Se întoarse în scaun când valetul anunță sosirea lui Michelangelo.

— Signor Lorenzo, nu pot să înțeleg de ce...

— Ușor, ușor. Stai jos. Acum, începe cu începutul.

Michelangelo inspiră adânc și se calmă.

— Această pungă cu bani... Nu trebuie să cumpărați sculptura. Ea vă aparține de drept. Am locuit în palat când am sculptat-o, dumneavoastră sunteți cel care mi-a dat totul...

— Nu cumpăr statuia Michelangelo. Îți aparține. Punga este un fel de premiu, așa cum a primit și Giovanni la absolvirea studiilor eclesiastice în Pisa. M-am gândit că poate vrei să călătorești și să vezi alte opere de artă. În nord, prin Bologna, Ferrara și Padova spre Veneția. Sau poate la sud prin Siena, Roma, Napoli. Îți voi da scrisori de recomandare.

În ciuda orei târzii, Michelangelo se grăbi acasă, pe Via dei Bentaccordi. Toată lumea dormea, dar se adunară repede în camera de zi, fiecare cu o lumânare în mână, cu tichiile de dormit, strâmbe, pe cap. Michelangelo deșertă cu un gest larg monedele de aur pe biroul tatălui său.

— Dar... ce... cum...?, se bâlbâi Lodovico.

— Premiul meu! Premiu, pentru că am isprăvit „Madona cu pruncul”.

— Sunt o grămadă!, exclamă unchiul. Câți sunt?

— Nu m-am oprit să număr, răspunse Michelangelo vag.

— ...treizeci, patruzeci, cincizeci, număra tatăl. Destul să

întrețină cu ușurință familia pentru jumătate de an.

Din moment ce se lăuda oricum, Michelangelo se hotărî să ducă treaba până la capăt, și adăugă:

— E o logică simplă. Șase luni din munca mea întrețin familia pentru jumătate de an.

Lodovico era încântat.

— N-am mai avut în mâini cincizeci de florini de aur de mult timp. Michelangelo, trebuie să începi altă piesă imediat, dacă sunt așa bine plătite.

Michelangelo era amuzat. Nicio mulțumire. Doar bucurie nedisimulată pentru că-și putea trece mâinile prin grămada de monede de aur strălucind în lumina lumânărilor. Ironic, își aduse aminte de propria lui pasiune pentru marmură când fusese invitat de Lorenzo la palat.

— O să cumpărăm încă o fermă, strigă Lodovico. Pământul e singura investiție stabilă. Atunci, cu venitul suplimentar...

— Nu sunt sigur că poți face asta tată. Il Magnifico spune că mi-a dat banii să călătoresc: la Veneția sau Napoli, să văd alte sculpturi...

— Să călătorești ca să vezi sculpturi!

Lodovico era șocat, visatele lui pogoane îi dispăreau în fața ochilor. Ce rost are să vezi alte sculpturi? Te uiți, pleci, și banii s-au dus. Dar cu ferme noi...

— Chiar vrei să călătorești Michelangelo?, îl întrebă fratele său, Buonaroto.

— Nu, spuse Michelangelo râzând. Nu vreau decât să lucrez. Se întoarse spre Lodovico: Sunt ai tăi, tată.

9

Bertoldo insista ca de câteva ori pe săptămână ucenicii să meargă în biserici și să continue să deseneze după maeștri. Luau cu ei scăunele de lemn pentru a se putea mișca atunci când se schimba lumina. Schițau în capela Brancacci din biserica carmelită. Torrigiani își așeză

scăunelul atât de aproape de al lui Michelangelo, încât umărul lui era lipit de brațul acestuia. Michelangelo își mută puțin scăunelul, iar Torrigiani se simți ofensat.

— Nu pot să desenez dacă nu am mâna liberă, îi explică Michelangelo.

— De ce ești așa țăfnos? Nu voiam decât să ne amuzăm puțin în timp ce lucrăm. Am auzit un cântec deocheat nou aseară...

— Vreau să mă concentrez.

— Eu mă plictisesc. Am desenat deja aceste fresce de cincizeci de ori. Ce-am mai avea de învățat?

— Cum să desenăm ca Masaccio.

— Eu vreau să desenez ca Torrigiani.

Fără să-l privească, Michelangelo îi răspunse:

— Nu e destul pentru mine.

— Ia te uită cine vorbește! Eu am câștigat trei concursuri de desen anul trecut. Tu câte ai câștigat?

— Niciunul. De aceea mai bine m-ai lăsa să învăț.

Torrighiani simți că fusese iarăși biruit. Spuse cu un zâmbet șiret:

— Mă mir că elevul preferat încă trebuie să facă asemenea exerciții școlarești.

— Copiatul după Masaccio nu e un exercițiu școlăresc decât pentru mintea unui școlar.

— A, deci acum și mintea ta e mai bună decât a mea? Apoi aprinzându-se: Credeam că doar mâna.

— Dacă ai ști să desenezi, ai vedea că nu este absolut nicio diferență.

— Și dacă tu ai putea face altceva decât să desenezi, ai ști cum să trăiești puțin. Știi ce se spune: om mic, viață mică; om mare, viață mare.

— Om mare, un pârț mare.

Torrighiani era furios. Michelangelo se întoarse pe scăunel pentru a fi în fața picturii lui Filippino Lippi, care-l înfățișa pe fiul împăratului pe care Sfântul Petru îl înviase din morți, cea pentru care Granacci pozase când avea

treisprezece ani. Torrigiani își împinse scăunelul în așa fel încât era drept în fața lui Michelangelo.

— Ai vrut să mă insulti!

Se ridică brusc, își puse mâna masivă pe umărul lui Michelangelo și îl săltă în picioare. Michelangelo avu timp să vadă rânjetul de pe fața lui Torrigiani, după care își dădu seama că acesta urma să-l lovească tare, cu toată puterea, dar nu avu timp să se ferească. Pumnul lui Torrigiani îl pocni la rădăcina nasului, cu sunetul pulberii detonate pentru dislocarea stâncilor la cariera din Maiano. Simți în gură sânge și os spart. Apoi, ca de la distanță, auzi strigătul lui Bertoldo.

— Ce ai făcut?

În timp ce stelele apăreau pe un cer negru, Michelangelo auzi răspunsul lui Torrigiani:

— Am simțit cum osul și cartilajul s-au sfărâmat ca niște biscuiți sub pumnul meu...

Michelangelo se prăbuși în genunchi, cu stelele albastre rotindu-se în jurul capelei.

Simți pe obraz cimentul rece și-l văzu pe Granacci albastrui în frescă, apoi își pierdu cunoștința.

Se trezi în patul lui, la palat. Avea cârpe ude peste ochi și nas. Îl durea întreg capul. Când se mișcă, cineva le îndepărtă, încercă să deschidă ochii, dar nu putu decât să îi crape puțin. Aplecați deasupra lui erau Pier Leoni, doctorul lui Lorenzo, Lorenzo însuși și Bertoldo. Se auzi un ciocănit la ușă. Auzi pe cineva intrând și spunând:

— Torrigiani a fugit din oraș, Excelență. A fugit prin Porta Romana.

— Trimiteți acum călăreți după el. O să îl leg de zidul Senioriei...

Michelangelo își închise ochii din nou.

Doctorul îl reazează pe pernă, îl șterse la gură și începu să îi pipăie fața cu degetele.

— Rădăcina nasului e complet spartă. Așchiile de os ies greu afară. Poate să dureze și un an. Acum pasajul e

complet închis. Dacă e norocos, mai târziu o să poată respira din nou pe nas.

Își trecu un braț pe sub umerii lui Michelangelo, îl ridică ușor și îi duse o ceașcă la buze.

— Bea. O să adormi. Când te trezești n-o să te mai doară așa de tare.

Era un adevărat chin să își deschidă gura, dar înghiți ceaiul cald de ierburi. Vocile din jurul lui se pierdeau. Adormi, auzind din nou cuvintele batjocoritoare ale lui Torrigiani, văzând stelele și simțind pavajul rece pe obraz.

Când se trezi era singur în cameră. Durerea era acum focalizată și simțea zvâcnituri în spatele ochilor și nasului. Dinspre fereastră vedea lumină.

Dădu deoparte cuverturile, se ridică din pat și, amețit, se prinse de marginea spălătorului pentru a se îndrepta. Apoi, adunându-și curajul, se uită în oglindă. Trebui să se prindă din nou de marginea mesei pentru a nu leșina, căci abia putea recunoaște fața pe care o vedea. Ambii ochi îi erau umflați cât ouăle de găscă. Se chinui să-și deschidă pleoapele mai mult și văzu o paletă largă de culori: purpuriu și lavandă, portocaliu și siena.

Nu avea cum să vadă efectele complete ale loviturii lui Torrigiani până nu se lăsa umflătura. De-abia peste câteva săptămâni, poate luni urma să vadă cum reușise prietenul său de altădată să-i remodeleze chipul invers față de cum își dorise el. Acea lovitură puternică a lui Torrigiani îi dezaxa fața cu siguranța cu care ar fi modelat un boț de ceară moale.

Tremurând din cauza febrei, se târî pe mâini și genunchi înapoi în pat, trase cuverturile peste cap ca și cum ar fi vrut să blocheze afară lumea și realitatea.

Inima îi era bolnavă. Mândria lui îl aduse în această stare de depresie.

Auzise ușa deschizându-se. Nevrând să vadă pe nimeni, rămase nemișcat. O mână îi trase cuvertura de pe cap. Se trezi față în față cu Contessina.

— Michelangelo mio!

— Contessina!

— Îmi pare rău pentru ce s-a întâmplat.

— Nu atât de rău ca mie.

— Torrigiani a scăpat. Dar tata jură că o să îl prindă.

Michelangelo își mișcă dureros capul pe pernă.

— N-are niciun rost. E vina mea. L-am luat peste picior...
mai mult decât putea îndura.

— El a început. Am auzit povestea.

Simți lacrimi fierbinți înțepându-i ochii, în timp ce se forța să spună cuvintele cele mai brutale pe care le putea rosti:

— Sunt urât.

Contessina își apropiase fața de a lui, aproape șoptind, pentru a nu fi auzită de doica ei, care se plimba vigilentă prin fața ușii deschise.

Fără să se miște, fata își puse buzele la rădăcina nasului său, și el simți umezeala lor vagă precum un balsam regenerativ. Apoi plecă din cameră.

Zilele treceau.

Nu se putea hotărî să părăsească palatul, chiar dacă durerea și umflătura continuau să se micșoreze. Tatăl său auzise veștile și veni să vadă pagubele. Lodovico părea fericit de faptul că avusese dreptate în legătură cu artiștii, mai degrabă decât întristat pentru ce se întâmplase cu fața fiului său. Era de asemenea îngrijorat că cei trei florini de aur nu aveau să mai apară în timp ce Michelangelo era prins în cameră.

— Oare o să-ți întrerupă Lorenzo salariul?

Michelangelo era furios.

— Nu e un salariu. Și nu o să fie întrerupt pentru că nu lucrez. Poate nimeni nu crede totuși că am nevoie de bani cât sunt la pat.

— Contam pe ei, mormăi Lodovico, și plecă.

— Nu are niciun drept să-mi facă reproșuri, se plânse Michelangelo lui Buonarroto când acesta veni să-l viziteze,

aducând un bol de supă cu migdale prăjite din partea Lucreziei. Buonarroto era acum ucenic la Strozzi, în comerțul cu postav.

— Michelangelo, fiecare bărbat are nevoie de niște bani proprii. Ar fi bine pentru tine să începi să pui deoparte niște florini. Dacă vrei pot să vin la fiecare câteva săptămâni să am grijă de bani pentru tine.

Michelangelo fu emoționat de grija fratelui său și amuzat de noua lui descoperită afinitate pentru afaceri.

Lorenzo îl vizita câteva minute în fiecare după-amiază, aducând camee, mici basoreliefuri de marmură, manuscrise antice bogat decorate. Era o cameră confortabilă, aglomerată, menită mai mult noi sau monede antice despre care discutau împreună. Îl Cardiere venea din când în când cu lăuta lui, cântând balade nesărate despre evenimentele petrecute în Florența, precum și despre nenorocul lui Michelangelo în cuplete rimate. Landino venea și îi citea din Dante, Pico pentru a-i arăta descoperiri noi în sculpturile egiptene, care arătau că grecii învățaseră principiile de seamă ale sculpturii de la egipteni. Contessina venea cu doica ei o oră înaintea lăsării întunericii, pentru a studia sau pălăvrăgi. Chiar și Giovanni și Giulio veniră pentru un minut. Piero îi trimise regretele sale.

Jacopo, cel cu fața de maimuță, și roșcatul Tedesco veniră de la atelierul lui Ghirlandaio pentru a-i spune că dacă-l vor întâlni pe Torigiani îl vor goni cu pietre afară din Florența pe Porta Prato. Granacci petrecea ore întregi în apartamentul lui Michelangelo, aducând materiale pentru desen și mape. Doctorul venea pentru a-i examina nasul cu niște bețișoare, și în final îl asigură că va putea respira cel puțin printr-o nară. Bertoldo era înțelegător în legătură cu pierderea liniștii din camera lor. Încerca să-l consoleze pe Michelangelo.

— Torigiani a încercat să-ți turtească talentul cu pumnul, ca să ajungă la nivelul lui.

— Granacci m-a avertizat, răspuse el dând din cap.

— Totuși e adevărat. Oamenii care sunt geloși pe talentul altora vor să îl distrugă. Trebuie să te întorci înapoi la lucru, îți simțim lipsa la grădină.

Michelangelo se examina în oglinda de deasupra spălătorului. Rădăcina nasului se prăbușise definitiv în interior. Cu o cocoasă masivă pe mijloc, nasul îi vira dinspre colțul ochiului drept spre colțul stâng al gurii, distrugând orice simetrie care fusese prezentă înainte. Se înfiora.

— Ce sculptură peticită! Piatra fusese moale și plină de goluri. S-a spart la prima lovitură a ciocanului. Acum e stricată, fără echilibru sau vreun plan, cicatrizată ca o carieră abandonată în munte. N-am fost niciodată prea frumos, dar acum urăsc această față turtită.

Era cuprins de o disperare amară. Acum chiar urma să fie sculptorul urât încercând să creeze statui frumoase.

10

Umflătura scăzuse, vânătaia îi trecu. Totuși încă nu era capabil să se arate în lume așa, desfigurat. Chiar dacă nu putea ieși în Florența ziua, pleca la plimbare noaptea târziu și mergea pe străzile tăcute ore întregi, risipindu-și energiile acumulate. Cât de diferit arăta orașul cu lămpile de ulei aprinse sus pe zidurile palatului, cât de mari păreau clădirile de piatră adormite în lumina stelelor.

Poliziano veni într-o zi la apartament și, ignorându-l pe Bertoldo, întrebă:

— Pot să mă așez? Michelangelo, tocmai am terminat traducerea „Metamorfozelor” lui Ovidiu în italiană. În timp ce traduceam povestea lui Nestor despre centauri, m-am gândit ce sculptură frumoasă ai putea realiza din bătălia centaurilor cu tesalienii.

Michelangelo stătea pe pat studiindu-l atent pe Poliziano și comparând urâtenia lor; Poliziano fiind aplecat spre față în scaun, cu ochii lui mici, și părul negru, gras, îi părea lui Michelangelo la fel de umed ca buzele lui purpurii, umflate.

Indiferent cât de urât era Poliziano, fața lui părea invadată de o lumină interioară, în timp ce vorbea despre Ovidiu și despre modul liric în care acesta redase povestirile din mitologia greacă.

— Versurile de deschidere descriu atmosfera:

*Fiul lui Ixion cel îndrăzneț, de soție luase
Pe Hipodamia; fiii sălbatici ai norului fură
Toți poftiți să se-ntindă la mesele-n șir rânduite-n
Peștera de mulți arbori umbrită. Toți capii hemonii
Fură de față; la fel și eu.*

Cu vocea lui moale, modulată, Poliziano continuă să descrie veselia palatului:

*Atunci se cântă himeneul.
Focul în atriu da fum; în juru-i cu-o ceată de mame
Și de nurori, se ivi prea frumoasa fecioară. „Ferice
De Piritou cu a sa soțioară” ziceau. Prevestirea
Asta era cât pe-aci să ne-nșele; Euryte, dintre
Cruzii centauri tu, cel mai crud, vezi fata și pieptul,
De vin aprins ți se-aprinde și mai tare; beția, desfrâul
Te stăpânesc; răsturnate sunt mesele – ospățul se
curmă.*

*Noua soție-i târâtă, sălbatic de păr apucată.*⁶³

Descrăia înflăcărat scenele: Tezeu lovind cu o urnă antică plină de vin fața lui Euryte, până ce creierul creaturii se revărsă din craniul spart; Gryneus aruncând altarul și sfărâmând capetele a doi oameni; Rhoetus omorând un om „înfingându-i pe gât o torță aprinsă”.

Ochii lui Michelangelo alunecară spre dulapul pe care era expus modelul pentru „Bătălia romanilor cu barbarii” al lui Bertoldo. Poliziano îi urmă privirea.

— Nu, nu, spuse el. Bătălia lui Bertoldo e o copie a unui

⁶³ Ovidiu – „Metamorfoze”, traducere de Ion Florescu. Editura Academiei, 1959.

sarcofag din Pisa, de fapt o reproducere. A ta va fi originală. Bertoldo era furios.

— Minți! Michelangelo, o să te duc în Pisa să vezi. Mâine! Vei vedea că nu sunt deloc personaje în centrul sarcofagului. Eu le-am recreat. Eu am introdus teme noi ale poveștii, cum e soldatul călare...

Poliziano puse manuscrisul în mâinile lui Michelangelo.

— Citește-l când vrei. M-am gândit la tine sculptând scenele, chiar și în timp ce le traduceam. N-ai putea găsi o temă mai puternică.

Bertoldo dădu ordin pentru pregătirea cailor chiar în acea noapte.

În zori călăreau pe lângă râul Arno spre mare, pe lângă Empoli, până la Domul și Campanila înclinată a Pisei, ce se profilau pe cerul pudrat cu albastru. Bertoldo îl conduse pe Michelangelo direct la Campo Santo, un cimitir pătrat, înconjurat de un zid construit în 1278. Galeriile lui erau mărginite de aproximativ șase sute de morminte și sarcofage antice. Bertoldo se îndreptă spre scena de luptă romană și, dorind buna părere a elevului său, îi explică în detaliu diferențele dintre acest sarcofag și propria lui bătălie. Cu cât arăta mai mult diferențele, cu atât mai mult vedea Michelangelo asemănările, împăciuitor, murmură:

— Mi-ai spus că și în artă avem cu toții o mamă și un tată. Nicola Pisano, care a dat naștere sculpturii moderne chiar în acest loc, a fost capabil să facă asta pentru că a văzut aceste sarcofage romane care fuseseră ascunse pentru o mie de ani.

Potolit, Bertoldo hotărî să meargă împreună la o osteria din spatele unei băcănii, unde mâncară pește sărat și fasole. Apoi, în timp ce bătrânul dormi preț de câteva ore, Michelangelo se întoarse la Dom și apoi la Baptisteriul, creat în mare parte de Nicola și Giovanni Pisano, ce conținea și capodopera lui Nicola Pisano, un pupitru de marmură cu cinci basoreliefuri.

Afară din nou, privi Campanila ce părea amețită,

înclinată pe cerul Pisei. Gândi: „Bertoldo avea dreptate doar în parte: nu e destul să fii arhitect și sculptor, trebuie să fii și inginer!”

Călărind spre casă în aerul răcoros al serii, cu dealurile molcome alunecând pe lângă ei, copitele cailor bătând ritmic drumul de pământ uscat, Michelangelo începu să își închipuie imagini: lupta dintre oameni, salvarea femeilor, a răniților, a celor pe moarte. Când ajunseră la palat și Bertoldo căzu într-un somn adânc, aprinse o lampă și începu să se uite peste traducerea lui Poliziano.

Apucase să citească doar câteva pagini, când începu să se întrebe: „Dar cum e posibilă sculptarea unei asemenea legende? Ar fi nevoie de o bucată de marmură mare cât o frescă a lui Ghirlandaio.” Și nici nu putea un sculptor să arate toate elementele folosite în această luptă mitologică: altare, torțe, sulite, coarne, lănci, trunchiuri de copac. Marmura ar deveni un amalgam.

Își aminti un vers de mai devreme și răsfoi înapoi până găsi pasajul:

Aphareus ridică o bucată de stâncă din munte...

Imaginea era foarte vie pentru el. Deveni entuziasmat. Asta putea fi tema unificatoare, forța unificatoare. Tema lui! Din moment ce nu putea arăta toate armele folosite, va folosi doar una, cea mai veche și care putea fi găsită pretutindeni: piatra.

Își dădu jos cămașa și brache și se întinse sub cuvertura roșie, cu mâinile sub cap. Își dădu seama că fusese afară toată ziua, printre oameni, și nu se gândise măcar o dată la nasul lui. Dar, la fel de importante, alte imagini începeau să i se înghesuie în minte: nu Campo Santo sau Baptisteriul lui Pisano, ci Bătălia centaurilor.

— Lăudat fie Domnul, spuse el. Sunt vindecat.

Rustici era încântat:

— Nu ți-am spus eu să schițezi cai? O operă de artă fără

un cal nu are nicio valoare.

Amuzat, Michelangelo îi răspunse:

— Acum, dacă poți, arată-mi unde găsesc niște centauri... Tensiunea dispăru din grădină. Nimeni nu pomenea de

Torrighiani sau de ceartă. Acesta nu fusese prins și probabil nu avea să fie prins niciodată. Entuziasmat de noul lui proiect, Michelangelo se concentra pe rezolvarea temei alese. Poliziano, îmbujorat de plăcere, îi făcu un sumar al rolului centaurului în mitologie, în timp ce Michelangelo schița rapid, desenându-i așa cum își imagina el că ar putea arăta: calul întreg cu excepția umerilor, gâtului și capului, înălțându-se din corpul animalului, torsul și capul unui bărbat.

Nu-l interesau legendele mitologice, erau străine naturii lui. Era atras de realitate, atât cât o percepea. Pentru el, realitatea cea mai adevărată, cea mai semnificativă era figura bărbătească, ce conținea în ea însăși prototipul tuturor celorlalte forme și creații.

Începu să caute în mintea lui un plan general, în care să poată cuprinde cam douăzeci de figuri. Câte scene separate de acțiune putea încadra? Care urma să fie centrul compoziției, din care ochiul să se miște în mod logic, așa cum dorea sculptorul?

Pe sarcofagul bătăliei romane din Pisa și basorelieful bătăliei lui Bertoldo, bărbații și femeile erau îmbrăcați. Din moment ce urma să se întoarcă la legenda greacă, simți că are dreptul să cioplească nuduri, neîncărcate de coifuri, haine și falduri care, după părerea lui, aglomerau bronzul lui Bertoldo. Sperând să ajungă la simplitate și control, Michelangelo elimină îmbrăcămintea, la fel cum elimină și caii, și multitudinea de centauri și arme.

Dar nici această decizie nu îl făcu să avanseze. Nici măcar Granacci nu îi putea fi de folos.

— N-a fost niciodată posibil să facem rost de modele nud.

— N-aș putea să închiriez un studio mic undeva, să lucrez singur?

Granacci dădu din cap furios.

— Nu uita că ești protejatatul lui Lorenzo. Tot ce faci se reflectă asupra lui.

— Atunci nu-mi rămâne decât un singur lucru. O să merg să lucrez la Cave Maiano.

Merse spre Settignano în răcoarea serii. În timp ce traversa câmpurile negre și râul de la baza defileului, avu un moment de neliniște.

Familia Topolino auzise de cearta cu Torrigiani. Ei cu siguranță nu aveau să facă o scenă așa cum a fost cea din casa Buonarroti când se întorsese pentru prima dată după incident. Mama lui vitregă și mătușa plânseseră, unchiul blestemase, iar bunica stătuse tăcută, cu ochii uscați, dar suferind pentru el, așa cum el însuși suferise.

Familia Topolino îl salută ca de obicei. Erau mulțumiți că urma să petreacă noaptea la ei. Dacă remarcară rănila de pe fața lui, sau chiar priviră prin seara întunecată să vadă cât de întinse erau acestea, nu observă.

La răsărit se spală în pârâu, apoi se îndreaptă pe drumul format de carele cu boi pe marginea dealurilor spre carieră, unde pietrarii își începeau munca la o oră după răsăritul soarelui. De pe vârful muntelui privi jos spre un castel înconjurat de linii paralele de măslini și vii. În carieră, *pietra serena* care fusese tăiată în ziua anterioară era de un turcoaz spre albastru, în timp ce blocurile mai vechi căpătau un ton bej. Zece coloane fuseseră completate împreună cu un bloc-panteră uriaș, înconjurat de o mare de așchii. Pietrarii își prelucrau deja uneltele, căci fiecare folosea douăzeci și cinci de vârfuri pe zi, atât de repede erau tocite de *pietra serena*.

Pietrarii erau bine dispuși și îl salutară veseli pe Michelangelo:

— Ai venit înapoi la carieră pentru o zi de muncă cinstită? Pietrar o dată, pietrar pentru totdeauna.

— Pe vremea asta?, spuse Michelangelo în glumă. O să stau la răcoare sub copac și n-o să ridic nimic mai greu decât o bucată de cărbune.

Nu mai aveau nevoie de nicio explicație.

Pietra serena emana o căldură imensă. Pietrarii se dezbrăcară de haine până la brâu, rămânând în niște pantaloni scurți, pălărie de paie și sandale de piele. Michelangelo îi urmărea. Ei nu puteau să pozeze, trebuiau să taie norma de piatră pe ziua respectivă.

Corpurile lor slabe, aspre, “noduroase, erau departe de idealul grecesc de frumusețe pe care îl văzuse în statuile antice. Dar, sub soarele cald, pielea lor strălucea ca marmura lustruită, își foloseau fiecare mușchi al spatelui, umerilor și picioarelor pentru a tăia și ridica piatra. Erau complet dezinhibați în timp ce erau desenați. Michelangelo urmărea puterea care era îngropată în corpurile indestructibile ale acestor meșteșugari pricepuți.

La jumătatea dimineții, pietrarii se adunară în „sala” lor, o peșteră tăiată la piciorul muntelui, în care temperatura era constantă tot anul. Acolo mâncară hering și ceapă, cu pâine și băură vin roșu Chianti. Michelangelo le povesti despre planul lui cu Bătălia centaurilor.

— Era și timpul ca partea asta de munte să nască un alt sculptor, spuse un pietrar tânăr, solid. Am avut tot timpul câte unul: Mino da Fiesole, Desiderio da Settignano, Benedetto da Maiano.

După câteva minute, ei se întoarseră înapoi la muncă și Michelangelo la desenat, prinzând acum detalii, tensiunea mâinilor, bătăturile de pe a doua falangă, unde pielea era întinsă de la ținutul ciocanului și al dălții. Cât de multe erau de învățat despre corpul uman! Câte mii de părți complexe, fiecare diferită, fiecare cu detalii fascinante. Un artist ar fi putut desena forma umană toată viața și totuși n-ar fi surprins decât o fracțiune din fațetele ei schimbătoare.

Când soarele era deasupra capului, apărură câțiva băieți, ducând pe umeri o bîrnă lungă cu un șir de cuie, de

care atârna câte un coș cu prânzul fiecărui bărbat. Se adunară din nou în „sală”. Pietrarii își împărtiră cu Michelangelo supa de legume, carnea fiartă, pâinea, brânza și vinul, apoi se întinseră pentru o oră de somn.

Îl desenă în timp ce dormeau: întinși pe pământ, cu pălăriile peste față, corpurile liniștite, odihnindu-se, cu linii calme, forme somnolente. Când se treziră, copiii se întoarseră cu apă proaspătă de băut; acum învăteau roțile, ascuțindu-și uneltele, folosind ciocanele și dălțile, ajutându-i. Michelangelo le schiță mâinile suple în acțiune.

Dimineața următoare, în timp ce părăsea palatul, fu surprins să fie oprit de un călugăr, care îl întrebă ce nume are, îi dădu o scrisoare din faldurile sutanei negre și dispăru la fel de liniștit pe cât apăru. Michelangelo deschise scrisoarea, văzu semnătura fratelui său și începu să citească. Era o rugă pentru el să abandoneze tema păgână, atee, care nu făcea decât să îi pună sufletul în pericol. Și dacă nu putea să nu facă chipuri cioplite, îl ruga să le facă doar pe acelea sfințite de biserică.

„Bătălia centaurilor e o poveste periculoasă, concluziona Lionardo, povestită ție de un om pervertit. Renunță la ea și întoarce-te în sânul Bisericii lui Christos.”

Michelangelo reciti scrisoarea, dând neîncrezător din cap. Cum putea Lionardo, închis între zidurile mănăstirii, să știe ce temă sculpta el? Și că îi fusese dată de Poliziano? El nu era decât un ucenic. Cum putea cineva considera tema unui învățăcel destul de importantă pentru a vorbi despre ea? Era și un pic înfricoșat de cât de multe știau călugării din San Marco despre treburile tuturor.

Merse cu scrisoarea în *studiolo* și i-o arătă lui Lorenzo.

— Dacă vă aduc vreun prejudiciu prin sculptarea acestei teme, spuse el liniștit, poate că ar trebui să o schimb.

Lorenzo părea obosit. Aducerea lui Savonarola la Florența fusese o greșeală și o dezamăgire.

— Asta e exact ce încearcă să îndeplinească Fra

Savonarola, să ne intimideze pe toți, și să impună cenzura lui strictă. N-o să-l ajutăm să transforme Domul într-o Stinche⁶⁴. Dacă cedăm în detaliile mici, îi va fi și mai ușor să câștige data următoare. Continuă-ți munca.

Michelangelo aruncă scrisoarea fratelui său într-un vas etrusc din bronz de sub biroul lui Lorenzo.

11

Michelangelo luă câteva bucăți de ceară de albine pură, care le venea în role, și, punând un vas peste focul de cărbune, o fărâmiță. Când se mai răci, o frământă cu degetele în fâșii. Dimineață își umezi degetele cu terebentină, pentru a face ceara maleabilă. Din moment ce sculptura avea să fie în relief, jumătate din figuri urmau să iasă afară din marmură.

Bugiardini, cel cu fața rotundă, care ajunsese să urască piatra la fel de aprig ca și Granacci, începu să își petreacă zilele în șopron, preluând treptat munca manuală și devenind ajutorul lui Michelangelo. Acesta îl puse să taie bucăți de lemn de dimensiunea blocului de marmură pe care avea de gând să îl folosească și să treacă sârme prin el pentru armătură. Apoi începu să modeleze figurile de ceară pe baza schițelor pe care le făcuse, să le atașeze de armătură, potrivit brațele, torsurile, picioarele și capetele, așa cum aveau să fie în sculptura finală.

Găsi blocul pe care îl voia în curtea palatului. Bugiardini îl ajută să aducă marmura în șopron și să o așeze pe grinzi rotunde de lemn, pentru a-i proteja colțurile.

Michelangelo îi simțea puterea intensă doar privind-o. Când a început să o fațeteze lucra cu tot corpul, sprijinindu-se pe ambele picioare și punându-și toată greutatea în mâna cu care ținea ciocanul, realizând astfel echilibrul sculptorului: forța de înlăturare trebuie să fie

⁶⁴ Numele închisorii din Florența de la vremea respectivă.

egală cu marmura înlăturată, își aminti cum răzuse odată o tigiaie cu o bucată de metal și cum simțise metalul în dinți.

Acum simțea marmura în vene.

Dorința lui era să-și exprime existența în spațiu. Acesta era motivul pentru care știa că trebuie să devină sculptor: pentru a umple spațiul gol cu statui minunate, cu forme armonioase din marmură nobilă, exprimând sentimentele cele mai bogate, cele mai profunde.

Blocul lui de patru picioare avea în structura sa vene precum cele ale lemnului, înclinate spre răsărit. Îl verifică dinspre est și întoarse blocul pentru a fi în aceeași poziție în care se aflase și în trupul muntelui. Trebuia să sculpteze perpendicular pe nervuri, spre nord și sud, altfel marmura i s-ar fi decojit în straturi fragmentate.

Inspiră adânc, își ridică ciocanul și dalta pentru atacul de deschidere. Praful de marmură începu să îi acopere mâinile și fața, trecându-i prin haine. Îi plăcea să simtă praful acesta când își atingea fața, era la fel cu atingerea marmurii pe care o lucra. Avea impresia că devine una cu aceasta.

De obicei, sâmbătă seara palatul se golea. Piero și Alfonsina mergeau să viziteze familiile nobile florentine, Giovanni și Giulio începeau runda de petreceri, Lorenzo căuta plăceri împreună cu grupul lui de tineri, după unele zvonuri participând la orgii cu băutură și femei. Michelangelo nu știa dacă aceste povești sunt adevărate, dar a doua zi Lorenzo era întotdeauna obosit și neliniștit. Guta de care suferea, moștenită de la tatăl său, îl ținea la pat sau îl făcea să șchiopăteze prin palat, ajutat de un baston.

În asemenea seri, Michelangelo era liber să cineze cu Contessina și Giuliano în loggia deschisă de la etajul de sus, în aerul cald al nopții. Într-o astfel de seară, în timp ce mâncau pepene și vorbeau la lumina lumânărilor, Contessina îi povesti că citise comentariile lui Boccaccio despre centauri.

— Eu am depășit deja bătălia originală, râse el. Scoase o bucată de hârtie din buzunar și un cărbune din pungă și, mișcând rapid cărbunele pe hârtie, îi spuse Contessinei ce urmărea el să obțină. Omul trăia și murea prin piatră. Pentru a sugera unitatea omului și a marmurei, voia să creeze iluzia că personajele izvorăsc din blocul de piatră. Toți cei douăzeci de bărbați, femei și centauri urmau să fie unul, fiecare o fațetă a naturii multilaterale a omului, și latura animalică, dar și cea umană, atât feminină, cât și masculină, fiecare încercând să le distrugă pe celelalte. Arată prin câteva mișcări rapide scopurile structurale pe care voia să le îndeplinească: cele trei „etaje” de figuri, fiecare nivel în relief, dar plin de vitalitate, formele pe jumătate eliberate dând impresia că sunt de sine stătătoare, fiecare chip radiind forță.

— Te-am auzit o dată spunând că în spatele unei sculpturi trebuie să fie și venerație. Ce venerezi tu în versiunea ta despre bătălia omului?

— Opera de artă supremă: corpul masculin, cu expresivitatea și frumusețea lui infinită.

Contessina se uită involuntar la picioarele-i subțiri și la sânii ce abia îi mijeau, apoi îi întâlnește privirea:

— Aș putea să te șantajez pentru această adorare păgână a corpului uman. Platon ar putea fi de acord cu tine, dar Savonarola te-ar arde ca eretic.

— Nu, Contessina. Admir omul, dar îl ador pe Dumnezeu pentru că l-a creat.

Râseră amândoi, cu capetele apropiate. Michelangelo văzu ochii Contessinei îndreptați spre ușă, apoi și-i ridică brusc și obrazii i se îmbujorară. Se întoarse și el și îl văzu pe Lorenzo care, era limpede, stătea acolo de mai multă vreme. Intimitatea lor invadase camera. Michelangelo nu fusese conștient de ea. Dar acum, întreruptă în culmea ei, avea o aură ce nu-i putea scăpa nici lui, nici Contessinei și nici lui Lorenzo.

Acesta stătea tăcut, cu buzele strânse.

— ...noi... discutam... am făcut niște schițe...

Severitatea dispăru de pe fața lui Lorenzo. Înainta pentru a privi desenele.

— Giulio mi-a spus că vă întâlniți. Prietenia voastră e folositoare pentru amândoi. E important ca artiștii să aibă prieteni. Și Medicii de asemenea.

Câteva nopți mai târziu, când luna era plină și aerul înmiresmat, stăteau împreună la fereastra bibliotecii, privind spre Via Larga și dealurile înconjurătoare.

— Florența e plină de magie în lumina lunii, suspină Contessina. Aș vrea să o pot privi de undeva de sus.

— Știu eu un loc, exclamă el. Chiar peste râu. E ca și cum ți-ai putea întinde brațele și ai îmbrățișa orașul.

— N-am putea să mergem? Adică, acum? Ne putem strecura prin grădina din spate, separat. O să-mi iau pelerina cu glugă.

O luară pe drumul pe care mergea el întotdeauna, în unghi ascuțit spre Ponte alle Grazie, traversând râul Arno și urcând spre bătrânul fort. Stând pe parapetul de piatră, era ca și cum își legănav picioarele în râul ce traversa orașul. Michelangelo îi arătă vila tatălui ei, în Fiesole, cu Badia chiar lângă ea, zidul cu opt turnuri ce apărau orașul la poalele dealului Fiesole, înghesuiala albă și strălucitoare a Baptisterei, Domului și Campanilei, Signoria, cu turle înalte din piatră aurie, orașul oval închis de ziduri și râu și, pe partea lor, Palatul Pitti, luminat de lună, construit cu piatra din propria carieră din grădina Boboli, chiar sub parapet.

Stăteau aproape unul de celălalt, mângâiați de lună. Erau prinși de frumusețea orașului și de dealurile care îi îmbrățișau la fel de dragăstos cum era Florența îmbrățișată de zidurile ei. Degetele lor se căutară încet pe suprafața aspră a pietrei, se atinseră și se împletiră.

Apropierea lor nu rămase fără urmări. Lorenzo, care făcea băi la Vignone de câteva zile, îl chemă din grădină.

Era așezat la masa mare din biroul său, ce avea pereții acoperiți cu harta Italiei și a lumii și cu un desen al castelului Sforza din Milano. Mesele și rafturile erau încărcate cu o colecție de vase de piatră, fildeșuri, volume legate în piele purpurie ale lui Dante și Petrarca, o biblie legată în catifea cu ornamente de argint. Lângă Lorenzo stătea secretarul său, *ser* Piero da Bibbiena. Michelangelo nu avea nevoie să i se spună de ce fusese chemat.

— A fost în siguranță, Excelență. Lângă mine tot timpul.

— Am auzit. Chiar credeai că nu o să fiți văzuți? Giulio a văzut-o ieșind pe poarta din spate.

Trist de-a binelea, Michelangelo răspunse:

— A fost imprudent. Apoi își ridică ochii de pe covorul persan bogat ornamentat și spuse cu căldură: era atât de frumos acolo sus! Florența arăta ca o carieră de marmură, cu bisericile și turnurile tăiate parcă dintr-un singur strat de piatră.

— Nu pun la îndoială purtarea ta, Michelangelo. Dar *ser* Piero îți pune la îndoială înțelepciunea. Știi că Florența e un oraș clevetitor.

— N-ar îndrăzni să vorbească de rău o copilă. Lorenzo privi fața lui Michelangelo pentru un moment.

— Contessina nu mai poate fi numită o copilă. Crește rapid. Până acum nu mi-am dat seama. Asta e tot, Michelangelo, poți să te întorci la munca ta, știu că ești nerăbdător să o reîncepi.

Michelangelo nu se mișcă, deși fusese concediat.

— Pot să fac ceva să îmbunătățesc situația?

— Am făcut deja eu asta.

Lorenzo veni din spatele biroului și își puse ambele mâini pe umerii tremurători ai băiatului.

— Nu fi nefericit. N-ai avut intenții rele. Schimbă-te pentru cină, vreau să cunoști pe cineva.

Ultimul lucru pe care și-l dorea Michelangelo în tristețea lui era să ia masa cu șazeci de musafiri. Dar nu era momentul pentru neascultare. Se spală, stropind totul în

jur, își trase tunica roșie de mătase și se îndreptă spre sufragerie, unde un servitor îl conduse spre locul pe care Lorenzo i-l rezervase lângă Gianfrancesco Aldovrandi, membru al uneia dintre familiile de vază din Bologna. Lorenzo îl numise pe Aldovrandi *podestà* al Florenței în 1488. Lui Michelangelo nu-i stătea mintea la conversație, simțindu-și stomacul strâns de neliniște. Aldovrandi îi acordă însă toată atenția sa.

— Excelența Sa a avut amabilitatea de a-mi arăta desenele tale și marmura „Madona cu pruncul”. Sunt impresionat.

— Vă mulțumesc.

— Nu fac complimente gratuite. Spun asta pentru că și eu sunt un admirator al sculpturii și am crescut cu opera minunată a lui Jacopo della Quercia.

Uimit, Michelangelo îl întrebă cine era acesta.

— A, de aceea l-am întrebât pe Il Magnifico dacă aş putea să îți vorbesc. Jacopo della Quercia nu este cunoscut în Florența, dar totuși el este unul dintre cei mai mari sculptori ai Italiei. A fost un dramaturg în piatră, așa cum Donatello a fost un poet. Sper că vei veni la Bologna și-mi vei permite să îți arăt operele lui. Ar putea avea o influență profundă asupra ta.

Michelangelo ar fi vrut să răspundă că o influență profundă era exact ceea ce dorea el să evite. Totuși vorbele lui Aldovrandi fură o profeție.

În cursul zilelor următoare, Michelangelo îi auzi pe Piero și pe Alfonsina protestând de câteva ori față de „posibilitatea impardonabilă ca un om de rând să aibă relații atât de intime cu un Medici”. Și ser Piero da Bibbiena îi scrisese lui Lorenzo la băi o notă voalată, dar puternică, spunând: „Dacă o decizie nu este luată în legătură cu Contessina, s-ar putea să regretăm”. Michelangelo avea să afle de-abia câteva nopți mai târziu ce a vrut să spună Lorenzo cu „repararea situației”. Contessina fusese trimisă în vizită la țară, la vila Ridolfi.

Primi un mesaj de la tatăl său. Familia era îngrijorată pentru Lionardo, despre care se spunea că era bolnav în Mănăstirea San Marco.

— Nu ai putea să-ți folosești relațiile cu familia Medici pentru a intra să-l vezi pe Lionardo?, întrebă Lodovico când Michelangelo se duse acasă.

— Niciun străin nu e lăsat să intre în chiliile călugărilor.

— San Marco e o biserică și mănăstire a Medicilor, construită de Cosimo și finanțată de Lorenzo, spuse bunica lui.

După câteva zile, Michelangelo văzu că cererea lui fusese ignorată. Apoi află că Savonarola urma să predice în San Marco duminica următoare.

— Călugării o să fie cu toții acolo, îi zise Bertoldo. O să-ți poți vedea fratele. Poate chiar vei și vorbi cu el. Adu-mi și mie vești despre Lionardo.

San Marco era plăcut răcoroasă dimineța devreme. Planul lui de a ocupa o poziție lângă ușa laterală ce ducea spre mănăstire, astfel încât Lionardo să treacă pe lângă el, a fost dat peste cap de prezența unui șir strâns de călugări în sutane negre care se rugau și cântau în cor încă dinaintea zorilor. Glugile le erau trase atât de mult, încât fețele le erau ascunse. Era imposibil pentru Michelangelo să vadă dacă și Lionardo era în grup. Biserica nu era plină. Când un murmur anunță intrarea lui Savonarola, Michelangelo se așeză pe marginea unei bănci, aproape de amvon.

Prea puține lucruri îl diferențiau pe Savonarola de ceilalți cincizeci de călugări, în timp ce urca scările. Capul și fața îi erau ascunse sub gluga dominicană, cu o siluetă firavă sub sutană. Michelangelo nu-i putea vedea decât vârful nasului și ochii întunecați. Vocea lui dură avea accent nordic. La început a vorbit calm, dar luă imediat un ton poruncitor în

timp ce își expunea teza privind corupția preoților. Michelangelo nu auzise niciodată, nici în cele mai înfocate atacuri de la palat, cea mai mică parte din acuzele pe care Savonarola le aducea acum clerului: preoții erau mai degrabă politicieni decât oameni ai spiritului, plasați în biserică de familiile lor pentru câștiguri lumești, erau carieriști și oportuniști, căutând doar bogăție și putere. Se făceau vinovați de simonie, nepotism, mită, de vânzarea relicvelor și acumularea de câștiguri: „Preacurvia clerului a umplut lumea”.

Devenind înfierbântat, Savonarola își dădu deoparte gluga și Michelangelo reuși să vadă pentru prima dată fața acestui călugăr. Era la fel de tulburătoare emoțional precum cuvintele pe care le rostea cu pasiune crescândă și rapiditate, cu o gură asimetrică, având buza de sus subțire și la fel de uscată ca materialul cămășii ce o purta, iar buza de jos mai cărnoasă și voluptuoasă decât a lui Poliziano. Ochii negri ce străfulgerau până în cele mai îndepărtate colțuri ale bisericii erau scufundați în obrajii înalți și trași, semnul evident al postului. Nasul îi era proeminent, cu o muchie masivă și nările umflate. Avea o expresie dramatică, pe care n-ar fi putut-o inventa niciun artist, ci doar Savonarola însuși. Structura oaselor îl fascina pe Michelangelo ca sculptor, căci bărbia, ca o marmură întunecată, era cioplită din aceeași carne ca și buza atârnată de jos, lustruită cu șmirghel și piatră ponce.

Michelangelo își dezlipi ochii de Savonarola pentru a auzi mai bine cuvintele care erau turnate acum precum bronzul topit, cu vocea umplând biserica, reverberând în fiecare boltă, întorcându-se să invadeze urechea stângă după ce o plesnise și înroșise pe cea dreaptă.

— Am văzut cum ambiția mândră a invadat Roma și a murdărit totul, până a devenit o boarfă falsă și trufașă. O, Italia! O, Roma! O, Florența! Ticăloșiile voastre, păcatele voastre, preacurvia voastră, falsurile voastre, răutățile voastre ne umplu de mâhnire. Renunțați la spectacolele și

prefăcătoria voastră. Renunțați, vă spun, la amantele și băieții cu care vă iubiți. Pământul e acoperit de sânge și preoțimii nu îi pasă. Sunt într-adevăr departe de Dumnezeu, acești preoți a căror unică preocupare este să-și petreacă nopțile cu târfe și zilele bârfind împreună prin sacristii! Chiar altarul a fost transformat într-o prăvălie. Sacramentele sunt tejgheaua simoniei voastre. Dorințele voastre v-au transformat într-o târfă neobrăzată. Pe vremuri vă era măcar rușine de păcatele voastre. Pe vremuri, preoții aveau bunăvoința de a-și prezenta fiii nelegitimi ca fiindu-le nepoți. Acum nu se mai deranjează cu asta. Domnul spune: „O să cobor asupra vulgarității și ticăloșiei, asupra târfelor și palatelor voastre”.

Îi biciui apoi pe florentini, spunând că Dante folosise Florența ca model pentru orașul Dis:

*De aceea-n cercu-al doilea se-ncuibeață
Curvii, și furt, și vrăji, și-nșelăciune,
Și-abuz, și fals, și toată lingușirea,
Și alte-asemenea căi de spurcăciune.*⁶⁵

Adunându-și voința, căci vocea lui Savonarola era paralizantă, Michelangelo se uită împrejur și văzu congregația stând laolaltă ca un singur individ.

— Toată Italia va simți mânia lui Dumnezeu. Orașele ei vor cădea pradă dușmanilor. Sângele va curge râuri pe străzi. Crimele vor fi ceva obișnuit. Puteți scăpa doar dacă vă pocăiți. Pocăiți-vă! Pocăiți-vă!

Strigătul „Pocăiți-vă!” fu repetat de ecou în biserică de o sută de ori, în timp ce Savonarola se acoperi cu gluga, ascunzându-și fața, se rugă mult timp în tăcere, apoi coborî de la amvon și ieși pe ușa ce ducea spre chilli, lăsându-l pe Michelangelo profund mișcat, un pic exaltat și un pic dezgustat. Când se trezi din nou afară în soarele fierbinte din piață stătea clipind des, nevrând să se întoarcă acasă

⁶⁵ „Infernul” – Cântul XI, traducere de George Coșbuc.

sau la palat, neștiind ce să creadă. Apoi trimise vorbă tatălui său că nu reușise să îl vadă pe Lionardo.

Starea lui de tulburare se risipi când primi un bilet din partea lui Lionardo, prin care acesta îl ruga să vină la San Marco la rugăciunea de seară. Mănăstirea era frumoasă, la apusul soarelui, cu iarba proaspăt tăiată, cu tufișurile tunse, cu iasomia și floarea-soarelui crescând în arcadele umbroase, o atmosferă liniștită și izolată de lume. Lui Michelangelo, Lionardo îi păru la fel de tras la față ca și Savonarola.

— Familia își face griji pentru sănătatea ta.

Capul lui Lionardo se cufundă mai adânc în glugă.

— Familia mea este familia lui Dumnezeu.

— Nu fi fățarnic!

Când Lionardo vorbi din nou, Michelangelo simți o umbră de afecțiune.

— Te-am chemat pentru că știu că nu ești păcătos. N-ai fost corupt de către palat. Chiar trăind în mijlocul Sodomei și Gomorei, n-ai devenit depravat, ai trăit precum un pustnic.

Amuzat, Michelangelo îl întrebă:

— Cum de știi lucrurile acestea?

— Știm tot ce se întâmplă în Florența.

Lionardo făcu un pas în spate, își ridică mâinile osoase și continuă:

— Fra Savonarola a avut o viziune. Familia de Medici, palatul, toate operele de artă obscene și nelegiuite din palat vor fi distruse. Ei nu se pot salva. Dar tu poți, căci sufletul tău nu este încă pierdut. Pocăiește-te și părăsește-i cât încă mai poți.

— Savonarola a atacat preoțimea, i-am auzit predica, dar nu l-a atacat pe Lorenzo.

— O să țină nouăsprezece predici, începând cu Ziua Tuturor Sfinților, până la Bobotează. La sfârșitul lor, Florența și Medicii vor fi în flăcări.

Stăteau unul lângă celălalt, în coridorul neaerisit de

lângă mănăstire. Michelangelo era prea șocat ca să poată vorbi.

— Nu vrei să te salvezi?, îl imploră Lionardo.

— Avem idei diferite. Nu putem fi cu toții la fel.

— Ba putem. Lumea trebuie să devină o mănăstire la fel ca aceasta, unde toate sufletele sunt salvate.

— Dacă sufletul meu va fi salvat, asta se va întâmpla doar prin sculptură. Aceasta este credința și orânduiala mea. Ai spus că trăiesc precum un pustnic. Munca mea mă păstrează astfel. Atunci cum poate ea să fie rea? Nu mi-a dat oare Dumnezeu și mie o alegere, atât timp cât îl slujim amândoi în mod egal?

Ochii lui Lionardo îi fixă o clipă pe ai lui Michelangelo. Apoi dispăru, după o ușă, pe niște scări.

„Probabil s-a dus într-o chilie decorată de Fra Angelico!”, își spuse în gând Michelangelo, cu tristețe.

Simți că e dator față de Lorenzo să participe la predica din Ziua Tuturor Sfinților. De această dată, biserica era plină. Din nou Savonarola începu liniștit, cu o prezentare generală, explicând misterele liturghiei și unitatea cuvântului divin. Nou-veniții păreau dezamăgiți. Dar călugărul de-abia se încălzea. În curând trecu la oratorie, apoi într-un crescendo rapid, vocea lui puternică biciui congregația cu o elocvență înflăcărată. Atacă din nou clerul:

— Ați auzit vorbele „Binecuvântată este casa vizitată de un preot gras”. Dar va veni o vreme când se va spune mai degrabă „Nenorocită e acea casă”. Veți simți tăișul săbiei. Nenorociri se vor abate asupra voastră. Aceasta nu se va mai numi Florența, ci un bârlog de hoți, de infamie și de vărsare de sânge.

Îl atacă apoi pe cămătari:

— Sunteți vinovați de avariție, voi ați corupt magistrații cu funcțiile lor. Nimeni nu vă poate convinge că împrumutul banilor e camătă, ci îi considerați proști pe aceia care nu o practică și ei.

Atacă apoi moralitatea Florenței:

— Ați îndeplinit profeția lui Isaia – „Și precum Sodoma și Gomora, își dă pe față nelegiuirea, fără să și-o ascundă” – și pe a lui Ieremia – „Ți-ai păstrat fruntea de tâfă, n-ai vrut să te rușinezi”.

Apoi spuse:

— Am jurat să nu mai fac profeții, dar o voce din noapte mi-a zis: „Nenorocitul, nu vezi că e voia Domnului să continui?” De aceea nu pot să nu prezic. Și vă spun vouă: să știți că vremuri nemaiauzite ne așteaptă!

Un murmur profund cuprinse biserica. Multe dintre femei plâneau.

Michelangelo se ridică, se îndreptă spre culoarul lateral, urmărit până la ușă de vocea aspră a lui Savonarola. Traversă Piața San Marco, intră în grădină și se retrase în șopron, tremurând ca scuturat de friguri. Se hotărî să nu se mai întoarcă la biserică. Ce legătură avea el cu denunțarea desfrâului și cupidității?

13

Contessina îl găsi în bibliotecă, unde făcea schițe după ilustrațiile dintr-un manuscris vechi. Fusese plecată câteva săptămâni. Fața îi era foarte palidă. El sări în picioare.

— Contessina, ai fost bolnavă? Așează-te.

— Trebuie să îți spun ceva. Se prăbuși în scaun, aplecându-se în față spre șemineul rece, parcă încălzindu-și mâinile. Contractele au fost stabilite...

— Contractele?

— Pentru căsătoria mea... cu Piero Ridolfi. N-am vrut să afli din bârfele palatului.

Michelangelo ezită o clipă, apoi întrebă brusc:

— De ce ar trebui să mă afecteze pe mine? Toată lumea știe că fetele din familia Medici se căsătoresc din rațiuni politice: Maddalena cu Franceschetto Cibo, fiul Papei, Lucrezia cu Jacopo Salviati...

— Nu știi dacă ar putea să te afecteze pe tine,

Michelangelo, mai mult decât mă afectează pe mine.

Ochii lor se întâlneau pentru prima dată.

— Și te afectează?

— Cum s-ar putea asta? Toată lumea știe că „fetele din familia Medici se căsătoresc din rațiuni politice”.

— Iartă-mă, Contessina! M-a rănit vestea ce mi-ai dat-o.

— Nu-i nimic, zâmbi ea melancolică. De-acum te cunosc.

— Și căsătoria... când?

— Mai e vreme. Sunt prea tânără. Am cerut încă un an.

— Totuși s-au schimbat toate.

— Nu pentru noi. Încă suntem prieteni.

După un moment de tăcere, Michelangelo întrebă:

— Piero Ridolfi n-o să te facă nefericită? Crezi că te iubește?

Contessina îl privi cu capul plecat.

— Nu trebuie să vorbim despre asemenea lucruri. O să-mi fac datoria. Dar sentimentele mele îmi aparțin.

Se ridică și se apropie de el. Michelangelo își ținea capul plecat, precum un animal pe vreme de furtună. Când o privi în sfârșit, văzu lacrimi licărindu-i în ochi. El își întinse mâna, într-o doară, iar ea își strecură ușor degetele între ale lui, până ce mâinile lor se împreunară strâns. Apoi ea se retrase, lăsând în urmă un parfum vag de mimoze și o uscăciune arzătoare în gâtul lui.

Nu avea cum să scape de vocea lui Savonarola care-i suna încă în urechi, căci avertismentul lui Lionardo deveni realitate, în mijlocul celei de-a doua predici împotriva viciilor din Florența, Savonarola se îndreptă brusc împotriva familiei de Medici, dând vina pe Lorenzo pentru răul din oraș, prezise decăderea familiei guvernatoare și a Papei de la Vatican, ca punct culminant.

Academia Platon se întruni în mare grabă în *studiolo*. Michelangelo le povesti despre primele două predici, apoi le spuse de avertismentul lui Lionardo. Chiar dacă Lorenzo își ducea lupta lui înverșunată cu Vaticanul, în acel moment dorea să păstreze pacea cu Papa Inocențiu al VIII-lea din

cauza lui Giovanni, care mai avea doar câteva luni de așteptat până la numirea deplină în funcția de cardinal și plecarea la Roma pentru a reprezenta familia de Medici. Papa ar fi putut crede că, din moment ce Lorenzo îl chemase pe Savonarola la Florența și rebelul predica într-o biserică a familiei de Medici, acesta ataca papalitatea cu știința și susținerea lor.

— Bine că mă atacă și pe mine în același timp, murmură Lorenzo.

— Pur și simplu trebuie să-l reducem la tăcere, mormăi Poliziano.

— Trebuie doar să punem capăt profețiilor lui, spuse Lorenzo. Acestea nu fac parte nici din religia noastră, nici din obligațiile lui. Pico, trebuie să faci măcar atâta.

Primul abandon sosi din grădina de sculptură. Granacci raportă că Baccio cel iubitor de plăceri rămânea tăcut ore în șir, apoi dispărea câte-o zi-două. Curând începu să facă remarce răutăcioase la adresa membrilor familiei de Medici, apoi începu să laude virtuțile lui Savonarola și ale vieții din mănăstire. Într-o zi dezerta pentru dominicani.

Predicile lui Savonarola din San Marco atrăgeau acum o mulțime atât de mare, încât spre sfârșitul lui martie, în a doua duminică din postul mare, se mută în catedrală. Zece mii de florentini stăteau înghesuiți unul într-altul și păreau pitici în enormitatea spațiului din jurul lor.

În cele câteva luni care trecuseră de când Michelangelo îl auzise predicând în Biserica San Marco, epuizat de post și de rugăciuni, Savonarola abia își putea aduna puterile pentru a urca scările spre amvon. Își asuma identificarea completă cu Christos.

— Așa cum puteți vedea și auzi, nu vorbesc cu glasul propriu, ci cu al Domnului. Eu sunt vocea Lui pe pământ.

Un curent rece înfiora asistența. Savonarola era la fel de emoționat ca și ascultătorii săi.

Michelangelo își stabili ora sosirii la Dom spre sfârșitul slujbei, pentru a-și întâlni tatăl și restul familiei, care

plecaseră de la Santa Croce pentru a-l auzi pe noul profet.

Stătea după ușă privind la firidele decorate de Donatello și Luca della Robbia, de fiecare parte a altarului central: sculpturi de marmură reprezentând copii la joacă, cântând, dansând, râzând, cu instrumente muzicale, într-un spirit pur grecesc în dragostea lor pentru viață, în demonstrația lor pentru frumusețea trupurilor lor tinere. Pentru Michelangelo, aceste statui spuneau: „Oamenii sunt buni!”, în timp ce Savonarola tuna: „Umanitatea e pervertită!”

Cine avea dreptate? Donatello și della Robbia? Sau Savonarola?

Atmosfera deprimantă din biserică se mutase și asupra mesei de prânz a familiei Buonarroti. Lucrezia plângea.

— Omul acela e rău! Mi-a stricat bunătate de vițel alb. Lodovico, de-acum înainte, dacă vrei să asculți predica lui Savonarola, să fie după, și nu înainte de prânz.

Chiar dacă orașul era zguduit de curentul prefacerii religioase, Michelangelo își continua calm munca. Spre deosebire de Savonarola, el nu era convins că Dumnezeu vorbea prin mâinile lui, dar simțea că Dumnezeu îi vedea munca și era mulțumit de ea.

Simțea o admirație dușmănoasă pentru Savonarola. Oare nu era și el un idealist? Cât despre fanatismul lui, nu-i spusese Rustici: „Ești ca Savonarola, postești pentru că nu te poți opri din muncă la mijlocul zilei?”

Michelangelo se strâmbase când auzise acuzația lui Rustici. Totuși nu era și el dedicat sarcinii de a revoluționa sculptura în marmură precum Phidias transformase sculptura egipteană, a cultului morții, în cea umană greacă? N-ar fi fost și el dispus să postească și să se roage până abia ar fi avut puterea să se târâie spre grădină, în atelierul său, dacă de asta ar fi fost nevoie?

Și care era problema dacă Dumnezeu le vorbea copiilor Lui? Cu siguranță avea acest drept. Și puterea. El credea în Dumnezeu. Dacă Dumnezeu putuse crea pământul și omul, oare nu putea crea un profet sau un sculptor?

Signoria îl invită pe Savonarola să țină o predică în sala mare din Palazzo della Signoria. Lorenzo, cei patru platonicieni și membrii de vază ai familiei de Medici din oraș își anunțară intenția de a fi prezenți. Michelangelo își ocupă locul pe bancă între Contessina și Giovanni, cu fața spre podiumul pe care Savonarola stătea dinaintea unui pupitru de lemn, cu mai-marii orașului așezați în spatele lui.

Când Savonarola îl făcu tiran pentru prima dată pe Lorenzo, Michelangelo văzu buzele acestuia schițând un zâmbet vag. El însuși abia auzea cuvintele, căci privea de-a lungul pereților albi ai mării săli, cu panourile acoperite de ghips alb pur, gândindu-se ce fresce minunate ar putea fi pictate acolo.

Zâmbetul lui Lorenzo dispăru când Savonarola își înteeți atacul: tot răul și tot binele orașului depindea de conducătorul lui, a cărui responsabilitate era enormă. Dacă el urma calea cea dreaptă, tot orașul avea să fie curățat. Tiranii sunt incorigibili pentru că sunt mândri. Ei lasă totul în mâinile unor miniștri răi. Nu îi ascultă pe cei săraci și nu îi condamnă pe cei bogați. Corup votanții și sporesc poverile de pe umerii poporului.

Acum, Michelangelo începu să asculte cu atenție, căci Savonarola îl acuza pe Lorenzo de confiscarea Fondului de Zestre al Florenței, bani plătiți trezoreriei orașului de familiile sărace ca o garanție pentru o zestre eventuală, fără de care nicio fată toscană nu avea vreo speranță de căsătorie. Monahul spunea că Lorenzo ar fi folosit acei bani pentru a cumpăra manuscrise nelegiuite și opere de artă afurisite, pentru a organiza bacanale prin care îi dădea pe locuitorii Florenței pradă diavolului.

Obrazul întunecat al lui Lorenzo se înverzi.

Savonarola încă nu terminase: „Tiranul Lorenzo trebuie să plece. Signoria necinstită ce este așezată în spatele lui trebuie să plece. Judecătorii, oficialii, trebuie să plece. Un nou guvernământ, condus după un nou set de legi stricte trebuie instituit, pentru a transforma Florența în Orașul

Domnului”.

Cine urma să guverneze Florența? Să revizuiască legile și să le pună în aplicare?

Savonarola.

Era porunca lui Dumnezeu.

14

Când Michelangelo ajunse în *studiolo* îl găsi acolo pe Fra Mariano. Predicatorul umanist de la San Gallo își pierduse credințioșii în favoarea lui Savonarola. Michelangelo se așează pe locul lui obișnuit la masa joasă și își luă un măr pe farfurie.

— Nu o să dezmințim calomniile la adresa noastră ale lui Savonarola, spuse Lorenzo. Lucruri precum Fondul de Zestre pot fi verificate de orice florentin. Dar profețiile lui despre nenorocirile ce urmează provoacă isterie în Florența. Fra Marino, m-am gândit că dumneata ar trebui să îi răspunzi lui Savonarola. Aș vrea să îți sugerez ideea unei predici pe baza versetului 1:7 din Faptele Apostolilor: „Nu vi se cuvine vouă să știți vremurile sau soroacele pe care Tatăl Ceresc le-a păstrat sub stăpânirea sa”.

Fața lui Fra Marino se luminează.

— Aș putea să prezint istoria profețiilor, căile prin care Dumnezeu vorbește poporului său și să arăt că tot ce-i mai lipsește lui Savonarola e cazanul vrăjitorului...

— Ușurel, spuse Lorenzo. Predica dumitale trebuie să fie liniștită și de netăgăduit, în faptă cât și în logică, astfel încât oamenii să vadă diferența dintre revelație și vrăjitorie.

Discuția se învârti în jurul materialului biblic și literar ce urma să fie folosit de Fra Mariano. Michelangelo mănca puțin din măr, apoi ieși neobservat de nimeni.

Urmă o lună de muncă liniștită și continuă. Michelangelo evită contactul cu lumea exterioară, mâncând și dormind puțin, concentrându-se asupra celor douăzeci de personaje împletite în blocul lui de marmură.

În palat se răspândi vestea că toți credincioșii ar trebui să meargă în Joia Sfântă la San Gallo, pentru a-l auzi pe Fra Mariano cum îl face praf pe Fra Savonarola. Când Michelangelo intră în biserică, găsi acolo fiecare familie importantă din Toscana: nobili, latifundiari, negustori, învățați, călători din Europa și Anglia, membrii Signoriei, judecători și consilieri din cele patru cartiere ale Florenței.

Fra Mariano urcă în amvon și își începu predica elegant, cu vocea sa cultivată, citându-l pe Cosimo de Medici: „Statele nu sunt conduse cu *Paternoster*⁶⁶”, lucru care a adus un val de râsete. Apoi vorbi erudit despre nevoia separării bisericii de stat și despre pericolele la adresa libertății umane, când cele două instituții au fost combinate în trecut.

Era un început bun. Lorenzo stătea relaxat pe bancă. Cei de față ascultau absorbiți, cu satisfacție crescândă, în timp ce Mariano progresa cu pași logici, citând din Scriptură, pentru a arăta adevăratul rol al bisericii și locul ei în viața spirituală a poporului.

Apoi se întâmplă brusc ceva ciudat. Fața lui Fra Mariano se înroși, își aruncă brațele în aer cu un gest violent ca acelea ale lui Savonarola. Vocea i se schimbă în timp ce menționa pentru prima dată numele lui Girolamo Savonarola, scuiându-l ca și cum ar fi fost ceva otrăvit. Renunțând dintr-odată la argumentele pregătite cu grijă, el îl numi pe călugăr un „semănător de scandal și dezordine” și lansă o serie de epitete înveninate.

Michelangelo se putea gândi la o singură explicație: Fra Mariano permisese geloziei pe Savonarola să-i cucerească judecata. Încă mai striga din amvon, când Lorenzo își adună familia și șchiopată pe culoarul central, afară din biserică.

Acum, pentru prima dată, Michelangelo găsi palatul cufundat în amărăciune. Lorenzo suferea de un atac sever de gută și abia putea șchiopăta prin camere. Poliziano, evident zguduit, se agăța de Lorenzo ca un copil; prezența

⁶⁶ Denumirea latină a rugăciunii „Tatăl nostru”.

lui de spirit și profunzimea dispăruseră. Ficino și Landino erau îngrijorați pentru munca lor de-o viață, căci Savonarola amenința să ardă toate cărțile din Florența cu excepția comentariilor creștine aprobate. Pico fusese lovit cel mai tare. Nu doar recomandase aducerea călugărului la Florența, dar aproba încă o parte din programul lui Savonarola și era prea cinstit pentru a ascunde asta lui Lorenzo.

Lorenzo se replie pentru un alt atac frontal, cerându-i starețului Bichiellini de la Santo Spirito să li se alăture în *studiolo*. Michelangelo îl cunoscuse pe stareț la prânziurile duminicale de la palat și se întorcea câteodată cu el la biserică după-amiaza, pentru a schița fresca bine-cunoscută cu „Sfântul Ioan cel tânăr”. Starețul, un om plin de viață, de cincizeci de ani, era cunoscut în Florența ca singurul care își purta ochelarii pe stradă.

— Fețele oamenilor ce se grăbesc pe lângă mine, îi explică el lui Michelangelo, sunt ca paginile unei cărți. Prin aceste lentile ce măresc le studiez expresia și caracterul.

Acum, starețul stătea la masa joasă din *studiolo*, în timp ce Lorenzo întreba dacă n-ar trebui să-l cheme de la Roma pe cel mai strălucit predicator al augustinilor, „pentru a-i aduce pe florentini pe drumul cel bun”.

— Cred că știi de cine avem nevoie. O să scriu imediat.

Toată Florența ieși pentru a-l auzi pe călugărul augustin expunând savant pericolele predicilor extremiste ale lui Savonarola. Oamenii au venit la Santo Spirito, i-au ascultat politicoșii cuvintele și au plecat nepăsători.

Michelangelo încercă din nou să se închidă în atelier, dar pereții erau prea subțiri pentru a-l adăposti de rația zilnică de vești proaste: Pico încercă să-l facă pe Lorenzo să renunțe la spionii puși pe urmele lui Savonarola, pe motivul că era prea dedicat muncii lui pentru a comite vreun „păcat al cărnii”, pe care Lorenzo spera să-l descopere. Apropiatăii lui Savonarola îi prinseseră pe spionii lui Lorenzo. Fra

Mariano dezerta și el și se duse în genunchi la Savonarola pentru a-i cere iertare. Doar câțiva studenți mai participau la prelegerile academiei platoniciene.

Pictorii florentini refuzau să picteze subiecte care nu erau aprobate de călugăr. Sandro Botticelli dezerta pentru Savonarola, declarând public că nudurile lui feminine erau destrăbălate, lascive și imorale.

Până și Michelangelo era de acord cu cruciada pentru reformă a lui Savonarola. Nu era de acord cu atacurile la adresa celor din familia de Medici și a artelor. Când încercă să își explice dilema, Bertoldo deveni arțăgos, iar când Michelangelo îi arătă din nou munca sa, exclamă că Michelangelo pierduse în întregime înțeleșul Bătăliei Centaurilor.

— Este prea goală. Nu ai învățat nimic din bătălia mea și din cea de la Pisa. Ai eliminat toate bogățiile. Probabil e influența lui Savonarola. Ai nevoie de cai, de veșmintele fluturând, de arme, altfel ce ai mai sculpta?

— Oamenii, mormăi Michelangelo.

— Marmura ta e săracă. Dacă vrei părerea mea, aruncă blocul acesta ca un exercițiu eșuat și cere-i lui Granacci să-ți găsească un altul.

Bertoldo nu mai veni în spatele grădinii timp de câteva zile. Totuși Michelangelo avu un vizitator, pe fratele său Lionardo, cu sutană și glugă și obrații trași.

— Bine-ai venit în atelierul meu, Lionardo.

Cu maxilarul încleștat, Lionardo privi sculptura la care lucra Michelangelo.

— Am venit pentru sculptura ta. Vrem ca tu să o oferi lui Dumnezeu.

— Cum să fac asta?

— Distrugând-o. Împreună cu desenele aduse de Botticelli și alte obscenități ale artei oferite de congregație. Este primul foc al lui Savonarola pentru purificarea Florenței.

Aceasta era a doua invitație de a-și distruge opera.

— Crezi că marmura mea e obscenă?

— E nelegiuită. Adu-o la San Marco și arunc-o chiar tu în flăcări.

Vocea lui Lionardo avea o intensitate emoțională, care-l enervă de-a binelea pe Michelangelo. Îl apucă de cot, simțind în ciuda mâniei că fratele lui era doar piele și os, și îl dădu afară pe poarta din spate, ducându-l în stradă.

Plănuise să o lustruiască săptămâni întregi pentru apune în evidență trăsăturile esențiale ale personajelor sale. În loc de asta îl rugă pe Granacci să îl ajute să-și mute blocul la palat în acea noapte. Granacci împrumută o roabă pe care Bugiardini o împinse prin Piața San Marco și pe Via Larga, la vale.

Ajutat de Bugiardini și de Granacci, Michelangelo mută blocul în camera de zi a lui Lorenzo. Acesta nu văzuse piesa de o lună, de la predica lui Fra Mariano. Veni în cameră cu fața pământie, cu ochii lipsiți de strălucire, șchiopătând dureros, ajutându-se de un baston, și rămase total surprins. Scoase un strigăt de uimire și se lăsă într-un scaun. Stătu în liniște mult timp, privirea alunecându-i pe sculptură, studiindu-i fiecare parte, fiecare personaj, culoarea întorcându-i-se în obraji. Părea că vitalitatea i se reîntorcea în membre. Michelangelo rămase în picioare în spatele lui, studiind și el marmura. În final, Lorenzo se întoarse și îl privi, cu ochii strălucind.

— Ai făcut bine că nu ai lustruit-o. Urmele dălții ajută la evidențierea anatomiei.

— Atunci vă place sculptura, Excelență?

— Cum să nu îmi placă? Pot simți fiecare trup, fiecare piatră, fiecare os zdrobit, degetele tânărului rănit din colț, strângându-și părul și craniul, protejând cu brațul pietre pe care nu va mai apuca să le arunce. Nu se aseamănă niciunei alte sculpturi pe care am văzut-o vreodată.

— Am primit deja o ofertă pentru această piesă.

— Un patron? Cineva vrea să o cumpere?

— Nu chiar. O vor ca o contribuție. De la Savonarola,

prin fratele meu Lionardo, să o ofer lui Dumnezeu, aruncând-o în focul lor.

După o pauză aproape insesizabilă, Lorenzo îl întrebă:

— Și ce ai răspuns?

— Că nu sunt liber să o dau. Piesa aparține lui Lorenzo de Medici.

— Marmura e a ta.

— Chiar și pentru a o da lui Savonarola să o ardă?

— Dacă asta e dorința ta.

— Dar, Excelență, dacă eu am oferit deja această piesă lui Dumnezeu? Dumnezeului care l-a creat pe om după propria lui imagine de bunătate și putere, și frumusețe? Savonarola spune că omul este rău. Oare Dumnezeu ne-a creat din ură?

Lorenzo se ridică brusc și făcu doi-trei pași prin cameră, schiopătând imperceptibil. Un servitor intră și așază o masă mică pentru două persoane.

— la loc și mănâncă în timp ce îți vorbesc. Și eu voi mânca, chiar dacă nu aveam niciun chef, înainte de a veni tu. (întinse mâna spre o bucată de pâine.) Michelangelo, forțele distrugerii sunt întotdeauna pe urma creativității. Artele, cele mai frumoase roade ale fiecărei epoci, sunt distruse, sparte, arse de urmași. Câteodată, așa cum vezi azi în Florența, chiar de către prietenii și vecinii de altădată, în același oraș și în același an. Savonarola nu urmărește doar operele pe care el le numește nereligioase și nudurile „lascive”. El vrea să distrugă de asemenea picturile și sculpturile care nu se încadrează în modelul lui: frescele lui Masaccio, ale lui Filippo Lippi, cele ale lui Benozzo Gozzoli de aici din capelă, ale lui Ghirlandaio, toate statuile grecești și romane, majoritatea marmurelor florentine. Nimic nu va mai rămâne din îngerii lui Fra Angelico din chiliile de la San Marco. Dacă lucrurile o să meargă după voia lui și puterea lui crește, Florența va fi siluită, așa cum a fost și Atena de către Sparta. Florentinii sunt oameni nestatornici. Dacă îl urmează pe Savonarola până la finalul drumului anunțat,

tot ce a fost împlinit de când bunicul meu a oferit premiul pentru uşile Baptisteriului va fi distrus. Florenţa va aluneca înapoi în întuneric.

Tulburat de intensitatea emoţiei lui Lorenzo, Michelangelo strigă:

— Ce amarnic m-am înşelat crezând că Savonarola va reforma doar ce e rău în viaţa florentină. Va distruge şi ceea ce e bun. Ca sculptor voi fi un sclav, cu ambele mâini tăiate.

— Nimeni nu regretă pierderea libertăţii altuia, îi răspunde trist Lorenzo. (Apoi îşi dădu farfuria deoparte.) Vreau să vii la o plimbare cu mine. Trebuie să îţi arăt ceva.

Au mers în spatele palatului şi au traversat o mică piaţă închisă în faţa Bisericii San Lorenzo, care aparţinea familiei de Medici. Înăuntru erau îngropaţi Cosimo, bunicul lui Lorenzo, aproape de unul dintre amvoanele de bronz create de Donatello şi turnate de Bertoldo. În sacristia veche erau un sarcofag creat de Brunelleschi, în care se aflau părinţii lui Cosimo, Giovanni di Bicci şi soţia sa, şi un sarcofag de profir de Verrocchio, pentru tatăl lui Lorenzo, Piero cel Gutos. Faşada principală a bisericii era încă nefinisată, inegală, din cărămidă pământie, evident incompletă.

— Michelangelo, aceasta e marea operă de artă pe care eu trebuie să o termin pentru familia mea, o faşadă de marmură cu douăzeci de personaje sculptate aşezate în nişe.

— Douăzeci de sculpturi! Tot atâtea sunt şi pe faşada Domului.

— Dar nu sunt prea multe pentru tine. O statuie în mărime naturală pentru fiecare personaj din compoziţia ta. Trebuie să creăm ceva care să încânte întreaga Italie.

Michelangelo se întrebă dacă senzaţia de gol pe care o simţea în stomac era provocată de bucurie sau de groază. Entuziasmat, strigă:

— Lorenzo, promit că o să fac asta. Dar am nevoie de timp. Încă am multe de învăţat... încă nu am încercat prima

mea sculptură de sine stătătoare.

Când ajunsese în apartamentul său, îl găsi pe Bertoldo înfășurat într-o pătură, așezat peste un vas de cărbuni aprinși în jumătatea lui de încăpere, cu ochii roșii și fața albă ca varul. Michelangelo se grăbi spre el.

— Ești bine, Bertoldo?

— Nu, nu sunt bine! Sunt un bătrân prost, orb și ridicol pe care l-au depășit vremurile.

— Și oare ce te duce la concluzia asta dură?, îl întrebă Michelangelo, încercând să îl înveselească.

— M-am uitat atent la sculptura ta din camera lui Lorenzo. Mi-am adus aminte ce am spus despre ea. M-am înșelat, m-am înșelat amarnic. Eu încercam să o transform într-o piesă de bronz turnat. Atunci marmura ta ar fi fost stricată. Trebuie să mă ierți.

— Dă-mi voie să te așez în pat.

Îl puse pe Bertoldo sub plapuma de pene și coborî la bucătăria de la subsol pentru a cere o cană de vin, pe care îl încălzi pe jăraticul ce stătea să se stingă. Ținu cupa de argint la buzele lui Bertoldo, consolându-l cu vinul cald și cu vorbele sale.

— Dacă „Lupta centaurilor” este bună, e pentru că tu m-ai învățat cum să o fac bună. Dacă nu am putut să o fac precum un bronz, e pentru că tu mi-ai arătat diferențele dintre marmura solidă și metalul lichid. Așa că fii mulțumit. Mâine vom începe o piesă nouă și tu mă vei învăța mai multe.

— Da, mâine, suspină Bertoldo.

Își închise ochii, apoi îi deschise din nou un moment.

— Ești sigur că mai avem un mâine, Michelangelo?, mai întrebă și apoi adormi.

După câteva momente, respirația i se schimbă. Deveni greoaie, chinuită. Michelangelo dădu fuga să îl trezească pe ser Piero, care trimise un servitor după doctorul lui Lorenzo.

Michelangelo își petrecu noaptea susținându-i capul lui Bertoldo, astfel încât acesta să poată respira mai lesne.

Doctorul mărturisi că nu-l putea ajuta cu nimic pe maestru. La primele raze ale soarelui, Bertoldo își deschise ochii, îi privi pe Michelangelo, pe doctor și pe ser Piero, își dădu seama că nu mai avea mult de trăit și șopti:

— ...duceți-mă la Poggio... e așa de frumos...

Când servitorul veni pentru a anunța că trăsura e gata, Michelangelo îl ridică pe Bertoldo, cu tot cu pături, și îl ținu în brațe pe tot drumul până la Pistoia, spre cea mai frumoasă dintre vilele familiei de Medici, care fusese anterior proprietatea verilor lui Michelangelo, Rucellai, și reamenajată cu galerii deschise minunate de către Giuliano da Sangallo. Ploaia le biciui trăsura tot drumul, dar după ce Bertoldo fu instalat în patul înalt din camera lui preferată, îndreptată spre râul Ombrone, soarele apăru pentru a lumina peisajul toscan de un verde bogat. Lorenzo veni și el pentru a-și alina vechiul prieten, aducându-l și pe Maestro Stefano da Prato pentru a încerca niște medicamente noi.

Bertoldo muri în amurgul zilei următoare. După ce primi maslul de la preot, își spuse ultimele cuvinte cu un zâmbet vag, ca și cum și-ar fi făcut ieșirea mai degrabă ca o persoană spirituală decât un sculptor.

— Michelangelo... tu ești moștenitorul meu... așa cum eu am fost al lui Donatello.

— Da, Bertoldo. Și sunt mândru.

— Vreau ca tu să ai toată averea mea...

— Dacă asta ți-e dorința.

— Te va face... bogat... faimos. Cartea mea de bucate.

— O voi prețui întotdeauna.

Bertoldo zâmbi din nou, ca și cum ei doi ar fi împărțășit o glumă secretă, și își închise ochii pentru ultima dată. Michelangelo își luă rămas-bun în liniște. Își pierduse maestrul. Nu va mai avea niciodată un altul.

15

Acum, în grădină era o dezordine generală. Nu mai

muncea nimeni. Granacci renunță la pictarea unei scene de festival stradal care era aproape completată și își petrecea tot timpul căutând cu înfrigurare modele, blocuri de marmură, alergând după clienții care să comande un sarcofag sau o Madona.

Michelangelo își încolți prietenul într-o după-amiază.

— Nu are rost, Granacci. Școala noastră s-a terminat.

— Nu spune asta. Am putea găsi un maestru nou. Lorenzo a spus seara trecută că m-aș putea duce la Siena pentru a găsi unul...

Sansovino și Rustici se abătură și ei în atelier.

— Michelangelo are dreptate, spuse Sansovino. O să accept invitația regelui Portugaliei și o să merg acolo să lucrez.

— Cred că am învățat cu toții tot ce era de învățat, ca elevi, fu de acord și Rustici.

— N-am fost niciodată făcut să tai piatra, spuse Bugiardini. Natura mea e prea moale, făcută pentru amestecarea uleiurilor și pigmentilor. Il voi ruga pe Ghirlandaio să mă primească înapoi.

Granacci se năpusti asupra lui Michelangelo:

— Să nu-mi spui că pleci și tu!

— Eu? Unde-aș putea să merg?

Grupul se împrăștie. Michelangelo merse spre casă cu Granacci, pentru a anunța familiei sale moartea lui Bertoldo. Lucrezia era entuziasmată de cartea de bucate a maestrului, citind cu voce tare câteva rețete. Lodovico nu arată interes.

— Michelangelo, ai terminat noua ta sculptură?

— Într-un fel.

— Il Magnifico a văzut-o?

— Da, i-am arătat-o.

— I-a plăcut?

— Da.

— Asta-i tot, numai un simplu „da”? Nu și-a arătat plăcerea, aprobarea?

— Ba da, tată.
— Atunci unde sunt banii?
— Care bani?
— Cei cincizeci de florini.
— Nu știu despre ce...
— Hai odată. Il Magnifico ți-a dat cincizeci de florini când ai terminat „Madona cu pruncul”. Dă-mi punga.
— Nu e nicio pungă.
— Nicio pungă? Ai lucrat un an întreg. Ai dreptul la bani.
— Nu am dreptul la nimic altceva, tată, în afară de ce am primit deja.
— Il Magnifico te-a plătit pentru cealaltă, dar nu pentru asta. Ludovico își apăsă cuvintele. Asta nu poate însemna decât că nu îi place sculptura asta.
— Poate însemna și că e bolnav, cu multe griji...
— Atunci există o șansă să te plătească?
— N-am nicio idee.
— Trebuie să îi amintești.
Michelangelo dădu din cap disperat. Se întoarse încet pe străzile ude.

Un artist fără idei e un milog. Searbăd și sterp, parcă cerșește. Pentru prima dată de când intrase în școala lui Urbino, cu șapte ani înainte, nu avea nicio dorință să deseneze. Evita până și să formeze în minte cuvântul „marmură”. Nasul lui spart, care nu îl deranjase în timpul lucrului, începuse să îl doară. O nară era închisă complet, făcându-i respirația dificilă. Deveni din nou conștient de urâtenia lui.

Grădina era pustie. Lorenzo încetase lucrările pentru noua bibliotecă. Pietrarii plecară și împreună cu ei și cioplitul ritmic al blocurilor de piatră pentru construcție, care era ambientul lui natural pentru muncă. Sentimentul tranziției putea fi simțit în aer. Grupul Platon venea arareori la Florența pentru prelegeri. Nu mai petreceau seri în *studiolo*. Lorenzo hotărî că trebuie să facă un tratament

complet la una dintre vilele lui, stând șase luni departe de palat și de îndatoririle sale. Acolo putea atât să se vindece de bună, cât și să facă noi planuri pentru înfrânarea lui Savonarola. Aceasta urma să fie o bătălie pe viață și pe moarte, spunea el, și avea nevoie de toată vitalitatea. Chiar dacă avea toate armele la îndemână: avere, putere, control asupra guvernului local, tratate cu orașele-state și națiunile înconjurătoare, prieteni de încredere în dinastiile vecine, pe când adversarul său nu avea decât sutana de pe el, totuși călugărul, trăind viața unui sfânt, dedicat, incoruptibil, un profesor strălucit, o putere executivă ce înfăptuise deja reforme serioase în viața clerului toscan precum și în viața libertină a florentinilor bogați, care se adunau în preajma lui pentru a renunța la răsfățul cărnii, Fra Savonarola părea să fie cel care domina.

Ca parte a planului său, acela de a-și pune lucrurile în ordine, Lorenzo făcu aranjamentele pentru investirea lui Giovanni în funcția de cardinal, îngrijorat că Papa Inocențiu al VIII-lea, deja foarte bătrân, putea muri înainte de a-și îndeplini promisiunea, și următorul papă, ostil familiei de Medici, așa cum au mai fost și alții, va refuza să-l accepte pe tânărul de șaisprezece ani în rândul ierarhiei bisericii. Lorenzo știa de asemenea că aceasta va fi o victorie strategică pentru florentini.

Michelangelo era îngrijorat de pregătirile lui Lorenzo pentru plecarea la Careggi, căci acesta începuse să predea chestiuni importante și de guvernare lui Piero.

Dacă Piero era cel care urma să preia conducerea, ce viață ar mai fi avut acolo?

Piero îi putea porunci să plece din palat. Și, până la urmă, care era statutul lui, acum că grădina de sculptură era practic închisă?

Nimic nu fusese rostit despre banii conveniți pentru „Lupta centaurilor”, așa că nu putea merge acasă. Cei trei florini de cheltuială nu îi mai apăreau pe spălător.

Nu avea nevoie de bani, dar dispariția lor subită îl

neliniștea. Cine comandase asta? Lorenzo? Ser Piero da Bibbiena, gândindu-se că nu mai era nevoie de asta dacă grădina era închisă?

Sau, poate, Piero?

În șovăiala sa, Michelangelo se îndreaptă spre Contessina, căutându-i compania, petrecând ore vorbindu-i, luând „Divina Comedie” și citindu-i pasajele lui preferate, cum ar fi Cântul al XI-lea, „Infernul”:

*Că a firii artă – cât e scris să poată –
E ca și unui maistru-nvățăcelul,
Deci e lui Dumnezeu ca și-o nepoată.
Dintr-astea două, de-ai aminte felul în care
Facerea de-Adam tratează,
Un om își ia și viața sa, și țelul.⁶⁷*

Platonicienii îl încurajaseră să scrie sonete ca expresia cea mai înaltă a gândurilor literare ale omului și îi citiseră din propriile lor poeme, în speranța de a-i da o perspectivă asupra artei. Când se exprima pe de-a-ntregul prin desen, modelare și sculptură, nu avea nevoie de o voce suplimentară. Acum, în singurătatea și confuzia lui, începu să își aștearnă primele versuri, cam șchioape, e drept... pentru Contessina.

*Spre ceruri sunt purtat de-un chip încântător,
Nimic pe lume nu mi se pare mai fermecător.*

Apoi, mai târziu:

*Un suflet ce nu-l vede nimeni decât mine,
Atât de splendid, doar eu îl cunosc...*

Făcu bucăți-bucăți foile pe care scrisese versurile, fiindcă își dădea seama că sunt pompoase și adolescente.

⁶⁷ „Infernul” – Cântul al XI-lea, traducere de George Coșbuc.

Se întoarce la grădina părăsită pentru a rătăci pe alei, vizitând *casinoul* pe care Piero îl golise de camee, mici basoreliefuri de marmură, manuscrise antice bogat decorate. Era o cameră confortabilă, aglomerată, menită mai mult, fildeșuri și mape cu desene, pe care le dusesse înapoi la palat. Era nerăbdător să lucreze, dar se simțea atât de gol încât nu știa de ce să se apuce. Statul la masa de desen în șopron și bâzâitul insectelor prin florile crescute la voia întâmplării îl umpleau de tristețe și se simțea cuprins de un sentiment de însingurare.

Într-un sfârșit, Lorenzo trimise după el.

— Nu ai vrea să vii cu noi la Fiesole? Vom petrece noaptea la vilă. Dimineața, Giovanni va fi investit la Badia Fiesolana. Ar fi bine pentru tine să participi la ceremonie. Mai târziu, în Roma, Giovanni își va aduce aminte că ai fost de față.

Merse spre Fiesole în aceeași trăsură cu Contessina, cu tânărul Giuliano și cu doica. Contessina vru să coboare la San Domenico, la jumătatea dealului, pentru că voia să vadă Badia unde, ca femeie, a doua zi nu avea voie să intre la investirea fratelui ei. Michelangelo cunoștea bine mica biserică, pe care se oprise adesea ca să o viziteze, în timpul plimbărilor lui spre Fiesole și Cave Maiano. Partea mai joasă a fațadei în stil roman data din 1050, dar pentru Michelangelo marea ei frumusețe era în interior, remodelat în stilul lui Brunelleschi, în fiecare detaliu al zidăriei: pereții, stâlpii, ferestrele, altarele, opere de artă lipsite de cusur ale pietrarilor din Fiesole și Settignano, inclusiv ale familiei Topolino. Când îi lăudă perfecțiunea, Contessina îi răspunse râzând:

— Ești un eretic, Michelangelo. Crezi că importanța unei biserici stă în operele ei de artă.

— Și nu e așa?

Se trezi cu două ore înainte de răsăritul soarelui, se îmbracă și se alătură procesiunii ce cobora dealul spre Badia, unde Giovanni își petrecuse noaptea în rugăciune.

Michelangelo se întrista când îl văzu pe Lorenzo adus într-o lectică.

Mica biserică strălucea în lumina sutelor de lumânări. Pereții erau acoperiți cu emblemele strămoșilor lui Giovanni de Medici. Michelangelo stătea lângă ușa deschisă, privind soarele ce răsărea peste valea râului Mugnone. La primele raze ale răsăritului, Pico della Mirandola trecu pe lângă el, dând din cap solemn, fiind urmat de notarul public din Florența. Giovanni îngenunche în fața altarului pentru a primi sacramentul. Se cântă liturghia, iar starețul mănăstirii binecuvânta însemnele noului rang al lui Giovanni: mantia și pălăria cu boruri largi și ciucuri lungi. Fu citit mesajul papal, care ordona investirea, după care un inel cu safir, simbol al temeliei cerești a bisericii, fu pus pe degetul lui Giovanni de către canonicul Bosso.

Michelangelo părăsi Badia și porni pe drum spre Florența. În lumina primăverii timpurii, acoperișurile roșii ale orașului formau un model strâns împletit la picioarele lui. La Ponte di Mugnone se întâlni cu o delegație formată din cei mai proeminenți cetățeni florentini, toți îmbrăcați în haine de sărbătoare, pe unii dintre ei recunoscându-i de la mesele date de Lorenzo, urmași de un șir de oameni simpli. Apoi, ca un semn că necazurile lui Lorenzo puteau fi pe sfârșite, venea o mare parte a clerului florentin. Printre prelați îi văzu pe unii despre care știa că juraseră credință lui Savonarola. Toți se îndreptau spre Badia cu urale și cântece, pentru a cere binecuvântarea noului cardinal Giovanni de Medici.

În acea noapte, palatul a răsunat de muzică, dansuri, spectacole și cântece. Tot în acea noapte, locuitorii Florenței au primit hrană, vin și distracții din partea familiei de Medici.

Două zile mai târziu, Michelangelo se afla în șirul celor care le urau rămas-bun cardinalului și vărului său Giulio, care îl însoțea. Giovanni îl binecuvânta pe Michelangelo și îl invită să-l viziteze, dacă urma să treacă vreodată prin

Roma.

Odată cu plecarea noului cardinal, palatul redeveni mohorât, ca înainte. Lorenzo își anunță plecarea la Careggi. În timpul absenței lui, îl lăsa în loc pe fiul său, Piero.

16

Lorenzo părăsise palatul de două săptămâni. Michelangelo stătea singur în dormitorul lui, când auzi voci pe coridor. Un fulger lovi felinarul din fața Domului și acesta căzu în direcția Palatului Medici. Orașul ieși în stradă pentru a vedea felinarul strivit, apoi privirile cetățenilor se întoarseră triste spre palat, ca și cum ar fi fost în doliu. A doua zi, Savonarola folosi ocazia pentru a predica despre distrugerile viitoare ce amenințau Florența și vorbi despre o invazie, de cutremur, de foc și de inundații. Michelangelo stătea în mulțime și asculta, înfigându-și unghiile în brațul lui Granacci.

În acea noapte auzi un zvon din palat, adus de servitorul secretarului lui Lorenzo, care spunea că în loc să se însănătoșească, starea lui se agrava. Fusesse chemat un nou doctor, Lazzaro de Pavia, care îi administra lui Lorenzo un amestec pulverizat de diamante și perle. Acest medicament care nu dăduse greș până atunci, nu avu niciun efect. Lorenzo îi chemase la el pe Pico și Poliziano, ca aceștia să-i citească din autorii lui preferați pentru a-i ușura durerea.

Michelangelo umbla în sus și-n jos pe coridoarele palatului, sfâșiat de temeri. Piero plecase deja la Careggi, luându-i cu el pe Contessina și pe Giuliano. Cum se crăpă de ziuă, Michelangelo se repezi spre grajduri, aruncă o șa pe un cal și străbătu în goană cele patru mile până la baza dealului pe care se afla frumoasa vilă a lui Lorenzo, cu turnul ei înalt, hulubăria și grădina de zarzavaturi înclinată pe panta dinspre vale.

Ocoli prin spatele proprietății, alunecă printre ziduri și se

îndreptă spre curte. Din bucătărie se auzeau planșete. Urcă tiptil scara largă, de teamă să nu-l audă cineva. În capătul scărilor se întoarse spre stânga, stătu un moment nehotărât în fața dormitorului lui Lorenzo, apoi apăsă clanța grea.

Dormitorul era o cameră mare cu tavan înalt, cu draperii grele acoperind pereții de o parte și de alta a ușii, pentru a păstra mai bine căldura venită din șemineul masiv, în care acum ardea un buștean. La un capăt al camerei Michelangelo îl văzu pe Lorenzo în patul lui înalt, sprijinit de perne multe. Doctorul Pier Leoni îi lua sânge. Lângă bolnav stăteau Poliziano, cu lacrimile șiroindu-i pe față, și Pico, citind din cartea lui, „Existența și Făptura Unică”. Michelangelo se furișă în spatele draperiei de lângă ușă, când confesorul lui Lorenzo, stând în apropiere, îi ceru doctorului să oprească sângerarea și alungă pe toată lumea din jurul patului. Primi spovedania lui Lorenzo și îl absolvi de păcate.

Michelangelo rămase nemișcat, în timp ce Pico și Poliziano se întoarseră lângă Lorenzo. După un moment îl auzi pe bolnav cerând cu o voce stinsă ca Piero să fie chemat din bibliotecă. Un servitor intră și îi dădu lui Lorenzo niște supă caldă. Poliziano îl întrebă:

— Cum îți place mâncarea, Magnifico Lorenzo? Michelangelo văzu un zâmbet slab luminând fața obosită a lui Lorenzo.

— Așa cum îți place oricărui om pe moarte, răspuse el vesel. Am nevoie de forță pentru a-l instrui pe Piero.

Piero intră cu capul plecat, umil în fața morții. Servitorii părăsiră camera. Lorenzo începu să vorbească.

— Piero, fiul meu, tu vei avea aceeași autoritate în stat pe care am avut-o și eu. Dar din moment ce Florența este o republică, trebuie să îți dai seama că are mai multe capete. N-o să poți să te comporți în așa fel încât să mulțumești pe toată lumea. Urmează conduita dictată de cinste și onoare. Asigură interesele întregii comunități mai degrabă decât să

dai satisfacție unei singure părți. Dacă vei face așa, vei proteja atât Florența, cât și familia de Medici.

Piero își sărută tatăl pe frunte. Lorenzo le făcu semn lui Pico și lui Poliziano să se apropie.

— Pico, nu regret decât că nu am putut termina biblioteca noastră din grădina de sculptură, căci mi-ar fi plăcut ca tu să o conduci.

De pe hol auzi zgomot de pași.

Spre uimirea lui Michelangelo, Savonarola trecu pe lângă el, atât de aproape încât l-ar fi putut prinde de braț. Savonarola se îndreptă spre Lorenzo și își dădu jos gluga, pentru ca acesta să-i poată vedea fața. Ceilalți se retraseră.

— M-ai chemat, Lorenzo de Medici?

— Da, Fra Savonarola.

— Cum te pot ajuta?

— Vreau să mor împăcat cu toată lumea.

— Atunci, te povățuiesc să îți păstrezi credința.

— Mi-am păstrat-o întotdeauna.

— Dacă trăiești, te povățuiesc să îți îndrepti viața.

— Așa o să fac, părinte.

— În final îți cer să înduri moartea, dacă trebuie, cu tărie.

— Nimic nu mi-ar face mai mare plăcere, răspunse Lorenzo cu o voce stinsă.

Savonarola făcu o plecăciune adâncă, se întoarse și se îndreptă spre ușă. Lorenzo se ridică dintre perne și spuse:

— Părinte, înainte de a pleca, dă-mi binecuvântarea ta. Savonarola se întoarse, își plecă fruntea și rosti rugăciunea pentru muribunzi. Lorenzo, cu fața gravă și pioasă, repeta frazele după călugăr. Pico și Poliziano dădură frâu liber durerii lor. Savonarola își trase gluga peste cap, îl binecuvânta pe Lorenzo și plecă.

Lorenzo stătea liniștit, adunându-și puterile, apoi trimise după servitori. Când aceștia îi înconjurară patul, își luă rămas-bun de la ei, cerându-le iertare dacă îi supăraseră vreodată cu ceva.

Michelangelo se stăpâni cu greu să nu dea la o parte draperia grea, să alerge lângă Lorenzo, să îngenuncheze lângă el și să îi spună: „Și eu te-am iubit! Ia-ți rămas-bun și de la mine”. Dar el nu fusese chemat acolo. Era un intrus, nimeni nu știa de prezența lui. Așa că își îngropa fața în dosul aspru al catifelei când capul lui Lorenzo căzu pe pernă.

Doctorul Leoni se aplecă deasupra patului, îi închise ochii lui Lorenzo și îi acoperi fața cu cearșaful.

Michelangelo alunecă afară pe ușă, alergă jos pe scări și ieși în grădina de zarzavaturi. Își simțea inima cum bătea să-i spargă pieptul. Se întreba cum de alții puteau plânge atât de ușor. Propriile lacrimi îi ardeau ochii, în timp ce se împleticea de pe o brazdă pe alta.

Lorenzo era mort! Nu putea să creadă asta. Fusese cu adevărat Il Magnifico. Cum se putea ca acel spirit atât de măreț, inteligent și talentat, atât de viu și puternic cu doar câteva luni înainte, să fi dispărut pentru totdeauna? De ce îl chemase pe Savonarola, cel care jurase să îl distrugă, pentru a-i da satisfacția finală de a vedea amenințările și predicțiile lui adevărându-se? Toată Florența urma să spună că Savonarola l-a înfrânt pe Lorenzo, că trebuie să fi fost voia Domnului ca aceasta să se întâmple atât de ușor și rapid.

Stătea departe în capătul grădinii, prăbușit. Acum, că Lorenzo era întins acolo, în dormitor, mort, își pierduse cel mai mare prieten, cel care luase, prin generozitatea și devotamentul lui, locul pe care ar fi trebuit să se afle Lodovico Buonarroti, tatăl lui Michelangelo.

După o vreme se ridică în picioare. Gâtul îi era încleștat, uscat. Se îndreptă încet înapoi spre palat. Ajungând la fântână, dădu drumul găleții și privi în jos pentru a o vedea cum se umple. Acolo, întins cu fața în sus, era un bărbat. Aproape paralizat de șoc și teamă, Michelangelo se holbă spre fundul fântânii. Era doctorul Pier Leoni. Se sinucisese.

Strigătul i se opri în gât. Smulgându-se de lângă fântână

alergă până când căzu la pământ, sleit de puteri. Lacrimile îi veneau acum, fierbinți și răscolitoare, amestecându-se cu pământul toscan de sub el.

Cartea a patra

Fuga

1

Cum împărțea vechiul lui pat cu Buonarroto. Puse sub el cele două basoreliefuli de marmură, înfășurate în pânză. „Cu siguranță, își spuse zâmbind trist, Piero nu le-ar vrea.” După doi ani în care locuise într-un apartament confortabil și libertatea de a se plimba prin palat, nu era ușor pentru el să trăiască în acea cameră mică împreună cu cei trei frați ai săi.

— De ce nu poți să te întorci să lucrezi pentru Piero de Medici?, îl întrebă tatăl său.

— Nu m-ar vrea.

— Dar Piero n-a spus niciodată limpede că nu te vrea.

— Piero nu spune nimic limpede. Lodovico își trecu mâinile prin părul bogat.

— Tu nu-ți poți permite să fii mândru. Nu ai atâția bani în pungă.

— Mândria e singurul lucru care mi-a mai rămas tată, răspunse Michelangelo umil.

Lodovico nu mai stăruie.

Aceste trei luni îi părură perioada cea mai lungă pe care și-o amintea s-o fi petrecut fără să deseneze. Această

inactivitate îl făcea irascibil. Și Lodovico era supărat, mai ales că Giovansimone, acum de treisprezece ani, avea necazuri cu Signoria din cauza trăsnăilor sale. Când sosi și căldura lunii iulie, iar Michelangelo era încă prea răvășit pentru a munci, Lodovico își pierdu răbdarea.

— Ultimul lucru pe care mă așteptam să-l spun despre tine, Michelangelo, era că ești leneș. Nu te mai pot lăsa să trândăvești prin casă. I-am cerut unchiului Francesco să te înscrie în Breasla Cămătarilor. Ai primit doi ani de educație cu profesorii din palat...

Michelangelo zâmbi trist, gândindu-se la cei patru platonicieni cum stăteau în jurul mesei joase din *studiolo*, analizând izvoarele ebraice ale creștinismului.

— Dar n-am învățat nimic din ce m-ar putea ajuta să câștig bani.

— ...și într-o zi o să fii asociatul lui Buonarroto. El va fi un om de afaceri abil. Și tu vei prospera.

O porni în sus, pe lângă râul Arno; ajuns într-un loc unde malul era acoperit de sălcii, își cufundă trupul înfierbântat în apa nămolosă. Cu capul răcorit, se întrebă: „Care-mi sunt variantele?” Ar fi putut să meargă și să lucreze cu Topolino. Urcase dealul de câteva ori și stătuse tăcut în curte, sculptând piatră de construit. Era o ușurare, dar nu era o soluție. Trebuia oare să caute comenzi pentru sculptură mergând din palat în palat, de la biserică la biserică, din sat în sat prin Toscana, precum un meșteșugar ambulant, strigând: „Aveți nevoie de vreun sculptor?”

Spre deosebire de cei patru platonicieni, el nu primise o vilă și resursele necesare pentru a-și continua munca. Lorenzo îl întrebase pe Lodovico: „Mi-l încredințezi?”, dar nu îl făcuse membru deplin al familiei. Lorenzo îl angajase să facă fațada bisericii neterminate a familiei de Medici, cu douăzeci de statui de marmură, dar nu asigurase începerea muncii.

Își trase cămașa peste corpul ud, bronzat ca al unui pietrar de la Maiano. Când ajunsese acasă, îl găsi pe Granacci

așteptându-l. Acesta se întoarse la bottega lui Ghirlandaio împreună cu Bugiardini, la câteva zile după înmormântarea lui Lorenzo.

— *Salve*, Granacci! Cum merg lucrurile la Ghirlandaio?

— *Salve*, Michelangelo! Foarte bine. Două panouri pentru abația San Giusto la Volterra și „întâmpinarea Fecioarei” pentru biserica din Castello. Ghirlandaio ar vrea să te vadă.

Atelierul mirosea așa cum și-l aducea aminte: de cărbune proaspăt măcinat, pigmenți de vopsea și var proaspăt. Bugiardini îl îmbrățișa voios. Tedesco îl bătu pe umăr. Cieco și Baldinelli veniră de la locurile lor pentru a-l întreba ce mai e nou. Mainardi îl sărută afectuos pe ambii obraji. David și Benedetto îi strânsesă mâna. Domenico Ghirlandaio stătea la masa lui ordonată din spatele atelierului, privind scena cu un zâmbet cald. Michelangelo își ridică privirea spre primul său maestru, gândindu-se cât de multe s-au schimbat în cei patru ani de când stătuse acolo pentru prima oară.

— De ce nu ți-ai încheia ucenicia?, întrebă Ghirlandaio. O să-ți dublez suma din contract. Dacă mai târziu vei avea nevoie de mai mult, mai vorbim.

Michelangelo rămase uimit.

— Avem mult de muncă, după cum vezi. Și nu-mi spune din nou că fresca nu e de tine. Dacă nu poți picta zidul ud, poți fi folositor la trasarea figurilor și a cartoanelor.

Părăsi atelierul, merse spre Piazza della Signoria și privi statuile din loggia scaldată de soarele orbitor. Oferta venea la timpul potrivit, l-ar fi ținut afară din casă în timpul zilei și plata dublă l-ar fi liniștit pe Lodovico. Se simțise singur de la desființarea atelierului din grădina lui Lorenzo. În bottega lui Ghirlandaio ar fi avut companie. Ar fi devenit stăpân pe meserie, ceea ce era important la cei șaptesprezece ani ai săi. Nu avea niciun chef de muncă, dar Ghirlandaio l-ar fi scufundat într-un cazan de îndatoriri și activități. Poate aceasta l-ar ajuta să scape de letargie.

Fără a băga în seamă căldura intensă se îndreptă spre Settignano, își târî picioarele peste câmpurile de grâu copt și se răcori în pârâul de la poalele dealului. Înviorat, își continuă drumul spre familia Topolino, se așeză sub arcade și începu să lucreze piatra.

Rămase acolo câteva zile, muncind constant, dormind afară împreună cu băieții pe o saltea de paie întinsă sub arcade. Ei nu îi puneau întrebări și nu îi dădeau sfaturi. Trebuia să își găsească singur răspunsurile. Mâinile lui apucară ciocanul și dalta. Le simți duritatea cunoscută în palmele și degetele încleștate. Simți mișcările ritmice ale încheieturii, ale brațului și umărului, în timp ce sculpta, dând formă unei bucăți de *pietra serena*. Era ciudat cât de goală îi era inima atunci când și palmele îi erau goale!

În Settignano era o vorbă: „Cel ce lucrează piatra trebuie să aibă natura ei: dur la exterior, calm în interior”.

În timp ce lucra piatra, îi lucra și mintea.

Aici putea atinge liniștea și claritatea emoțională. Aici își regăsea puterea interioară.

În timp ce piatra căpăta formă în mâinile lui, așa și gândurile i se maturizau în minte. Și știa că nu se putea întoarce la Ghirlandaio. Pentru că asta ar fi însemnat să dea înapoi, spre o artă și o meserie pe care nu le dorise niciodată, și de care se apucase doar pentru că nu era niciun atelier de sculptură în Florența. Necesitățile frescei i-ar schimba modul de desen și creație și ar pierde tot ce a învățat despre sculptură în ultimii trei ani. Ar fi fost o bătălie permanentă, lipsită de cinste față de Ghirlandaio.

N-ar fi avut cum să funcționeze. Trebuia să meargă înainte, chiar dacă încă nu știa cum și unde.

Își luă la revedere de la familia Topolino și merse la vale spre oraș.

Pe Via de' Bardi se întâlni cu părintele Nicola Bichiellini cel cu ochelari, înalt, bine făcut, care aparținea Ordinului Ermiților din Santo Spirito. Starețul trăise în cartierul lui

Michelangelo și fusese cel mai bun jucător de minge de pe câmpul din fața Bisericii Santa Croce. La cincizeci de ani, părul lui negru tuns scurt era străbătut de şuvițe gri, dar corpul de sub sutana de lână neagră, strânsă cu o curea de piele, era atât de plin de vitalitate, încât muncea cu drag din zori și până după miezul nopții, timp în care conducea satul-mănăstire de sine stătător ce conținea biserica, spitalul, casa de oaspeți, brutăria, biblioteca, școala și patru sute de călugări tăcuți.

Îl întâmpină cu o simpatie sinceră pe Michelangelo, cu ochii săi albaștri strălucind, ce păreau imenși după lentilele ochelarilor.

— Michelangelo Buonarroti, ce plăcere! Nu te-am mai văzut de la înmormântarea lui Lorenzo.

— N-am prea văzut pe nimeni, părinte.

— Țin minte că desenai în Biserica Santo Spirito chiar înainte de a intra în grădina familiei de Medici. Plecai de la școala lui Urbino pentru a copia acele fresce ale lui Fiorentini. Știai că Urbino mi s-a plâns de asta?

Michelangelo fu cuprins de un val de căldură.

— Mă onorează că vă aduceți aminte de mine, părinte.

Deodată îi apără în minte imaginea volumelor și a manuscriselor frumos legate din *studiolo* și din biblioteca lui Lorenzo, cărți la care acum nu mai putea ajunge.

— Aș putea citi în biblioteca voastră părinte? Nu mai am acces la cărți.

— Da, desigur. Biblioteca noastră este publică. Iartă-mă că mă laud, dar e de asemenea și cea mai veche din Florența. Boccaccio ne-a lăsat prin testament manuscrisele și cărțile lui. La fel și Petrarca. Treci pe la biroul meu.

Pentru prima dată după luni și luni de zile, Michelangelo se simți fericit.

— Mulțumesc, mulțumesc, părinte. O să-mi aduc și materialele pentru desen.

În dimineața următoare traversă Ponte Santa Trinità spre Biserica Santo Spirito. Copie pentru o vreme o frescă

de Filippino Lippi și un sarcofag de Bernardo Rossellino. Era prima lucrare pe care o făcea de la moartea lui Lorenzo. Simțea că se umple de vitalitate, cu respirația devenind profundă și normală, fără suspine și oftaturi.

Apoi traversă piața spre mănăstirea care ocupa întreaga zonă de după Piața Santo Spirito. Aici își avea starețul biroul. Neavând un secretar, el era cel care trebuia să-i întâmpine pe solicitanți și ușa lui era deschisă tuturor, dar restul mănăstirii rămânea în izolare totală. Nimeni nu avea voie să intre în mănăstirea propriu-zisă. Călugării erau legați de un anumit ritm al îndatoririlor lor. Starețul Bichiellini privi desenele lui Michelangelo și exclamă:

— Bine! Bine! Știi, Michelangelo, avem lucrări mai vechi și mai bune în interiorul mănăstirii. Fresce pictate de familia Gaddi în Arcada Maeștrilor. Zidurile casei noastre au scene frumoase de Simone Martini...

Ochii de chihlimbar ai lui Michelangelo străluceau la fel de intens precum aceia ai starețului.

— Dar nimeni nu are voie înăuntru...

— Asta poate fi aranjat. O să îți fac un program când nu e nimeni pe coridoare sau în sala pentru soboruri. De mult m-am gândit că aceste opere de artă ar trebui folosite și de alți artiști. Dar tu pentru bibliotecă ai venit acum. Urmează-mă!

Starețul Bichiellini îl conduse spre sălile bibliotecii.

Aici, vreo șase florentini obișnuiți studiau din manuscrise antice, în timp ce câțiva călugări, pregătiți special pentru asta, făceau copii după manuscrise valoroase ce fuseseră împrumutate de Santo Spirito din toată Europa.

Starețul îl conduse pe Michelangelo spre operele complete ale lui Platon, Aristotel, poezii și dramaturgii greci, istoricii romani.

Îl explică pe un ton academic:

— Noi suntem o școală. Nu avem cenzură aici, în Santo Spirito. Nu există cărți interzise. Insistăm ca elevii noștri să își păstreze libertatea de gândire, întrebările și îndoielile.

Nu ne temem că liberalismul nostru ar putea dăuna catolicismului. Religia noastră este fortificată pe măsură ce mințile elevilor noștri se maturizează.

— Cuvintele dumneavoastră îmi amintesc de Savonarola, spuse Michelangelo ironic.

Fața prietenoasă a starețului se întunecă pe dată la auzul acestui nume.

— Cu siguranță vrei să vezi manuscrisele lui Boccaccio. Sunt fascinante. Majoritatea oamenilor cred că el a fost dușmanul bisericii. Dimpotrivă, el a iubit biserica. Îl ura abuzurile ei, la fel ca Sfântul Augustin. Noi mâncăm puțin, nu avem decât hainele de pe noi și jurămintele de castitate ne sunt la fel de scumpe precum dragostea față de Dumnezeu.

— Știi, părinte. Santo Spirito e cel mai respectat ordin din Florența.

— Și am putea oare fi respectați dacă ne-ar fi frică de învățătură? Credem că mintea umană e cea mai minunată creație a lui Dumnezeu. Credem de asemenea că arta e de natură religioasă, pentru că e una dintre cele mai înalte aspirații ale omului. Nu există artă păgână, doar artă bună sau proastă. Se opri o clipă, pentru a-și privi cu mândrie biblioteca. Vino înapoi la birou după ce termini de citit. Secretarul meu îți va desena o hartă a mănăstirii și un program cu orele când poți lucra în fiecare încăpere.

În săptămânile ce au urmat nu se întâlni cu niciun călugăr care să fi avut treabă prin încăperea cu sarcofage sau prin cea care conținea frescele a trei generații ale familiei Gaddi, sau prin cea unde maestrul din Siena, Martini, a pictat „Patimile lui Christos”. Dacă, întâmplător, vreun călugăr sau vreun frate laic trecea pe lângă el, nu părea să îl observe. Găsi liniștea vindecătoare, ca și cum el ar fi fost singur în univers: doar el, materialele lui de desen, mormintele pe care le copia sau frescele lui Cimabue de sub arcade. Când nu desena, își petrecea orele citind în bibliotecă: Ovidiu, Homer, Horațiu, Virgiliu. Starețul era

mulțumit că tânărul folosea toate orele pe care le avea la dispoziție. Discutau împreună noutățile zilei. A Michelangelo nu fusese niciodată interesat de politică. În mâna lui Lorenzo, guvernarea locală mergea atât de bine și alianțele internaționale erau atât de puternice, încât erau foarte puține discuții strict politice la palat, pe străzi, la Ghirlandaio sau pe treptele Domului. Acum avea nevoie disperată să vorbească cu cineva. Starețul, simțind această nevoie, îi acorda cu generozitate timpul său.

Moartea lui Lorenzo schimbase totul. În timp ce Il Magnifico se întâlnea constant cu Signoria, câștigându-le acordul datorită puterii lui de convingere, Piero îi ignora pe consilierii aleși și lua decizii arbitrare. În timp ce tatăl său mergea pe stradă însoțit de unul-doi prieteni, salutând și vorbind cu toată lumea, Piero nu apărea decât călare, înconjurat de mercenari, nerecunoscând pe nimeni în timp ce toți fugeau din calea lui, când intra sau ieșea maiestuos din oraș spre una dintre vilele sale.

— Dar chiar și asta i-ar fi iertat, observă starețul Bichiellini, dacă s-ar pricepe la ce face. Inșă e cel mai prost conducător pe care l-a avut Florența, de la dezastruosul război civil dintre Guelfi și Ghibellini. Prinții italieni care vin în vizită din statele alăturate pentru a reînnoi tratatele nu îl plac, îl consideră lipsit de talent. Tot ce știe el să facă e să dea ordine. Dacă ar avea măcar bunul-simț de a ține discuții deschise cu Signoria...

— Asta nu e în firea lui, părinte.

— Atunci ar face mai bine să învețe. Opoziția începe să se unească: Savonarola și adepții lui, verii Lorenzo și Giovanni de Medici cu adepții lor, vechile familii pe care el le dă la o parte, membrii mândri ai Consiliului Orașului, cetățenii care îl acuză de neglijarea celor mai urgente treburi de guvernare pentru organizarea de concursuri atletice ori turniruri aranjate în așa fel încât el să fie câștigătorul. Ne așteaptă vremuri tulburi.

2

Buonaroto, câți bani ai pus deoparte pentru mine?, îl întreabă Michelangelo în seara aceea.

Buonaroto își consultă registrul contabil și îi spuse fratelui câți florini îi rămaseră din economiile de la palat.

— Bine. E destul cât să cumpăr o bucată de marmură și mai rămâne ceva și pentru chirie.

— Atunci, ai un proiect?

— Nu, dar am nevoie de unul. Trebuie să mă susții în minciuna pe care o voi spune tatei. O să îi zic că am o comandă modestă și că mă plătesc doar pentru marmură plus câțiva scuzi pe lună pentru cât timp lucrez. Îl vom da banii ăștia lui Lodovico din economii.

Buonaroto clătină trist din cap.

— O să îi spun că acela de la care ai primit comanda are dreptul să refuze lucrarea. Așa mă asigur, dacă nu voi putea să o vând.

Ludovico trebuia să se declare mulțumit cu asta.

Apoi, Michelangelo trecu la a doua problemă.

Ce voia să sculpteze? Simțea că a venit timpul să realizeze prima statuie de sine stătătoare. Dar ce subiect? Ce urma să exprime?

Întrebarea avea o importanță majoră, căci tot ce se adăuga creștea din conceptul original. Dacă nu există niciun concept, nu există nicio operă de artă. Era atât de simplu și, în același timp, îngrozitor de complex.

Singura dorință a inimii provenea din dragostea și durerea lui: să facă ceva în memoria lui Lorenzo, o temă ce urma să exprime totalitatea talentului, curajului, profunzimea cunoașterii, înțelegerea umană a acestui om care își asumase sarcina de a conduce lumea spre o revoluție intelectuală și artistică.

Răspunsurile îi veneau încet, ca întotdeauna. Și totuși, rămânând concentrat pe această idee, putea ajunge la o concepție ce urma să îi deschidă izvoarele creativității.

Gândurile i se tot întorceau la faptul că Lorenzo vorbea adesea despre Hercule, sugerând că semnificația legendei grecești a celor douăsprezece munci nu trebuia interpretată literar: prinderea mistrețului din Erimant, înfrângerea leului din Nemea, schimbarea cursului unui râu pentru curățarea grajdurilor regelui Augias. Aceste isprăvi erau poate simboluri pentru sarcinile variate și aproape imposibile cu care se confrunta fiecare generație nouă de oameni.

Oare nu fusese Lorenzo întruchiparea lui Hercule? Nu îndeplinise el cele douăsprezece munci împotriva ignoranței, prejudecăților, bigotismului, intoleranței? Cu siguranță făcuse un efort titanic pentru înființarea de universități, academii, colecții de artă și manuscrise, tiparnițe, pentru încurajarea artiștilor, învățaților, poezilor, filosofilor și oamenilor de știință de a reinterpretă lumea în termeni puternici moderni, și făcuse ca omul să poată ajunge la toate fructele intelectului și spiritului uman.

Lorenzo a fost cel care a spus:

— Hercule era jumătate om și jumătate zeu, născut din Zeus și muritoarea Alcmene. El este simbolul nepieritor că noi suntem jumătate oameni și jumătate zei. Dacă ne folosim acea jumătate care e divină în noi, putem îndeplini cele douăsprezece munci, în fiecare zi a vieții noastre.

Trebuia să găsească o modalitate de a-l reprezenta pe Hercule în așa fel încât acesta să-l înfățișeze și pe Lorenzo. Nu doar uriașul legendei grecești, așa cum era prezentat în Campanila lui Giotto sau în pictura mare de aproape trei metri a lui Poliamolo, ci ca poet, om de stat, om de afaceri, revoluționar. Între timp, trebuia să-și găsească urgent un atelier propriu.

Așa cum lăsase în urma lui basorelieful, tot așa făcuse și cu arta miniaturală a lui Bertoldo. Mai mult de-atât, nu-și putea închipui o sculptură a lui Hercule sau a lui Lorenzo decât în mărime naturală.

După logică ar fi trebuit să fie încă o dată și jumătate mai mari, pentru că erau semizei, deci aveau nevoie de un

bloc de marmură uriaș din care să se nască.

Dar unde putea găsi asemenea marmură? Și cum să o plătească? Economiiile lui nu reprezentau decât o nimica toată dintr-un asemenea preț.

Își aminti de șantierul Domului din spatele mării catedrale, care adăpostise muncitorii și materialele pe perioada cât fusese construită catedrala, și care de atunci era folosit de maistru și echipa lui de întreținere a clădirii. Intrând odată pe poartă, în timp ce erau mutate materialele, văzuse câteva blocuri mari de marmură împrăștiate. Merse pe șantier și făcu un tur al curții. Maistrul, chel ca o bucată roz de marmură și cu un nas ce împungea drept în afară ca un deget întins, veni și-l întrebă dacă îi poate fi de vreun folos. Michelangelo se prezentă.

— Am fost ucenic la grădina de sculptură a familiei de Medici. Acum trebuie să lucrez singur. Am nevoie de o bucată mare de marmură, dar nu prea am bani. M-am gândit că poate orașul ar fi dispus să vândă vreo bucată care nu-i mai trebuie.

Maistrul, pietrar de meserie, își îngustă ochii parcă pentru a-i proteja de niște așchii nevăzute.

— Spune-mi Beppe! Cam ce te-ar interesa? Michelangelo inspiră adânc.

— În primul rând, Beppe, coloana asta mare. S-a lucrat deja pe ea.

— I se spune „blocul Duccio”. Vine de la Carrara. Are șaptesprezece, optsprezece picioare înălțime. Comitetul Domului a cumpărat-o pentru Duccio ca să-l sculpteze pe Hercule. Pentru a economisi timp, Duccio a cerut să fie fasonat în carieră. A ajuns aici deja stricat. Pe atunci aveam doisprezece ani, eram ucenic. Beppe își scarpină energic dosul cu dalta cu șase dinți. Duccio l-a cioplit o săptămână. Nu a reușit să descopere în el nicio figură, fie ea mică sau mare.

Michelangelo se învârti în jurul blocului enorm. Își trecu degetele peste el, pipăindu-l.

— Beppe, blocul acesta în carieră a fost stricat? Are o formă ciudată, da, dar poate Duccio l-a stricat el însuși cu tăieturile astea, ca aici, unde a intrat prea adânc la mijloc. Ar fi comitetul dispus să îl vândă?

— Nu-i posibil. Vor să îl folosească într-o bună zi.

— Atunci ce spui de acesta mai mic? Și el a fost lucrat, deși nu așa prost.

Beppe examina blocul înalt de nouă picioare pe care i-l arăta Michelangelo.

— Aș putea să întreb. Vino înapoi mâine.

— Ai putea să târguiești prețul pentru mine?

Maistrul zâmbi cu gura deschisă, lipsită de dinți.

— N-am mai întâlnit un pietrar care să aibă azi în pungă banii pentru *pasta* de mâine.

Răspunsul nu întârzie decât câteva zile; Beppe îi rezolvase problema.

— E a ta. Le-am spus că e o bucată de „carne” urâtă și ne-am bucura să scăpăm de ea. Mi-au cerut să stabilesc un preț corect. Ce zici de cinci florini?

— Beppe! Îmi vine să te iau în brațe. Mă întorc diseară cu banii. N-o lăsa să scape.

Beppe își scarpină capul chel cu vârful unui ugnetto.

Acum avea marmura, dar trebuia să găsească un atelier. Nostalgia îl atrăgea spre grădina familiei de Medici.

Aceasta fusese părăsită de la moartea lui Lorenzo: iarba de vară înaltă, netăiată, se uscuse, micul *casino* din centru fusese golit de podoabe, doar grămada de pietre din spate, unde era șantierul pentru biblioteca lui Lorenzo, rămăsese la fel. Se întrebă:

— Oare nu aș putea lucra în vechiul șopron? N-aș deranja pe nimeni, și nu l-ar costa nimic pe Piero. Poate mi-ar da voie, dacă i-aș spune că sculpez.

Nu se putea hotărî să meargă la Piero.

Pe când se întorcea să plece pe poarta din spate, Michelangelo văzu o pereche venind pe poarta principală,

dinspre Piața San Marco: erau Contessina și Giuliano. Contessina părea că se micșorase. Chiar și în soarele strălucitor de iulie, fața îi era pământie. Doar ochii ei căprui, mari și vioi, străluceau sub pălăria-i largă. Giuliano vorbi primul.

— De ce nu ai venit să ne vezi? Ne-a fost dor de tine.

— Ai fi putut să ne vizitezi!, adăugă Contessina cu reproș.

— ...dar Piero...

— Și eu sunt o de Medici. La fel și Giuliano. Palatul este casa noastră. Prietenii noștri sunt bine-veniți.

— Am întrebat-o pe Contessina de ce nu vii, spuse Giuliano.

— Nu am fost invitat.

— Te invit eu, strigă ea impulsiv. Giovanni trebuie să se întoarcă înapoi la Roma mâine, și atunci vom fi singuri, în afară de Piero și Alfonsina, dar pe ei nu-i vedem niciodată. Papa Inocențiu e pe moarte și Giovanni trebuie să fie prin preajmă pentru a ne proteja ca nu cumva un Borgia să fie ales drept papă.

Contessina privi din nou grădina.

— Giuliano și cu mine am venit pe aici aproape în fiecare zi. Credeam că poate lucrezi, și unde în altă parte ai putea lucra decât aici?

— Nu, Contessina, nu am lucrat. Dar am cumpărat azi o bucată de marmură.

— Atunci putem veni să te vizităm, spuse Giuliano entuziasmat.

Michelangelo se uită clipind des la Contessina.

— Nu am permisiunea...

— Și dacă o obțin eu pentru tine? Michelangelo se îndreptă de șale.

— Contessina, e o coloană de nouă picioare. Blocul e foarte vechi. A fost rău folosit. Dar e bun în interior. O să cioplesc un Hercule. El era preferatul tatălui tău.

Își întinse mâna, așteptând-o pe a ei. Degetele îi erau

surprinzător de reci în acea zi fierbinte de primăvară.

Așteptă răbdător, o zi, două, trei, patru, întorcându-se în grădină la ceasul amurgului. Apoi, în cea de-a cincea zi, pe când stătea pe treptele *casinoului*, mestecând un fir de iarbă maronie, o văzu intrând pe poarta principală. Inima îi tresări. Bătrâna sa doică o însoțea.

Se grăbi să o întâmpine pe potecă.

Ochii ei erau roșii.

— Piero a refuzat!, strigă el.

— Nu a dat niciun răspuns. L-am întrebat de o sută de ori. Tace și gata. Așa e felul lui. Deci nu se poate spune că a refuzat.

Speranța strălucitoare că s-ar putea întoarce să lucreze în grădină se prăbuși.

— Îmi era teamă că asta se va întâmpla, Contessina. De aceea am părăsit palatul. Și nu m-am întors. Nici măcar pentru a te vedea pe tine.

Ea făcu un pas mai aproape. Acum, între buzele lor erau doar câțiva centimetri. Doica le întoarse spatele.

— Piero spune că familia Ridolfi va fi nemulțumită dacă ne vedem din nou... Cel puțin până după căsătoria mea.

Niciunul dintre ei nu se mișcă mai aproape, buzele lor nu se întâlniră, corpurile lor zvelte și tinere nu se atinseră. Totuși simțeau că erau prinși într-o îmbrățișare iubitoare.

Contessina merse încet pe cărarea din mijloc, pe lângă statuia de bronz a băiatului care își scoate spinul din talpă în mijlocul havuzului acum tăcut. Dispăru apoi, împreună cu doica, în piață.

Beppe cel cu vinișoare albastre și obraji roșii, Beppe il i urât ca urmașii adevăraților etrusci îl salvă.

– Pot să spun Consiliului că avem nevoie de un om pentru câteva ore pe zi și că te oferi să muncești fără plată. Un toscan nu refuză nimic dacă e pe gratis. Instalează-ți atelierul lângă zidul din capăt.

Florentinii, care aveau câte șase nume de familie și credeau că un nume scurt aducea ghinion, denumiseră acel

loc de muncă Opera di Santa Maria del Fiore del Duomo. Șantierul își justifica numele complicat, căci ocupa toată piața din spatele unui șir întreg de case, ateliere și birouri aliniate în formă de semilună pe strada din spatele catedralei. În aceste clădiri își sculptaseră blocurile de marmură Donatello, della Robbia și Orcagna, își turnaseră bronzurile în cuptoarele Operei.

Zidul de lemn al curții, în formă semicirculară, avea o parte acoperită sub care muncitorii găseau protecție din fața soarelui vara și a ploii venite pe valea râului Arno dinspre munți, iarna. Aici Michelangelo își instala o forjă, aduse saci de lemn de castan și bare de fier suedez, își făcu nouă dălți și două ciocane, o masă de desen din bucăți de bușteni care arătau de parcă erau aruncați în curte de când terminase Brunelleschi construcția Domului.

Acum avea un atelier unde își putea stabili cartierul general de la răsărit la apus cât era ziua de mare. Putea din nou să lucreze în sunetul de ciocane al scalpelinilor. Apoi, așezând hârtia de desen, cărbunele, penițele și cernelurile colorate, era gata să înceapă treaba.

Își puna întrebări, căci rezultatul final urma să depindă de profunzimea întrebărilor pe care și le puna și de corectitudinea răspunsurilor pe care le găsea. Cât de bătrân era Hercule la momentul „apariției” lui din marmură? Îndeplinise toate cele douăsprezece munci sau era la jumătatea drumului? Purta simbolul triumfului lui, pielea leului din Nemea sau era gol în fața lumii? Avea sentimentul grandorii faptelor săvârșite de el ca semizeu sau știa că din cauza jumătății sale de om muritor urma să sfârșească otrăvit de sângele centaurului Nessus?

Află în lunile următoare că majoritatea acuzelor aduse lui Lorenzo despre pervertirea moralei și libertății florentinilor erau neadevărate, că acesta era cel mai mare bărbat al umanității de la Pericle, care făurise epoca de aur în Grecia, cu două mii de ani înainte. Cum să exprime în marmură că succesele lui Lorenzo erau tot atât de mari

precum cele ale lui Hercule?

În primul rând, Lorenzo era un bărbat. Un bărbat care trebuia recreat, adus la viață strălucitoare din acel bloc de marmură pătat de vreme, susținut pe grinzi în fața lui. Trebuia să-l reprezinte pe cel mai puternic bărbat care trăise vreodată pe fața pământului, copleșitor în toate aspectele lui. Unde în Toscana, un tărâm cu oameni mici, slabi, fără alură eroică, putea găsi un asemenea model?

Cutreieră Florența privind dogarii cu ciocanele lor grele de lemn, boiangiii de lână cu brațele lor colorate verzi și albastre, fierarii, potcovarii, pietrarii care fasonau piatra în stil rustic pentru Palatul Strozzi, hamalii alergând pe străzi aplecați sub poverile lor, tinerii atleți ce se luptau în parc, pe cei care trăgeau nisip mâlos din Arno, aproape goi în bărcile lor plate. Petrecu săptămâni întregi la țară, privind la fermierii care-și culegeau grânelor și strugurii, care-și încărcau sacii grei în carele cu boi, care-și treierau grâul, învârteau roțile de granit ale teascului de măslinor, tăiau copacii bătrâni sau ridicau ziduri de stâncă. Apoi se întoarse în atelierul din Dom, unde insista asupra fiecărei trăsături, membru, tors, spate tensionat, mușchi ridicat al umărului, braț împingând, coapsă încordată, până făcu o mapă plină de schițe. Își potrivea armătura, cumpără o rezervă de ceară pură de albine, începu modelarea... și era nemulțumit.

„Cum pot să conturez o figură, chiar cel mai brut contur, dacă nu știu ce fac? Cum pot obține altceva decât sculptarea suprafeței pielii, curbele exterioare, conturul oaselor, cu câțiva mușchi evidențiați? Astea sunt efecte. Dar ce știu eu despre cauze? Structura vitală a omului care este în străfundurile lui și nu o pot vedea cu ochii? Cum pot ști eu ce forță din interior creează formele pe care le văd eu din exterior?”

Îi pusese deja aceste întrebări lui Bertoldo. Acum știa răspunsul. Fusese îngropat în el de mai mult timp. Acum își dădu seama de forța lui extraordinară. Nu era nicio altă scăpare. Nu putea deveni niciodată sculptorul care voia să

fie, dacă nu se pregătea prin disecții. Până nu știa cum funcționa fiecare părțică a corpului uman, exact ce rol îndeplinea și cum făcea asta.

Relația dintre toate părțile, os, sânge, creier, mușchi, tendon, piele, intestine. Figurile de sine stătătoare trebuiau să fie complete, văzute din fiecare unghi. Un sculptor nu putea crea mișcare fără să cunoască cauza acesteia, nu putea arăta tensiune, conflict, dramă, încordare, forță, decât dacă văzuse cum lucrează fiecare fibră și substanță din corp, care crea puterea și impulsul, decât dacă știa ce efect avea pentru mușchii din spate o mișcare a celor din față, până nu înțelegea tot corpul uman.

Trebuia să învețe anatomia! Dar cum? Să devină chirurg? Asta ar fi durat ani. Chiar dacă ar fi putut urma această cale puțin probabilă, cu ce îl putea ajuta că putea diseca două corpuri bărbătești pe an, în grup, în Piazza della Signoria?

Trebuia să fie vreo cale de a vedea o disecție.

Își aminti că Marsilio Ficino era fiul doctorului lui Cosimo de Medici. Acesta fusese pregătit de tatăl său până când Cosimo sugerase că el era născut „pentru a fi doctor al minților oamenilor, nu al corpurilor lor”.

Se îndreptă pe jos spre Careggi, la vila lui Ficino, pentru a-și expune problemele în fața bătrânului de aproape șaiszeci de ani, care lucra zi și noapte în biblioteca lui înțesată de manuscrise, cu speranța de a-și completa comentariile asupra lui Dionisie Areopagitul. Plăpândul fondator al Academiei Platon era așezat sub bustul lui Platon, cu pana în degetele pline de cerneală, cu riduri adânci brăzdându-i fața.

Michelangelo îi explică imediat de ce venise.

Apoi adăugă:

— Ca fiul unui doctor, educat pentru a deveni doctor, trebuie să știți cum arată interiorul unui om.

— Nu mi-am completat studiile medicale.

— Știți cumva, e cineva care face acum disecții?

— Cu siguranță, nu! Știi care e pedeapsa pentru violarea unui cadavru?

— Exilul pe viață?

— Moartea.

După un moment de tăcere, Michelangelo întrebă:

— Și dacă cineva e dispus să își asume acest risc? Cum ar putea face asta? Să urmărească cimitirele săracilor ca să prindă vreo înmormântare?

Înfiorat, Ficino strigă:

— Dragul meu prieten, cum poți să te gândești la profanarea de morminte. De câte ori crezi că vei reuși? Vei fi prins tăind vreun cadavru și spânzurat de fereastra de la etajul al treilea de la Palazzo della Signoria. Hai să vorbim despre alte lucruri, mai plăcute. Cum îți merge sculptura?

— Dar despre asta vorbim deja, dragă Ficino.

Se concentra pe problema lui. Unde ar fi putut să descopere cadavre disponibile? Morții celor bogați erau îngropați în mormintele familiei, cei ai clasei de mijloc erau protejați de ritualuri religioase. Care erau morții din Florența nerevendicați de nimeni? Doar cei foarte săraci, cei fără familie, milogii care umpleau drumurile Italiei. Acești oameni erau duși în spitale când erau bolnavi. Ce spitale? Cele de pe lângă biserici, cu paturi gratuite. Și biserica în curtea căreia se afla cel mai mare spital de caritate era cea care avea cel mai mare și mai cunoscut adăpost pentru săraci gratuit. Acesta era Santo Spirito!

Simțea cum îi trosnește părul pe frunte. Santo Spirito, unde îl cunoștea nu doar pe stareț, dar fiecare coridor, biblioteca, azilul, grădinile, spitalul, chiliile.

Dar îi putea cere starețului Bichiellini cadavrele nerevendicate de nimeni? Dacă starețul ar fi fost prins, i s-ar fi întâmplat ceva mai rău decât moartea, ar fi fost alungat din ordinul său, excomunicat. Și totuși, acesta era un om curajos, care nu se temea de nicio forță de pe pământ, atât timp cât nu îl supăra pe Dumnezeu. Cât de mândru era că fostul stareț fusese prieten cu Boccaccio, cel

mai disprețuit om al epocii lui: îl primise, îl protejase, folosise biblioteca lui Boccaccio pentru progresul cunoștințelor umane. Acești augustini, atunci când considerau că au dreptate, nu știau ce e frica.

Și ce fusese vreodată realizat fără riscuri? Oare nu navigase un italian din Genova, chiaifân acel an, cu trei nave mici peste Atlantic, pentru a căuta un drum nou spre India, deși fusese avertizat că, la un moment dat, oceanul se prăvălea într-un abis în care navigatorul ar fi căzut cu corăbii cu tot?

Dacă starețul era de acord să își asume acest risc, avea dreptul el, Michelangelo, să fie atât de egoist și să-i ceară asta? Oare scopul final justifica înfruntarea pericolului?

Petrecu nopți nedormite și zile agitate până să ia o hotărâre. Urma să îl abordeze pe starețul Bichiellini cu o cerere deschisă, directă, spunându-i exact ce voia și de ce avea nevoie. Nu-l va insulta pe stareț cu subtilități. Excomunicarea sau ștreangul călăului nu aveau nimic subtil în ele.

Dar chiar înainte de a vorbi cu starețul, trebuia să știe exact cum urma să funcționeze planul. Îl străbătu drumul, mental, pas cu pas. Se mișca frenetic în ritmul pietrarului care nu avea niciun gând timp de șapte bătăi ale ciocanului sculptând piatra, și rostea doar câteva cuvinte care puteau fi formulate în perioada unu-doi-trei-patru, timpul de odihnă dintre două serii de lovituri. Rătăci prin Santo Spirito, prin încăperi, în grădina de zarzavaturi, pe străzile și aleile ce înconjurau zona, verificând intrările, punctele de observare, cum se putea ajunge la capelă și în interiorul mănăstirii, locul camerei mortuare unde trupurile erau ținute peste noapte până la înmormântarea de dimineață.

Desenă diagrame, exacte și la scară, despre alăturarea azilului cu spitalul și chiliile călugărilor. Își trasă ruta prin care putea intra de pe poarta din spate pe Via Maffia fără să fie observat, croindu-și calea prin grădini și coridoare spre camera mortuară. Urma să ajungă noaptea târziu și să

plece înainte de lumina dimineții.

Trebuia să se hotărăscă repede cum urma să își formuleze cererea, la momentul și locul potrivit, atât pentru a-și crește șansele, cât și pentru a se face bine înțeles. Locul ideal pentru a-l întâlni pe stareț era în biroul lui, printre cărți și manuscrise.

Starețul îl lăasă să-și expună doar o parte a cererii, aruncă o privire rapidă la desenele întinse pe biroul din fața lui, apoi îl opri.

— Destul! Înțeleg tot. Să nu mai vorbim niciodată despre asta. Nu mi-ai spus nimic. Totul a dispărut ca fumul, fără urmă.

Șocat de viteza cu care fusese respins, Michelangelo își adună hârtiile și se trezi în Piazza Santo Spirito, fiindu-i brusc frig sub un cer acoperit de toamnă, orb în mijlocul mulțimii ce mișuna în jurul lui, conștient doar de faptul că îl pusese pe stareț într-o situație imposibilă. Era sigur că nu va mai vrea să-l vadă vreodată. Își pierduse privilegiile.

Merse pe străzile aglomerate și stătu amortit în fața blocului din care trebuia să-l creeze pe Hercule. Ce drept avea el să cioplească un Hercule, să încerce să-l modeleze pe eroul preferat al lui Lorenzo? Își trecu degetele peste oasele nasului ca și cum acum l-ar fi durut pentru prima dată.

Se simțea sterp.

4

Stătea pe o bancă în fața unei fresce mari. Santo Spirito era liniștită după liturghia de dimineață. Din când în când, câte-o femeie, cu capul acoperit cu un batic negru, îngenunchea în fața altarului. Câte-un bărbat intra, îngenunchea, și se grăbea afară. Parfumul greu de tămâie era prins în razele soarelui.

Starețul Bichiellini veni din sacristie, îl văzu și merse spre Michelangelo. Se opri pentru un moment, studiind

câteva linii nesigure ale desenului, apoi întrebă:

— Unde-ai fost săptămânile astea, Michelangelo?

— Eu... eu...

— Cum îți merge sculptura?

Comportamentul starețului era neschimbat, arătând același interes și aceeași afecțiune.

— E... stă acolo...

— M-am gândit la tine când am primit un manuscris nou, decorat. Are niște desene cu personaje din secolul al patrulea, care ar putea să te intereseze. Nu vrei să le vezi?

Michelangelo se ridică timid și îl urmă pe stareț prin sacristie, traversând mănăstirea spre biroul lui. Pe masă era un manuscris frumos, de pergament, ilustrat în albastru și auriu. Starețul se îndreptă spre masă și luă o cheie lungă dintr-un sertar pe care o așeză peste cotor pentru a ține paginile în loc. Vorbiră câteva minute, apoi starețul spuse:

— Allora, amândoi avem o muncă de făcut. Vino înapoi cât mai curând!

Michelangelo se întoarse în biserică, invadat de o căldură interioară. Nu pierduse prietenia starețului. Fusese iertat, incidentul uitat. Dacă nu înaintase în dorința de studiere a anatomiei, cel puțin nu făcuse vreo gafă ireparabilă.

Dar nu avea nicio intenție de a-și abandona căutarea. Stătea pe banca tare, incapabil să lucreze, gândindu-se dacă jefuirea mormintelor nu era cumva soluția cea mai indicată, din moment ce nu implica pe nimeni altcineva. Totuși cum urma să scoată afară mortul, să umple înapoi mormântul și să care cadavrul într-o casă apropiată, să se întoarcă la cimitir după ce își va fi terminat studiul, fără să fie observat? Părea aproape imposibil.

Se întoarse la biblioteca din Santo Spirito pentru a căuta noi indicii despre cum îl vedeau anticii pe Hercule. În același timp găsi un manuscris medical cu desene arătând cum erau pacienții legați cu funii de saltele înainte de a fi operați. Dar nu era nicio ilustrație despre ce descoperea

chirurgul după incizia inițială.

Starețul îl ajută din nou, găsim pentru el un volum greu învelit în piele pe unul dintre rafturile mai înalte:

— A, da, ai aici niște material – și puse din nou cheia grea de bronz peste pagină.

De-abia pe la a patra sau la a cincea întâlnire începuse Michelangelo să observe cheia, care apărea mereu. Starețul o folosea nu doar pentru a ține cărțile deschise, dar și ca semn de carte când închidea un volum sau ca indicator atunci când citea niște rânduri.

Întotdeauna cheia. Întotdeauna aceeași cheie. Dar niciodată de față cu alții, fie călugări sau frați laici.

De ce? În săptămânile următoare reveni de mai multe ori. Dacă se apuca de desen pentru o oră sau două, starețul venea prin biserică, îl saluta vesel, și îl invita în birou. Apoi, invariabil, cheia mare de bronz ieșea la iveală.

Michelangelo stătea treaz noaptea, văzând cheia înaintea ochilor. În timpul zilei făcea plimbări lungi în ploaia de toamnă spre cariera din Maiano, vorbind cu sine însuși:

— Trebuie să însemne ceva. Dar ce? Pentru ce sunt cheile? Desigur pentru deschis uși. Dar de câte uși sunt eu interesat? Doar de una. Ușa de la camera mortuară.

Trebuia să riște. Dacă starețul voia ca el să o ia, foarte bine. Dacă nu, atunci o lua ca din greșeală, uituc, și o aducea înapoi ziua următoare. În timpul nopții va intra prin poarta din spate a grădinii, se va îndrepta spre camera mortuară. Dacă cheia se potrivea în ușă, atunci presupunerea lui era corectă. Dacă nu...

Ajunse la mănăstire la miezul nopții, ieșind de acasă de la el fără zgomot, pentru a nu trezi pe nimeni, și merse pe un drum ocolit spre spitalul de la Santa Croce peste Ponte Vecchio, pe lângă palatul Putti, printr-un labirint de străzi.

În felul acesta evită gardienii de noapte care urmau o rută prestabilită cu lanternele lor, ce puteau fi văzute de la depărtare.

Pipăi zidurile infirmeriei de pe Via Sant'Agostino, coti pe

Via Maffia spre mica poartă din centrul clădirii deasupra căreia era fresca „Madona cu pruncul”, a lui Agnolo Gaddi, strălucind ușor în noapte. Toate cheile din Santo Spirito se potriveau la această poartă. Intră înăuntru, trecu pe lângă grajdurile de la stânga, evită aleea principală pentru că trecea pe lângă dormitoarele fraților laici, o luă pe lângă zidul bucătăriei, cu respirația un pic mai rapidă acum, apoi merse drept spre peretele interior al infirmeriei. Găsi arcada principală, alunecă pe coridor pe lângă ușile închise ale camerelor bolnavilor și cotește spre camera mortuară. În nișă era o lampă de ulei. Luă o lumânare din sacul de pânză verde pe care îl avea cu el, îi aprinse vârful apoi acoperi lumina cu mâna.

Singura problemă serioasă era șeful infirmeriei. Dar din moment ce acest călugăr era de asemenea răspunzător și de terenurile ordinului, muncind din zori până-n seară pentru a procura cele necesare infirmeriei, azilului și mănăstirii, nu era probabil ca el să iasă din chilie pentru inspecții nocturne. După ce era servită cina de la ora cinci, bolnavii erau pregătiți pentru somn și ușile camerelor erau închise. Nu era niciun doctor care să locuiască acolo. Nimeni nu se aștepta ca starea pacienților să se înrăutățească sau ca aceștia să ceară ajutor în timpul nopții.

Michelangelo rămase o clipă împietrit înaintea ușii de la camera mortuară. Băgă cheia în broască, o roti ușor spre dreapta, apoi stânga, și o simți deschizându-se. Intră în cameră într-un moment, închise și încuie ușa în spatele lui. Și în acel moment hotărâtor nu știa dacă avea sau nu putere pentru ceea ce avea de făcut.

Camera mortuară era mică, cam opt pe zece picioare, fără fereastră. Pereții de piatră erau văruiți cu alb, cu podeaua din blocuri neșlefuite. În centrul camerei, pe niște scânduri înguste așezate pe două capre de lemn și înfășurat din cap până-n picioare cu un giulgiu, era un cadavru.

Michelangelo stătea rezemat de ușă, respirând cu greu, cu lumânarea tremurându-i în mână ca o creangă de copac în vânt. Era prima dată când era singur, încuiat într-o cameră cu moartea, și cu o misiune necurată. Carnea i se strânse de oase. Niciodată în viața lui nu mai fusese atât de speriat.

Cine era înfășurat în cearșaf? Ce urma să găsească după ce dezvelea corpul mortului? Ce făcuse oare această creatură nefericită pentru a fi acum, fără cunoștința sau acordul său, ciopârțită?

„Ce fel de prostii sunt astea, își spuse în gând. Ce importanță are asta pentru cineva deja mort? Nu corpul lui va ajunge în rai, ci doar sufletul. Nu am nicio intenție să disec sufletul acestui nenorocit, chiar dacă aș da de el.”

Liniștit de propriul lui umor negru, își puse jos sacul și căută un loc unde să-și fixeze lumânarea, care era importantă nu doar pentru lumină, dar și pentru că funcționa pe post de ceas. Trebuia să iasă de acolo în siguranță înainte de ora trei, când călugării care lucrau la brutăria de pe colțul Pieței Santo Spirito cu Via Sant'Agostino se trezeau pentru a face pâinea zilnică, pentru întreaga mănăstire, pentru săracii merituoși și rudele celor care locuiau acolo. Îl luase mult până reușise să estimeze cât timp ardea fiecare tip de lumânare. Aceasta, pentru care căuta acum un loc, dura trei ore. Când flacăra începea să pâlpeie prima dată, trebuia să plece. Trebuia de asemenea să aibă grijă ca să nu lase picături de ceară care să fie descoperite în ziua următoare.

Scoase din sac foarfecele și cuțitul de bucătărie, îl întinse pe podea și picură puțină ceară de care lipi lumânarea. Își dădu jos pelerina, căci era deja leoarcă de nădușeală în camera rece, o puse într-un colț, murmură o rugăciune, care suna ceva de genul: „Doamne iartă-mă, căci nu știu ce fac”, și se apropie de cadavru. Mai întâi trebuia să îl desfacă din cearșaf. Banca de scânduri era îngustă. Nu știa că putea fi atât de neîndemânic. Se luptă

încet cu trupul țeapăn, ridicând mai întâi picioarele până trase cearșaful de pe partea de jos a corpului, apoi îl săltă de mijloc sprijinindu-l cu mâna stângă la pieptul lui, până reuși să dea jos pânza și de pe tors și cap. Cearșaful de înfășurat era lung și se chinui de cinci ori până să „dezbrace” mortul.

Își luă lumânarea de pe podea și o ținu cu mâna stângă pentru a studia cadavrul. Primul lui sentiment era unul de milă pentru omul mort. Al doilea a fost de teamă.

— Așa o să ajung și eu!

Dintr-odată, toate diferențele dintre viață și moarte deveniră aparente.

Fața mortului era lipsită de expresivitate. Gura era întredeschisă, cu pielea verde din cauza cangrenei. Bărbatul fusese bine clădit și era cam între două vârste când părea că fusese înjunghiat în piept.

Cadavrul se afla acolo de mult timp încât temperatura lui să fi coborât până la cea a camerei înghețate.

Simți un miros în nări, ceva asemănător cu florile moarte în apă. Nu era puternic, dispăru când se apropie de perete pentru a se liniști un moment. Dar îl simți din nou când se apropie de cadavru și din clipa aceea nu-i mai dispăru din nări.

De unde să înceapă? Ridică brațul de lângă el și simți o răceală așa cum nu mai simțise niciodată înainte. Nu era mai rece decât orice altceva, dar diferit. Era o răceală plină de emoții, o răceală dură, nu a pielii, ci a mușchiului de sub ea. Pielea era moale, precum catifeaua. Simți dezgust, ca și cum o mână de fier îi strângea stomacul. Toate amintirile lui despre brațe și umeri calzi îi trecură prin minte. Se retrase.

Abia după câteva minute bune reuși să ia cuțitul de pe podea, să își aducă aminte ce citise despre corpul uman, puținele imagini pe care le văzuse. Se aplecă deasupra cadavrului, ținut locului, înghițind greu. Atunci coborî cuțitul și făcu prima incizie: de la osul pieptului jos înspre

vintre. Dar nu apăsă cu destulă forță. Pielea era surprinzător de dură.

Încercă din nou. Acum apăsă cuțitul cu putere și descoperi că substanța de sub piele era chiar moale. Pielea se deschise câțiva centimetri. Se întrebă oare unde era sângele, căci nu curgea. Asta îi spori senzația de rece și de moarte. Apoi văzu grăsimea, moale și galbenă. Știa că asta era, pentru că văzuse grăsimea tăiată de pe carnea animalelor de la piață. Făcu o tăietură mai adâncă pentru a ajunge la mușchi; acesta avea o culoare diferită față de cea a pielii și a grăsimii și era mai greu de tăiat. Studie fasciculele de fibre roșu-închis. Tăie din nou și văzu intestinele. Mirosul devenea din ce în ce mai greu. Îl cuprinse greața. După prima tăietură își adună forțele pentru a continua. Acum toate senzațiile îl năpădeau deodată: răceala, frica, mirosul, reacția la moarte. Fusese dezgustat de atingerea țesutului alunecos, cu grăsimea topindu-i-se pe degete ca un ulei grețos. Voia să-și scufunde mâinile în apă fierbinte și să le spele.

— Ce fac acum?

Tremură, auzindu-și ecoul vocii în camera cu pereți de piatră. Nu trebuia să se teamă că ar putea fi auzit, căci avea în spate zidul gros după care era grădina, pe o parte capela rezervată serviciilor funerare și infirmeria dincolo de piatra prin care nu putea trece niciun sunet.

Era întuneric și nu vedea nimic în deschizătura pântecelui. Își luă lumânarea, așeză sacul de pânză sub picioarele cadavrului și propti lumânarea la înălțimea corpului.

Toate simțurile îi erau ascuțite. Intestinele pe care începuse acum să le simtă erau reci, alunecoase, mișcătoare. O durere îl fulgeră prin propriile lui intestine. Luă marginile tăieturii în mâini și le ținu despărțite pentru a se uita mai bine. Văzu un șarpe gri pal transparent, lung, ce se tot învârtea în cerc. Avea un aspect perlat superficial, strălucind pentru că era umed, plin cu ceva ce se mișca și

se golea la atingere.

Emoția lui inițială de dezgust fu depășită. Își luă cuțitul și începu să taie de la coșul pieptului în sus. Cuțitul nu era destul de bun. Încercă și foarfecele, dar trebuia să ocolească coastele, câte una pe rând. Coastele erau tari, era ca și cum ar fi tăiat sârmă.

Dintr-odată, lumânarea începu să pâlpâie. Deja trei ore! Nu-i venea să creadă. Totuși nu îndrăznea să ignore avertismentul, își așază sacul verde și lumânarea pe podea și luă cearșaful lung din colț. Procesul înfășurării era de o mie de ori mai dificil decât cel de despuiere a mortului, pentru că nu mai putea să întoarcă cadavrul pe o parte, căci i-ar fi vărsat intestinele.

Transpirația i se prelinge în ochi, inima îi bătea atât de tare încât ar fi crezut că o să trezească toată mănăstirea. Își folosi ultimele forțe pentru a sălta cadavrul de pe masă cu un braț, în timp ce înfășură cearșaful cum trebuia, de cinci ori. De-abia avu un moment să se asigure că mortul era întins așa cum îl găsisese, să verifice podeaua pentru pete de ceară, înainte ca lumânarea să mai pâlpâie o dată și să se stingă.

Michelangelo era destul de lucid pentru a o lua pe un drum ocolit spre casă, oprindu-se de vreo șase ori pentru a se sprijini de colțurile clădirilor și pentru a vomita. Simțea mirosul cadavrului în nări la fiecare respirație. Când ajunse acasă îi fu frică să fiarbă apă pe tăciunii aprinși ai Lucreziei, de teamă ca zgomotele să nu îi trezească familia. Totuși nu putea continua fără să scape de senzația de grăsime de pe degete. Căută în liniște niște leșie pe care o folosi cu apă rece.

Corpul lui era rece ca gheața, în timp ce se băgă în pat. Se trase lângă fratele său, dar nici căldura lui Buonarroto nu îl putea ajuta. De câteva ori trebui să se ridice și să vomite într-o găleată. O auzi pe Lucrezia trezindu-se, îmbrăcându-se și îndreptându-se spre bucătărie, apoi jos pe scara spiralată, în stradă, în timp ce o rază palidă îi atinse

fereastra ce dădea spre grajdurile de pe Via dei Bentaccordi.

Avu friguri și febră toată ziua. Lucrezia îi făcu o supă de pui, dar nu putea să mănânce. Membrii familiei veniră unul câte unul în dormitor pentru a afla ce are. Stătea acolo întins simțindu-se lipicios ca și cadavrul. După ce o asigură pe Lucrezia că nu i se făcuse rău de la mâncarea ei, aceasta se întoarse la bucătărie pentru a face o fiertură de ierburi care să îl vindece. Monna Alessandra îl căută să vadă dacă are vreo erupție pe corp. Abia târziu, după-amiază, a putut înghiți puțin ceai de ierburi, pentru care îi mulțumi Lucreziei din inimă.

Aproape de ora unsprezece noaptea se ridică, se încălță, se îmbracă într-o cămașă mai groasă, își luă pelerina, și cu picioarele tremurând se îndreptă spre Santo Spirito.

Nu era niciun cadavru în camera mortuară. Și nici în noaptea următoare. Aceste două zile îi dădură șansa să-și revină. În a treia noapte găsi un corp înfășurat în cearșaful lung pe masa de scânduri.

Al doilea cadavru era mai bătrân, cu barba albă pe fața roșie, cu pielea întinsă, fluidul de sub piele întărit. De această dată folosi cuțitul cu mai multă hotărâre, deschizând abdomenul dintr-o singură tăietură, apoi desfăcu coșul pieptului cu mâna stângă. Toracele mortului făcu un zgomot ca de lemn spart și rămase prins de claviculă.

Își luă lumânarea și o ținu aproape de organele interne, pentru că acum avea prima imagine completă. Văzu ceva roșu palid, ca un burete, cu țesut solid, despre care bănuie că sunt plămâni. Aceștia erau acoperiți de o rețea neagră, așa cum auzise că se întâmplă cu cei care lucrau lâna.

Din curiozitate, apăsă pe plămân. Un șuiert ieși prin gura cadavruului. De frică scăpă lumânarea. Din fericire, aceasta nu se stinse. Când își redobândi calmul și luă lumânarea, își dădu seama că atingerea plămânului împingea afară aerul rămas înăuntru. Acum înțelegea cum

se producea respirația, pentru că putea vedea, simți și auzi legătura dintre plămâni și gură, dându-și seama cum influența asta întregul organism.

După ce mișcă puțin plămânul, observă o masă roșie întunecată. Aceasta era inima. Era acoperită de o membrană strălucitoare. Apăsând-o, descoperi că tot țesutul era legat de o formă asemănătoare unui măr, aproape liber în piept, atașat doar de vârful piramidei.

— Să o scot afară?

Ezită un moment, după aceea luă foarfecele și tăie membrana piramidei. Folosindu-se apoi de cuțit, dădu la o parte membrana ca și cum ar fi decojit o banană. Acum avea inima în mâini. În mod neașteptat, se simți cuprins de o emoție de parcă însuși Hercule l-ar fi lovit cu bâta lui. Dacă inima și sufletul erau una, ce se întâmplase cu sufletul acestui cadavru nenorocit, acum că-i scosese afară inima?

Teama îl părăsi la fel de repede pe cât veni. O înlocui o senzație de triumf. Ținea în mâini o inimă umană! Simțea fericirea care se naște din cunoaștere, căci acum cunoștea organul cel mai important al corpului, cum arată și ce consistență are. Deschise inima cu cuțitul și fu șocat să vadă că înăuntru nu e nimic. O puse la locul ei în cavitate, apoi strânse la loc coastele. Acum știa exact unde bătea inima sub ele.

Nu avea nici cea mai vagă idee despre cum să lucreze la intestinul încolăcit ca un șarpe. Ridică o bucată și o trase. O vreme merse ușor, ieșiră cam trei metri. Intestinele erau atașate de un perete din spate, de care se desprindeau. Apoi începu să întâmpine rezistență. Partea de sus era mărită, atașată de un fel de pungă, despre care trase concluzia că era stomacul. Trebui să se folosească de cuțit pentru a-l tăia.

Eliberă cam opt metri de intestin, îl pipăi, simțind diferențele de mărime și conținut. Unele porțiuni conțineau fluid, altele ceva solid. Află că era un canal continuu, care nu avea nicio deschidere de la început până la sfârșit.

Pentru a afla cum este pe interior, îl tăie în câteva locuri cu cuțitul. Partea de jos a intestinului conținea fecale. Mirosul era îngrozitor.

În noaptea aceea avea o lumânare mai groasă, de patru ore, care începuse deja să pâlpâie. Băgă intestinele înapoi în cavitatea abdominală și reînfășură cadavrul cu mare dificultate în cearșaf.

Michelangelo alergă la fântâna din Piazza Santo Spirito și se spală pe mâini, dar nu reușea să scape de senzația de murdărie, își băgă capul în apa rece pentru a se elibera de senzația de vinovăție, lăsând apa să i se prelingă peste păr și față. Apoi alergă tot drumul spre casă, scuturat ca de friguri.

Era extenuat emoțional.

Se trezi cu tatăl său stând deasupra lui, cu o privire nemulțumită pe față.

— Michelangelo, trezește-te. E amiază. Lucrezia pune masa. Ce fel de prostii sunt astea, să dormi până la prânz? Unde-ai fost azi-noapte?

Michelangelo se uită lung la Lodovico.

— Îmi pare rău tată, nu mă simt prea bine.

Se spală cu grijă, își pieptăne părul, trase haine proaspete și merse la masă. Crezu că totul o să fie bine. Când Lucrezia aduse un bol cu supă, se grăbi înapoi în camera lui și vomită de credea că-și varsă măruntaiele.

Dar în noaptea aceea se întoarse din nou în camera mortuară. Chiar înainte să înclue ușa în urma lui, fu cuprins de mirosul de putrefacție. Desfăcu cearșaful și văzu că piciorul stâng al mortului avea o culoare maro și lăsa secreții verzi de sub piele; în plus, era foarte umflat. Restul corpului era de un gri-cenușiu.

Începu munca de unde rămase noaptea anterioară, tăind direct intestinele și desfăcându-le bucată cu bucată. Se așază pe podea și ridică lumânarea aproape de deschidere. Erau o serie de organe pe care le căuta: splina pe partea stângă, ficatul pe dreapta. Recunoscu ficatul

după cel al vițeilor și mieilor tăiați în piață. De ambele părți ale coloanei vertebrale erau rinichii.

Îl ridică cu grijă și văzu că sunt legați de vezică prin niște tuburi mici, ca niște sârme. Se mută spre locul unde era atașat ficatul, în spate. Tăie ligamentele cu foarfecele și îl scoase din cavitatea lui. Îl studie forma cu mâinile, examinând mica vezică atașată de partea de jos, pe care o tăie cu cuțitul. Din ea curse un fluid verde închis.

Își mută lumânarea mai aproape și văzu ce nu observase până atunci: cavitatea abdominală era separată de cavitatea pulmonară printr-un mușchi în formă de cupolă. În centrul acestei cupole erau două găuri prin care treceau tuburi ce legau stomacul și gura. Al doilea canal mare, de lângă coloana vertebrală, urca spre piept. Acum își dădu seama că între piept și abdomen nu sunt decât două căi de comunicare, una care duce mâncarea și lichidul. A doua îl nedumerea. Ridică structura osoasă a pieptului, dar nu putea să își dea seama ce rol avea al doilea canal. Lumânarea pâlpâia.

În timp ce se strecura tiptil pe scări în casă, văzu că tatăl îl aștepta.

— Unde-ai fost? De ce miroși urât? Miroși ca moartea.

Michelangelo mormăi o scuză cu ochii plecați și trecu în grabă pe lângă Lodovico spre culcușul din dormitor. Nu putea să doarmă.

— Mă voi obișnui oare vreodată cu asta?

Noaptea următoare nu găsi niciun cadavru în camera mortuară. Avu o senzație neliniștitoare de pericol iminent în timp ce observă că o porțiune a podelei, acolo unde scosese intestinele, era mai curată decât pietrele din jur. O picătură de ceară de la lumânarea lui fusese lăsată neatinsă la piciorul mesei de scânduri. Chiar dacă activitatea lui fusese observată, era protejat de legământul de tăcere al mănăstirii.

Noaptea următoare găsi un băiat de aproximativ cincisprezece ani, care nu arăta niciun semn exterior de

boală. Pielea palidă, aproape albă, era moale la atingere. Când îi ridică pleoapele reci ca gheața, văzu că ochii lui erau albaștri, de o culoare intensă. Chiar și mort era frumos.

— Se va trezi cu siguranță, murmură Michelangelo.

Văzu că băiatul nu avea încă păr pe piept și simți o milă mai adâncă decât atunci când văzuse primul cadavru.

Se întoarse să plece. O să aștepte altă noapte. Apoi, cu fața spre zidul văruit, se opri. În dimineața următoare, acel băiat va fi îngropat sub patru sau cinci picioare de pământ în cimitirul Santo Spirito. Atinse băiatul și simți că e la fel de rece ca și iarna. Frumos, dar mort ca toți ceilalți.

Acum făcu inciziile cu pricepere, își puse mâna sub stern și îl desprinse cu ușurință. Sus, spre gât, simți ceva ca un tub, cam de doi centimetri în diametru, care dădea impresia unei serii de inele tari. Printre aceste inele găsi un tub moale, membranos, care cobora din gât. Nu putea să vadă unde se termina acest tub și unde începea plămânul, dar când trase de el, gâtul și gura băiatului se mișcă. Își scoase rapid mâna și se îndepărtă de masă.

Un moment mai târziu tăie tubul, fără să vadă, apoi scoase plămânii afară separat. Erau ușori și când îi strânse văzu că senzația era asemănătoare cu aceea pe care o ai când strângi zăpada în pumni. Încercă să taie plămânul cu cuțitul, îl puse pe masă cu ceva tare sub el și i se păru că taie un burete uscat. Găsi un mucus palid galben într-unui dintre plămâni, care îl ținea umed, iar în celălalt un mucus roz-roșiatic. Voia să își bage mâna în gura băiatului pentru a simți gâtul, dar când dădu de dinți și de limbă îi veni să vomite de scârbă.

Dintr-odată, simți ca și cum s-ar fi aflat cineva cu el în cameră, deși știa că e imposibil pentru că încuiase ușa pe interior. În seara asta îi era pur și simplu prea greu să meargă mai departe.

Înfășură corpul cu ușurință, cântărind atât de puțin, îl puse înapoi pe masă și ieși.

5

Michelangelo nu voia să riște ca tatăl lui să simtă iarăși că miroase a mort. De aceea merse pe străzi până găsi o cârciumă deschisă în cartierul muncitorilor. Bău niște Chianti. Când proprietarul îi întoarse spatele, vărsă restul de vin pe cămașă. Lodovico se mânie foarte tare când simți mirosul puternic de vin.

— Nu e destul că umbli aiurea toată noaptea făcând doar Dumnezeu știe ce, cu femei ușoare, dar acum vii acasă mirosind și ca o crâșmă ordinară. Nu pot să te înțeleg. Cine te-a tras pe căile astea rele?

Tot ce putea să facă pentru a-și proteja familia era să nu le spună nimic. Era mai bine pentru tatăl lui să creadă că el chefuia, lucru despre care Lodovico știa multe de la Giovansimone, care venea adesea cu hainele sfâșiate și fața însângerată. Dar pe măsură ce zilele treceau și Michelangelo se împleticea acasă în fiecare dimineață în zori, familia se porni împotriva lui. Fiecare era furios dintr-un motiv personal. Lucrezia pentru că nu mai mânca, unchiul Francesco pentru că se temea că Michelangelo o să facă datorii, mătușa Cassandra din motive morale. Doar Buonarroto aduse un zâmbet pe fața fratelui său.

— Eu știu că nu chefuiești, spuse el.

— Cum de știi asta?

— Simplu: nu mi-ai mai cerut niciun ban de când ai cumpărat lumânările alea. Fără bani nu poți cumpăra femei în Florența.

Își dădu seama că trebuia să găsească alt loc unde să se odihnească ziua. Topolino nu i-ar pune niciodată întrebări, ar fi putut sta acolo, dar Settignano era prea departe. Ar fi pierdut câteva ore bune venind și plecând. Dimineață merse la atelierul de la Dom și se urcă pe un scaun în fața mesei de desen. Beppe veni să îl salute, cu o expresie nedumerită pe fața lui urâtă.

— Prietene, arăți ca un cadavru. Ce se întâmplă cu tine? Michelangelo ridică brusc capul.

— Am... muncit, Beppe.

Beppe își dezvălui rânjetul fără dinți.

— A, dacă aș fi și eu destul de tânăr pentru asemenea muncă. Ei bine, nu încerca să ridici bâta lui Hercule în fiecare seară. Ține minte, ce irosești cu femeile noaptea, nu mai ai pentru marmură dimineața.

În noaptea aceea descoperi primul cadavru oribil, unul care îl făcu să se cutremure văzând ce se putea întâmpla cu lucrarea lui Dumnezeu. Bărbatul avea aproximativ patruzeci de ani, cu fața mare roșie, umflată la gât. Gura era deschisă, cu buzele vinete și avea albul ochilor plin de pete roșii. Printre dinții galbeni putea vedea limba roșu închis, umflată, umplând aproape toată gura.

Își puse mâna peste fața bărbatului. Obrajii erau ca un aluat nedospit. Asta părea a fi o ocazie bună pentru a studia structura feței. Luă unul dintre cuțitele mai mici și tăie de la linia părului până la rădăcina nasului. Încercă să tragă pielea de pe frunte, dar nu putu, era prea strâns prinsă de os. Tăie deasupra fiecărei sprâncene până la marginea ochilor, trăgând pielea de la colțul ochiului spre exterior, continuă de la ochi spre ureche, apoi spre pomeți.

Efectul acestor tăieturi era atât de înfiorător, încât nu mai putea lucra.

Luă cearșaful din colț și acoperi capul bărbatului, apoi se concentra asupra oaselor șoldului.

Câteva nopți mai târziu, când dădu peste un nou cadavru, tăie ușor pielea de pe față, cojind-o cu foarfecele. Sub țesutul subțire de grăsime descoperi o zonă mare de țesut muscular roșu, care se întindea de la ureche în jurul buzelor spre cealaltă ureche. Acum înțelese pentru prima dată cum puteau acești mușchi să miște fața pentru răs, zâmbet, lacrimi, durere.

Sub acesta era un țesut mai gros, care se întindea de la colțul maxilarului spre baza craniului. Mișcă falca mortului

În sus și în jos, pentru a simula mișcarea de mestecare, apoi căută mușchiul care putea mișca pleoapele. Trebuia să vadă în interiorul orbitei, pentru a ști ce le făcea să se miște, încercând să își împingă degetul înăuntru, apăsă prea tare. Globul ocular se sparse. Un mucus alb i se întinse pe degete, lăsând cavitatea goală. Se întoarse cuprins de scârbă, mergând spre colțul zidului vărui și își sprijini fruntea de piatra rece, străduindu-se să nu vomite. Când își recapătă stăpânirea de sine, se întoarse la cadavru, tăie țesutul din jurul celui de-al doilea ochi și găsi locul unde era prins de fundul cavității. Apoi își puse degetul peste ochi și îl mișcă ușor. Ajungând înăuntru, îl scoase afară, îl întoarse în mână, încercând să înțeleagă cum se mișcă, își ținu lumânarea aproape și se uită în cavitatea goală. În spatele ei observă o gaură prin care un firisor de țesut gri se îndrepta înspre craniu. Până nu dădea la o parte creștetul capului pentru a vedea creierul, nu-și putea explica mecanismul vederii.

Lumânarea nu mai avea decât puțin fitil rămas. Tăie deoparte carnea la rădăcina nasului și văzu clar ce se întâmplase cu al lui sub pumnul lui Torrigiani.

Lumânarea pâlpâi.

Unde să meargă? Se târâi spre Santo Spirito. Corpul îl durea din cauza oboselii, ochii îl înțepau, stomacul și spiritul îi fremătau.

Nu putea da ochii cu Lodovico, pe care-l și vedea stând în capătul scărilor, strigându-i că va ajunge direct în Infern.

Se îndreptă spre atelierul de la Dom. Era ușor să-și arunce sacul peste poartă, apoi să o sară și el. În razele lunii, blocurile de marmură albă străluceau cu o luminozitate albă, cioburile din jurul coloanelor pe jumătate terminate arătau ca zăpada, albă și proaspătă. Aerul rece îi calmă stomacul. Merse spre masa lui de muncă și eliberă locul de dedesubt. Se întinse, se acoperi cu o pânză de sac groasă și adormi.

Se trezi câteva ore mai târziu. Soarele se ridicase. Putea

să-i audă în piață pe contadini instalându-și tarabele. Merse spre fântână, se spală, își cumpără o felie de parmigiano, o panini cu crustă groasă și se întoarse în curte.

Încercă să taie marmura pe la colțurile blocului destinat lui Hercule, gândindu-se că senzația fierului ținut în mână îi va aduce satisfacție. Curând puse jos sculele, se urcă pe scaun și începu să deseneze: brațul, mușchii și încheieturile, falca, inima, capul. Când sosi Beppe, apropiindu-se de el pentru a-i spune buon giorno, Michelangelo își puse mâna peste foaia din fața lui. Beppe se opri, dar nu înainte de a fi observat o cavitate oculară goală și intestine. Dădu înfiorat din cap, se întoarse și plecă. La prânz, Michelangelo se întoarse acasă pentru masă și pentru a calma temerile lui Lodovico legate de absența lui de peste noapte.

Îl luă câteva zile până se încumetă să se întoarcă în camera mortuară pentru a sparge craniul unui bărbat. Odată ajuns acolo, începu să lucreze rapid cu ciocanul și cu dalta, tăind de la rădăcina nasului. Era o experiență cutremurătoare, căci capul se mișca de fiecare dată când dădea o lovitură. Nici nu știa cu câtă forță trebuia să lovească pentru a sparge osul. Nu putea deschide craniul. Acoperi capul, întoarse cadavrul pe burtă și își petrecu restul nopții studiind structura șirei spinării.

Cu craniul următor nu mai făcu greșeala de a tăia dinspre ceafă și, în loc de aceasta, tăie de jur împrejurul capului, de la vârful urechii stângi lângă linia părului, dând trei sau patru lovituri de ciocan pentru a străpunge osul gros de un centimetru. Acum avea destul spațiu pentru a-și ține dalta sub calotă și să taie de jur împrejur. Se scurse o cremă alb-gălbuie. Fisura se deschise mai larg. Când tăie osul mai mult de jumătate, își folosi dalta ca pe o pârgie și apăsă. Craniul se desprinse în mâinile lui.

Era ca lemnul uscat. Michelangelo era atât de răvășit, că abia îl ținu să nu cadă pe podea. Își mută privirea de la craniu spre cadavru. Arăta înfiorător, căci cu creștetul

capului tăiat, fața era complet distrusă.

Era din nou copleșit de un sentiment de vină. Dar, cu craniul desfăcut, văzu pentru prima dată creierul uman. Ca artist fusese fascinat de ceea ce crea expresia. Ce se întâmpla în creier și făcea fața capabilă de a exprima emoție? Ținând lumânarea aproape de craniu, descoperi că masa dinăuntru era alb-gălbuie, cu linii roșii și albastre pe suprafață, cu artere și vene pornind în toate direcțiile. Putea vedea că masa creierului era despărțită pe mijloc, corespunzând liniei de despărțire a craniului. Nu putea simți niciun miros, dar la atingere era ud, foarte moale și drept, ca pielea unui pește.

Puse osul înapoi pe vârful craniului, înconjurând strâns cearșaful pentru a o ține în loc. Nu se simțea nici rău, nici tulburat așa cum fusese în majoritatea nopților, dar de-abia putea aștepta să ajungă la următorul cadavru pentru a deschide creierul propriu-zis.

Când dădu la o parte creștetul următorului craniu, fu surprins să constate că oamenii puteau fi atât de diferiți, pe când creierul lor arătau la fel. Din aceasta trase concluzia că în creier trebuia să fie o substanță care era diferită la fiecare om. Folosindu-și degetul arătător, pipăi la baza craniului și descoperi că acesta era complet separat de os. Punându-și degetele pe ambele părți, încercă să ridice creierul cu totul. Nu putea fi scos afară.

Acolo unde degetele unei mâini se atingeau cu ale celeilalte, creierul era prins de ceva ca o rețea de fire de baza craniului. Tăie firele și trase afară masa. Era atât de moale și, în același timp, atât de alunecoasă, că trebui să se concentreze foarte tare ca să n-o scape pe jos. Se uită la creier cu mirare și admirație: din acea substanță care nu putea cântări mai mult de un kilogram, se năștea tot ce dădea măreție rasei umane: arta, știința, filosofia, guvernul, tot ce făcea oamenii buni sau răi.

Când tăie creierul pe linia de separare părea că taie o bucată de brânză foarte moale. Nu era niciun zgomot,

niciun miros, nicio secreție. Cele două jumătăți erau identice. Indiferent unde tăia, era la fel, de culoare gri, un pic gălbuie. Împinse cadavrul pentru a face loc creierului pe masă și fu uimit să vadă că nu avea nicio structură independentă, că se întindea moale pe scândurile de lemn.

Găurile pe care le găsi în craniu erau umplute cu aceeași materie ca sârma, asemănătoare cu aceea pe care trebuise să o taie pentru a scoate creierul. Urmând aceste fire până la gât, trase concluzia că această substanță era singura legătură dintre creier și corp. Despre găurile din față își dădu seama că fac legătura între creier și ochi. Celelalte două găuri corespundeau urechilor. Printr-o gaură de trei centimetri de la baza craniului dădu peste vertebre – reprezentau legătura dintre creier și corp.

Era extenuat acum, după ce lucrase cinci ore, și se bucură când văzu că lumânarea i se terminase.

Stătea pe marginea fântânii din Piazza Santo Spirito, spălându-se cu apă rece pe față, și se întrebă:

„Sunt nebun de am ajuns să fac aceste lucruri? Am oare dreptul să fac asta doar pentru că o fac pentru sculptură? Ce preț o să trebuiască să plătesc pentru aceste cunoștințe prețioase?”

Venise primăvara, aerul se încălzise. Beppe îi spuse despre niște sculpturi care se făceau pentru noul cavou în vestibulul din Santo Spirito, de niște capiteluri care trebuiau decorate pentru boltă și uși. Nu-i trecuse niciodată prin minte să îl roage pe starețul Bichiellini să intervină. Se duse direct la maestrul care răspundea de construirea cavoului și îi ceru să-i dea de lucru. Maistrul n-avea nevoie de un începător. Michelangelo se oferă să îi aducă „Madona cu pruncul” și „Centaurii”, pentru a dovedi că putea face lucrarea. Maistrul se codi, dar acceptă să le vadă. Bugiardini împrumută unul dintre cărucioarele lui Ghirlandaio, veni la casa Buonarroti, îl ajută să le înfășoare în pânză și să le care jos. Le așezară în siguranță pe un pat de paie și merșeră cu ele pe stradă, traversând Ponte Santa

Trinità spre Santo Spirito.

Maistrul nu se arată deloc impresionat. Lucrările nu se potriveau cu ce avea el nevoie.

— Pe lângă asta, am angajat deja doi oameni.

— Sculptori?, îl întrebă Michelangelo surprins.

— Sculptori, desigur.

— Cum se numesc aceștia?

— Giovanni di Betto și Simone del Caprina.

— N-am auzit de ei niciodată. Unde-au fost pregătiți?

— În atelierul unui argintar.

— Decorau oare pietrele cu argint?

— Au mai lucrat în Prato la o slujbă asemănătoare. Au experiență.

— Și eu nu am? După trei ani la grădina de sculptură a lui Lorenzo, sub conducerea lui Bertoldo?

— Nu fi așa supărat, băiete. Aceștia sunt bărbați mai în vârstă, care au familii de întreținut. Știi că sunt puține lucrări în marmură. Dar, desigur, dacă ai fi adus o comandă din partea lui Piero del Medici, din moment ce ești unul dintre protejații familiei de Medici, și Piero plătește lucrarea...

Michelangelo și Bugiardini au cărat reliefurile pe străzile pavate și le-au pus înapoi sub pat.

Lodovico aștepta resemnat ca fiul său „să se îndrepte”. Michelangelo continuă să se întoarcă la răsărit, după ce disecase genunchiul și glezna, cotul și încheietura mâinii, șoldul și pelvisul, părțile intime. Studiase structura musculară iar și iar, umerii și brațele, coapsele și gambele. Apoi, Lodovico îl încolți.

— Îți poruncesc să renunți la această viață destrăbălată, și să te întorci înapoi la muncă în timpul zilei și la somn după cină, seara.

— Mai dă-mi puțin timp, tată.

Giovansimone era încântat că și Michelangelo avea o viață dezordonată. Florența aștepta cu nerăbdare să vadă urmările celui mai nou scandal:

Piero intervenise pe lângă autoritățile dominicane și îl expulzase pe Savonarola la Bologna, pentru că era „un prea mare partizan al poporului”. Dar pentru Giovansimone nu se schimbase nimic.

— Ce-ar fi să vii cu mine o seară? Merg undeva cu jocuri de noroc și femei bune.

— Nu, mulțumesc.

— De ce nu? Ești prea bun ca să vii cu mine?

— Fiecare cu păcatele lui, Giovansimone.

6

Moarte neașteptată puse capăt disecțiilor. Domenico Ghirlandaio, în ciuda faptului că era un om robust și sănătos, se îmbolnăvi de ciumă și muri în două zile. Michelangelo merse la bottega pentru a-și ocupa locul lângă Granacci, Bugiardini, Ciego, Baldinelli, Tedesco și Jacopo de o parte a sicriului, în timp ce fiul, frații și cumnații erau de partea cealaltă, iar prietenii veniră pentru a-și lua rămas-bun. Împreună merseră în spatele procesiunii funerare, pe același drum pe care Michelangelo condusesse carul în prima zi în care pictaseră frescele din Santa Maria Novella, pentru a lua parte la slujbă, apoi la înmormântare.

În aceeași după-amiază se duse să-l viziteze pe starețul Bichiellini și puse întâmplător cheia peste paginile cărții pe care starețul o citea, spunând:

— Mi-ar plăcea să sculptez ceva pentru biserică. Starețul se arătă încântat, însă nu și surprins.

— De multă vreme cred că am avea nevoie de un crucifix pentru altarul central. Mi l-am închipuit întotdeauna făcut din lemn.

— Lemn? Mă întreb dacă sunt în stare...

De data aceasta avu destul tact pentru a nu spune „Lemnul nu e specialitatea mea”. Dacă starețul voia un crucifix din lemn, atunci acesta trebuia să fie din lemn, chiar dacă nu încercase niciodată acest material. Nu exista

niciun alt material pentru sculptură pe care Bertoldo să nu-l fi obligat să-l mânuiască: ceară, lut, diverse pietre. Dar lemn, niciodată. Probabil pentru că nici Donatello nu pusese mâna pe lemn în ultimii treizeci și cinci de ani din viața lui, după ce isprăvisese „Crucifixul” lui pentru Brunelleschi.

Îl însoți pe stareț în sacristie. Acesta se opri și îi arătă arcada din spatele altarului principal, care forma una dintre cele două intrări spre cancelarie, și întrebă:

— Ar putea susține o figură în mărime naturală?

— O să trebuiască să desenez arcadele și altarul la scară pentru a fi sigur. Dar cred că ar putea fi cel puțin aproape de mărimea naturală. Aș putea lucra în atelierul de tâmplărie al mănăstirii?

— Frații vor fi bucuroși să te primească.

Frații laici din atelierul de tâmplărie lucrau cu lumina căzându-le pe umeri din ferestrele de deasupra. În atmosfera relaxată a atelierului, Michelangelo fu tratat ca orice alt tâmplar venit pentru a face încă un obiect util pe lângă sutele de care era nevoie în Santo Spirito. Chiar dacă nu exista o lege a tăcerii în atelierul ocupat, niciun vorbăreț nu se apropia vreodată de o mănăstire augustiniană.

Asta era pe placul lui Michelangelo. Se simțea ca acasă lucrând în tăcerea confortabilă tulburată doar de sunetele plăcute ale ferăstrăului, rindelei și ciocanului. Mirosul de rumeguș era bine-venit. Lucră în diverse tipuri de lemn pe care mănăstirea i le puse la îndemână pentru a se obișnui cu sculptatul în acest material care era atât de diferit de marmură. Lemnul nu părea să opună rezistență.

Începu să citească Noul Testament, povestea lui Christos spusă de Matei și Marcu. Cu cât citea mai mult, cu atât îi dispărea din minte imaginea terifiantă a răstignirii, așa cum putea fi ea văzută în capelele florentine, plină de groază și de agonie. În locul ei se înstăpâni imaginea starețului Bichiellini: vesel, inimos, devotat, slujind toată umanitatea în numele lui Dumnezeu, cu o minte puternică și un spirit nobil care preaslăvea viața.

Originalitatea era o cerință a naturii lui. Dar ce s-ar mai fi putut spune despre Christos pe cruce, care să nu fi fost deja sculptat sau pictat înainte? Chiar dacă nu alesese el însuși tema crucificării, era nerăbdător să facă ceva extrem de reușit pentru a justifica încrederea pe care starețul o avea în el. Lucrarea trebuia să fie desăvârșită, pentru ca starețul să nu regrete că-i îngăduise să facă disecții.

Începu să facă schițe după cele mai vechi crucifixuri, cele sculptate în secolul al XIII-lea, cioplite cu capul și genunchii lui Christos întoarse în aceeași direcție, poate pentru că aceasta era cea mai simplă formă pentru un sculptor și pentru că astfel forma evoca, pe plan emoțional, simplitatea supunerii totale în fața lui Dumnezeu. Din secolul al XIV-lea, sculptorii arătau toată fața lui Christos, cu toate părțile corpului dispuse simetric pe ambele părți ale liniei structurale centrale.

Petrecu un timp în fața crucifixului lui Donatello din Santa Croce, minunându-se de această creație magnifică. Orice emoție își propusese Donatello să redea, forță combinată cu împlinire idilică, puterea de a ierta precum și cea de a supune, capacitatea de a fi distrus și de a învia, toate aceste emoții reușise să le transmită. Totuși Michelangelo nu simțea aceleași lucruri pe care le simțise Donatello. Nu îi fusese niciodată clar în minte de ce Dumnezeu nu putuse îndeplini el însuși toate acele lucruri pentru care îl trimisese pe Fiul lui să le săvârșească pe pământ. De ce avea Dumnezeu nevoie de un fiu? Acest Christos perfect echilibrat al lui Donatello îi spunea: „Aceasta a fost dorința Domnului, așa cum a plănuit el. Nu este greu să îți accepți soarta atunci când ți-a fost prorocită. Știam că va veni această durere.”

Dar temperamentul lui Michelangelo nu accepta o asemenea idee. Ce legătură era între acest sfârșit violent și mesajul de dragoste al lui Dumnezeu? De ce a permis să se întâmple această violență, când propria ei formă crea ură, teamă, condamnare și violență continuă? Dacă era

omniprezent, de ce nu crease un plan mai pașnic de a trimite mesajul lui în lume? Neputința lui de a opri această barbarie i se părea îngrozitoare lui Michelangelo... și poate și pentru Christos.

Pe când stătea în soarele strălucitor de la Santa Croce, urmărindu-i pe băieții care se jucau cu mingea pe pământul tare din piață, apoi mergând încet pe lângă palatele de pe Via dei Bardi, mângâind afectuos pietrele cioplite ale clădirilor pe când trecea pe lângă ele, își zise: „Oare la ce s-o fi gândit Christos între ora apusului când soldatul roman a bătut primul cui prin carnea lui și ora la care a murit?”

Căci aceste gânduri nu hotărau doar cum urma să își accepte soarta, cât și poziția corpului pe cruce. Christul lui Donatello accepta cu seninătate și nu gândea nimic. Christul lui Brunelleschi era atât de delicat, încât părea că murise la prima atingere a cuiului, fără să fi avut timp să gândească.

Se întoarse la masa lui de lucru și începu să își limpezească gândurile folosindu-se de cărbune și cerneală. Pe fața lui Christos apărură expresia: „Sunt în agonie, nu din cauza cuielor, ci din pricina îndoielii”. Nu se putea hotărî să exprime divinitatea lui Christos prin ceva atât de evident cum era o aureolă. Trebuia să fie exprimată printr-o forță interioară, destul de puternică pentru a învinge spaima acelui moment, al supremei încercări.

Era inevitabil ca acest Christ al lui să fie mai aproape de om decât de Dumnezeu. Nu știa că urma să fie crucificat. Nici nu voia și nici nu îi plăcea asta. Din această cauză, corpul lui era contorsionat, sfâșiat, ca toți oamenii, de îndoială.

Când fu gata să înceapă sculptatul avea pregătit noul concept: întoarse capul și genunchii lui Christos în direcții opuse, stabilind prin această soluție plastică o tensiune grafică, conflictul intens interior și exterior al omului sfâșiat în două. Michelangelo își sculpa figura din cel mai dur lemn care putea fi găsit în Toscana, din nuc; după ce termină cu

dalta și ciocanul, folosi șmirghel și lustrui suprafața cu ulei și ceară.

Colegii lui tâmplari nu făceau niciun comentariu, dar treceau din când în când pe lângă masa lui pentru a vedea cum pro. Gresează. Și nici măcar starețul nu deschise o discuție despre semnificația sculpturii. Îl spuse simplu:

— Crucifixul fiecărui artist e un autoportret. Este exact ce aveam nevoie pentru altar. Mulțumesc.

Duminică dimineața, Michelangelo își aduse familia la Santo Spirito. Îl conduse pe ai săi spre o bancă apropiată de altar. Christul lui atârna deasupra lor. Bunica îi șopti:

— Mă faci să îmi fie milă de el. Până acum am crezut întotdeauna că lui Christos îi e milă de mine.

Lui Lodovico nu-i era milă de nimeni. Îl întrebă:

— Câți bani ai de luat?

— Nu am de luat nimic. Eu m-am oferit.

— Vrei să spui că nu ai fost plătit?

— Starețul a fost bun cu mine. Am vrut să-l răsplătesc.

— Cum adică bun cu tine?

— ...păi... m-a lăsat să copiez lucrările de artă...

— Biserica e deschisă tuturor.

— ... din mănăstire. Și să folosesc biblioteca.

— E o bibliotecă publică. Oare ești *pazzo*⁶⁸, un tânăr fără un ban să muncească gratis pentru o mănăstire bogată?

*

* *

O furtună de zăpadă ce dură două zile și două nopți transformă Florența într-un oraș alb. Duminică dimineață, vremea era senină și rece. Michelangelo era singur în atelierul din curtea Domului, aplecat deasupra unui lighean cu jar, încercând să facă primele desene pentru Hercule, când un slujitor al lui Piero veni să îl caute.

⁶⁸ Nebun (lb. italiană).

— Excelența Sa, Piero de Medici, întreabă dacă ați putea veni la palat.

Se îndreptă spre frizerul din piața de paie, unde își tunse părul și își rase tullele de pe obraji și bărbie, apoi se întoarse acasă, își pregăti o cadă de apă caldă, se spală, își trase tunică de lână albastră și se îndreptă pentru prima dată după mai mult de un an și jumătate spre palat. Când intră, văzu că statuile din curte erau acoperite de zăpadă. Îi găsi pe copiii și nepoții familiei de Medici adunați în *studiolo*, unde ardea un foc puternic.

Era ziua de naștere a lui Giuliano. Cardinalul Giovanni, care se stabilise într-un palat mic, dar splendid în cartierul Sant'Antonio după ce un Borgia fusese ales papă, arăta mai durduluiu ca niciodată stând în scaunul lui Lorenzo, cu vărul Giulio învârtindu-se în jurul lui. Sora lor, Maddalena, căsătorită cu fiul fostului Papă Inocențiu al VIII-lea, Francescheto Cibo, era acolo cu cei doi copii ai lor, la fel și Lucrezia, măritată cu Jacopo Salviati din familia de bancheri a Florenței, care dețineau casa Beatricei lui Dante, mătușa lor Nannina și soțul ei, Bernardo Rucellai. Mai erau prezenți Piero și Alfonsina cu cel mai mare fiu al lor. Erau îmbrăcați în haine vesele de brocart, satin și catifea cu bijuterii.

Și Contessina era acolo, înveșmântată elegant într-o mătase de culoare acvamarin, țesută cu fir de argint.

Michelangelo observă surprins că era mai înaltă, că i se mai dezvoltaseră brațele și umerii și că pieptul, susținut sub broderie, se apropia de maturitate. Când îi întâlnește pe ai lui, ochii ei erau la fel de strălucitori ca bijuteriile de argint care îi decorau rochia. Un slujitor îl servi cu o cană de vin fierț. Băutura, combinată cu căldura primirii și cu nostalgia evocată de acea încăpere, plus zâmbetul amuzat al Contessinei, toate acestea i se suiră la cap.

Piero stătea cu spatele la foc. Zâmbea și părea să fi uitat cearta lor.

— Michelangelo, ne-ar face plăcere să te întorci la palat. Astăzi trebuie să facem totul pentru a fi pe placul lui

Giuliano.

— Mi-ar plăcea să-l fac fericit azi pe Giuliano.

— Bine. Primul lucru pe care l-a spus azi-dimineață a fost: „Aș vrea să am cel mai mare om de zăpadă făcut vreodată”. Și, din moment ce tu erai sculptorul preferat al tatei, normal că ne-am gândit la tine.

Simți că ceva se prăbuși înăuntrul lui. În timp ce copiii din familia de Medici își întoarseră fețele spre el, își aminti cele două tuburi pe care le văzuse la cadavru, care se întindeau în jos de la gură, unul pentru aer, celălalt pentru mâncare. N-ar fi trebuit să existe și un al treilea, pentru înghițitul speranțelor moarte?

— Te rog, Michelangelo, fă-o pentru mine!, strigă Giuliano. Ar fi cel mai minunat om de zăpadă făcut vreodată.

Dezamăgirea lui cruntă că fusese chemat pentru a distra lumea dispăru odată cu ruga lui Giuliano. Ar fi trebuit oare să răspundă: „Zăpada nu e specialitatea mea”?

— Hai ajută-ne, Michelangelo. Aceasta fusese Contessina, care se apropie de el. Îți vom fi cu toții asistenți.

Acum era convins că totul e în regulă.

Târziu, în după-amiaza aceea, după ce și ultimul grup de florentini trecu prin curtea palatului pentru a vedea omul de zăpadă uriaș, amuzant și grotesc, Piero stătea la biroul tatălui său, lângă hărțile Italiei.

— De ce nu te-ai putea muta înapoi la palat, Michelangelo? Am vrea să refacem cercul tatălui meu.

— Aș putea să întreb în ce condiții să mă întorc?

— Vei avea aceleași privilegii ca pe vremea tatălui meu. Michelangelo înghiți în sec. Avea cincisprezece ani când venise să locuiască la palat. Acum avea aproape optsprezece. Nu mai era vârsta la care să primească banii pe spălător. Totuși aceasta era șansa lui de a scăpa din casa Buonarroti, de sub dominația cicălitoare a lui Lodovico, de a câștiga niște bani, poate și de a sculpta ceva

bun pentru familia de Medici.

7

Un servitor îl mută înapoi în vechiul lui apartament, cu sculpturile lui Bertoldo rămase neatinsse pe rafturile dulapului. Croitorul palatului sosi cu pânze și benzi de măsură. Duminica următoare, secretarul lui Piero, *ser* Bernardo da Bibbiena, îi lăsă trei florini de aur pe spălător. Totul era la fel, și totuși totul era diferit. Învățații Italiei și cei ai Europei nu mai veneau la palat. Academia Platon prefera să se întrunească în grădinile Rucellai. La prânzul duminical veneau doar familii nobile ai căror tineri erau iubitori de petreceri. Marile familii ale orașelor-state italiene nu mai veneau pentru plăcuta îndatorire de a încheia tratate, nici prinții negustori care prosperaseră împreună cu familia de Medici, nici gonfaloneri, *buonumini* sau membrii consiliilor cartierelor florentine, pe care Lorenzo îi ținuse mereu aproape. Toți aceștia fură înlocuiți de scamatori și de prietenii petrecăreți ai lui Piero.

Familia Topolino veni în oraș în căruța trasă de boii lor albi și după slujba de duminică încărcară blocul destinat statuii lui Hercule.

Bunicul conducea, în timp ce tatăl, cei trei fii și Michelangelo mergeau pe străzile liniștite, care fuseseră spălate în zori, ținând fiecare câte un capăt al funiei. Intrară prin poarta din spatele grădinii, descărcară și așezară blocul de marmură lângă vechiul lui atelier de sculptură.

Aranjat confortabil, Michelangelo se întoarse la desenele lui și făcu unul cu cretă roșie, care-l înfățișa pe Hercule în timp ce desfăcea fălcile leului din Nemea cu mâinile goale. Apoi îl desenă pe Hercule ajuns la vârsta mijlocie, luptându-se până la moarte cu Anteu. În fine, îl desenă pe Hercule bătrân, luptându-se cu hidra cea cu o sută de capete. Toate acestea i se păreau prea ilustrative. Respingând în final atitudinile exagerate ale „Herculilor”

aflați în oraș, cu picioarele depărtate și o mână pe șold, crea o figură închisă, compactă, aproape de conceptul grec, în care toată puterea fremătătoare a lui Hercule era prinsă de o forță unificatoare între tors și membre.

Ce concesii trebuia să facă ideilor preconcepute? În primul rând, bâta uriașă, pe care el o vedea ca fiind un trunchi de copac de care Hercule se sprijină. Inevitabila piele de leu, care era pusă întotdeauna în jurul trupului, el o înnodă pe un umăr, abia sugerând-o căzând pe piept, neascunzând nimic din torsul de erou. Întinse doar puțin unul din brațe, ținând ferm merele Hesperidelor. Bâta, pielea leului, merele, fuseseră folosite și de alți sculptori pentru a ilustra curajul. Hercule creat de el, gol în fața lumii, urma să aibă în propria lui structură dovezile de curaj și hotărâre de care umanitatea avea nevoie.

Nu era descurajat de faptul că acesta urma să fie cel mai mare Hercule sculptat în Florența. În timp ce marca proporțiile personajului imens, înalt de doi metri și jumătate, cu o bază de jumătate de metru și cinci centimetri de marmură lăsați pentru siguranță deasupra capului, de unde urma să sculpteze în jos, își aminti că Hercule fusese eroul național al Greciei, așa cum Lorenzo fusese eroul Florenței. Atunci de ce să fie ilustrați în bronzuri mici? Atât Hercule, cât și Lorenzo au izbândit prin curaj. Cu atât mai mult meritau să fie înfățișați mai mari decât fuseseră în realitate.

Construi un model brut din argilă, evaluând centrul de greutate și poziția, mișcarea mușchilor spatelui din cauza brațului întins, distribuția mușchilor din cauză că eroul stătea sprijinit, tensionarea tendoanelor și ligamentelor, rotația șoldului și a umărului, pe care acum le cunoștea și le putea proiecta cu siguranță. Totuși un instinct îl împiedică să utilizeze corzi și cuie pentru a mări modelul la scară. Pentru primul lui personaj de sine stătător în mărime naturală, pe care îl crea absolut independent, voia să vadă cu câtă acuratețe mâna lui putea să îi urmeze ochiul.

Își forjă uneltele pentru prelucrarea inițială, bătut verzelele de fier și le alungi, făcându-le un capăt bont pentru a suporta loviturile puternice ale ciocanului, și din nou, odată cu prelucrarea metalului, dobândi și el un sentiment de duritate și durabilitate. Se ghemui în fața marmurii. Privind blocul uriaș căpăta o senzație de putere. Dădu deoparte marginile cu icul și cu ciocanul greu și se gândi plin de satisfacție că prin asta adăuga deja ceva la statura blocului din fața sa. Nu voia să cucerească lespeda de trei metri, ci să o convingă să îi exprime ideile creatoare.

Aceasta era marmură de Seravezza, din cariera înaltă a Alpilor Apuseni. După ce trecu de pielea exterioară îmbătrânită, piatra se comportă ca un cub de zahăr sub dalta lui dințată, cu cioburi albe ca laptele sfărâmându-i-se între degete. Folosi un băț drept pentru a măsura cât de adânc trebuia să taie pentru a ajunge la adâncimea gâtului, a subrațului, a torsului, a genunchiului îndoit. Apoi se întoarse la forjă, făcu un calcagnolo și atacă marmura cu furie, cu dalta mușcând din suprafața ei ca un plug din pământ. Acum, marmura Seravezza deveni dintr-odată tare ca fierul și trebui să se lupte cu toate puterile lui pentru a-i contura formele.

Ignorând instrucțiunile lui Bertoldo, Michelangelo nu încercă să lucreze de jur împrejurul blocului, să îl facă tot dintr-odată, ci făcu direct capul, umerii, brațele, șoldurile, folosindu-se de băț și de ochi pentru a măsura punctele mai înalte pe măsură ce continua. Apoi aproape că strică blocul. Tăie prea adânc pentru a elibera gâtul și capul și acum loviturile puternice de daltă la mușchii umerilor provocau vibrații care se transmiteau prin gât până în cap. Marmura tremurând arătă pentru un moment ca și cum ar fi urmat să se spargă acolo unde era mai îngustă. Hercule își va pierde capul și el va trebui să înceapă din nou la o scară redusă. Apoi tremuratul încetă.

Michelangelo se așeză pe o cutie din apropiere pentru a-și șterge transpirația de pe față.

Își făcu unelte mai ascuțite, asigurându-se că fiecare vârf era simetric. Acum fiecare lovitură a ciocanului era transferată direct spre capătul ascuțit al uneltei, ca și cum ar fi tăiat cristalele cu degetele mai degrabă decât cu dălțile. La fiecare câteva momente făcea un pas înapoi și mergea în jurul blocului, pentru că, indiferent cât de adânc tăia, o textură ca o ceață acoperea conturul genunchiului, al coastelor. Folosi o pensulă pentru a îndepărta praful.

Făcu o a doua serie de greșeli. Nu aproxima corect planurile îndepărtate și dădu câteva lovituri puternice care stricară armonia frontală. Dar își lăsase destulă marmură de rezervă spre spate, așa încât putu să împingă întreaga figură mai adânc în bloc decât intenționase inițial.

Progresul deveni mai rapid pe măsură ce intră în marmură, tăind atât de pasionat straturile adânci încât simțea de parcă s-ar fi aflat în mijlocul unei furtuni de zăpadă, respirându-i rafalele, închizându-și ochii în momentul în care lovea cu ciocanul.

Anatomia blocului de marmură începu să se asemene anatomiei modelului de lut: pieptul puternic, brațele minunat rotunjite, coapsele precum carnea albă de sub coaja copacilor uriași, capul focalizând o putere enormă în zona din jur. Cu ciocanul și cu dalta în mână, păși în spate ca să privească silueta plină de forță a personajului său, încă lipsit de chip, stând pe un postament încă nefinisat, pentru a arăta materialul din care a fost creat, gândindu-se că de la început marmura s-a supus iubirii, a devenit maleabilă. Față-n față cu marmura, el era masculul dominant, alegerea și cucerirea erau ale lui. Și totuși fusese tandru unindu-se cu obiectul iubirii lui. Blocul fusese virgin, dar nu frigid. Fusese pârjolit de intensitatea focului lui alb. Statuile ieșeau din marmură, dar numai după ce forma feminină a acesteia fusese penetrată și însămânțată. Toată viața izvora din iubire.

Finisă suprafața cu șmirghelul, dar nu o lustrui, de frică să nu-i știrbească din virilitate.

Lăsă părul și barba într-o stare brută, cu bucele vag sugerate, înclinând dalta cu trei dinți în așa fel încât ultimul dinte pătrundea mai accentuat.

Monna Alessandra, obosită, adormi într-o seară și nu se mai trezi. Pierderea îl afectă mult pe Lodovico. Precum majoritatea toscanilor, era profund atașat de mama lui, și avea pentru ea o tandrețe pe care nu o arăta nimănui altcuiva în familie. Pentru Michelangelo, această pierdere a fost extrem de dureroasă. De la moartea mamei lui, cu treisprezece ani înainte, Monna Alessandra a fost singura femeie spre care se putea îndrepta pentru dragoste și înțelegere. Fără bunica lui, casa Buonarroți părea și mai mohorâtă decât de obicei.

În contrast cu asta, palatul era dat peste cap din cauza căsătoriei Contessinei, care urma să aibă loc la sfârșitul lui mai. Din moment ce Contessina era cea mai mică dintre fetele lui Lorenzo de Medici, Piero ignora toate legile privitoare la cheltuieli și se pregătea să dea cincizeci de mii de florini pentru a organiza cea mai mare sărbătoare din istoria Florenței. Contessina se pregătea înfrigurată, mergând din *sarta* în *sarta* pentru rochii, comandând decorarea cuferelor de zestre, întâlnindu-se cu negustori din toată lumea pentru a-și alege așternuturi, brocarturi, bijuterii, argintărie și aurărie, veselă, pături, mobilier, care făceau parte din zestrea ei de drept și absolut obligatorie pentru o de Medici ce era.

Apoi, într-o seară se întâlnește întâmplător în *studiolo*. Era exact ca pe vremuri, cu operele de artă și cărțile lui Lorenzo în jurul lor; cei doi uită pentru o clipă evenimentul apropiat și își prinseră mâinile afectuos.

— Michelangelo, abia dacă ne mai întâlnim. Sper că nu o să fii nefericit la nunta mea.

— O să fiu invitat?

— Nunta are loc aici. Cum ai putea să nu participi?

— Invitația trebuie să vină din partea lui Piero.

— Nu mai fi așa suspicios!

Ochii ei i se aprinseră cu mânia cu care își amintea el că îl fulgeraseră și alte dați când fusese încăpățânat.

— Încerc, răspuse el, și roșiră amândoi.

Granacci fu angajat de Piero să se ocupe de decorurile pentru ceremonia nupțială, balul, banchetul și celelalte festivități legate de nuntă.

Palatul era plin de râsete, dansuri, muzică și petreceri, și totuși Michelangelo se simțea singur. Stătea majoritatea timpului în grădină.

Piero era politicoș, dar distant, ca și cum nu dorise decât să-l aibă alături de el pe sculptorul tatălui său. Sentimentul că era doar un obiect, un exponat, i se accentua și mai mult când îl auzi pe Piero lăudându-se că avea două persoane extraordinare la palat: Michelangelo, care făcea oameni de zăpadă uriași, și un lacheu spaniol care alerga atât de repede încât Piero, încălecat pe cel mai bun cal al lui, nu-l putea depăși în galop.

— Excelență, am putea vorbi serios despre sculptura mea în marmură? Aș vrea să îmi câștig întreținerea.

O expresie de scepticism apăru pe fața lui Piero.

— Acum câțiva ani ai fost ofensat pentru că te-am tratat ca pe un meșteșugar. Acum ești ofensat pentru că nu o fac. Cum pot fi făcuți fericiți artiștii?

— Am nevoie de un scop, de un obiectiv, precum cel stabilit pentru mine de tatăl dumneavoastră.

— Și care a fost acesta?

— Să construiesc fațada pentru San Lorenzo, cu nișe pentru douăzeci de statui de marmură în mărime naturală.

— Mie nu mi-a spus despre asta niciodată.

— S-a întâmplat chiar înainte să mergă la Careggi pentru ultima oară.

— Ei bine, visurile trecătoare ale unui om pe moarte. Nu foarte practice, nu-i așa? Tu găsește-ți ocupație cum știi mai bine Buonarroți și într-o zi mă voi gândi la ceva de făcut pentru tine.

Acum urmărea darurile sosind din toată Italia, din Europa și din Orientul Apropiat, de la prietenii lui Lorenzo, de la asociații de afaceri ai familiei de Medici: bijuterii rare, fildeșuri sculptate, parfumuri, satin scump din Asia, pocale și vase de aur din Orient, mobilă sculptată. Și el voia să-i facă un dar Contessinei. Dar ce?

Pe Hercule! De ce nu? Cumpărase marmura cu propriii bani. Era un sculptor, ar fi trebuit să îi dăruiască o sculptură pentru nunta ei. Hercule pentru grădina Palatului Ridolfi! Nu-i va spune Contessinei nimic despre asta, ci îl va ruga pe Topolino să îl ajute să-l mute acolo.

Acum hotărî pentru prima dată fața lui Hercule. Urma să fie un portret al lui Il Magnifico: nu cu nasul strâmb, cu pielea întunecată și părul aspru, ci un chip al omului interior și al minții lui Lorenzo de Medici. Expresia va arăta mândrie puternică, împreunată cu umilință. Va avea nu doar puterea, dar și dorința de a comunica. Va potrivi puterii distructive a corpului o blândețe care va exprima totuși luptătorul. Care va lupta pentru umanitate, va încerca să remodeleze lumea înșelătoare a omului.

Având desenele terminate, începu să sculpteze entuziasmat, folosind sfredelul de mână pentru a modela nările și urechile, părul bogat din jurul feței, dalta cu vârful cel mai ascuțit pentru pomeți, și din nou sfredelul pentru a puncta ușor ochii, în vederea obținerii comunicării directe cu fiecare suflet care îl privea. Muncea din zori până-n seară, fără să se oprească nici măcar la prânz; noaptea cădea secerat în pat, ca un lemn.

Granacci îl laudă pentru terminarea unei munci atât de complexe, apoi adăugă calm:

— *Amico mio*, nu poți să îl dai Contessinei. Nu ar fi corect.

— De ce nu?

— E... prea mare.

— Hercule e prea mare?

— Nu, darul. Familia Ridolfi l-ar putea crede nepotrivit.

— Ca eu să-i dau un dar Contessinei?
— Un dar așa de mare.
— Vorbești de mărime? De valoare?
— De amândouă. Tu nu ești un Medici, niciun membru al vreunei familii domnitoare din Toscana. L-ar putea considera de prost gust.

— Dar nu are nicio valoare. N-aș putea să îl vând.
— Are valoare. Poți să îl vinzi.
— Cui?
— Familiei Strozzi. Pentru curtea noului lor palat. I-am adus aici duminica trecută. M-au însărcinat să îți ofer o sută de florini mari de aur. Lucrarea va ocupa un loc de onoare în curte. E prima ta vânzare!

Lacrimi de frustrare i se îngălămbădeau în ochi, dar acum avea mai multă experiență, putea să le controleze.

— Piero și tatăl meu au dreptate: indiferent cum se luptă un artist, nu rămâne decât un angajat, cu ceva de vândut.

Nu exista nicio modalitate de a scăpa de agitația provocată de cei trei mii de invitați la nuntă care veniseră în oraș și umpluseră până la refuz palatele Florenței. În dimineața de 24 mai, Michelangelo îmbrăcă o tunică verde de mătase cu mâneci de catifea și o pelerină violetă. În fața palatului era o fântână împodobită cu ghirlande de fructe, cu două figuri create de Granacci în centru, dintr-una curgând vin alb, iar din cealaltă vin roșu în așa abundență, încât se scurgea pe jos pe Via dei Gori.

Merse cu Granacci în spatele cortegiului de nuntă, în timp ce Contessina și Ridolfi defilau pe străzile împodobite cu steaguri, având trâmbițași înaintea lor. La intrarea din Piazza del Duomo se înălța o replică a unui arc triumfal roman, împodobit cu ghirlande. Pe treptele catedralei, un notar citi cu voce tare contractul de căsătorie miilor de oameni înghesuiți în piață. Michelangelo se albi când auzi valoarea zestrei Contessinei.

În San Lorenzo, biserica familiei, Piero o încredința în mod formal pe Contessina lui Ridolfi, care puse inelul de

logodnă pe degetul ei. Michelangelo rămase în spatele bisericii și ieși afară pe ușa laterală, în mijlocul slujbei. Pe o latură a pieței fusese construită o platformă de lemn, pentru mulțimea de privitori, în timp ce în centru se afla un stâlp de cincisprezece metri, ce susținea un pavilion alb în care cântau muzicanții. Casele înconjurătoare erau împodobite cu tapiserii.

Nuntașii ieșiră din biserică. Ridolfi era înalt în haina lui de satin alb, cu părul negru încadrându-i fața slabă, palidă. Michelangelo stătea pe trepte urmărind-o pe Contessina în rochia sa purpurie de damasc, cu trenă lungă și guler alb de hermină, cu o diademă cu baza stacojie, împodobită cu mărgelile poleite. Imediat după ce ea se așeză pe estrada împodobită începură distracțiile: o scenetă prezentând „Lupta dintre castitate și căsătorie”, un turnir la care luă parte și Piero, și ca punct culminant un concurs al „Cavalerilor Pisicii”, în care un bărbat cu bustul gol și capul ras intra într-o cușcă pe o platformă de lemn, unde trebuia să omoare o pisică fără să-și folosească mâinile, ci doar dinții.

Michelangelo avea un loc rezervat în sufragerie. Cele mai bune produse din Toscana fuseseră aduse la palat pentru ospăț: 800 de butoaie cu vin, 500 de kilograme de făină, carne, vânat, marțipan. Urmări și datina de nuntă prin care un copil fu așezat în poala Contessinei împreună cu un florin de aur în pantof pentru a aduce fertilitate și bogăție. Apoi, după ospățul de nuntă, când musafirii se îndreptară spre sala de bal, pe care Granacci o decorase astfel încât să semene cu vechiul Bagdad, Michelangelo părăsi palatul și merse prin piețele orașului, unde Piero așezase mese încărcate cu mâncare și vin pentru întreaga Florența. Dar oamenii păreau posaci.

Nu se întoarse la palat, unde urmau încă două zile de petreceri și festivități până ce Contessina avea să fie condusă la Palatul Ridolfi. În loc de asta, o luă agale spre Settignano în toiul nopții, își întinse o pătură veche sub

arcadele lui Topolino și, cu mâinile sub cap, privi stelele până când soarele răsări de sub dealuri, luminând acoperișul casei Buonarroti de peste vale.

8

Căsătoria Contessinei se dovedi a fi un punct de cotitură, atât pentru Michelangelo, cât și pentru Florența. Fusese martor la nemulțumirea oamenilor în prima noapte a festivităților, când a auzit murmurul general contra lui Piero. Nu mai era nevoie de predicile tăioase pe care Savonarola le rostea împotriva lui. Călugărul se întorsese în oraș cu mai multă putere ca niciodată în ordinul lui dominican, cerând ca Piero să fie judecat de Signorie pentru încălcarea legilor legate de cheltuieli.

Nedumerit de forța furiei populare, Michelangelo merse să-l viziteze pe starețul Bichiellini.

— Au fost căsătoriile celorlalte fete din familia de Medici mai puțin somptuoase?, îl întrebă el.

— Nu neapărat. Dar cu Lorenzo, oamenii Florenței simțeau că acesta împarte cu ei. Cu Piero, au simțit că le dă de pomană. Asta a făcut ca vinul de nuntă să li se pară acru.

Încheierea festivităților legate de nunta Contessinei a fost pentru verii Medici semnalul începerii campaniei lor politice împotriva lui Piero. În câteva zile, orașul era scufundat în cel mai nou scandal: la o petrecere care avusese loc cu o noapte înainte, Piero și vărul său Lorenzo se certaseră din cauza unei femei. Piero l-a pocnit peste ureche pe Lorenzo. Era prima dată când un Medici lovea un alt Medici. Își traseră amândoi cuțitele și cineva ar fi murit dacă nu ar fi intervenit prietenii. Când Michelangelo se duse la masa de prânz, văzu că și mai mulți prieteni vechi lipseau. Râsul lui Piero și cel al camarazilor lui aveau o notă stridentă.

Granacci veni în grădină la apus pentru a-i spune că

cineva care văzuse statuia lui Hercule în curtea Palatului Strozzi îl așteaptă acolo, dorind să îi vorbească despre o comandă. Michelangelo își ascunse cu greu uimirea când văzu că noii patroni erau verii Lorenzo și Giovanni de Medici.

Îi mai întâlnise de multe ori la palat, pe când trăia Lorenzo, căci îl iubeau pe acesta ca pe un tată, și Magnificul le dăduse cele mai înalte posturi diplomatice, trimițându-i chiar și în Franța cu unsprezece ani înainte, pentru a-l felicita pe Carol al VIII-lea la încoronarea sa.

Piero îi tratase întotdeauna cu dispreț, ca pe o ramură neînsemnată a familiei.

Cei doi veri stăteau de o parte și de alta a statuii lui Hercule. Lorenzo, care era cu doisprezece ani mai în vârstă decât Michelangelo, avea o față cu trăsături regulate, foarte expresivă, chiar dacă pielea îi era ciupită de vărsat. Era un bărbat voinic, cu gâtul, umerii și pieptul puternice. Trăia ca un mare conte în palatul familiei din Piazza San Marco, având vile pe panta de la Fiesole și la Castello. Chiar și acum, Botticelli trăia din comisionul său pentru ilustrarea „Divinei Comedii” a lui Dante. El însuși era un poet și un dramaturg respectat. Giovanni, fratele mai tânăr, care avea douăzeci și șapte de ani, era numit „Frumosul” de către florentini.

Îl salutară călduros, îi laudară statuia, apoi trecură la subiect. Lorenzo era cel care vorbea.

— Michelangelo, am văzut cele două piese de marmură pe care le-ai sculptat pentru unchiul nostru Lorenzo, și-am spus întotdeauna, fratele meu și cu mine, că ne-ar plăcea dacă ai lucra și pentru noi ceva într-o bună zi.

Michelangelo rămase tăcut. Fratele mai tânăr continuă.

— Ne-am dorit dintotdeauna un Sfânt Ioan tânăr. În marmură albă. Doar e patronul casei noastre. Te-ar interesa această temă?

Michelangelo își tot schimba poziția de pe un picior pe altul, privind afară pe poarta principală a Palatului Strozzi

spre lumina intensă de pe Via Tornabuoni. Avea nevoie de muncă, nu doar din cauza banilor pe care i-ar fi primit, ci pentru că începuse să nu-și mai găsească locul. Așa ar fi avut din nou marmură în mâini.

— Suntem pregătiți să plătim un preț bun, spuse Lorenzo, în timp ce fratele lui adăugă:

— Și avem un loc în spatele grădinii noastre care ar fi potrivit pentru un atelier. Ce zici?

— E întotdeauna plăcut să știi că cineva are nevoie de tine. Aș putea să mă mai gândesc la ofertă?

— Bineînțeles, răspuse Lorenzo. Nu vrem să te grăbim. Fă-ne plăcerea de a cina cu noi duminică.

Michelangelo se întoarse acasă în tăcere, cu capul plecat. Granacci nu îi spuse nimic, nici nu-i dădu vreo sugestie până se despărțiră la colțul dintre Via dei Bentaccordi și Via deiranguillara.

— Mi s-a spus să te aduc. Te-am adus. Asta nu înseamnă că după mine ar trebui neapărat să accepți comanda.

— Mulțumesc, Granacci. Înțeleg.

Familia lui nu fu atât de înțelegătoare.

— Bineînțeles că vei primi comanda!, îi ordonă Lodovico, dându-și deoparte părul din ochi. De data asta poți să stabilești tu prețul, din moment ce ei au venit la tine.

— Dar de ce au venit la mine?, insistă Michelangelo.

— Pentru că vor un Sfânt Ioan, răspuse scurt mătușa Cassandra.

— Dar de ce tocmai acum, când își înființează un partid de opoziție împotriva lui Piero? De ce nu m-au întrebat oricând altă dată în ultimii doi ani?

— Ce te interesează asta pe tine?, îi replică unchiul Francesco. Cine e atât de neghiob încât să caute o comandă de sculptură „la dinți”?

— Dar există ceva adevăr, unchiule Francesco. Starețul Bichiellini spune că scopul verilor este de a-l alunga pe Piero din Florența. Cred că vor să îi dea o altă lovitură lui Piero.

— Și tu ești lovitura?

Fața Lucreziei era nedumerită.

— Una mică, madre mia.

Zâmbetul lui Michelangelo împlânzi urâțenia nasului său turtit.

— Hai să lăsăm politica la o parte și să ne întoarcem la afaceri, porunci Lodovico. Oare sunt vremurile atât de bune pentru familia Buonarroti, încât tu să-ți poți permite să refuzi o comandă?

— Nu tată, dar nu pot să fiu neloial față de Lorenzo.

— Morții nu au nevoie de loialitate.

— Ba da. La fel de mult ca și cei vii. Tocmai ți-am dat suta de florini pe care am primit-o pentru Hercule.

Verii îi rezervară un loc de onoare la cina lor sărbătorească de duminică, și vorbiră despre orice, în afară de Piero și de Sfântul Ioan. Când, după cină, Michelangelo se bâlbâi că aprecia oferta lor, dar nu putea accepta pe moment, Lorenzo îi răspunse liniștit:

— Nu ne grăbim. Oferta e valabilă oricum.

Nu avea un loc adevărat în palat. Nu avea niciun scop și nu era de folos nimănui decât lui Giuliano, care avea nevoie de afecțiune. Își făcea de lucru pentru a-și justifica prezența: aranja colecțiile de desene ale lui Lorenzo, adăugând achiziția ocazională a unui medalion antic sau o piatră prețioasă cioplită a lui Piero la locul potrivit în dulapuri. Lodovico îi spuse că nu-și putea permite să fie orgolios. Dar câteodată natura unui om nu-i dădea alegerea de a hotărî dacă își putea permite o trăsătură de caracter cu care de altfel se născuse.

Și Piero era nefericit, stând la masă palid, rece, întrebându-și puținii prieteni rămași:

— De ce nu pot convinge Signoria să vadă lucrurile în felul meu? De ce mă chinui atât cu toate, când viața tatălui meu a fost atât de ușoară?

Michelangelo, la rândul lui, îi puse aceeași întrebare starețului Bichiellini, care era îmbrăcat în sutana lui neagră,

cu gulerul proaspăt și curat al cămășii albe abia vizibil la gât. Ochii îi fulgerară cu mânie.

— Cei patru strămoși Medici ai lui Piero considerau actul guvernării ca fiind arta guvernării. Iubeau mai întâi Florența, apoi pe ei înșiși. Piero...

Michelangelo fu surprins de tonul aspru din vocea starețului.

— Nu v-am mai văzut mâhnit, părinte.

— ...Piero nu vrea să asculte de sfaturi. Un om slab la cârmă și un preot flămând de putere, care vrea să îl înlocuiască... acestea sunt zile triste pentru Florența, fiul meu.

— Am auzit unele predici apocaliptice ale lui Savonarola despre viitorul potop. Jumătate dintre oamenii din oraș cred că ziua Judecății de Apoi o să vină cu următoarea ploaie. Cu ce scop terorizează astfel Florența?

Starețul își dădu jos ochelarii.

— Vrea să devină papă. Dar ambițiile lui nu se termină acolo: are în plan să cucerească Orientul Apropiat, apoi pe cel îndepărtat.

Michelangelo întrebă în glumă:

— Dumneavoastră nu aveți nicio dorință să îi convertiți pe necredincioși?

Starețul rămase tăcut o clipă.

— Dacă mi-ar plăcea să văd o lume în întregime catolică? Doar dacă lumea își dorește să fie convertită. Dar cu siguranță nu de un tiran care ar incendia umanitatea și ar distruge mintea lumii pentru a-i salva sufletul. Niciun creștin adevărat nu ar face asta.

La palat găsi un mesaj urgent din partea tatălui său, care îl chema acasă. Lodovico îl conduse în dormitorul băieților, ridică un morman de haine de pe cufărul lui Giovansimone și scoase o grămadă de bijuterii, catarama de aur și argint, medalioane.

— Ce înseamnă asta?, îl întrebă el pe Michelangelo. Oare, Giovansimone tâlhărește casele oamenilor noaptea?

— Nu chiar așa, tată. Giovansimone este căpitan în Armata Băieților a lui Savonarola. Aceștia confiscă bijuteriile femeilor care le poartă pe stradă, încălcând astfel ordinul călugărului. Savonarola a interzis expunerea bijuteriilor în public. Băieții bat la uși, câte douăzeci sau treizeci, dacă aud că o familie încalcă legile privind cheltuielile, și îi dezbracă. Dacă întâmpină rezistență, îi bat pe oameni cu pietre.

— Dar are voie Giovansimone să păstreze aceste lucruri? Probabil că valorează sute de florini.

— Ar trebui să le ducă pe toate la San Marco. Așa fac cei mai mulți dintre băieți. Dar Giovansimone a transformat vechea lui gașcă de bătauși în ceea ce Savonarola numește „îngerii lui cu cămăși albe”. Consiliul nu are nicio putere, nu poate să-i oprească.

Lionardo își alege acest moment pentru a-l chema pe Michelangelo la San Marco ca să-i arate școala de pictori, sculptori și decoratori de manuscrise pe care Fra Savonarola o înființase în chiliile mănăstirii.

— Vezi, Michelangelo, Savonarola nu se împotrivește artei, ci doar artei obscene. Asta este șansa ta de a ni te alătura și de a deveni sculptor pentru ordinul nostru. N-o să duci niciodată lipsă de marmură sau de comenzi.

— Și ce-o să sculpez?

— Ce contează, atât timp cât o să muncești?

— Cine-mi va spune ce să sculpez?

— Fra Savonarola.

— Și dacă eu nu vreau să sculpez ce vrea el?

— Vei fi călugăr, deci nu vei pune întrebări. Nu vei avea dorințe personale...

Michelangelo se întoarce la atelierul lui din *casinoul* abandonat. Măcar aici putea să deseneze din memorie imaginile anatomice ale lucrurilor pe care le învățase în lunile de disecție. Arse hârtiile îngrămădite, pline de mâzgălituri, deși nu era necesar din moment ce nimeni nu mai venea în grădină, decât Giuliano, acum în vârstă de

cincisprezece ani, care îl vizita câteodată, cu cărțile la subțioară, pentru a studia în liniște la vechea masă a lui Torrigiani de pe verandă. Cei doi se întorceau împreună la palat prin amurgul verii, care se cernea ca o pudră gri peste oraș, saturând albastrul calm și auriul deschis al clădirilor de piatră.

9

Dată cu venirea toamnei, Florența se trezi implicată într-o dispută internațională care putea duce la distrugerea orașului-stat. Toate acestea se întâmplau, după cum înțelese Michelangelo, pentru că regele Carol al VIII-lea al Franței formase prima armată permanentă de la legiunile lui Cezar încoace, constând în aproximativ douăzeci de mii de bărbați instruiți și înarmați. Acum aducea această armată peste Alpi, în Italia, pentru a pretinde Regatul Neapolelui ca moștenire. În timpul vieții lui Lorenzo, Carol al VIII-lea se arătase a fi prea prieten cu familia de Medici pentru a amenința cu un marș prin Toscana. Dacă ar fi făcut asta, aliații lui Lorenzo, orașele-state Milano, Veneția, Genova, Padova, Ferrara s-ar fi aliat pentru a-l ține departe. Dar Piero își pierduse acești aliați. Ducele de Milano trimisese ambasadori la Carol, pentru a-l invita în Italia. Verii Medici, care fuseseră la Versailles pentru încoronarea lui, îl asigurară pe rege că Florența aștepta intrarea lui triumfală.

Constrâns de legăturile pe care familia Orsini (adică rudele mamei și ale soției sale) le avea cu Regatul Neapole, Piero îi refuză lui Carol dreptul de trecere. Și totuși, în lunile care au urmat, Piero nu făcu nimic pentru a aduna soldați sau arme ca să-l oprească pe regele Franței, dacă acesta se hotăra să invadeze. Cetățenii Florenței, care ar fi luptat pentru Lorenzo, erau gata de a-l primi pe regele Franței pentru că asta ar fi ajutat la alungarea lui Piero. Și Savonarola îl invită pe Carol să intre în Florența. Pe la

mijlocul lui septembrie, Carol al VIII-lea își trecuse armata peste Alpi, fusese primit de ducele din Milano și jefuise orașul Rapallo. Această veste făcu Florența să clocotească. Toate afacerile curente au fost suspendate și totuși, când Carol își trimise din nou ambasadorii pentru a cere drept de trecere, Piero îl refuză fără un răspuns clar. Regele Franței jură să invadeze Toscana și să cucerească orașul.

Michelangelo avea acum un vecin nou la palat. Piero îl adusese pe fratele Alfonsinei, Paolo Orsini, ca să conducă o sută de mercenari... pentru a opri armata lui Carol de douăzeci de mii. De multe ori, Michelangelo jurase să fugă de la palat și să meargă la Veneția, așa cum îi sugerase și Lorenzo. Dar era loial acestuia, Contessinei, lui Giuliano și chiar cardinalului Giovanni, și nu avea niciun fel de sentiment pentru Piero, care îi dăduse o casă, un loc de muncă și un salariu. Dar nu se putea hotărî să se alăture dezertorilor.

Cei trei ani petrecuți de el sub protecția lui Lorenzo la grădină și la palat au fost ani de entuziasm, de creștere, de învățare, de deprindere cu uneltele, fiecare zi fusese de neprețuit, valora cât un an întreg. Și acum, pentru cea mai mare parte a celor doi ani și jumătate de la moartea lui Lorenzo, dezvoltarea lui se oprise. Era un desenator mai bun, da, mulțumită starețului Bichiellini și lunilor de disecție, dar se simțea mai puțin viu, mai puțin informat, mai puțin creativ decât fusese în timpul pregătirii lui sub Bertoldo, Il Magnifico, Pico, Poliziano, Landino, Ficino, Benivieni. De multă vreme se afla în partea de jos a cercului. Cum să facă să urce în partea de sus din nou? Cum să se ridice deasupra tumultului, a temerilor, a paraliziei Florenței, să-și pună din nou mintea și mâinile la treabă, să lucreze din nou ca sculptor? Cum să facă asta, cum, când chiar și Poliziano mersese la Savonarola pentru iertare, cerșind cu ultimele cuvinte să fie primit în ordinul dominican pentru a putea fi înmormântat în interiorul Bisericii San Marco?

Granacci nu putea să îi dea niciun sfat. Bugiardini îi spuse simplu:

— Dacă mergi în Veneția, merg și eu cu tine.

Când Jacopo auzi că Michelangelo se gândea la o călătorie, îl căută și îi spuse:

— Am vrut dintotdeauna să văd Veneția. Dar pe florinii altuia. Ia-mă și pe mine. O să te protejez de tâlharii de pe drumuri...

— Spunându-le glume? Jacopo se strâmbă și zise:

— Râsul e ca o armă. Ce spui?

— De acord, Jacopo. Când plec spre Veneția, o să te iau cu mine.

Pe 21 septembrie, într-un ultim efort de a-l izgoni pe Piero, Fra Savonarola ținu o predică fulminantă în Dom. Florentinii se îngheșuiră în catedrală. Călugărul nu avusese niciodată o așa putere și vocea lui fu mai tăioasă ca niciodată. Părul florentinilor se făcuse măciucă și începură să se tânguie, în timp ce Savonarola prezicea distrugerea Florenței și a tuturor celor care trăiau în oraș.

— Acum, pământul era stricat în ochii lui Dumnezeu și plin de violență. Și Dumnezeu văzu pământul și, iată, era stricat. Căci toată carnea se stricase pe pământ. Luați aminte, o să aduc potop pe pământ, pentru a distruge toată carnea ce trăiește sub cer. Tot ce este pe pământ va muri...

Cea mai mică șoaptă a călugărului ajungea până în cele mai îndepărtate colțuri ale catedralei. Fiecare piatră era ca un zid din care vorbele lui ricoșau. Michelangelo, stând chiar în fața ușii, se simțea închis din toate părțile de o mare de sunete, care îl copleșeau. Se întoarse pe stradă, înconjurat de o mulțime de oameni pe jumătate morți de frică, muți, cu ochii sticloși.

Doar starețul Bichiellini era calm.

— Dar, Michelangelo, aceasta e vrăjitorie. Din cea mai întunecată epocă a omului. Dumnezeu însuși le-a promis lui Noe și fiilor lui, în Geneză 9:9-11, că nu va mai fi niciodată un al doilea potop: „Acesta este legământul pe care îl fac

cu voi și cu copiii voștri... Nicio creatură nu o să mai fie vreodată distrusă de apa unui potop. Niciun potop nu va mai distruge lumea”. Acum spune-mi, ce drept are Savonarola de a rescrie Biblia? Într-o zi, Florența o să afle că și-a bătut joc de ea... Vocea moale a starețului alungă vraja lui Savonarola.

— Atunci o să puteți să îl primiți în Santo Spirito, pentru a-l salva de mulțime, sugeră Michelangelo.

Starețul zâmbi obosit.

— Ji-l poți închipui pe Savonarola făgăduind că va tăcea? Mai degrabă s-ar lăsa ars pe rug.

Lucrurile se complicau cu fiecare zi: Veneția se declară neutră, Roma refuză să furnizeze trupe. Carol atacă cetățile de frontieră ale Toscanei, câteva dintre ele căzură, muncitorii din cariera de la Pietrasanta se luptară cât putură. Dar nu mai erau decât câteva zile până armata Franței urma să intre în Florența.

Populația era cuprinsă când de isterie, când de un sentiment de ușurare. Locuitorii erau pe străzi, chemați în Piața Signoriei de clopotul mare din turn, pentru a auzi veștile.

Urma oare ca orașul să fie prădat și republica răsturnată? Urma oare ca bogăția, arta, comerțul, siguranța, prosperitatea să fie înghițite de un monarh invadator cu o armată puternică, după ce Florența trăise în pace cu restul lumii de atât timp, încât nu mai avusese nevoie de armată, arme, nu mai avea voința de a lupta?

Începuse oare al doilea potop?

Într-o dimineață, Michelangelo se trezi și găsi palatul abandonat. Piero, Orsini și servitorii lor fugiseră pentru a negocia cu Carol. Alfonsina plecase împreună cu copiii ei și cu Giuliano să se ascundă într-o vilă de pe deal. În afară de câțiva servitori bătrâni, Michelangelo era singur. Minunatul palat părea înfiorător în liniștea lui goală. Corpul lui Lorenzo murise la Careggi, dar acum spiritul acestui mare bărbat, reprezentat de minunata lui bibliotecă și de operele de artă,

părea să moară și el. În timp ce mergea pe holurile pline de ecouri și privea prin camerele goale, ceva precum mirosul înfiorător al morții părea să le pătrundă. El trebuia să îl cunoască, pentru că devenise un expert în camera mortuară de la Santo Spirito.

Haosul continuă. Piero se înclină în fața lui Carol și îi oferă cuceritorului fortărețele de pe coastă, Pisa și Leghorn, și două sute de mii de florini dacă urma „să-și continue drumul pe țarm și să evite Florența”. Enervat de această capitulare umilitoare, consiliul orașului sună clopotul din vârful Signoriei, adună oamenii și îl condamnă pe Piero pentru „lașitate, prostie, incapacitate, predare”.

O delegație, incluzându-l pe Fra Savonarola, fu trimisă la Carol. Membrii ei îl ignorară pe Piero. Acesta se reîntoarse la Florența pentru a-și proclama drepturile. Orașul îl primi cu o furie sălbatică. El ceru să fie ascultat. Mulțimea îi strigă: „Pleacă! Nu mai deranja Signoria!” Piero le întoarse spatele disprețuitor. Mulțimea din piață îl fluierară copios, ba, câțiva băieți aruncară cu pietre spre el. Piero își scoase sabia. Mulțimea îl fugări pe străzi. Piero dispăru în palat și opri pentru un moment puhoiul de urmăritori, punându-i pe servitori să împartă vin și prăjituri.

Apoi, un curier veni pe străzi strigând:

— Signoria i-a expulzat pe Medici! Pe viață! S-a pus un preț de patru mii de florini pe capul lui Piero. Jos cu Piero!

Intrând în palat, Michelangelo află că Piero scăpase prin grădina din spate și că fugise însoțit de banda de mercenari a lui Orsini prin Porta San Gallo. Cardinalul Giovanni, cu fața lui grasă, roșie de transpirație din pricina vrafului de manuscrise pe care le căra, însoțit de doi servitori încărcăți cu cărți rare, mergea prin grădină spre poarta din spate, ca să-și scape pielea. Fața lui îngrijorată se luminează când îl văzu pe Michelangelo.

— Buonarroti, am salvat câteva dintre manuscrisele rare ale tatei, cele la care ținea cel mai mult.

Locuitorii Florenței erau pe urmele lui.

Mulțimea intră în curte. „Familia de Medici a fost alungată!” – „Totul din palat e al nostru!” Răsculații năvăliră în pivnițele de vin, deschiseră cepurile, și, când nu puteau scoate dopurile, spărgeau sticlele de ziduri. Sute de sticle și damigene treceau din mână-n mână și de la gură la gură, erau băute cu lăcomie, cu vinul curgând atât de mult încât inundă pivnița. Apoi, năvălitorii se repeziră pe scări, împingându-i pe cei care voiau să coboare în pivniță, năpustindu-se să jefuiască palatul.

Michelangelo stătea de pază în fața lui David al lui Donatello. Mulțimea încă intra pe poarta principală, înghesuindu-se în curte, multe fețe pe care le văzuse zilnic pe străzi și în piețe, oameni liniștiți, aprinși dintr-odată, puși pe distrugere, cu furia sălbatică a hoardei. Ce anume declanșase această reacție? Oamenii erau ațâțați de sentimentul că deveniseră stăpâni pe averea familiei de Medici.

Michelangelo fu izbit puternic de David și simți un cucui ridicându-i-se pe cap. Statuia „Judit și Holofern”, a lui Donatello, care era prin apropiere, fu ridicată cu tot cu bază și dusă afară pe poarta din grădină în strigătele de aprobare ale mulțimii. Tot ce era prea mare pentru a fi cărat, portrete romane și busturi de marmură, erau sparte cu lovituri de topoare și ciomege.

Michelangelo se lipi de zid și alergă sus pe scări, fugi spre *studiolo* și, închizând ușa în spatele lui, căută încuietoarea. Nu era niciuna. Privi manuscrisele neprețuite, cutiile cu camee, mici basoreliefuri de marmură, manuscrise antice bogat decorate. Era o cameră confortabilă, aglomerată, menită mai mult rare, amulete, bijuterii sculptate, monede vechi, basoreliefurile grecești de deasupra ușii, reliefurile de marmură și bronz ale lui Donatello, mesele pictate de Giotto cu „Mărturia lui Christos” sau „Sfântul Ieronim” a lui Van Eyck. Ce putea face pentru a le proteja?

Ochii îi căzură pe liftul pentru masă. Deschise ușa, trase

de funii și când platforma ajunsese la nivelul lui începu să o încarce cu tablouri mici, măsuțe emailate sau cu mozaicuri, cupe de jasp, sardonix și ametist, o mică statuie a lui Platon, un ceas de cristal montat pe argint, vase de sticlă de Ghirlandaio, manuscrise, inele, broșe. Vârî în sân vechiul faun fără dinți pe care îl copiasese pentru prima lui sculptură. Apoi trase de funia cealaltă, trimise cutia jos și închise ușa. Mulțimea dezlănțuită ajunsese la *studiolo* în acel moment și începu să prade camera precum un nor de lăcuste. Michelangelo se luptă să ajungă la propriul apartament, unde aruncă modelele lui Bertoldo și câteva bronzuri sub pat.

De-acum nu mai putea fi de folos. Sute de răzvrățiți măturau palatul și camerele mari, furând farfuriile familiei din sufragerie, spărgând vasele și sticlăria, luptându-se și strigând de bucurie la văzul colecțiilor de medalii de aur și de argint ale Medicilor, luând din camera lui Piero cupele și trofeele, aruncând sticlele pe jumătate golite de vin în „Hercule și leu” a lui Poliamolo. În camera lui Lorenzo privi neajutorat, în timp ce mulțimea apucă cele patru vase de jasp cu numele lui Il Magnifico inscripționate pe ele, scoase afară mesele pictate de Masaccio și Veneziano, tăie picturile din ramele lor, smulse sculpturile de pe postamentele lor, trântind scaunele și mesele care erau prea mari pentru a fi mutate, distrugând cuferele. În bibliotecă, zeci de manuscrise și cărți rare fură smulse de pe rafturi și călcate în picioare.

Se răzbunau oare florentinii pe Piero? Dar aceste colecții minunate nu erau ale lui Piero. Urmărind bărbații care smulgeau cu brutalitate draperiile de catifea și tăiau tapiseriile de mătase, dădu din cap disperat.

„Cine poate înțelege ce gândește mulțimea asta dezlănțuită?”

Îl recunosc pe unul dintre apropiații familiei de Medici, pe vărul său Bernardo Rucellai, soțul Nanninei de Medici, stând în fața lui „Pallas îmblânzind centaurul” a lui

Botticelli, în anticamera de lângă salon. Acesta striga:

— Sunteți cetățenii Florenței! De ce vă distrugeți propriile comori? Opriți-vă, vă implor.

Lui Michelangelo îi părea o figură eroică, cu ochii arzând și brațele întinse pentru a proteja pânza. Apoi, Rucellai fu doborât. Michelangelo se luptă să ajungă la victima întinsă pe jos, îl ridică pe bărbat în brațe și îl duse sângerând într-o cămară mică alăturată. Se gândi ironic: „Acesta e cel mai intim contact pe care l-am avut cu rudele din partea mamei”.

Palatul era un talmeș-balmeș. Aflați în biroul lui Lorenzo, după ce au sfâșiat hărțile și tapiseriile de pe pereți, câțiva hamali solizi au reușit să spargă casa de bani. Din ea ieși o ploaie de douăzeci de mii de florini; bucuria mulțimii atinse apogeul. Oamenii se călcau în picioare, se luptau unii cu ceilalți pentru monedele de aur.

Michelangelo se îndreptă spre scara din spate și ieși prin grădină, apoi prin aleile lateralnice spre Palatul Ridolfi. Ceru unui slujitor o pană și hârtie și scrisse Contessinei o notă scurtă: Când totul se va liniști... trimite pe cineva la tatăl tău în *studiolo*... am încărcat liftul cât am putut. Se semnează M.B.

Se opri de două ori în drum spre casă: la Bugiardini și la Jacopo, lăsându-le vorbă să se întâlnească la Porta San Gallo la miezul nopții. Când orașul adormi în sfârșit, trecu în liniște pe lângă casă spre grajdurile familiei de Medici. Doi dintre îngrijitorii rămăseseră cu caii, ținându-i liniștiți în timpul nebuniei din jurul lor. Știa că Michelangelo avea dreptul să ia cai oricând ar fi dorit. L-au ajutat să pună șaua pe trei. Călări unul dintre ei și îi conduse pe ceilalți doi.

Nu era nicio pază la poartă. Bugiardini aștepta deja, tăindu-și liniștit unghiile cu un cuțit în întuneric. Jacopo ajunsese și el, la puțin timp. Porniră spre Veneția.

Până în după-amiaza celei de-a doua zile traversară Apeninii și ajunseră printr-o trecătoare la Bologna, înconjurată de un zid de cărămizi portocalii, cu turlele și cu cele peste două sute de turnuri înclinate și mai mult decât cel din Pisa, străpungând cerul senin al provinciei Emilia. Intrară în oraș dinspre râu, prin gunoaiele rămase de la piața de legume care era măturată de un stol de femei bătrâne îmbrăcate în negru, cu mături făcute din crengi de copac. Cerură îndrumări uneia dintre babe și se îndreptară spre Piazza Comunale.

Străzile înguste și întortocheate, acoperite de al doilea etaj al caselor, ieșit mai în afară, erau sufocante.

Fiecare familie bologneză își construise un turn de protecție contra vecinilor, un obicei florentin pe care Cosimo îl abolise, obligându-i pe florentini să își „rețeze” turnurile la înălțimea acoperișurilor.

Străzile mai largi și piețele erau delimitate de arcade de cărămidă portocalie pentru a proteja oamenii de zăpadă, de ploaie și de căldura intensă a verii, astfel încât un bolognez putea traversa în orice direcție orașul, fără să fie expus intemperiiilor.

Ajunseră în piața principală cu maiestuoasa ei Biserică San Petronio într-un capăt și Palatul Comunal ocupând complet celălalt capăt. Când au descălecat au fost imediat înconjurați de poliția bologneză.

— Sunteți străini în Bologna?

— Florentini, răspunse Michelangelo.

— Arătați degetele mari, vă rog.

— Degetele mari? Ce treabă e asta cu degetele mari?

— Pentru a vedea pecetea cu ceară roșie.

— Nu avem ceară roșie.

— Atunci trebuie să veniți cu noi. Sunteți arestați. Fură conduși în biroul vamal, o serie de încăperi ascunse sub porticuri, unde ofițerul de serviciu le explică faptul că fiecare străin ce venea în Bologna trebuia să se înregistreze și să îi fie marcat degetul mare când trecea prin cele

șaisprezece porți ale orașului.

— Cum am fi putut să știm?, întrebă Michelangelo. N-am mai fost pe-aici niciodată.

— Necunoașterea legii nu e o scuză. Sunteți amendați cu cincizeci de lire bologneze.

— Cincizeci de lire... Nu avem atâția bani.

— Foarte rău. Cincizeci de zile în închisoare.

Michelangelo se holbă fără să-i vină să creadă la Bugiardini și la Jacopo. Înainte ca vreunul dintre ei să-și revină din șoc, cineva interveni.

— Domnule ofițer, pot vorbi cu cel mai tânăr dintre ei?

— Cu siguranță, Excelență.

Bărbatul i se adresă lui Michelangelo.

— Nu te numești cumva Buonarroti?

— Ba da, domnule.

Bolognezul se întoarce spre ofițerul vamal.

— Acest tânăr provine dintr-o familie florentină nobilă. Tatăl lui e responsabil pentru o parte din vămile lor, așa cum ești dumneata aici. Nu crezi oare că cele două orașe surori ar putea face schimb de ospitalitate între familiile importante?

Flatat, ofițerul răspunde:

— Cu siguranță, Excelență.

— Garantez eu pentru purtarea lor.

Înapoi în soarele timid din piață, Michelangelo își privi binefăcătorul. Avea o față lată, plăcută și calmă. Deși era puțin cărunt pe la tâmpile, nu părea să aibă mai mult de 45 de ani; avea pielea netedă și îmbujorată a unui tânăr, cu dinți mici și albi perfecți, și gura mică, nasul ușor acvilin și bărbia puternică. Sprâncenele îi veneau doar până la jumătatea arcadelor de la rădăcina nasului, apoi se ridicau în sus întrebător. Purta o haină de lână moale, cu guler încrețit.

— Sunteți foarte amabil, iar eu un neghiob: vă aduceți aminte de figura mea ștearsă, în timp ce eu, deși țin minte că ne-am mai întâlnit...

— Am stat alături la una dintre mesele lui Lorenzo de Medici, îi explică bărbatul.

— Desigur! Sunteți Signor Aldovrandi. Ați fost podestà la Florența. Dumneavoastră mi-ați vorbit despre opera unui mare sculptor de aici, din Bologna.

— Jacopo della Quercia. Acum voi avea ocazia să ți-o arăt. Nu ai vrea ca tu și prietenii tăi să mă însoțiți la cină?

— Plăcerea e de partea noastră, rânji Jacopo. N-am mai mâncat nimic de când am văzut Domul ultima oară.

— Atunci ați venit în orașul potrivit, răspuse Aldovrandi. Bologna este cunoscută drept La Grassa. Aici se mănâncă mai bine decât oriunde altundeva în Europa.

Au părăsit piața, mergând spre nord, cu Biserica San Pietro în dreapta lor și seminarul legat de ea la stânga, apoi au luat-o pe Via Galliera.

Palatul Aldovrandi era la numărul 8, pe partea stângă a străzii, o clădire din cărămidă, bine proporționată, înalta de trei etaje. O ușă în ogivă era încadrată de o friză de teracotă cu blazonul familiei, iar ferestrele erau arcuite și despărțite de coloane de marmură.

Bugiardini și Jacopo se îngrijiră de cai, în timp ce Aldovrandi îl duse pe Michelangelo în biblioteca lui cu lambriuri de lemn, de care era foarte mândru.

— Lorenzo de Medici m-a ajutat să adun aceste volume. Avea o copie din „Stanze per la Giostra” a lui Poliziano, cu dedicația autorului. Michelangelo luă în mână manuscrisul legat în piele.

— Știți, Messer Aldovrandi, că Poliziano a murit acum câteva săptămâni.

— Vestea mi-a frânt inima. Să dispară o minte atât de mare! Și Pico la fel, e pe patul de moarte. Ce tristă va fi lumea fără ei.

— Pico?

Michelangelo simți un nod în gât.

— Nu știam. Dar Pico este tânăr...

— Treizeci și unu de ani. Moartea lui Lorenzo a fost

sfârșitul unei epoci. Nimic nu va mai fi vreodată la fel.

Michelangelo ținu poemul în mână și începu să citească cu voce tare; i se părea că aude vocile celor patru platonicieni, instruindu-l. Aldovrandi îi spuse cu respect:

— Citești frumos, tânărul meu prieten. Dicția ta e clară și ai un fel de a formula frazele...

— Am avut profesori buni.

— Îți place să citești cu voce tare? Îi am pe toți marii poeți: Dante, Petrarca, Pliniu, Ovidiu.

— Nu m-am gândit dacă îmi place sau nu.

— Spune-mi, Michelangelo, ce te aduce în Bologna?

Aldovrandi știa deja despre soarta lui Piero, căci grupul pribegilor din familia de Medici trecuse prin Bologna cu o zi înainte. Michelangelo îi spuse că era în drum spre Veneția.

— Cum se face că voi trei nu aveți cincizeci de lire bologneze, și totuși călătoriți atât de departe?

— Bugiardini și Jacopo nu au niciun sfanț. Eu plătesc toate cheltuielile.

Aldovrandi zâmbi.

— Păi, și mie mi-ar plăcea să văd lumea dacă achiți tu cheltuielile.

— Sperăm să găsim de muncă în Veneția.

— Atunci de ce nu rămâneți în Bologna? Îl puteți studia pe Della Quercia. Poate găsim și o comandă de sculptură pentru tine.

Ochii lui Michelangelo străluciră.

— Voi vorbi cu însoțitorii mei după cină.

Ciocnirea cu poliția bologneză fusese suficientă pentru a le tăia pofta de aventură lui Jacopo și Bugiardini. Și nici nu erau interesați de sculptura lui Della Quercia. Ei se hotărâră să se întoarcă la Florența. Michelangelo le dădu bani de călătorie și le ceru să ducă și calul lui la grajdul familiei de Medici. Apoi îi spuse lui Aldovrandi că el va rămâne în Bologna și își va căuta o locuință.

— De neconceput!, îi răspunse Aldovrandi. Un prieten și un protejat al lui Lorenzo de Medici nu poate locui într-un

han. Un florentin educat de cei patru platonicieni este un dar rar pentru noi. Vei fi musafirul nostru.

Se trezi cu soarele portocaliu bolognez invadându-i camera, luminând tapiseria din spatele lui și grinzile colorate ale tavanului. Găsi un prosop de pânză într-o ladă pictată de la piciorul patului, apoi se spălă în vasul de argint de pe dulapul de lângă fereastră, cu picioarele goale încălzite de covorul persan. Fusese invitat într-o casă veselă. Auzea răsunând voci și râsete în acea aripă a palatului în care locuiau cei șase fii ai lui Aldovrandi.

Signora Aldovrandi, soția de-a doua a gazdei, era o femeie frumoasă și plăcută, care îi iubea la fel pe toți cei șase băieți, și îl primi pe Michelangelo la fel de călduros ca și cum el ar fi fost al șaptelea fiu. Stăpânul casei, Gianfrancesco, aparținea unei ramuri a familiei Aldovrandi care se despărțise de vechiul palat familial, se dedicase comerțului și schimbului de bani și prosperase atât de mult, că Gianfrancesco, care absolvise Universitatea ca notar și fusese un bancher abil în tinerețe, era acum liber să își dedice timpul artelor. Iubitor entuziast al poeziei, el era de asemenea un versificator abil în vulgata. Se ridicase rapid în viața politică a orașului-stat: senator, gonfaloniere al justiției, membru al celor Șaisprezece Reformatori ai Statului Liber care guvernau Bologna, apropiat al familiei conducătoare Bentivoglio.

— Unul dintre regretele vieții mele este că nu pot scrie în greacă și latină, îi spuse lui Michelangelo, în timp ce mâncau o prăjitură și beau apă caldă aromată, stând la capătul unei mese de nuc cu patruzeci de locuri, cu stema încrustată în mijloc. Citesc în aceste limbi, bineînțeles, dar în tinerețe am petrecut prea mult timp numărând bani, în loc să număr picioare de vers.

Era un colecționar înfocat. Îl conduse pe Michelangelo prin palat, pentru a-i arăta diptice pictate, mese sculptate din lemn, vase de aur și argint, monede, capete din teracotă, fildeșuri, bronzuri și mici mar muri sculptate.

— Dar nicio operă de artă importantă autohtonă, după cum vezi, îi explică el mâhnit. Pentru mine e un mister, de ce Florența, și nu Bologna? Suntem un oraș la fel de bogat, oamenii noștri sunt la fel de viguroși și curajoși. Avem o istorie distinsă în muzică și științe, dar nu am putut crea niciodată un mare sculptor sau pictor. De ce?

— Cu tot respectul, de ce orașul dumneavoastră e poreclit „Bologna Grasa”?

— Pentru că suntem gurmanzi și vestiți din vremea lui Petrarca pentru plăcerile cărnii. Ne-am declarat un oraș al simțurilor.

— Asta să fie cauza?

— Adică atunci când toate nevoile sunt satisfăcute, nu mai există nevoia de artă? Totuși și Florența e bogată și trăiește bine...

— Doar de Medici, Strozzi, câteva familii. Toscanii sunt uscățivi din natură. Și mănâncă puțin. Nu ne face plăcere să cheltuim. Nu-mi amintesc să fi venit vreodată o altă familie la noi la masă sau noi să mâncăm la prieteni. Nu-mi amintesc ca vreun Buonarroti să fi dat sau să fi primit daruri vreodată. Ne place să câștigăm banii, dar nu să îi cheltuim.

— Iar noi, bolognezii, credem că banii sunt făcuți pentru a fi cheltuiți. Tot geniul nostru s-a îndreptat spre rafinarea plăcerilor. Știai că am creat un amore bologneze? Și că femeile noastre nu vor să poarte ținute italiene, ci doar franțuzești? Că trebuie să folosească mai mult materiale diferite pentru o singură rochie? Că avem niște cârnați atât de speciali, încât păzim rețeta ca și cum ar fi un secret de stat?

La prânz toate cele patruzeci de locuri din jurul mesei erau ocupate: frații și nepoții lui Aldovrandi, profesori de la Universitatea din Bologna, familii domnitoare din Ferrara și Ravenna aflate în vizită, prinți ai bisericii, membri ai celor Șaisprezece. Aldovrandi era o gazdă încântătoare, dar spre deosebire de Lorenzo, el nu făcea niciun efort de a-și

împrieteni musafirii între ei, de a face afaceri sau de a îndeplini alt scop decât de a se bucura de pește, cârnați, cărnuri, vinuri, povești și camaraderie.

După riposto, Aldovrandi îl invită pe Michelangelo la un tur al orașului.

Merseră pe sub arcade, unde magazinele expuneau cele mai delicioase mâncăruri din Italia: brânzeturi excelente, cea mai albă pâine, cele mai rare vinuri, șirul măcelarilor din Borgo Galliera expunând mai multă carne decât văzuse Michelangelo în Florența într-un an. Apoi piața de pește, cu exemplarele de apă dulce din văile mlăștinoase din Ferrara: moruni, sturioni, nisetri.

Sutele de prăvălii de vânat vindeau roadele vânătorii din ziua trecută: căprioare, prepelițe, iepuri, fazani, și în fiecare băcănie a orașului era vestitul lor salame. Michelangelo trecea peste tot pe lângă studenți de la Universitate, care învățau în mici cafenele sub porticurile portocalii, jucând zaruri sau cărți peste foile cu lecțiile lor.

— Un singur lucru nu am observat, Messer Aldovrandi. Nu am văzut nicio sculptură din piatră.

— Pentru că nu avem cariere de piatră. O ecuație simplă, nu? Dar am adus întotdeauna cei mai buni sculptori în marmură care au fost dispuși să vină: Nicola Pisano, Andreea din Fiesole, de lângă voi, Della Quercia din Siena, Dell'Arca din Bari. Propria noastră sculptură e din teracotă.

De-abia când au ajuns la Santa Maria della Vita, Aldovrandi i-a arătat „Plângerea lângă Christos mort” a lui Dell'Arca, și Michelangelo a devenit entuziasmat. Acest grup mare lucrat din teracotă era melodramatic și profund tulburător, căci Dell'Arca își surprinsese personajele exprimând agonie și jale profundă.

Câteva momente mai târziu ajunseră lângă un tânăr care făcea busturi de teracotă ce urmau să fie amplasate deasupra capitelurilor de la Palazzo Amorini, pe Via Santo Stefano. Era bine legat, cu umeri și bicepsi enormi, dar cu un cap în formă de ou, care era mai îngust la vârf decât la

bază. Pielea lui era bronzată în exact aceeași nuanță ca și cărămida bologneză. Aldovrandi îl strigă Vincenzo.

— Acesta este prietenul meu Buonarroți, spuse el, cel mai bun sculptor tânăr din Florența.

— A, atunci e bine că ne cunoaștem, răspuse Vincenzo, căci eu sunt cel mai bun sculptor tânăr al Bologniei. Eu sunt urmașul lui Dell'Arca. Eu voi termina marele mormânt Pisano din San Domenico.

— Ai primit comanda?, întrebă Aldovrandi tăios.

— Nu încă, Excelență, dar trebuie să o primesc. Doar sunt bolognez. Sunt sculptor. Ce-ar putea fi mai firesc?

Se întoarse spre Michelangelo:

— Dacă ai nevoie de ajutor în Bologna, îți arăt eu totul.

În timp ce se îndepărtau, Aldovrandi spuse:

— Auzi, urmașul lui Dell'Arca! Este urmașul bunicului și tatălui său, care sunt cei mai buni cărămidari din Bologna. Să rămână la meseria lui.

Se îndreptară spre Biserica San Domenico, construită în 1218 de călugării dominicani. Interiorul avea trei nave, mai împodobite decât majoritatea bisericilor florentine, cu un sarcofag al Sfântului Dominic de Nicola Pisano, spre care Aldovrandi îl și conduse. Îi arată sculpturile de marmură ce fuseseră realizate în 1267, și apoi munca ce fusese continuată de Niccolo dell'Arca.

— Dell'Arca a murit acum opt luni. Mai sunt trei personaje care trebuie sculptate: un înger aici pe dreapta, Sfântul Petronius ținând macheta orașului Bologna și Sfântul Proculus. Acestea sunt sculpturile pe care spunea Vincenzo că o să le facă el.

Michelangelo îl privi țintă pe Aldovrandi. Acesta nu mai adăugă nimic, ci pur și simplu îl conduse afară din biserică, spre Piazza Maggiore pentru a vedea opera lui Jacopo della Quercia, deasupra arcadei principale de la San Petronio. Rămase în urmă, lăsându-l pe Michelangelo să înainteze singur. Michelangelo stătea țintuit, cu respirația tăiată de uimire și încântare. Aldovrandi înainta.

— Știi că și Della Quercia se înscrișese la concursul pentru ușile Baptisteriului din Florența? În 1400? Dar Ghilberti l-a bătut. Aceste cinci scene de pe fiecare parte a suporturilor laterale și celelalte cinci de deasupra sunt răspunsul lui la această înfrângere. Aici, în Bologna, considerăm că sunt la fel de bune ca ale lui Ghilberti.

Michelangelo stătea în fața panourilor de piatră, uluit. Aceasta era cea mai frumoasă sculptură pe care o văzuse vreodată.

— Poate la fel de bună, poate mai bună, în orice caz diferită, răspunse el. Della Quercia era un inovator la fel de mare ca Ghilberti. Uite cât de vii par aceste figuri umane, cum pulsează de vitalitate interioară. Ridicându-și și coborându-și mâinile arată spre primul, apoi spre un alt panou, exclamând: Acel chip al lui Dumnezeu. Ale lui Adam și Eva. Ale lui Cain și Abel. Al lui Noe beat. A alungării din Paradis. Câtă forță și adâncime în creație. Sunt uimit.

Se întoarse spre prietenul său și adăugă răgușit:

— Signor Aldovrandi, acesta e modelul de figură umană pe care visez să o sculpez.

11

Descoperi la Bologna încă o pasiune, una la care nici nu visase. Mergea peste tot cu Aldovrandi: la palatele fraților acestuia pentru prânzul familial, la prieteni pentru cine intime. Bolognezii erau oameni primitivi prin natura lor, bucuroși de oaspeți. La o cină dată de Marco Aldovrandi, nepotul gazdei sale, o întâlni pe Clarisa Saffi, la vila lui Marco, unde aceasta avea rolul gazdei. Nu mai era prezentă nicio altă femeie, erau doar prietenii lui Marco.

Era suplă, cu părul auriu, pieptănat spre spate după moda vremii. O figură mlădioasă și delicată care se mișca aproape cu senzualitate, cu fiecare mișcare a mâinii, umărului sau piciorului la fel de armonioasă ca o muzică și la fel de plăcută. Părea să fie una dintre acele creaturi rare

care sunt făcute pentru iubire. Schițându-i figura în minte, descoperi o unitate, o blândețe unduitoare a gesturilor, a vocii, a mișcării.

Frumusețea gâtului, a umerilor și a pieptului îl duse cu gândul la pasiunea lui Botticelli pentru nudul perfect, nu pentru dragoste, ci pentru pictură. Clarisa avea mult din drăgălășenia Simonettei, dar fără inocența tristă pe care i-o atribuiseră Botticelli.

Nu se asemăna cu nicio femeie pe care o văzuse vreodată. Era conștient de ea nu doar privind-o, dar prin fiecare por al corpului. Simpla ei prezență în sufrageria lui Marco, înainte de a se mișca sau de a vorbi, îi înfierbânta sângele în vene, îi îndrepta spatele și umerii și îi răscolea simțurile. Jacopo ar fi strigat după ea pe treptele Domului „Ce bine-ar arăta în pat!”, dar Clarisa, după cum i se părea lui, era mai mult de-atât. Ea era iubirea în cea mai perfectă formă femeiască.

Zâmbetul primitiv al Clarisei era ca o îmbrățișare pentru el. Ei îi plăceau toți bărbații, avea o afinitate naturală pentru ei. Mișcărilor ei aveau o grație captivantă care îi încânta ochii. Cozile lungi ale părului de un aur lucios păreau să fie luminate de soarele fierbinte italian, chiar și în acea cameră răcoroasă, și îl încălzeau. Chiar dacă simțea o tobă bătându-i în urechi, auzea muzica moale a vocii ei care îl făcea să fie și mai conștient.

Era amanta lui Marco de trei ani, de când o descoperise măturând cizmăria tatălui ei. Fiind primul care i-a apreciat frumusețea, el a instalat-o în această vilă retrasă, a învățat-o cum să poarte rochii și bijuterii scumpe și i-a adus un profesor care să o învețe să scrie și să citească.

După cină, în timp ce vechii prieteni erau implicați într-o discuție despre politică, Michelangelo și Clarisa se aflau singuri în mica încăpere franțuzească pentru muzică. În ciuda afirmației lui că nu avea niciun interes pentru formele feminine, că nu găsea nimic demn de sculptat în ele, nu-și putea lua ochii de pe corsetul Clarisei, îmbrăcată într-o

țesătură fină de aur împletit, care reușea minunea torturante de a părea să îi expună sânii și să îi acopere în același timp. Cu cât se uita mai mult, cu atât vedea mai puțin, căci era față în față cu o capodoperă a artei croitorului, creată pentru a provoca și intriga, fără a descoperi nimic decât sugestia a doi porumbei albi.

Clarisa era amuzată de stângăcia lui.

— Ești artist, Buonarroti?

Trebuie să faci un efort ca să îi întâlnească privirea, căci și ochii îi erau delicați și rotunjiți, când ascunzând, când dezvăluind.

— Sunt sculptor.

— Ai putea să mă sculptezi și pe mine în marmură?

— Tu ești deja sculptată perfect, scăpă el.

Obrajii ei subțiri și catifelati se îmbujorară.

Râseră împreună, înclinându-se puțin unul spre celălalt. Marco o educase bine, căci vorbea cu modulări plăcute. Michelangelo îi observă de asemenea simțul observației rapid și intuitiv.

— O să te mai văd?, întrebă el.

— Când o să te mai aducă Signor Aldovrandi.

— Altfel nu?

Buzele ei formară un zâmbet.

— Adică vrei să pozez pentru tine?

— Nu. Da. Nu știu. Nu știu ce vorbesc, cu atât mai puțin ce gândesc.

Ea râse din toată inima. Mișcărilor îi strângeau plasa deasupra pieptului și el se trezi din nou urmărind acele rotunjimi frumoase luând o formă distinctă sub corsetul de aur. Își spuse în gând: „Asta e o nebunie! Ce se întâmplă cu mine?”

Prietenul lui, Aldovrandi, îi văzu dorința din ochi. Îl bătă pe umăr și îi spuse:

— Ei bine, Michelangelo, văd că ai prea multă judecată pentru a te implica în discuțiile noastre politice. Hai să ascultăm niște muzică. Știai că suntem unul dintre marile

centre muzicale ale Europei?

Pe drum spre casă, în timp ce călăreau unul lângă celălalt pe străzile portocalii adormite, Aldovrandi întrebă:

— Ți-a plăcut Clarisa?

Michelangelo văzu că poate fi sincer și răspuse:

— Îmi face carnea să se înfioare. Până în adâncuri.

— Frumusețile noastre bologneze pot avea efectul ăsta. Ca să te mai răcorești puțin, poți să ghicești cât e de scumpă?

— Am văzut că rochiile și bijuteriile ei sunt costisitoare.

— Doar începutul: are un mic palat minunat cu servitori, grajduri...

— Cred că e suficient!, spuse Michelangelo, cu un zâmbet trist. Dar n-am mai văzut niciodată o femeie ca ea. De-ar fi vreodată să sculpez o Venus...

— Să n-o faci! Nepotul meu e iute de mânie și are cea mai rapidă floretă din Bologna.

Noaptea aceea se chinui teribil. Când realizează că se răsucea în pat într-un efort de a-și îngropa fața între sânii Clarissei, își dădu seama ce se întâmpla cu el, dar nu era capabil de a se opri din strânsul pernelor moi, la fel cum nu se putuse opri din privitul plasei de aur.

Ziua următoare trecu pe lângă ea pe Via Drapperie, strada de pânzetură și draperii; era însoțită de o femeie în vârstă. Purta un mănunchi de flori în păr și se mișca pe stradă cu aceeași magie ușoară sub rochia ei de mătase, cu o curea de aur încrustată cu pietre prețioase, cu o pelerină de lână peste umeri. Se înclină, zâmbi ușor și merse mai departe, lăsându-l încremenit pe pavajul de cărămidă.

În noaptea aceea, când iarăși nu putu să doarmă, coborî în biblioteca lui Aldovrandi, aprinse o lampă, luă pana gazdei sale, și după mai multe tentative eșuate, scrise:

RÂD FLORILE GHIRLANDEI PE-NTRECUTE...

Râd florile ghirlandei pe-ntrecute

*În părul auriu, și-ncununându-l,
Își despletesc vioi spre frunte rândul,
Ca fiecare prima s-o sărute!...*

*Ce fericite-s rochiile mute,
Ce, toată ziua pieptul ei strângându-l,
Se tot întind înspre grumaz, cu gândul
Să-l mângâie cu una dintre cute!*

*Dar cea mai fericită dintre toate
E panglica din aur înțesată,
Ce ține sânii, reliefuri scoate...*

*Parc-ar șopti centura ei curată:
„Eu mijlocul de-a pururi îl voi strânge...”
Ah brațul, brațul meu ce l-ar mai frânge!⁶⁹*

Probabil nu acesta era genul de sonet pentru care Benivieni îl pregătise ore întregi. Totuși scrisul îl „răcorise”, așa cum se exprimase Aldovrandi. Se întoarse în patul lui și adormi.

Câteva duminici mai târziu, Aldovrandi îl invită la o seară în vila Clarissei, unde un grup din apropiații lui Marco se adunară pentru jocul lor preferat, tarocchino di Bologna, care se juca cu șaizeci de cărți mari.

Michelangelo nu cunoștea asemenea jocuri, și nici nu avea bani pe care să îi joace.

După ce Clarisa se asigură că prietenii lui Marco aveau destulă mâncare și băutură se așeză împreună cu Michelangelo în fața focului de bușteni dintr-un salon lateral, decorat cu o friză frumoasă din teracotă. O urmărea în lumina focului, cu trăsăturile ei atât de fragile și totuși dezvăluind atâta pasiune.

— E plăcut să pot vorbi cu cineva de vârsta mea,

⁶⁹ Michelangelo – „Sonete”, traducere de CD. Zeletin, Editura pentru Literatură Universală, 1964.

mărturisi Clarisa. Toți prietenii lui Marco sunt mai în vârstă.

— Nu ai prieteni tineri?

— Acum nu. Dar sunt fericită. Nu e ciudat, Buonarroti, că o fată poate crește în sărăcie lucie și se poate obișnui atât de ușor cu toată această eleganță?

— Nu știu, Madonna, nu faci parte din lumea mea.

— Care e lumea ta? Adică în afară de sculptură.

— Poezia, spuse el zâmbind obosit. Mi-ai răpit două nopți de somn până să-ți pot compune un sonet.

— Mi-ai scris un sonet? Era uimită. Este primul. Aș putea să îl ascult?

El se înroși.

— Nu cred. Dar o să îți aduc o copie odată. Să îl poți citi în intimitate.

— De ce te rușinezi? E plăcut să fii dorită. Eu accept asta ca pe un compliment.

Michelangelo își plecă ochii. Cum putea oare să îi mărturisească ei că jocul acesta era la fel de nou pentru el ca și cel de tarocchino? Cum putea să recunoască focul care îi pârzolea măruntaiele?

Își ridică brusc ochii și văzu că ea îl privea. Îi citise sentimentele, își puse mâna în a lui, îi privi fața turtită. Miracolul se destrămasese.

— Ce ți-a căzut pe nas, Michelangelo?

— O șuncă.

— De pe cârligul măcelarului? Ai uitat să te ferești?

— Așa cum oamenii de pe Vezuviu au uitat să fugă din fața lavei și i-a acoperit înainte ca ei să înțeleagă ce se petrece.

— Ai fost vreodată îndrăgostit?

— ...într-un fel.

— Întotdeauna e într-un fel.

— Dragostea nu e niciodată întreagă?

— Din câte știu eu, nu. Este politică, precum căsătoria lui Violante Bentivoglio cu Pandolfo Malatesta din Rimini, la care prietenul tău Aldovrandi a condus festivitățile nupțiale.

Sau pentru a turna copii, ca să aibă cine să frece podelele, sau de dragul perlelor și palatelor... ca în situația mea...

— Și ce simțim noi unul pentru celălalt cum se numește? Corpul ei se mișcă sub rochie, făcând mătasea să tremure.

Piciorul ei încălțat cu un pantof scump îi atinse ușor pulpa. Michelangelo simți că ia foc.

— Noi suntem doi tineri. De ce nu ne-am dori unul pe celălalt?

Noaptea aceea se zvârcoli din nou, trupul lui tremurând nu se mai mulțumea să își cuibărească fața între sânii ei. Acum voia să o aibă toată. Cuvintele ei îi tot sunau în întunericul camerei, în timp ce el fierbea de dorință chinuitoare.

— De ce nu ne-am dori unul pe celălalt?

Se ridică și merse în biblioteca lui Aldovrandi și începu să scrie fragmente, fraze, versuri, după cum îi veneau în cap:

*Cu alții blând, cu mine crud ca zbirii,
Sunt păcătosul vierme care-și lasă,
Murind, pe-o mână firul de mătăasă,
Trăind, în fine, clipa fericirii...*

*Signore, este poate voia firii
Să te-nfășor cu țărna ce m-apasă,
Prin moarte altul sufletul să-mi iasă,
Ca șarpele-n momentul năpârlirii.*

*Atunci, din rămășițele de brută,
O, de s-ar face pielea mea hirsută
O manie, pe pieptul tău să cadă...*

*Cu tine-aș fi în noapte și-n amiază,
Ca la pilaștri pietrele de bază,
Îmbrățișând picioare de zăpadă.⁷⁰*

⁷⁰ *Op. Cit.*, „Cu alții blând, cu mine crud ca zbirii”.

În timpul sărbătorii Crăciunului, pe când bușteanul simbolic al „bunăvoinței” ardea în șemineu și copiii săraci cântau colinde pentru a primi cadouri, când Signora Aldovrandi patrona jocul anual de „extragerea norocului” dintr-un sac, Michelangelo fu salvat din chinul său.

După ce servitorii își băură paharele și plecară, iar familia Aldovrandi, de vreo treizeci de persoane, și-au „tras” cadourile din sac, Aldovrandi se întoarse spre Michelangelo.

— Acum trebuie să îți încerci și tu norocul.

Își băgă mâna în sacul de cânepă. Nu mai rămăsese decât un pachet. După zâmbetele largi ale celor din jurul lui, era evident că toată lumea știa despre ce este vorba. Scoase pachetul. Era o copie miniaturală în teracotă a mormântului lui Dell’Arca din San Domenico. În cele trei locuri goale, de unde lipseau îngerul, Sfântul Petronius și Sfântul Proculus, se aflau caricaturi ale lui, cu nasul său spart cu tot.

— Eu... am primit comanda? Aldovrandi îi zâmbi fericit.

— Consiliul ți-a acordat-o săptămâna trecută.

După ce oaspeții au plecat, Aldovrandi și Michelangelo se retraseră în bibliotecă. Aldovrandi îi spuse că urma să trimită după marmură de Carrara după ce vor fi gata desenele, iar dimensiunile vor fi stabilite. Michelangelo era sigur că gazda lui nu numai că îi asigurase această comandă, pentru care urma să primească treizeci de ducați de aur, dar urma de asemenea să plătească și marmura, și transportul acesteia peste Apenini în care trase de boi. Inima îi era prea plină pentru a ști cum să îi mulțumească. Deschise mecanic o carte a lui Dante și o răsfoi. Luă o peniță și pe partea de sus, pe margini și pe partea de jos a paginii schiță rapid scene din Florența: Domul și Baptisteriul, Palazzo della Signoria și Ponte Vecchio peste Arno, o Florența de piatră în pântecul zidurilor ei.

— Cu permisiunea dumneavoastră, voi ilustra o pagină

din Dante în fiecare zi.

Aldovrandi stătea lângă el, studiind schița hașurată, cu ochii sculptorilor.

Michelangelo merse împreună cu Aldovrandi în atelierul lui Dell'Arca din spatele Bisericii San Petronio; acesta se găsea într-o curte ce dădea spre camera în care se țineau veșmintele preoților, acoperită parțial de un portic. Atelierul era asemănător cu acela din curtea Domului, în care lucrase la statuia lui Hercule, dar era puțin mai mic.

Aici nu mai intrase nimeni de la moartea bruscă a lui Dell'Arca, adică de zece luni.

Pe masa lui de lucru se aflau dălțile și ciocanele maestrului, ceara uscată și improvizațiile de lut, miniaturi, mape cu schițe pentru figurile rămase de terminat la mormânt, mucuri de cărbune, adică toate urmele unui bărbat întrerupt în mijlocul vieții și al muncii.

Frigul de ianuarie era specific regiunii Emilia, dar două căldări cu jar păstrau aerul cald din șopronul fără un perete. După două luni în care copiase în bisericile din Bologna și desenase după Della Quercia, era foarte nerăbdător să se întoarcă la muncă: la modelatul în lut, la pornirea forjei și pregătirea uneltelor, la așezarea marmurii pe blocurile de lemn și se gândea deja la munca de îndepărtare a colțurilor și începerea căutării figurilor din bloc. Trecuse o jumătate de an de când îl terminase pe Hercule.

Munca de doar câteva zile, ghemuit deasupra mesei de desen, cu o bonetă grea de lână acoperindu-i capul și urechile, când o formă uriașă apăru în spatele lui. Ridică privirea și îl văzu pe Vincenzo, sculptorul în teracotă. Fața lui era vânăată de frig, iar ochii îi scânteiau de furie:

— Buonarroti, ai luat comanda pe care o voiam eu. Michelangelo rămase tăcut un moment, apoi murmură:

— Îmi pare rău.

— Ba nu-ți pare. Ești un străin. Eu sunt bolognez. Ne iei pâinea nouă, sculptorilor locali.

Michelangelo răspunse împăciuitor:

— Înțeleg. Și eu am pierdut o muncă în favoarea unor argintari anul trecut.

— E bine că înțelegi. Du-te la Consiliu și spune-le că te-ai hotărât să refuzi. Atunci or să-mi dea mie comanda.

— Dar, Vincenzo, dacă nu ți-au dat-o de când a murit Dell'Arca...

Vincenzo făcu un gest larg de lehamite cu brațul său puternic, de cărămidar.

— Ai furat comanda cu ajutorul lui Aldovrandi. Nimeni nu știa că ești sculptor.

Lui Michelangelo îi era milă de uriașul din fața lui, bolnav de ciudă.

— O să vorbesc cu Messer Aldovrandi.

— Ai face bine. Sau o să-ți pară rău că ai venit în Bologna.

Când Michelangelo îi povesti lui Aldovrandi despre întâlnire, acesta răspunse:

— E adevărat că e bolognez. L-a urmărit pe Dell'Arca lucrând. Știe ce le place oamenilor noștri. Are doar un singur defect: nu poate sculpta marmura. Ar trebui să rămână la făcutul de cărămizi bologneze dacă vrea să își facă un nume.

— Să-l rog să fie ajutorul meu?

— Ai nevoie de unul?

— Vreau să fiu diplomat.

— Mai bine fii sculptor! Uită-ți!

— N-o să te las să mă uiți niciodată, spuse Vincenzo ziua următoare, când Michelangelo îi spuse că nu putea face nimic pentru a-l ajuta.

Michelangelo privi mâinile osoase enorme ale lui Vincenzo, de două ori mai mari decât ale lui. Vincenzo era de-o seamă cu el, avea aproape nouăsprezece ani, dar era probabil de două ori mai greu și cu un cap mai înalt. Se gândi la Torrigiani, și văzu pumnul puternic al acestuia venind spre el și lovindu-l, își aminti gustul sângelui și simți

osul strivit. Se simți neputincios.

— Care-i problema, Buonarroti? Nu arăți prea bine. Ți-e teamă că o să-ți fac viața mizerabilă?

— Ai făcut-o deja.

Dar nu atât de mizerabilă încât să-l facă să renunțe la ocazia de a sculpta trei blocuri frumoase de marmură albă de Carrara. Dacă acesta era prețul...

12

Nu scria acasă familiei și nici nu primea scrisori din partea lor, dar odată pe săptămână asociați de afaceri ai lui Aldovrandi plecau spre Florența. Duceau pentru familia Buonarroti vești despre Michelangelo și aduceau vești despre ei.

O săptămână după fuga lui Michelangelo, Carol al VIII-lea intră în oraș cu lancea îndreptată înainte, semn că era cuceritor, chiar dacă nici măcar o spadă nu ieșise din teacă. Fu primit pe străzile decorate cu tapiserii, și coviltire, și lămpi de ulei. Ponte Vecchio fusese decorat de sărbătoare. Signoria îl primi binevoitoare în Dom pentru rugăciuni. I se oferii Palatul Medici drept cartier general. Dar când se ajunsese la încheierea tratatului de pace, Carol se purtă trufaș, îi amenință că îl cheamă înapoi pe Piero și le ceru o răscumpărare împărătească, în stradă se ajunsese la lupte, cu soldați francezi și florentini atacându-se unii pe ceilalți, iar florentinii se pregătiră să își închidă orașul și să îi dea afară pe francezi. Carol deveni mai rezonabil, se mulțumi cu o sută douăzeci de mii de florini, cu dreptul de a păstra două fortărețe în Florența până la terminarea războiului său cu Neapole, și plecă împreună cu armata lui din Florența. Orașul era mândru de a fi ținut piept conducătorului unei armate de douăzeci de mii de soldați înarmați și de a fi răspuns la amenințarea „Vom sufla în trâmbița războiului!” cu „Și noi o să tragem clopotele!”

Și totuși, mașinăria orașului-stat nu mai mergea.

Condusă atât timp de familia de Medici, structura guvernamentală nu funcționa fără o putere executivă. Foștii consilieri fuseseră ai familiei conducătoare care își formară un *modus vivendi* din a lucra împreună.

Acum, orașul era sfâșiat între facțiuni. Un grup dorea instalarea unei forme de guvernământ venețiene. Un altul voia un Consiliu al Poporului care să facă legile și să aleagă magistrații, un al doilea consiliu, mai mic, de bărbați cu experiență care să stabilească politica internă și internațională. Guidantonio Vespucci, purtătorul de cuvânt al nobililor înstăriți, numi aceste măsuri „periculos de democratice” și se lupta pentru a menține puterea în câteva mâini.

Pe la mijlocul lui decembrie se auzi la Bologna că Savonarola se implicase în criză cu o serie de predici, în care susținea structura democratică propusă. Musafirii din palatul lui Aldovrandi comentau ideea preotului în legătură cu aceste consilii alese: doar proprietarii de terenuri erau impozitați, fiecare florentin urma să dețină un vot și toți cetățenii în vârstă de peste douăzeci și nouă de ani, care își plăteau taxele, puteau fi aleși în Consiliul Suprem. Până la sfârșitul șirului de predici, Vespucci și nobilii lui au fost învinși și a fost adoptat planul lui Savonarola. Din Bologna se vedea clar că Savonarola devenise conducătorul religios și conducătorul politic al Florenței. Victoria sa asupra lui Il Magnifico era completă.

Odată cu sosirea noului an, Piero del Medici se întoarce la Bologna pentru a-și stabili aici cartierul general. Venind acasă de la atelierul său, Michelangelo zări un grup de mercenari ai lui Piero în stradă, în fața palatului lui Aldovrandi. Piero și Giuliano erau înăuntru. Chiar dacă, atunci când stabilise pacea cu Florența, Carol insistase ca prețul pus pe capetele lui Piero și Giuliano să fie anulat, toate posesiunile familiei de Medici fuseseră confiscate și Piero exilat la două sute de mile de granița toscană.

Când se întâlnește la intrarea în sufragerie, Michelangelo

exclamă:

— Excelență, ce plăcere să vă revăd! Deși aș fi preferat ca asta să se întâmple în Palatul Medici.

— O să revenim acasă destul de curând, bombăni Piero. Signoria m-a dat afară cu forța. Îmi adun o armată și atunci o să-i alung eu pe ei.

Giuliano, care crescuse acum la fel de înalt ca Michelangelo, îl salută formal pe acesta, dar când Piero o conduse pe Signora Aldovrandi pentru prânz, cei doi tineri se îmbrățișară.

Nu era prea multă bună dispoziție la masa de obicei veselă a lui Aldovrandi, căci Piero începu imediat să își expună planul de a recuceri Florența. Ceea ce cerea erau bani suficienți, mercenari plătiți, arme, cai. Piero îi ceru lui Aldovrandi ca să contribuie cu două mii de florini la campania sa.

— Excelență, sunteți sigur că asta e cea mai bună metodă?, întrebă respectuos Aldovrandi. Când bunicul dumneavoastră Cosimo a fost exilat, a așteptat până când orașul și-a dat seama că are nevoie de el și l-a chemat înapoi. Așteptați și Domnia Voastră, Excelență.

— Eu nu sunt așa iertător precum bunicul meu. Florența mă vrea înapoi acum. Doar Savonarola și verii mei au complotat împotriva mea.

Se întoarse acum spre Michelangelo.

— Tu vei face parte ca inginer din armata mea, vei ajuta la crearea zidului de fortificație, după cucerirea orașului.

Michelangelo stătea cu capul plecat.

— Veți porni un război împotriva Florenței, Excelență?, murmură el după un moment.

— Așa voi face. Imediat ce am destulă putere pentru a-i dărâma zidurile.

— Dar dacă orașul va fi bombardat, ar putea fi distrus...

— Și ce dacă? Florența e doar o adunătură de pietre. Dacă le dărâmăm, le putem construi la loc.

— Dar arta...

— Ce-i cu arta? Putem să înlocuim toate picturile și marmura într-un an. Și va fi o Florența condusă de mine.

Nimeni nu se mai atinse de mâncare. Aldovrandi se întoarse către Piero.

— În numele prietenului meu Il Magnifico, trebuie să vă refuz. Bani pe care îi vreți sunt ai dumneavoastră, dar nu dacă îi veți folosi pentru război. Lorenzo ar fi fost primul care v-ar fi oprit, dacă ar fi trăit.

Piero se întoarse spre Michelangelo.

— Și tu, Buonarroți?

— Și eu trebuie să vă refuz, Excelență. Vă voi sluji oricând îmi veți cere, dar nu pentru un război contra Florenței.

Piero își dădu scaunul în spate și se ridică.

— Ce oameni am moștenit de la tatăl meu! Poliziano și Pico, care au preferat să moară decât să lupte. Tu, Aldovrandi, care ai fost podestà pentru tatăl meu la Florența. Și tu, Michelangelo, care ai trăit sub acoperișul nostru timp de patru ani. Ce fel de oameni sunteți, dacă nu vreți să luptați?

leși furios afară din cameră.

Michelangelo spuse cu lacrimi în ochi:

— Iartă-mă, Giuliano.

Giuliano se ridică și el pentru a părăsi camera.

— Și eu voi refuza să particip la război. Asta nu ar face decât ca Florența să ne urască și mai mult. A rivederci, Michelangelo. O să îi scriu Contessinei că te-am întâlnit.

Michelangelo era încă nedumerit în privința îngerilor. Își aminti de primul pe care îl făcu pentru fresca lui Ghirlandaio, folosindu-l drept model pe fiul tâmplarului de la parterul casei Buonarroți. Ceilalți ucenici îl făcuseră escroc pentru că trișase la aureolă, făcând-o să se piardă în fundal.

Ce era un înger: masculin sau feminin, uman sau divin? Starețul Bichiellini îi numise o dată „ființe spirituale care îl

slujesc pe Dumnezeu”. Stânjenea lui devenea și mai pronunțată pe măsură ce desena sute de îngeri, mai ales după lunile de disecție. Acum, că avea cunoștințe despre țesuturile și funcțiile anatomiei umane, nu se putea abține să nu le folosească. Dar avea oare îngerul un șarpe de intestin de vreo nouă metri? Trebuia de asemenea să își sculpteze îngerul complet îmbrăcat, pentru a se potrivi cu cel din celălalt capăt al Arcei. Ajunse acolo unde îi prezisese Ghirlandaio: nu putea arăta decât mâinile, picioarele, poate puțin din gât. Tot restul cunoștințelor câștigate cu greu urmau să fie ascunse sub faldurile veșmintelor.

Pentru această „ființă spirituală care îl slujește pe Dumnezeu” alege un băiat contadino, venit cu familia lui de la fermă pentru liturghie, care semăna un pic cu Bugiardini, cu o față lată, carnoasă, dar cu trăsăturile tăiate în tradiția grecească. Avea brațele puternice și umerii bine dezvoltati, făcuți pentru a ține plugul în urma boilor. Acest tânăr voinic ținea în sus un candelabru pe care doar un uriaș ar fi fost în stare să-l ridice. În loc să compenseze cu aripi diafane delicate, cum știa că ar trebui, își puse sare pe rana propriei nedumeriri și crea două aripi de vultur, pe punctul de a-și lua zborul, coborând pe tot spatele băiatului. Pe acestea le sculpa din lemn pentru a le atașa modelului de lut; aripile erau atât de grele, încât l-ar fi doborât pe delicatul înger al lui Dell’Arca de pe partea cealaltă.

Îl invită pe Aldovrandi să îi viziteze atelierul. Acesta nu era deloc deranjat de vigoarea modelului.

— Noi, bolognezii, nu suntem ființe spiritualizate. Fă un înger robust.

Așa și făcu, pregătind pentru lucru cel mai mare dintre cele trei blocuri de Carrara. Se simțea din nou împlinit, cu ciocanul și dalta în mână, cu praful uscat de marmură adunându-i-se în nări și cu așchiile și pudra albă acoperindu-i părul și hainele. Când lucra piatra, era un om întreg. Acum nu mai avea nevoie de jărat, căci își crea propria căldură, mutându-și masa de lucru în curtea

deschisă când apărea soarele, pentru a simți spațiul din jurul lui.

Serile, după ce-i citea cu voce tare lui Aldovrandi și ilustra o pagină din Dante, își făcea desenele preliminare pentru Sfântul Petronius, patronul Bologniei, convertit la creștinism dintr-o nobilă familie romană, și ctitorul Bisericii San Petronio. Folosi drept modele invitații mai în vârstă de la palatul lui Aldovrandi, membri ai Consiliului celor Șaisprezece, profesori de la Universitate și judecători, schițându-le chipurile în minte în timp ce îi vedea la masă, apoi retrăgându-se în camera sa pentru a transfera liniile și formele pe hârtie, corelația dintre trăsături și expresie, care face unică fiecare ființă umană.

Nu putea face nimic original în legătură cu Sfântul Petronius. Dominicanii de la San Domenico și oficialii guvernului bolognez știau precis ce voiau: ca Sfântul Petronius să nu aibă mai puțin de șaiszeci de ani, să fie îmbrăcat în haine bogate, cu o coroană de episcop pe cap, să țină în mână o machetă de lut a orașului Bologna, cu turnurile și palatele sale ridicate mult deasupra zidurilor protectoare.

Într-o zi descoperi că în boxa alăturată avea un vecin. Era Vincenzo, al cărui tată obținuse un contract pentru fabricarea de cărămizi și țigle noi pentru o reparație a catedralei. O echipă de lucrători se instala în celelalte boxe, iar curtea răsună de zgomotul materialelor descărcate. Vincenzo îi distra pe muncitori, tachinându-l constant pe Michelangelo.

— Cărămizile noastre țin o mie de ani. Sunt mai tari decât piatra voastră florentină.

— E adevărat că faci cărămizi rezistente, Vincenzo.

— Nu mă lua de sus, spuse Vincenzo. Voi, florentinii, credeți că sunteți singurii artiști din Italia.

Michelangelo roși. Vincenzo le strigă muncitorilor:

— Uitați-vă la fața lui. Cu asta l-am prins.

Când Vincenzo sosi cu o căruță de cărămidă proaspătă

încercă să îl intimideze pe Michelangelo cu asta:

— Eu am făcut o sută de pietre rezistente ieri. Tu ce ai făcut? Mâzgăleli cu cărbunele pe hârtie?

Încurajat de râsul colegilor lui, cărămidarul continuă.

— Asta te face pe tine sculptor? De ce nu te duci acasă, de ce nu lași Bologna oamenilor ei?

— Așa o să fac, după ce îmi termin cele trei piese.

— Nimic nu poate distruge cărămida mea. Gândește-te însă ce ușor ar fi ca un mic accident să facă praf una dintre statuile tale.

Muncitorii se oprirea din lucru. În curte se făcu brusc liniște. Vincenzo, care vorbea la fel cum făcea cărămida, mișcându-și mâinile, continuă cu un zâmbet viclean:

— Cineva trece prea aproape de Arcă, și paf! Îngerul tău e făcut bucăți.

Michelangelo simți cum i se urcă sângele la cap.

— N-ai să îndrăznești!

— Nu, Buonarroti, nu eu. Sunt prea finuț pentru asta. Dar cineva mai tăntălău s-ar putea împiedica.

Hohotele muncitorilor care se apucară din nou de lucru îl puseră pe gânduri. Forțele distrugerii erau întotdeauna pe urma creației! Suferi zile și săptămâni.

Sfântul Petronius ieși cu o față tristă și brăzdată de riduri. Dar corpul lui avea o forță înnăscută. Poziționarea umerilor și a capului, puterea picioarelor în sandalele cu talpa subțire, încordarea puternică a genunchilor, a șoldurilor și umerilor sub haina bogată, brațele în care ținea cu tărie Bologna, toate transmiteau forță. Ca meseriaș, știa că făcuse o treabă bună. Dar ca artist și creator simțea că a contribuit cu puțin.

— Este foarte frumoasă, spuse Aldovrandi când văzu statuia lustruită. Nici Dell'Arca nu ar fi făcut-o mai bine.

— Dar sunt hotărât să fac ceva mai mult, spuse cu încăpățănare Michelangelo. Nu trebuie să plec din Bologna fără să sculpez ceva interesant și original.

— Foarte bine. Tu te-ai lăsat convins să faci un Sfânt

Petronius așa cum îl voiam. Eu voi convinge Bologna să te lase să-l faci pe Sfântul Proculus așa cum vrei tu.

Bologna Grasa deveni Bologna Flămânda. Nu se întorcea acasă pentru prânz. Când slujitorul lui Aldovrandi îi aducea mâncarea fierbinte, o lăsa să se răcească dacă nu considera că poate să se oprească în acel moment. Cu apropierea primăverii putea să lucreze mai mult în fiecare zi și, de cele mai multe ori, nu ajungea la palatul lui Aldovrandi decât după lăsarea întunericului, murdar, transpirat, acoperit de cărbune și așchii, gata-gata să cadă în pat extenuat. Dar servitorii lui Aldovrandi îi aduceau o cadă mare de lemn plină cu apă fierbinte și îi pregăteau haine curate. Știa că este așteptat să se alăture patronului său în bibliotecă, pentru câteva ore de conversație prietenoasă.

Pe Clarisa o vedea rar, din moment ce nu mai participa decât la puține petreceri. Dar când o vedea, fascinația și chinul îl rodeau nopți întregi, alungându-i somnul și ocupându-i mintea zile întregi, în timp ce încerca să creeze figura Sfântului Proculus și, când colo, o desena pe Clarisa goală sub mătășurile ei.

Prefera să nu o vadă, era prea dureros.

În prima zi a lunii mai, Aldovrandi i-a spus că ar fi bine să nu lucreze. Aceasta era cea mai fericită zi din an în Bologna, când era sărbătoarea iubirii, iar oamenii adunau flori sălbatice de pe câmp pentru rudele și prietenii lor, îndrăgostiții plantau copaci împodobiți cu panglici colorate sub ferestrele iubitelor lor, în timp ce prietenii îi acompaniau cu serenade.

Michelangelo îl însoți pe Aldovrandi în afara porții principale a orașului unde se construiseră o estradă, acoperită cu damasc și decorată cu flori.

Aici fu încoronată Prințesa iubirii și toată Bologna se adună pentru a o omagia.

Și Michelangelo voia să omagieze iubirea, sau ceea ce îi

făcuse sângele să fiarbă, în aerul îmbălsămat de florile primăvăratice, cu aroma a mii de muguri și parfumul femeilor bologneze, frumoase în această zi specială, îmbrăcate în mățăsuri și bijuterii. Dar nu o întâlni pe Clarisa. Îl văzu pe Marco în mijlocul familiei lui, cu două tinere fete la braț, pe care, probabil, familia i le alesese pentru căsătorie. O văzu și pe femeia mai în vârstă care o însoțea la cumpărături în oraș, îi văzu menajera și câțiva dintre ceilalți servitori la picnic pe câmp lângă platformă, unde aveau loc ceremoniile. Dar Clarisa nu era nicăieri.

Apoi își dădu seama că nu se mai află pe platformă sau în mulțimea bologneză care sărbătorea. Picioarele îl purtau grăbite pe drumul spre vila Clarissei. Nu știa ce-o să spună odată ajuns acolo. Cum o să se explice când i se va deschide poarta. Tremurând din tot corpul, pe jumătate mergea, pe jumătate alerga pe drumul de la baza dealului.

Poarta de la intrare era descuiată. Merse la ușa din față și împinse ciocănelul, lovind de câteva ori. Chiar când începuse să creadă că nu e nimeni acasă și că se purtase ca un prost, ușa se crăpă puțin. În spatele ei era Clarisa, într-un neglijeu, cu părul ei auriu lăsat liber pe spate, aproape până la genunchi, fără machiaj sau bijuterii, mirosind proaspăt a săpun. Fața ei era pentru Michelangelo mai frumoasă și întregul corp mai dorit, pentru că era fără podoabe.

Păși înăuntru. În casă nu se auzea niciun zgomot. Ea încuie ușa. Apoi se îmbrățișară pasional, cu trupurile contopite, genunchi și vintre, sâni și piept, cu gurile umede, dulci și lipite, sorbindu-se adânc, cu brațele lor pline de forța neseacă a vieții zdrobindu-se unul în celălalt într-o îmbrățișare totală ce dizolva timpul și spațiul.

Îl conduse spre dormitorul ei. Nu purta nimic sub capot. Corpul ei zvelt, sâni cu vârfurile roșii, muntele lui Venus auriu, toate așa cum le bănuise cu ochiul lui de artist, o frumusețe feminină deplină, făcută pentru dragoste.

Era ca și cum ar fi penetrat adânc marmura albă lovind

cu dalta vie și puternică prin marmura caldă și vie, cu tot corpul în spatele ciocanului greu, pătrunzând în brazde tot mai adânci prin materia vie, moale, până ce ajunse la punctul culminant exploziv, cu toată puterea lui fluidă, dragostea, pasiunea, dorința turnate în această formă ce prindea viața, iar blocul de marmură, făcut să iubească mâna sculptorului adevărat, îi răspunse, dăruindu-și căldura, materia și forma fluidă, până ce sculptorul și marmura se contopiră complet, penetrând adânc și contopindu-se până deveniră una, marmură și om o unitate organică, fiecare împlinindu-l pe celălalt în cel mai mare act de artă și iubire cunoscut omenirii.

După ziua de 1 mai, Michelangelo își termină desenele pentru un Sfânt Proculus viril, care fusese martirizat în fața porților Bologniei în 303, în plină floare a vârstei. Îl îmbrăcă într-o tunică strânsă cu o curea care nu ascundea nimic din torsul, șoldurile și picioarele goale puternice. Anatomic era corect și convingător. În timp ce își făcu modelul de lut, profită de experiența câștigată lucrând la statuia Hercule, căci putea realiza coapsele încordate, mușchii picioarelor plini de putere, torsul și picioarele unui adevărat războinic eroic, puternic, de neînving.

Apoi, fără niciun fel de rușine, își modelă propriul portret după imaginea din oglinda din dormitorul său, cu rădăcina nasului turtită, oasele obrazilor late și ochii mari, smocul de păr purtat până la jumătatea frunții, privirea sigură, hotărât să triumfe: contra dușmanilor Bologniei? Contra dușmanilor artei? Împotriva dușmanilor vieții? Oare nu era totuna?

Sculptând marmura, simțind loviturile dălții, începu să uite de Vincenzo, de figura lui portocalie cu vocea puternică. Cu ochii întredeschiși pentru a-i proteja de așchii, cu apariția formei din bloc, se simți din nou înalt de cinci metri. Vincenzo începu să se micșoreze, apoi dispăru. În final încetă să mai vină în curte.

Când soarele era prea puternic ca să poată lucra în

curtea împrejmuită, își lua cărbune și hârtie în fața bisericii, stătea pe piatra rece în fața operelor lui Della Quercia și se înviora copiind în fiecare zi un alt personaj: Dumnezeu, Noe, Adam, Eva, încercând să surprindă o parte din puterea lui Della Quercia de a exprima emoție, dramă, conflict și realitate prin figurile lui eliberate pe jumătate din piatra de Istria.

Zilele fierbinți de vară trecură pe nesimțite: trezit înainte de a se lumina și deja lucrând marmura la răsăritul soarelui, sculptând șase ore fără pauză înainte de a mânca din coșul cu pâine și salam rece tăiat felii. Noaptea, când lumina începea să ascundă suprafețele statuii, o acoperea cu o pânză umedă, o puneă înapoi în atelier și încuia bine ușa, apoi mergea spre râul Reno, lat, dar puțin adânc, apoi acasă la Aldovrandi, privind stelele răsărind pe pânza albastră a câmpiei emiliene.

Vincenzo dispăruse, la fel și Clarisa. Află dintr-o remarcă fugară a lui Aldovrandi că Marco o dusesse la cabana lui de vânătoare din Apenini pe perioada lunilor fierbinți de vară. Și familia Aldovrandi porni la vila lor de vară din munți. Pentru majoritatea lunii iulie și toată luna august, Bologna era pustie ca decimată de ciumă, cu magazinele încuiate, cu storurile trase. Rămase singur în palat cu doar doi servitori care se credeau prea bătrâni pentru a călători și își vedea gazda doar atunci când Aldovrandi venea în oraș pentru o zi, pentru a se ocupa de afaceri, cu fața bronzată de soarele montan. Cu o astfel de ocazie aduse vești tulburătoare din Florența. Sprâncenele lui scurte, întrebătoare, erau înclinate aproape vertical în timp ce exclamă:

— Fra Savonarola al vostru și-a dat arama pe față. A declarat război papei.

— Adică precum Lorenzo când Roma excomunicase Florența?

— A, nu. A fost o declarație răspicată și are caracter de represalii.

Aldovrandi citi dintr-un raport al ultimei predici din Dom a lui Savonarola: „Când vezi un cap care e sănătos, știi că și trupul e sănătos. Dar când capul e stricat, ai grijă la trup! Și atunci când capul administrației se întâmplă să fie ambițios, desfrânat și plin de vicii, fiți siguri că prăpădul e pe-aproape... Când vedeți că Dumnezeu permite conducătorului bisericii să se scalde în păcate și simonie, atunci vă spun că prăpădul oamenilor e pe-aproape...”

Michelangelo nu era atât de șocat pe cât se aștepta Aldovrandi, căci starețul Bichiellini îi spusese cu mai mult timp înainte că ținta eventuală a lui Savonarola urma să fie papa.

— Papa ce a răspuns?

— L-a chemat pe Savonarola la Roma pentru a-și explica revelațiile divine. Dar Savonarola a refuzat, declarând: „Toți cetățenii onorabili și înțelepți consideră că plecarea mea din acest loc ar fi în defavoarea oamenilor și fără de folos pentru Roma... Sunt sigur că aceste dificultăți din calea mea provin din voința lui Dumnezeu, care vrea ca eu să continui ce am început. De aceea nu e voința Domnului ca eu să plec acum din acest loc”.

Aldovrandi râse.

— E un sistem infailibil, nu crezi?

Și Michelangelo refuză să părăsească „acest loc”, atunci când Aldovrandi îi sugeră să petreacă împreună cu el o vacanță răcoroasă în munți.

— Mulțumesc, dar progrez rapid cu Sfântul Proculus. În ritmul acesta, o să termin până în toamnă.

Vara se termină, iar Bologna își ridică storurile și deveni din nou un oraș viu.

Odată cu venirea toamnei termină Sfântul Proculus.

Michelangelo și Aldovrandi stăteau în fața statuii.

Michelangelo își trecu mângâietor mâna peste suprafața netedă a pietrei. Era extenuat, dar mulțumit de rezultat. La fel era și Aldovrandi.

— Voi cere călugărilor să stabilească data dezvelirii. Poate în timpul festivităților de Crăciun?

Michelangelo rămase tăcut. Treaba sculptorului era de a sculpta și a patronului de a dezveli.

— Am putea să te sărbătorim în San Domenico.

— Munca mea e terminată și mi-e dor de Florența, șopti Michelangelo. Ați fost un prieten foarte bun.

Aldovrandi zâmbi.

— Pentru chiria de un an am primit de la tine nenumărate ore de citit poezie și o copie ilustrată a Divinei Comedii! Care Aldovrandi a făcut vreodată o afacere mai bună?

Nu putea pleca fără să-și ia rămas-bun de la Clarisa. Pentru asta avu de așteptat. Într-o bună zi, Aldovrandi îl invită la o petrecere într-o vilă retrasă pe dealuri, unde tinerii bolognezi bogați se simțeau liberi să își aducă amantele pentru chef și dansuri. Michelangelo văzu că nu avea nicio șansă pentru un moment de intimitate în bibliotecă sau în camera de muzică. Trebuia să își ia rămas-bun în mijlocul sufrageriei, înconjurat de douăzeci de cupluri și să afișeze zâmbetul glumeț, bolognez, care însemna că se schimbau vorbe de duh.

— Am așteptat să îmi iau rămas-bun, Clarisa. Mă întorc la Florența.

Sprâncenele ei se uniră un moment, dar zâmbetul ei fix nu pieri nicio clipă.

— Îmi pare rău. Era plăcut să știu că ești aici.

— Plăcut? Cum poate fi o tortură plăcută?

— Într-un fel. Când te vei întoarce?

— Nu știu. Poate niciodată.

— Toată lumea se întoarce la Bologna. Este chiar pe drumul spre oriunde.

— Atunci mă voi întoarce.

Familia era sincer fericită că se întorsese acasă și toți îl sărutară și se mirară de tuleiele bărbii lui. Lodovico era încântat de cei douăzeci și cinci de ducați pe care Michelangelo îi aduse cu el. Buonarroto părea să se fi înălțat cu vreo treizeci de centimetri. Sigismondo, care nu mai era copil, își făcea ucenicia în Breasla vinurilor. Și Giovansimone părăsise căminul, locuind pe picior mare într-o locuință de cealaltă parte a Arnului, ca unul dintre conducătorii Armatei Băieților a lui Savonarola.

— Nu mai vine acasă deloc, suspină Lodovico. Îi puneam prea multe întrebări stânjenitoare.

Granacci lucra din greu de la ivitul zorilor până-n seară la atelierul lui Ghirlandaio, în încercarea de a ține deschisă *bottega*.

Când Michelangelo vizită atelierul văzu cartoanele desenate pentru noile fresce din capela San Zanobi de către David și Benedetto Ghirlandaio, de către Mainardi, Bugiardini, Tedesco. Păreau bine făcute.

— Da, fu de acord David, dar ne lovim constant de aceeași vorbă: „Cu Domenico mort, atelierul e terminat”.

— Muncim de două ori mai mult decât înainte, suspină Mainardi, dar niciunul dintre noi nu are geniul lui Domenico. În afară de fiul lui, Ridolfo. Dar el nu are decât doisprezece ani, o să mai treacă zece ani până să preia locul tatălui său. În drum spre casă, Granacci îi spuse:

— Familia Popolano vrea să sculptezi ceva pentru ei.

— Popolano? Nu cunosc pe nimeni Popolano.

— Ba da. Vocea de obicei inexpresivă a lui Granacci era puțin tensionată. Sunt verii Lorenzo și Giovanni de Medici. Și-au schimbat numele pentru a se potrivi cu partidul poporului, și ajută acum la conducerea Florenței. Mi-au cerut să te duc la ei când te întorci.

Frații Lorenzo și Giovanni Popolano îl primiră în sufrageria plină de opere prețioase de artă din palatul lui Lorenzo. Michelangelo își muta privirea uimit de la un Botticelli la un Gozzoli, la un Donatello.

— Nu le-am furat, spuse Giovanni relaxat. Orașul le-a scos la o licitație publică. Noi le-am cumpărat.

Michelangelo se așează neinvitat. Granacci sări în apărarea verilor.

— În acest fel, picturile și sculpturile sunt în siguranță. Unele dintre cele mai bune piese au fost vândute în afara Florenței.

Michelangelo se ridică.

— M-a luat prin surprindere... m-au năvălit atât de multe amintiri.

Giovanni Popolano comandă vin dulce și prăjituri. Lorenzo îi spuse apoi că ei încă erau interesați de un Sfânt Ioan tânăr. Dacă voia să se mute la palat, pentru a-i fi mai comod, era bine-venit.

În seara aceea, pe când clopotele orașului sunau destul de tare pentru a-i aminti de zicătoarea toscană „Clopotele sună pentru a-i chema pe alții, dar ele nu merg niciodată la biserică”, traversă străzile înguste ale orașului spre Palatul Ridolfi. Se rase și își tunse părul la frizerul lui Torrigiani din Piața de paie. Se îmbăiașe și își pusese cea mai bună tunică și ciorapi albaștri de lână.

Familia Ridolfi fusese membră a partidului Bigi sau Partidul Gri, și a fost iertată de Consiliu pentru că susținuse familia de Medici, iar acum erau membri ostentativi ai Partidului Republican.

Contessina îl primi în sufragerie, încă însoțită de vechea ei doică. Era însărcinată.

— Michelangelo!

— Contessina! Come va?

— Mi-ai spus că o să am mulți fii!

Îi privi obrazii palizi, ochii aprinși, nasul care era ca al tatălui ei. Și și-o aminti pe Clarisa, o simți că e în cameră lângă Contessina, spunând „Fiecare dragoste e într-un fel”.

— Am venit să îți spun că verii tăi mi-au oferit o comandă. Nu am putut să mă alătur armatei lui Piero, dar nu vreau să am încă o lipsă de loialitate pe conștiință.

— Am auzit de interesul lor. Tu ți-ai dovedit loialitatea, Michelangelo, când ți-au făcut prima ofertă. Nu e nevoie să îți continui demonstrația. Dacă vrei să accepți, fă-o.

— Așa o să fac.

— Cât despre Piero... Deocamdată, sora mea și cu mine trăim sub protecția familiilor soților noștri. Dacă Piero atacă vreodată și orașul va fi în pericol, cine știe ce-o să se întâmple cu noi?

Principala schimbare se petrecuse cu însăși Florența. În timp ce mergea pe străzile cunoscute, simți în aer ostilitate și suspiciune. Florentinii, care trăiseră în pace unii cu ceilalți de pe vremea când Cosimo de Medici poruncise să își „rezeze” turnurile de apărare la nivelul acoperișurilor, erau acum împărțiți în trei facțiuni opuse, înjurându-se unii pe alții, învățând cum să îi recunoască după simbolurile lor. Arrabbiati sau „Turbații” erau bărbați bogați și cu experiență care îi urau atât pe Piero, cât și pe Savonarola, numindu-i pe adepții călugărului „Plângăreții” sau „îndrugătorii de rugăciuni”. Apoi îi recunosc pe Albi sau Frateschi, în tabăra cărora se afla și familia Popolano, care nici ei nu îl simpatizau pe Savonarola, dar trebuiau să îl susțină pentru că era de partea guvernului popular. Ultimul grup era cel al lui Piero del Medici, cei „Gri”, care complotau pentru întoarcerea lui Piero.

Când îl întâlnise pe Granacci în Piazza della Signoria, Michelangelo a fost șocat să vadă că „Iudit” – statuia din bronz a lui Donatello, care fusese furată din curtea familiei de Medici – și „David” – din grădina de Medici – erau așezați în grădina Signoriei.

— Ce cauți aici „Iudit”?, întrebă el.

— Ea este zeița protectoare a Florenței.

— Furată de către oraș. Și „David” la fel?

— Cuvinte aspre, prietenul meu. Sunt confiscate.

— Placa asta ce spune?

— Cetățenii au amplasat aici statuia ca avertisment pentru toți cei care ar îndrăzni să tiranizeze Florența. Iudit

cu sabia în mână reprezintă cetățenii viteji ai Florenței. Holofern, al cărui cap urmează să fie tăiat, reprezintă partidul opus.

— Atunci o să cadă multe capete în piață? Ne războim cu noi înșine?

Granacci nu îi răspunse.

Dar starețul Bichiellini îi spuse:

— Mă tem că da.

Michelangelo stătea în biroul lui, înconjurat de rafturi pline de manuscrise legate în piele, în fața mesei de lucru, încărcată cu însemnări și coli de hârtie, pentru un eseu pe care starețul îl scria. Acesta își strânse mâinile în mânecile sutanei lui augustiniene, pentru a și le încălzi.

— Am ajuns la niște reforme privind taxele și morala. Avem un guvern mai democratic, la care participă mai mulți oameni. Dar guvernul e paralizat dacă Fra Savonarola nu îi aprobă actele.

Cu excepția grupului dedicat picturii din atelierul lui Ghirlandaio, arta și artiștii dispăruseră din Florența. Rosselli se îmbolnăvisese și atelierul lui nu mai funcționa. Doi membri ai familiei Della Robbia, care moșteniseră metodele de sculptură ale lui Luca, se făcuseră preoți. Botticelli nu picta decât subiecte inspirate din predicile lui Savonarola. Lorenzo di Credi, pregătit de Verrocchio, îi restaura acum pe Fra Angelico și pe Ucello, și intrase într-o mănăstire.

— M-am gândit la tine – spuse starețul – când Savonarola a ținut o predică pentru artiști. Am câteva notițe scrise, foarte exacte, te asigur: „Căci în ce constă frumusețea? În culoare? Nu. În formă? Nu! Dumnezeu e însăși frumusețea. Tinerii artiști spun despre o femeie sau bărbat: „Iată o «Magdalenă», o «Fecioară», un «Sfânt Ioan», și apoi pictează fețele acestora în biserici, profanând astfel lucrurile sfinte. Rău faceți voi artiștii, umpleți bisericile cu lucruri deșarte...”

— Le-am auzit pe toate acestea de la fratele meu. Dar dacă Savonarola își atinge ținta...

— A făcut-o deja.

— ...atunci poate nu ar fi trebuit să mă întorc. Ce loc mai am eu aici?

— Și unde să mergi, fiul meu? Michelangelo era tăcut. Chiar așa, unde?

În ziua de Anul Nou din 1496 un grup de bărbați se adunară în fața mănăstirii din Piazza San Marco, cu torțe în mână, strigând:

— Ardeți casa asta! Ardeți San Marco! Ardeți-l pe acest călugăr nenorocit!

Michelangelo stătea liniștit lângă Palatul Popolano. Călugării din San Marco ieșiră din chilii și stăteau umăr lângă umăr în fața bisericii și mănăstirii, cu brațele unite într-o falangă puternică. Mulțimea continuă să strige injurii la adresa lui Savonarola, dar călugării își mențineau poziția. După o vreme, purtătorii de torțe începură să se împrăștie prin piață, dispărând cu focurile lor pe străzile din preajmă.

Rezemat de zidul rece, Michelangelo fu trecut de un fior rece. În minte îi apăru „ludit” a lui Donatello, cu sabia ridicată, gata să taie... capul cui? Al lui Savonarola? Al stareșului Bichiellini? Al lui Piero? Al Florenței?

Al lui?

14

Merse să îl vadă pe Beppe în curtea Domului și auzi vorbindu-se despre o bucată mică de marmură care se găsea într-o curte vecină, pe care o putea cumpăra la un preț bun. Îi dădu lui Lodovico restul de bani primiți ca avans pentru Sfântul Ioan.

Nu se putea hotărî să locuiască în faimosul „Palat Popolano”, dar își instala atelierul în grădină. Verii îl tratau ca pe un prieten, invitându-l în casă, chiar dacă era în haine de muncă, pentru a vedea o nouă piesă de artă sau vreun manuscris decorat. Acasă erau acum doar trei băieți în dormitor, dar din moment ce Buonarroto se oferi să împartă

patul cu Sigismondo, Michelangelo se putea bucura în continuare de luxul cu care se obișnuise: un pat doar pentru el. Vremea era rece și nu mânca și nu bea nimic până la prânz, așa că venea acasă cu o foame de lup, care o bucura pe Lucrezia. Chiar și Lodovico părea mulțumit de el.

Grădina Popolano era dreptunghiulară, închisă de un zid înalt, cu o verandă acoperită din trei părți, sub care lucra la căldură. Și totuși, nu putea găsi nicio bucurie, niciun impuls creator. Se tot întreba de ce. Era un subiect care îl atrăgea: Sfântul Ioan tânăr, pornind în deșert pentru a predica în sălbăticie, „purta o haină de păr de cămilă și era încins peste mijloc cu un brâu de piele, iar lăcustele și mierea sălbatică îi erau toată hrana”. Florența avea mulți Sfinți Ioan: „Sfântul Ioan botezând” de pe ușa Baptisteriului, statuia de bronz a lui Ghiberti de la Orsanmichele, marmura lui Donatello de la Campanila, fresca lui Ghirlandaio din Santa Maria Novella, „Botezul lui Christos”, pictat de Verrocchio pentru San Salvi cu ajutorul lui Leonardo da Vinci.

Pe măsură ce citea Biblia, Michelangelo își dădu seama că Ioan avea cam cincisprezece ani când a pornit spre deșert, spre Palestina, pentru a predica samaritenilor. Majoritatea reprezentărilor îl arătau drept un băiat zvelt, cu față de copil. Dar nu trebuia să fie așa. La cincisprezece ani, mulți tineri italieni erau deja bărbați. De ce nu putea Sfântul Ioan tânăr să fie o ființă robustă, sănătoasă, energică, pregătită să îndure toate încercările prin care urma să treacă? Genul de figură pe care îi făcea plăcere să o sculpteze?

Oare starea de confuzie din oraș îl storsese de entuziasm, îl făcuse să-și facă griji despre locul lui în propria casă? Poveștile care circulau includeau tot felul de temeri și zvonuri fantastice: Savonarola urma să fie conducătorul absolut al orașului. Florența, care refuzase să se alăture Ligii Orașelor-Stat Italiene, de teamă că liga îl va

reinstaura la putere pe Piero, era din nou în pericol. Veneția, Ducele Sforza din Milano, Papa Borgia din Roma, considerându-l pe Piero un bun aliat împotriva lui Savonarola, îl ajutară să adune zece mii de ducați pentru angajarea de trupe. Dar arta fusese amenințată și înainte. Artiștii lucrau tot timpul într-o lume zbuciumată. Într-adevăr, va fi oare vreodată lumea și altfel?

Sau poate dificultatea abordării Sfântului Ioan venea din întrebările tulburătoare ridicate de înțelesul evaziv al mesajului lui Ioan? De ce trimisese Dumnezeu pe cineva pentru a pregăti lumea înainte de venirea lui Iisus? Din moment ce Dumnezeu avea puterea de a da deoparte legile naturii și de a face minuni pentru a-i convinge pe sceptici, de ce trebuia arat dinainte terenul pentru el?

Mintea lui Michelangelo era una curioasă. Trebuia să știe motivele din spatele lucrurilor, principiile filosofice care le motivau. Citise povestea lui Ioan din Matei: „în vremea aceea, a venit Ioan Botezătorul și propovăduia în pustia Iudeii. El zicea: Pocăiți-vă, căci împărăția Cerurilor e aproape. Ioan acesta era cel vestit prin prorocul Isaia, când zicea: Iată glasul celui ce strigă în pustie, pregătiți calea Domnului, neteziți-i cărările”. Dar băiatul de cincisprezece ani pornit să predice nu era același cu bărbatul mai în vârstă care peste câțiva ani avea să îl boteze pe Iisus. Atunci cum era? Care era importanța lui pentru creștinătate? Povestea lui era chiar necesară? Sau era doar o împlinire a profeției Vechiului Testament, pentru că primii creștini considerau că religia lor avea mai multe șanse de supraviețuire dacă era cât mai înrădăcinată în Vechiul Testament.

Chiar dacă nu era pregătit ca teolog, era un meșteșugar bun. Petrecu săptămâni prin oraș, desenând chipul fiecărui tânăr pe care îl putea reține câteva momente. Chiar dacă nu avea de gând să creeze un Ioan masiv, acesta nu urma să aibă nimic de-a face cu Sfântul Ioan fragil și elegant de care Florența era plină. Și astfel făcu desenele, apoi lucră

blocul, sculptând un tânăr de cincisprezece ani suplu, care purta doar o pânză în jurul șalelor. Refuză să sculpteze o aureolă pentru băiat sau să îi dea să poarte crucea tradițională așa cum făcuse Donatello, din moment ce el nu credea că tânărul Ioan purtase crucea cu atât de mulți ani înainte ca aceasta să apară în viața lui Christos. În final, reuși să creeze un portret plin de viață al unui tânăr. Dar când termină de lustruit statuia, încă nu știa ce încercase să exprime prin ea.

Dar verii Medici nu erau interesați de ceea ce exprima. Erau foarte mulțumiți și au amplasat statuia într-o nișă din capătul grădinii, unde era vizibilă de la ferestrele din spate ale palatului. I-au plătit și restul banilor, spunându-i că e binevenit să folosească în continuare grădina lor drept atelier.

Dar nicio vorbă de o comandă nouă.

— Nici nu pot să îi condamn, îi spuse Michelangelo lui Granacci cu un aer melancolic. Nu e nimic prea special.

Îl cuprinse un fel de disperare.

— Am învățat să sculptez statui legate de un fundal. Dar când o să fac oare ceva extraordinar, de sine stătător? Simt că știu mai puține acum, în pragul vârstei de douăzeci și unu de ani, decât știam la șaptesprezece. Oare cum se poate așa ceva?

— Nu e posibil.

— Bertoldo mi-a spus: „Creează o operă atotcuprinzătoare!” Am lucrat șase piese în acești patru ani: „Hercule”, crucifixul de lemn, „îngerul”, „Sfântul Petronius” și „Sfântul Proculus” în Bologna, și acum acest „Sfânt Ioan”. Dar numai „Sfântul Proculus” a avut în el ceva original.

De ziua lui merse deznădăjduit în atelierul din grădina Palatului Popolano. Găsi pe masa lui un bloc de marmură albă. Peste el, Granacci scrisese: „Mai încearcă”.

Așa făcu, imediat, fără să schițeze sau să facă modele de ceară sau lut, un copil care i se plăsmuise în minte în

timp ce lucra la Sfântul Ioan: robust, viguros, păgân, sculptat în tradiția romană.

Nu se gândi niciun moment că lucrează la o piesă serioasă, era doar un exercițiu, ceva distractiv, un antidot pentru confuzia și tensiunile izvorâte din Sfântul Ioan. Și astfel, marmura se modela pe nesimțite și din bloc răsări un copil încântător de șase ani, dormind cu brațul drept sub cap, cu picioarele puțin depărtate.

Piesa nu îi luă decât câteva săptămâni să o sculpteze și să o lustruiască. Nu încercase să o facă perfectă și nici nu spera să o vândă. Întregul proiect era o glumă făcută pentru a se înveseli. Și acum, că era terminată, avea de gând să o trimită înapoi lui Granacci cu un bilet pe care să scrie: „E doar un pic mai uzată”.

Lorenzo Popolano îl făcu să se răzgândească. Când văzu piesa terminată se îmbujora de plăcere.

— Dacă ai putea să o faci să pară că a fost îngropată în pământ, o să o trimit la Roma, unde o să fie considerat un Cupidon antic. Poți să faci asta?

— Cred că da. O dată am făcut să pară vechi o întreagă mapă de desene.

— Ai primi un preț mult mai bun pentru ea. Am acolo un negustor iscusit, Baldassare del Milanese. O să se ocupe el de treabă.

Văzuse destule statui greci și romane ca să știe cum ar fi trebuit să arate marmura lui. Mai întâi experimentă cu bucăți rămase de la „Bambino”, frecându-le cu gunoiul din grădină, apoi ștergând ușor cu șmirghel înainte de aplicarea altui strat, pătând muchiile cu pământ și rugină și folosind o perie tare pentru a adânci decolorarea.

Când consideră să procesul e bine pus la punct, începu și cu „Bambino”, muncind cu grijă, la fel de amuzat de ideea de înșelăciune, precum fusese și de ideea sculpturii înseși.

Lorenzo fu mulțumit de rezultat.

— E convingătoare. Baldassare o să ia un preț bun pe

ea. Am câteva pachete de trimis la Roma în câteva zile și-o să adaug și mica ta statuie.

Lorenzo avu dreptate. „Bambino” fu vândut de Baltassare primului cumpărător căruia îi fu oferită, cardinalului Riario di San Giorgio, nepot al Papei Sixtus al IV-lea.

Lorenzo puse în mâinile lui Michelangelo o pungă cu treizeci de florini de aur. Michelangelo crezuse că la Roma un Cupidon antic putea fi vândut pentru cel puțin o sută de florini. Dar chiar și așa, era de două ori mai mult decât ar fi primit în Florența. Și cine ar fi cumpărat-o, când Armata Băieților a lui Savonarola confisca asemenea opere păgâne din casele oamenilor.

Chiar înainte de Postul Mare, Michelangelo îl văzu pe fratele său Giovansimone grăbindu-se pe Via Larga în fruntea unui grup de băieți în alb, cu brațele pline de oglinzi, rochii de mătase și satin, picturi în ulei, statui, cutii cu bijuterii. Michelangelo își apucă fratele de cot, aproape răsturnându-i prada din mâini.

— Giovansimone! Sunt acasă de patru luni și încă nu te-am văzut.

Giovansimone se eliberă din strânsoare cu un rânjet larg și exclamă:

— N-am timp să stau de vorbă cu tine. Vino în Piazza della Signoria mâine la apus.

Ar fi fost imposibil pentru Michelangelo sau oricine altcineva din Florența să nu vadă spectacolul uriaș din seara următoare. Sute de băieți îmbrăcați în alb au defilat prin cele patru cartiere principale al Florenței aliniați ca la armată, conduși de toboșari și trâmbițași, purtând buzdugane și ramuri de măslini și cântând: „Slavă ție Hristoase, rege al Florenței! Slavă ție Marie, regină!” Apoi au mărșăluit spre Piazza della Signoria. Aici, în fața turnului, a fost înălțat un stâlp uriaș. În jurul lui a fost construit un stelaj piramidal. Cetățenii Florenței și sătenii din împrejurimi se adunară în piață. Zona în care urma să fie

aprins rugul era înconjurată de călugării din San Marco stând braț la braț, conduși de Savonarola.

Rugul a fost construit de băieți. La baza lui au aruncat grămezi de meșe de păr, cosmetice, parfumuri, oglinzi, suluri de mătase din Franța, cutii cu mărgele, cercei, brățări, nasturi decorați. Urmără toate lucrurile trebuincioase jocurilor de noroc, cu o dâră de cărți de joc dansând în aer pentru un moment, zaruri și table de șah cu piesele lor.

Pe următorul strat al piramidei au fost aruncate cărți, manuscrise legate în piele, sute de desene, picturi în ulei, fiecare sculptură antică pe care o găsiseră băieții. Pe cel mai înalt strat azvârliră viori, lăute și flașnete, cu formele lor frumoase și lemnul strălucitor, transformând acel morman nebun în scenă pentru o bacanală. Apoi urmară măști, costume pentru carnavaluri, fildeșuri sculptate și opere de artă orientală, inele, broșe și coliere care străluceau în timp ce zburau prin aer. Michelangelo îl recunosc pe Botticelli alergând spre rug și aruncând pe el schițe reprezentând-o pe Simonetta. Urmă Fra Bartolomeo cu studiile sale, călugării Della Robbia, care adăugară sculpturile lor de teracotă cu mișcări turbate. Nu-și putea da seama din strigătele mulțimii dacă salutau aceste sacrificii cu frică sau cu extaz.

Membrii Signoriei erau pe balconul turnului urmărind spectacolul. Armata băieților merse din casă în casă, cerând „toate operele de artă ce nu se potrivesc credinței”, toate podoabele și obiectele de lux care erau interzise de legile ce reglementau cheltuielile. Dacă nu primeau o cantitate pe care să o considere îndestulătoare, îi brutalizau pe stăpânii casei și îi prădau. Signoria nu făcuse nimic pentru a proteja orașul împotriva „acestor îngeri în alb”.

Savonarola își ridică brațele pentru a face tăcere. Linia protectoare de călugări își desfăcu brațele și le ridică spre cer. Un călugăr veni cu o torță aprinsă și i-o înmâna lui Savonarola. Acesta ridică torța, în timp ce privi prin piață.

Apoi merse spre rug, atingându-l din loc în loc, până ce întreaga construcție nu era decât o flacăra uriașă.

Armata băieților mășăluia în jurul flăcărilor strigând: „Slavă ție, Hristoase! Slavă ție, Fecioară!”

Lacrimile năpădiră ochii lui Michelangelo. Le șterse ca un copil, prima dată cu dosul mâinii stângi, apoi cu cea dreaptă. Dar continuau să îi șiroiască, în timp ce flăcările creșteau din ce în ce mai aprige, iar cântecele sălbatice și strigătele atinseră un crescendo și mai mare, până începură să i se scurgă pe obraji și le simți sărate pe buze.

Își dorea din toată inima să plece departe, cât mai departe cu puțință de Dom.

15

În iunie, un servitor veni cu un mesaj de la Giovanni Popolano, care-i cerea lui Michelangelo să vină la palat pentru a cunoaște un nobil din Roma interesat de sculptură. Leo Baglioni, musafirul familiei Popolano, era un bărbat de vreo treizeci de ani, blond, un om educat. Leși împreună cu Michelangelo din atelier.

— Gazdele mele îmi spun că ești un sculptor excelent. Aș putea să îți văd munca?

— Nu am nimic aici, doar Sfântul Ioan din grădină.

— Dar desene? Sunt interesat mai ales de desene.

— Atunci sunteți o raritate printre cunoscători, domnule. Aș fi încântat să vă arăt desenele mele.

Leo Baglioni se uită la sutele de schițe.

— N-ai vrea să desenezi ceva simplu pentru mine? Mâna unui copil, de exemplu.

Michelangelo desenă rapid din amintiri o serie de copii în diverse poziții. După o vreme, Baglioni spuse:

— Nu e nicio îndoială. Tu ești acela.

— Acela?

— Da. Sculptorul lui Cupidon.

— A!

— Iartă-mă pentru prefăcătorie, dar am fost trimis la Florența de stăpânul meu, cardinalul Riario di San Giorgio, pentru a încerca să găsesc sculptorul „antic” al lui Cupidon.

— Eu am fost acela. Baldassare del Milanese mi-a trimis treizeci de florini pentru el.

— Treizeci! Dar cardinalul a plătit două sute...

— Două sute! Păi... pungașul acela...

— Exact asta a spus și cardinalul, declară Leo Baglioni cu o strălucire șireată în ochi. A bănuț că e un fals. De ce n-ai veni cu mine la Roma? Ai putea să-ți reglezi conturile cu Baldassare. Sunt convins că va fi o plăcere pentru cardinal să te primească. A spus că cine poate face un fals atât de bun e în stare să facă sculpturi originale și mai bune.

Michelangelo dădu din cap, uimit de șirul evenimentelor. Dar nu era nici urmă de îndoială în decizia lui.

— Să-mi iau doar câteva haine de acasă, domnule, și sunt gata de călătorie.

Cartea a cincea

Orașul

1

Stăteau pe un deal din partea nordică a orașului. Roma era la poalele lor între dealuri, distrusă, de parcă ar fi fost atacată de vandali. Leo Baglioni îi arată conturul zidurilor de protecție și fortăreața Sant'Angelo.

Urcară din nou pe cai și coborâră spre Porta del Popolo,

trecând pe lângă mormântul mamei lui Nero. Gunoaiele care acopereau mica piață răspândeau un miros greu. Deasupra lor, spre stânga, se ridica dealul Pincio acoperit de vii. Străzile pe care mergeau erau culoare înguste cu pietrele din caldarâm sfărâmate. Zgomotul căruțelor ce treceau peste pietre era atât de asurzitor, încât Michelangelo abia îl putea auzi pe Baglioni care voia să-i arate ruinele mormântului împăratului roman Augustus, acum pășune pentru vaci, apoi Campo Marzio, o câmpie lângă Tibru locuită de meșteșugarii mai săraci, ale căror ateliere erau îngrămădite între palate antice care păreau că se pot prăbuși în orice moment.

Mai mult de jumătate dintre clădirile pe lângă care treceau erau ruine. Caprele cutreierau printre pietrele căzute. Baglioni îi spuse că anul trecut, în decembrie, Tibrul ieșise din matcă și oamenii trebuiră să-și părăsească timp de trei zile locuințele, retrăgându-se pe dealuri, apoi întorcându-se într-un oraș umed și rece, dărăpănat; curând izbucni ciuma, care a răpus cam o sută cincizeci de oameni pe zi.

Michelangelo simți că i se face rău. Orașul-Mamă a creștinătății era un morman de gunoaie și de murdării. Cailor călcau peste animalele moarte din stradă. Echipe de demolări spărgeau ziduri pentru a folosi cărămizile în altă parte sau aruncau în foc lespezi și coloane de marmură, arzându-le pentru a le transforma în var. Își conduse calul în jurul unei statui antice ieșind din mijlocul drumului, trecu pe lângă șiruri de case abandonate, cu buruieni crescând pe mortarul spart. Ocolind un templu grecesc, văzu câțiva porci mișunând printre coloanele acestuia. Dintr-o surpătură mare cât vechea fundație, cu coloane rupte ieșind pe jumătate din forul vechi, răbufnea un miros îngrozitor de fecale, resturile lăsate de nenumărate generații de locuitori ai căror urmași se lăsau și acum pe vine deasupra gropii pentru a-și face nevoile în adâncul ei.

Gazda lui îl conduse printr-o serie de străzi întunecate,

întortocheate, pe care doi cai abia puteau trece unul lângă celălalt, pe lângă teatrul Pompei, cu sutele de familii trăind sub bolțile sale. Apoi ajunseră în sfârșit pe Campo dei Fiori, unde văzu primele semne de viață civilizată: o piață de legume, flori, brânză, pește și carne, cu sute de tarabe colorate, cu bucătării și gospodinele Romei făcându-și târguielile pentru prânz. Pentru prima dată de când intrară în Roma putu să își privească gazda, zâmbindu-i timid.

— Însăpăimântat?, întrebă Leo Baglioni. Sau dezgustat?

— Ambele. De câteva ori am fost la un pas să-mi întorc calul pentru a fugi înapoi spre Florența.

— Roma e demnă de milă. Ar trebui să vezi pelerinii care vin aici din toată Europa. Sunt jefuiți, bătuți, călcați în picioare de procesiunile noastre princiare, pișcați de ploșnițele din hanuri, apoi furați de ultimii bani în biserici. Bracciolini a scris acum șaiszeci de ani: „Clădirile publice și particulare sunt culcate la pământ, goale și rupte precum mădularele unui uriaș. Roma e un cadavru în descompunere”. Papa Sixtus al IV-lea chiar a încercat să lărgească străzile și să repare câteva clădiri. Dar, sub Borgia, orașul a revenit la o condiție și mai rea decât cea descrisă de Bracciolini. Aceasta e casa mea.

Amplasată pe colț, clădirea armonioasă, cu trei etaje, era îndreptată spre piață. Înăuntru, camerele erau mici, sărac mobilate, cu câteva mese și scaune din lemn de nuc, dar pline de covoare, cu tapiserii și pânzeturi scumpe atârând pe pereți, împodobite cu dulapuri de lemn pictat, oglinzi de aur și ornamente din piele roșie.

Sacul lui Michelangelo din pânză de velă fu urcat la etajul al treilea. Primise o cameră pe colț, cu vedere spre piață și spre un palat nou de piatră, uimitor de mare, despre care gazda îi spusese că tocmai fusese terminat de către cardinalul Riario, cel care îi cumpăraseră „Bambino”.

Au mâncat un prânz bogat în sufrageria ferită de zgomotele străzii. După-amiaza târziu, cei doi s-au îndreptat spre vechea vilă a cardinalului, trecând prin

Piazza Navona, unde fusese anterior stadionul cel lung al lui Domițian, unde Michelangelo fu fascinat de torsurile de marmură îngropate pe jumătate, minunat sculptate, ce stăteau în fața casei unui Orsini, o rudă de-a soției lui Piero, Alfonsina. Despre grupul statuar, Leo spuse că probabil îl reprezintă pe Menelau cărându-l pe Patrocle. Au continuat spre Piazza Fiammetta, numită astfel după amanta lui Cezar Borgia, fiul papei, și au ajuns la Palatul Riario, cu fațada orientată spre Via Sistina și spre cel mai curat han al orașului, Hosteria dell'Orso sau Hanul Ursului. Baglioni îi povesti despre Raffaella Riario di San Giorgio, un nepot al Papei Sixtus al IV-lea, care devenise cardinal pe când era încă student la Universitatea din Pisa, la vârsta de optsprezece ani. Primul cardinal mersese în vizită la Palatul Medici din Florența și oficia la altar în Dom, când asasinii îl omorâra pe Giuliano de Medici și îl înjunghiară pe Lorenzo. Chiar dacă Lorenzo și toți florentinii erau convinși că Papa Sixtus împreună cu nepotul său complotaseră cu Pazzi pentru a-i ucide pe ambii Medici, Lorenzo îl iertă pe cardinal, convins că nu știuse nimic despre complot.

Cardinalul Riario îl primi pe Michelangelo în mijlocul unui morman de cutii și lăzi împachetate pe jumătate, care erau pregătite pentru mutare. Citi scrisoarea de recomandare din partea lui Lorenzo Popolano și îi ură bun-venit lui Michelangelo.

— „Bambino” al tău era bine sculptat, Buonarroti, chiar dacă nu era antic. Sunt convins că vei putea sculpta ceva foarte frumos pentru noi.

— Mulțumesc, Excelență.

— Aș vrea ca în după-amiaza asta să mergi și să vezi cele mai bune statui de marmură pe care le avem. Începe cu Arcul lui Domițian de pe Corso, apoi mergi la Columna lui Traian și după aceea la colecția de bronzuri de la Capitoliu începută de unchiul meu Sixtus al IV-lea...

Până ajunse la sfârșit, cardinalul enumera vreo douăzeci de piese sculptate, în douăsprezece colecții și părți diferite

ale oraşului. Leo Baglioni îl conduse mai întâi să-l vadă pe zeul râului Marforio, o statuie de dimensiuni monstruoase, stând în stradă între Forul roman și Forul lui Augustus, unde se presupune că s-ar fi aflat Templul lui Marte. De aici porniră spre Columna lui Traian, unde Michelangelo fu uimit de sculptura „Leul devorând un cal”. Merseră pe dealul Quirinal, unde fu surprins de mărimea și forța brută a marmurii înalte de șase metri, reprezentând calul Tamers și pe zeii Nilului și Tibrului, cu Nilul sprijinit de un sfinx și Tibrul de un tigru, despre care Leo credea că proveneau de la băile lui Constantin. Lângă ei se afla nudul unei zeițe de o frumusețe amețitoare, „probabil Venus”, după cum își dădu Leo cu părerea.

Continuară drumul spre grădina cardinalului Rovere la San Pietro, în Vincoli, unde Leo îi spuse că acest nepot al Papei Sixtus al IV-lea a fost fondatorul primei biblioteci publice și al muzeului de bronzuri din Roma, a adunat cea mai frumoasă colecție de statui antice din Italia și a fost cel care l-a inspirat pe Sixtus pentru proiectul frescelor din Capela Sixtină.

Michelangelo rămase mut de uimire când trecu prin mica poartă de fier a grădinii cardinalului Rovere, căci acolo era expus un Apollo din care rămăsese doar torsul, care era cea mai uimitoare piesă reprezentând înfățișarea umană pe care o văzuse vreodată. La fel cum se întâmplase la prima vizită în Palatul Medici, însoțit de Bertoldo, se mișca pe jumătate amortit printr-o pădure de sculpturi, de la o Venus spre un Anteu, apoi spre un Mercur, fascinat, auzind ca prin vis vocea lui Leo povestindu-i care piese fuseseră furate din Grecia, care fuseseră cumpărate de împăratul Hadrian și trimise la Roma cu corăbiile. Dacă Florența era cel mai bogat centru din lume în creații noi de artă, atunci cu siguranță Roma, acest oraș mizer, aflat în descompunere, poseda cea mai măreață colecție de artă antică. Și aici găsi dovada că ceea ce le spusese colegilor lui ucenici la Ghirlandaio, pe treptele Domului, că o sculptură în

marmură este la fel de vie și frumoasă ca în ziua în care a fost sculptată, cu două mii de ani în urmă, fusese purul adevăr.

— Acum vom merge să vedem statuia de bronz a lui Marcus Aurelius din fața Lateranului, continuă Leo. Apoi, poate...

— Vă rog, cred că e destul. Sunt de-a dreptul tulburat! Trebuie să mă închid în camera mea și să încerc să absorb ce am văzut deja.

Nu putu să mănânce nimic la cină în acea seară. În dimineața următoare, duminică, Leo îl duse la slujba din mica Biserică San Lorenzo din Damaso, lângă noul palat al cardinalului Riario, de care era legată printr-o spărtură în unul dintre ziduri. Michelangelo fu uimit să se găsească înconjurat de sute de coloane de marmură și granit, fiecare sculptată altfel, lucrate de niște pietrari excelenți, fiecare cu un capitel sculptat altfel, despre care Leo îi spusese că sunt împrumutate eclectic din toată Roma, dar în principal din frontispiciul porticului teatrului Pompei.

Cardinalul își exprimă dorința ca Michelangelo să vină la noul palat.

Edificiul masiv din piatră, de două ori mărimea Palatului Medici, era terminat, în afară de curtea centrală. Michelangelo urcă o scară largă, trecu prin camera de audiențe cu tapiserii bogate și oglinzi de jasp, prin camera de zi decorată cu covoare orientale și scaune cioplite de nuc și prin camera de muzică, unde era o harpă frumoasă, până ajunse la cardinal, care, îmbrăcat în veșmintele lui roșii, stătea în camera sculpturilor antice, cu douăsprezece piese împrăștiate în cutii deschise, pline de rumeguș.

— Spune-mi, Buonarroți, ce crezi despre sculpturile pe care le-ai văzut? Poți să faci ceva la fel de frumos?

— Poate nu ceva la fel de frumos. Dar voi încerca.

— Îmi place răspunsul, Buonarroți, arată că ești umil. Michelangelo nu se simțea umil. Ci pur și simplu încercase să spună că piesele lui vor fi diferite de tot ce văzuse.

— Ar fi bine să începem imediat, continuă Riario. Trăsura mea așteaptă afară. O să mergem la depozitul de piatră.

În timp ce vizitiul cardinalului îi conduse peste podul Sisto și prin poarta Settimiana spre depozitul din Trastevere, Michelangelo studie fața noului său patron. Se spunea că Riario fusese așa de șocat de scena înjunghierii celor doi de Medici, încât fața i se făcu purpurie, și de fapt rămase cu ea așa. Avea un nas lung, coroiat, care atârna peste o gură cu buzele crispate.

Odată ajunși la depozit, cardinalul deveni nerăbdător. Michelangelo rătăcea printre blocuri, întrebându-se cât de mare să fie bucata pe care să îndrăznească să o aleagă. În final se opri în fața unei coloane albe de Carrara, înaltă de doi metri și jumătate, groasă de unu și jumătate. Îl asigură pe cardinal că în ea putea să se ascundă o statuie frumoasă. Cardinalul Riario plăti grăbit treizeci și șapte de ducati din pungă de la curea.

A doua zi de dimineață, Michelangelo se trezi la ivitul zorilor, se îndreptă la vale spre podul florentin și traversă Tibrul spre Trastevere, o zonă dens locuită a Romei, în care trăiau olari, tăbăcari, morari, împletitori de funii, fierari, pescari, barcagii, grădinari, urmași ai romanilor, autonomi între zidurile lor înalte și Tibru, cu cartierele lor aglomerate, neplătind taxe de sute de ani. Se învârti printr-un labirint de străzi înguste, urmări muncitorii din atelierelor întunecoase, care nu primeau deloc lumină din cauza caturilor mai înalte, cu casele înguste, înghesuite unele în altele, în timp ce deasupra acoperișurilor înclinate se ridicau turnuri pătrate. Vânzătorii ambulanți își strigau marfa, femeile își certau copiii, negustorii care vindeau pește, brânză sau carne se tocmeau, toate acestea adunându-se într-un zgomot și un miros copleșitor pentru simțuri.

Merse pe Via deila Lungara, spre depozitul de piatră de lângă zidul Vaticanului și spitalul Santo Spirito. Acolo nu se vedea nicio mișcare. Ascultă croncănitul ciorilor până să

apară proprietarul depozitului.

— Ce cauți aici, întrebă acesta, încă adormit pe jumătate și morocănos. Am spus că o să livrăm azi. Și ce spunem, aia facem.

— Nu-mi făceam griji că nu o să livrați azi. M-am gândit doar să ajut la încărcat.

— Vrei să-mi spui că noi nu știm cum să încărcăm?

Acum, proprietarul se simțea jignit. Cărăm marmură în Roma de cinci generații și crezi că avem nevoie de un cioplitor de statui florentin care să ne învețe meserie?

— Familia mea m-a pregătit în carierele de la Maiano. Mă descurc destul de bine cu ranga.

Oarecum îmbunat, proprietarul îi răspunse:

— De la carieră, zici? Atunci, asta e altceva. Familia mea scoate travertină din carieră. Pe mine mă cheamă Guffatti.

Michelangelo se asigură că patul de rumeguș era destul de gros și că blocul era bine legat în căruță, înainte de a porni la drum pe străzile brăzdate de șleauri adânci, în care roțile se scufundau până la butuc.

Merse în spatele căruței, mângâind coloana în timp ce se ruga ca acel mijloc de transport șubred, care era în familie de cinci generații, să nu se prăbușească într-un morman de așchii și să-l lase în drum cu blocul de marmură.

Ajunși la palat, Guffatti întrebă:

— Unde descărcăm?

Michelangelo își dădu brusc seama că nu i se spusese unde va lucra. Îl strigă:

— Așteaptă aici!

Alergă prin curte și pe scările largi spre camera de primire... izbindu-se de unul dintre secretarii palatului, care privi lung la acest personaj în haine de lucru ce alerga prin holul principal al celui mai nou palat din Roma.

— Trebuie să îl văd imediat pe cardinal. E urgent.

— Urgent pentru cardinal sau pentru tine?

Tonul rece îl potoli pe Michelangelo.

— E vorba de blocul de marmură... l-am cumpărat ieri... a ajuns și nu am unde...

Se opri, urmărindu-l pe secretar care răsfoia paginile unui calendar cu întâlniri.

— Excelența Sa nu are timp disponibil decât săptămâna viitoare.

Michelangelo rămase cu gura căscată.

— Dar... nu putem să așteptăm.

— Voi înștiința pe Eminența Sa. Întoarce-te mâine dacă dorești.

Michelangelo alergă din nou pe scara centrală în plină viteză, afară din palat și traversează strada spre casa lui Leo Baglioni. Leo tocmai se bărbierea, cu un prosop peste umăr pentru a aduna firele căzute. Ochii îi jucau, în timp ce-l asculta pe Michelangelo. Îl spuse bărbierului să aștepte, dădu jos prosopul și se ridică de pe singurul scaun capitonat din casă.

— Haide să găsim un loc pentru tine.

Leo găsi o baracă în spatele cupolei Bisericii San Lorenzo din Damaso, în care muncitorii care construiseră palatul își lăsau uneltele noaptea. Michelangelo scoase ușile din țâțâni. Leo se întoarse la bărbier. Guffatti descarcă marmura.

Michelangelo se așeză pe podeaua de pământ în fața blocului, cu genunchii sub bărbie.

— Ești o bucată frumoasă de „carne”, îi spuse el cu drag, și căzu pe gânduri imaginându-și ce temă ar putea fi aleasă pentru o statuie în mărime naturală pentru un prinț al bisericii. Trebuia oare să fie un subiect religios? Totuși cardinalului îi plăceau sculpturile antice greci și romane.

În după-amiaza aceea fu chemat la cardinal. Acesta îl primi într-o cameră austeră, fără nicio mobilă. La unul dintre capete era un mic altar, cu o ușă pe latură. Riario purta o tichie și o sutană roșie croită sobru.

— Acum, că vei începe o lucrare care va dura mai mult, ar fi bine să te muți în palat. Camera de musafiri a lui

Signor Baglioni are o listă lungă de domnițe drăguțe care o așteaptă.

— În ce condiții voi locui la palat, Excelență?

— Hai să spunem doar că adresa ta e palatul cardinalului Riario. Și acum trebuie să te las.

Niciun cuvânt despre ce statuie își dorea cardinalul. Sau care era prețul acesteia. Sau dacă urma să primească plăți regulate în timpul anului de muncă. Domiciliul său urma să fie la palat. Nu știa nimic mai mult.

Dar află în curând. Nu avea să locuiască acolo ca un fiu, cum fusese în Palatul Medici, nici ca un prieten apropiat, ca în casa lui Aldovrandi din Bologna. Un șambelan îl conduse spre o cameră îngustă din spatele parterului, una dintre – probabil – douăzeci de asemenea camere, unde își despacheta cele câteva lucruri pe care le avea. Când merse să își caute locul pentru prima masă, constată că avea să mănânce în ceea ce era cunoscută drept „sufrageria de gradul al treilea”, unde îi găsi drept companioni pe scribii cardinalului, pe contabilul-șef, pe responsabilul cu aprovizionarea palatului și pe administratorii fermelor întinse ale acestuia, ai depozitelor de cherestea, corăbiilor și averilor bisericesti din toată Italia.

Cardinalul Riario fusese clar. Michelangelo Buonarroti urma să trăiască la palat drept unul dintre lucrătorii lui. Nici mai mult, nici mai puțin.

2

În dimineața următoare, Michelangelo plecă să îl întâlnească pe Baldassare, negustorul de artă, care fusese obligat să îi înapoieze cardinalului Riario două sute de ducați pentru „Bambino”. Baldassare era un bărbat oacheș, cu trei rânduri de bărbii și cu un pânțec enorm, pe care îl împingea înaintea lui pe măsură ce înainta dinspre curtea cu sculpturi din spatele casei, aflată chiar lângă forul lui Iulius Cezar. Michelangelo se strecură cu greu spre curte,

căci negustorul avea multe statui așezate pe postamente.

— Eu sunt Michelangelo Buonarroti, sculptor din Florența.

Baldassare plescăi fără jenă din buze.

— Vreau să îmi dai înapoi „Bambino”. O să îți înapoiez cei treizeci de florini pe care mi i-ai trimis.

— Nici să n-aud!, strigă negustorul.

— M-ai înșelat. Ar fi trebuit să-ți iei doar comisionul. Dar tu ai vândut marmura pentru două sute de ducați și ai păstrat o sută șaptezeci.

— Dimpotrivă, tu și prietenul tău Popolano sunteți escroci. Mi-ați trimis un fals. Puteam să mă fac de râs în fața cardinalului.

Michelangelo ieși din curte furios și alergă pe Via Santa. Traversă strada și rămase în fața Columnei lui Traian, privind-o. Când se mai liniști, începu să râdă.

— Baldassare are dreptate. Eu sunt escrocul. Eu l-am falsificat pe „Bambino”.

Auzi pe cineva din spatele lui exclamând:

— Michelangelo Buonarroti! Totdeauna vorbești singur?

Se întoarse și recunoscă pe un tânăr de aceeași vârstă cu el, care își făcuse ucenicia în Breasla Cămătarilor și muncise o vreme pentru unchiul său Francesco, în perioada de prosperitate a acestuia. În Florența s-ar fi putut cunoaște de o sută de ani și tot nu s-ar fi împrietenit, dar aici se îmbrățișară imediat.

— Balducci! Ce cauți la Roma?

— Lucrez la banca lui Jacopo Galli. Contabil-șef. Cel mai prost florentin e mai deștept decât cel mai deștept roman. De aceea am progresat atât de repede. Hai să luăm prânzul împreună, ce zici? O să te duc la o cârciumă toscană din cartierul florentin. Eu nu pot să suport mâncarea romană. Stai să vezi când o să guști tortellini și friptura de vită, o să crezi că ești chiar lângă Dom.

— Mai e timp până la prânz. Hai cu mine la Capela Sixtină, vreau să văd frescele florentinilor.

Capela Sixtină, construită între 1473 și 1481, era o structură uriașă cu acoperiș în formă de butoi, cu ferestre înalte prelungindu-se spre tavan și cu balcoane cu balustradă sub ele. Cupola dreptunghiulară era pictată în albastru, cu stele de aur presărate din loc în loc. Altarul era în capătul îndepărtat, iar sanctuarul și naosul erau despărțite de un paravan de marmură cioplit de Mino da Fiesole. Clădirea, care putea să pară prost proporționată și lipsită de grație, era salvată de o friză magnifică de fresce pictate pe panourile de pe ambele laturi ale capelei, prelungindu-se până la altar.

Michelangelo se îndreptă entuziasmat spre frescele lui Ghirlandaio, pe care și le amintea din cartoanele aflate în atelier: „înălțarea” și „Chemarea lui Petru și Andrei”. Admirația lui pentru măiestria lui Ghirlandaio fu reînnoită. Apoi se îndreptă spre „Cina cea de Taină” a lui Rosselli, care nu i se păru atât de frumoasă pe cât o lăudase Ghirlandaio. Apoi privirea i se îndreptă vrăjită spre „Moise înaintea tufișului arzând”, a lui Botticelli, și spre maeștrii din Umbria: Perugino, Pinturicchio și Signorelli. Pe măsură ce se mișca prin capelă, simțea că sub acest acoperiș ciudat și lipsit de proporții fusese adunată cea mai măreață combinație de artiști din Italia. Se hotărî că pictura lui Perugino „Christos dând cheile Sfântului Petru” se afla la același nivel cu operele maeștrilor florentini, iar asta era pentru el cel mai mare compliment pe care îl putea face unui artist. Îl spuse lui Balducci cât de ciudat era că această capelă greoaie și sumbră, cel mai prost exemplu de arhitectură pe care îl văzuse vreodată, putea conține cele mai frumoase eforturi creatoare ale pictorilor. Balducci nici măcar nu privi frescele.

— Hai să mergem la trattoria. Mor de foame.

În timp ce mâncau, Michelangelo află că și Torrigiani se afla în Roma.

— Dar n-o să-l vezi prea des, îi spuse Balducci. Umblă cu cei din familia Borgia, așa că nu e primit de florentini. Acum

face stucaturi pentru turnul din Palatul Borgia și un bust al papei. Nu duce lipsă de comenzi. Spune că o să se alăture armatei lui Cezar Borgia, care va cuceri Italia.

În seara aceea, Balducci îl duse acasă la Paolo Rucellai, un văr al familiei Rucellai din Florența, și deci un văr îndepărtat al lui Michelangelo. Acesta locuia în cartierul Ponte, cunoscut drept „o mică Florența, închisă în zidurile ei”. Florentinii din Roma locuiau aproape unii de ceilalți, în jurul casei consulului florentin din Roma și a băncilor toscane. Își aveau propria piață, care importa din Toscana propriile lor paste, cărnuri, legume, fructe și dulciuri. Cumpăraseră un petic de pământ pe care voiau să construiască o biserică florentină și de asemenea cele câteva case rămase pe Via Canale, pentru ca niciun roman să nu se poată muta acolo. Ura era reciprocă. Romanii spuneau:

— Mai bine un mort în casă decât un florentin la ușă. Iar florentinii traduceau inițialele S.P.Q.R. de la Senatus Populus Que Romanus prin *Sono Porci Questi Romani*⁷¹.

Partea florentină din Ponte era o zonă mărginită pe o parte de râu; la mijlocul ei se afla podul ce ducea spre Trastevere. Cartierul era străbătut de două străzi cu palate frumoase și case construite trainic, cu grădinițe de flori și legume. Băncile florentine se aflau pe Via Canale, alături de Camera Apostolică, banca oficială a Vaticanului. La capătul îndepărtat al coloniei, aproape de podul Sant'Angelo, se aflau palatele Pazzi și Altoviti. Aproape de malul râului era o zonă liberă plină de grădini cu flori și legume, care devenea baltă atunci când Tibrul se umfla, așa cum se întâmplase cu un an înainte. În mijlocul haosului și murdăriei din Roma, florentinii prosperi își măturau și își spălau străzile în fiecare zi înaintea răsăritului și înlocuiau pietrele de pavaj pentru a păstra drumul neted, își reparau întotdeauna casele, pe care le vindeau sau le închiriau doar altor florentini. Se dădeau amenzi mari pentru gunoiul aruncat pe stradă și

⁷¹ Sunt porci romanii ăștia (lb. italiană).

rufele atârinate în fața casei. Noaptea, prin cartier patrulau gărzi înarmate. Asta era singura parte a orașului unde nu te împiedicai de un cadavru, în prag, la răsăritul soarelui.

În casa familiei Rucellai, Michelangelo fu prezentat familiilor de seamă ale comunității: Tornabuoni, Strozzi, Pazzi, Altoviti, Bracci, Olivieri, Ranfredini și Cavalcanti, pentru care avea o scrisoare de recomandare. Unii dintre florentini erau bancheri, alții erau negustori de lână și mătăsuri, bijutieri, importatori de grâne, aurari și argintari, proprietari și constructori de corăbii care aveau afaceri în porturile înfloritoare din Ripa Grande și Ripetta, unde vasele urcau pe Tibru dinspre mare, transportând mărfuri de lux din Orientul Apropiat, vinuri și ulei din Toscana, marmură din Carrara, lemn de peste Marea Adriatică.

Câțiva bărbați îl întrebară cine este tatăl lui. Când le răspunse: „Lodovico Buonarroti-Simoni”, dădură din cap în semn că auziseră de el, arătându-i că-l socoteau unul de-ai lor.

Familia Rucellai își transformase casa dintr-una romană într-una pur florentină, cu un șemineu mare înconjurat de *pietra serena*, cu podeaua sufrageriei pavată cu gresie în tradiția lui Luca della Robia, și cu obișnuita mobilă încrustată, atât de iubită de către toscani. Nu-i spuse lui Paolo, care era chipeș și prietenos, că și el era un Rucellai. Familia lor retezase legăturile cu familia Buonarroti. Mândria lui nu-i permitea să fie primul care să vorbească despre asta.

Michelangelo își instala blocul înalt de doi metri și jumătate pe grinzi sprijinite din spate, ca să se poată mișca în voie în jurul lui. Dezamăgirea că nu primise imediat o temă precisă din partea cardinalului făcu loc gândului că ar fi fost mai bine dacă el însuși ar fi știut ce voia să sculpteze. Atunci n-ar fi trebuit să întrebe umil:

— Ce ați dori, Excelență, să sculptez din marmura asta? Leo îl avertiză:

— Ai mare grijă și nu te atinge de blocul acela până nu primești acordul cardinalului Riario. Este foarte atent cu lucrurile sale.

— Dar nu aș strica marmura, Leo, dacă i-aș rotunji puțin colțurile și aș explora-o.

Se simțea umilit pentru că era avertizat precum un muncitor obișnuit să nu strice proprietatea celui care îi era padrone. Și totuși, promise să nu clinească nicio așchie din acel bloc.

— Ai putea să îți folosești timpul cu un scop, îi spuse Leo împăciuitor. Roma e plină de minunății ce pot fi studiate.

— Da, știu, spuse Michelangelo. Nu avea rost să încerce să îi explice această febră a marmurii, și schimbă subiectul. S-ar putea face rost de modele nud în Roma? În Florența așa ceva nu e permis.

— Asta pentru că noi, romanii, suntem oameni morali și curați, răspuse Leo ironic. Pe când voi, florentinii...! Începu să râdă și Michelangelo se înroși. Probabil din cauză că pe noi nu ne-a afectat acea meteahnă grecească, în timp ce Florența este recunoscută pentru ea. Bărbații romani fac afaceri, aranjează chestiuni politice și căsătorii și se relaxează desenând nuduri după model.

— M-ai putea ajuta să găsec modele?

— Spune-mi de care vrei.

— De toate felurile: scunzi, înalți, slabi, grași, oacheși sau cu pielea deschisă, muncitori și trântori, comercianți.

Își instala un paravan scund care să-i creeze un spațiu mai ferit. Dimineața următoare veni primul model găsit de Leo, un dogar solid, de vârstă mijlocie, care-și lepădă cămașa mizerabilă și sandalele și începu să se miște dezinvolt, în timp ce Michelangelo îl așeza în diverse poziții.

Venea la atelier devreme în fiecare dimineață pentru a-și pregăti hârtia, creta, cerneala, cărbunele, creioanele colorate, fără să știe ce noutate îi va aduce modelul zilei respective: corsicani din garda papală, tipografi germani, parfumieri francezi, brutari teutoni, librari spanioli, tâmplari

lombarzi veniți de la Campo Marzio, dulgheri de corăbii dalmațieni, copiști greci, portughezi constructori de cufere de pe Via dei Baullari, aurari de lângă San Giorgio. Câteodată aceștia aveau siluete superbe pe care le desena în întregime din față sau din spate, în diverse atitudini, întorcându-se, ridicându-se, împingând, răsucindu-se, sau folosind un întreg arsenal de unelte de muncă, bâte, pietre. Cel mai adesea, figura întreagă nu era interesantă, ci doar un umăr sau forma craniului, sau mușchii piciorului, sau un piept bombat, și atunci își petrecea întreaga zi desenând acel singur detaliu din unghiuri și posturi diferite.

Anii lui de pregătire începeau să își arate roadele. Lunile de disecție dădură desenului său siguranță, un adevăr interior care a schimbat proiecția muncii lui.

Chiar și Leo, cel urban și sofisticat, observă forța și vitalitatea acestor figuri.

— În fiecare dimineață te îndrepti spre un alt model ca și cum ai porni într-o nouă aventură. Nu obosești niciodată să desenezi aceleași lucruri tot timpul: cap, brațe, tors, picioare...

— Dar, Leo, acestea nu sunt niciodată la fel! Fiecare braț și picior, și gât, și șold din lume e diferit, are o caracteristică proprie. Ascultă, prietene, toate formele care există în universul lui Dumnezeu pot fi găsite în figura umană. Corpul și fața unui om pot dezvălui totul despre acesta. Astfel, cum aș putea să mă plictisesc vreodată?

Baglioni era de-a dreptul amuzat de pasiunea cu care lucra Michelangelo. Privi mormanul de schițe pe care acesta le ținea la subțioară și dădu din cap neîncrezător.

— Dar ce spui de calitățile interioare? În Roma, mai degrabă ascundem decât dezvăluim cine suntem.

— Asta e măsura sculptorului: cât de adânc poate pătrunde prin această cochilie? Cu fiecare model nou, mă întreb: „Cine ești tu cu adevărat, așa gol în fața lumii?”

Leo medita puțin la aceste vorbe.

— Atunci, pentru tine sculptura e o căutare.

Michelangelo zâmbi timid.

— Nu e oare așa pentru toți artiștii? Fiecare om vede adevărul prin propria prismă. Eu simt pentru fiecare temă nouă cam ce cred că simte un astronom de fiecare dată când descoperă o stea nouă: încă un fragment al universului a fost completat. Poate, dacă aș putea desena toți oamenii de pe pământ, aș descoperi tot adevărul despre om.

— Păi, atunci, spuse Leo, ți-aș recomanda să vii cu mine la băi. Acolo vei avea sute de modele pentru o singură ședință.

Îl duse pe Michelangelo într-un tur al băilor lăsate în paragină, uimitor de ornate ale lui Caracalla, Traian, Constantin și Dioclețian, spunându-i că vechii romani considerau băile un fel de cluburi, săli de întâlnire, unde-și petreceau fiecare după-amiază din viață.

— Ai auzit de cuvintele lui Cezar: „Dați poporului pâine și circ”. Câțiva împărați au fost de părere că era la fel de important să le dea supușilor și apă, crezând că popularitatea lor depindea de cât de frumoase le erau băile publice.

Acum, băile erau ținute pentru profit și nu mai erau la fel de frumoase, dar aveau câteva bazine pentru înot, camere de aburi și de masaj, săli unde clienții se amuzau discutând ultimele bârfe, în timp ce muzicieni și jongleri îi distrau, vânzători de mâncare îi ispiteau cu bunătăți, iar bărbații mai tineri jucau diverse jocuri cu mingea.

Leo era bine cunoscut la baia din Piazza Scossacavalli, care aparținea cardinalului Riario. După ce făcură o baie caldă și înotară în piscina rece, se așezară pe o bancă din capătul îndepărtat al unei zone unde grupuri de bărbați stăteau așezați sau în picioare, discutând, râzând, spunând glume, în timp ce Michelangelo compunea scenă după scenă într-o fervoare a compoziției, încântat de planurile modelelor, de curbele și volumele siluetelor pe care le avea sub ochi.

— N-am mai văzut niciodată ceva asemănător. În Florența, băile publice sunt doar pentru cei săraci.

— O să dau de știre că ești la Roma la invitația cardinalului. Atunci o să poți desena după pofta inimii.

În săptămânile ce urmară, Leo îl duse pe Michelangelo la diverse băi care erau legate de hanuri, mănăstiri, palate vechi, la cea din Via dei Pastini, la Sant'Angelo din Pescheria. Peste tot îl prezentă pe Michelangelo, astfel ca acesta să poată reveni și singur. Și în fiecare lumină nouă, cu zidurile în alte culori, cu reflexia soarelui și a apei pe corpuri, el descoperea adevăruri noi și moduri de a le exprima în linii simple și îndrăznețe. Dar tot nu se putea obișnui să deseneze în timp ce și el însuși era gol.

— Florentin adevărat..., mormăi pentru sine.

Într-o după-amiază, Leo îl întrebă:

— Nu ai vrea să desenezi niște femei? Sunt câteva băi mixte în oraș, conduse de prostituate, dar cu o clientelă chiar respectabilă.

— Nu am niciun interes pentru formele feminine.

— Dar prin asta elimini o jumătate din fizionomiile de pe pământ.

— În mare, da. Râseră împreună. Dar eu descopăr toată frumusețea și puterea structurală în forma masculină. Ia de exemplu un bărbat în mișcare, sărind, luptându-se, aruncând o lance, arând, aplecându-se în orice poziție: distribuția greutatei și a tensiunii păstrează o simetrie. Pentru ca o femeie să fie pentru mine frumoasă sau interesantă trebuie să fie absolut nemișcată.

— Poate că încă nu le-ai așezat în pozițiile potrivite. Michelangelo zâmbi.

— Ba da, le-am pus. Dar mi se pare o priveliște potrivită pentru iubire, nu pentru sculptură.

3

Roma, ca oraș, nu îi plăcea. De fapt, nu era un singur

oraș, ci mai multe, cu germani, francezi, portughezi, greci, corsicani, sicilieni, arabi și evrei strănși fiecare în zonele lor, fiind la fel de neprietenoși cu străinii ca și florentinii. Balducci îi spuse:

— Acești romani sunt o rasă urâtă. Sau mai bine zis, sunt o sută de rase urâte.

Descoperi că locuitorii Romei erau un amestec neomogen de popoare care purtau haine diferite, vorbeau limbi diferite, mâncau lucruri diferite, aveau alte sisteme de valori. Fiecare părea să fi ajuns acolo din locuri diferite, înjurând din obicei orașul pentru decăderea, inundațiile, duhoarea, lipsa legilor, mizeria și corupția de care suferea. Din moment ce nu exista un guvern, nu existau reguli sau poliție ori consilii pentru protecție, fiecare cartier se guverna cum putea mai bine. Cimitirul cel mai potrivit pentru crime era Tibrul, unde cadavre plutitoare îi întâmpinau dimineața pe cei care se trezeau devreme. Nu exista o distribuție echitabilă a bogățiilor, a dreptății, a educației și a artei.

Tot hoinărind ore întregi prin Roma, Michelangelo descoperi că e o harababură: zidurile ei nesfârșite, care apăraseră peste o jumătate de milion de oameni în timpul Imperiului, adăposteau acum mai puțin de șaptezeci de mii. Zone întregi care fuseseră populate erau acum ruine abandonate. Nu exista nicio stradă, chiar și în zonele dens populate, unde să nu fie spărturi între clădiri, ca dinții lipsă din gura unei babe. Arhitectura era un amestec de cărămizi de culoare maronie, travertină brună, piatră tufa neagră, blocuri de granit gri, marmură roz sau verde, furate din alte timpuri. Și obiceiurile oamenilor erau foarte proaste: mâncau în stradă, chiar și doamnele bine îmbrăcate, care ieșeau din brutării ronțăind chifle proaspete cu zahăr sau mestecând bucăți de turtă dulce fierbinte și alte specialități din căruțele vânzătorilor sau de pe plitele din stradă, mâncând prânzul în public.

Locuitorii nu erau deloc mândri de orașul lor, dar nici nu

își doreau să îl îmbunătățească sau să îl îngrijească. Lui Michelangelo i s-a spus:

— Roma nu e un oraș, e o biserică. Nu avem nicio putere să o controlăm sau să o schimbăm.

Când întrebă cum se explică faptul că oamenii rămân totuși acolo, i se răspunse:

— Pentru că aici se pot face bani.

Roma era orașul cu cea mai proastă reputație din toată Europa.

Contrastul cu Florența, care era omogenă, compactă între zidurile ei, imaculată, o republică adevărată, care a inspirat arta și arhitectura, crescând rapid fără sărăcie, mândră de tradițiile ei, era pentru el evident și dureros. Lucrul care îl durea cel mai mult erau pietrele clădirilor pe lângă care trecea în fiecare zi. În Florența nu putea rezista să nu își treacă degetele peste *pietra serena*, frumos lucrată și finisată, care era materialul de bază al clădirilor. Aici ofta dezamăgit de câte ori ochiul lui ager observa loviturile proaste de daltă, suprafețele găurite și pătate, fațetate greșit. În Florența, aceste blocuri nu ar fi fost folosite nici măcar pentru pavajul străzilor!

Se opri în fața unei construcții din Piazza del Pantheon, cu schelele de fier și lemn legate cu fâșii de piele. Pietrarii care construiau zidul unei case spărgeau blocuri mari de travertina, sfărâmând piatra pentru că nu știau să o despice. Luă un baros de jos, se întoarse spre maistru și-l întrebă:

— *Permette*⁷²?

— Ce să-ți permit?

Ciocăni ușor un capăt al blocului, îi descoperi punctul de stratificare, și cu o lovitură iute și hotărâtă despică blocul în lungime. Cu dalta și ciocanul luată din mâna unui muncitor formă și fațetă blocuri din două straturi de piatră, prelucrând suprafețele cu lovituri lungi și ritmice, până ce piatra își schimbă culoarea la fel ca și forma și străluci sub

⁷² Permeteti? (lb. italiană).

mâinile lui. Privi în sus și văzu că era înconjurat de fețe ofensate. Unul dintre pietrari bombăni:

— Munca pietrei e pentru animale. Crezi că am fi aici dacă am avea ce mânca?

Michelangelo își ceru scuze pentru că îi deranjase. Merse în jos spre Via Pellicciaria simțind că s-a comportat ca un neghiob. Și totuși, pentru un pietrar florentin fațetarea unui bloc era modul lui de a se exprima pe sine. Era respectat de prieteni în funcție de îndemânarea lui în modelarea pietrelor pentru a le scoate la iveală caracterul individual. Lucratul pietrei era considerat meseria cea mai demnă de respect, o parte inseparabilă a credinței elementare că omul și piatra aveau afinități naturale.

Când se întoarse la palat, găsi o invitație de la Paolo Rucellai. Acesta îl poftea să ia parte la o recepție dată de Piero del Medici, care se afla la Roma încercând să adune o armată, și de cardinalul Giovanni de Medici, care locuia într-o casă mică, aproape de Via Florida. Michelangelo se simțea onorat de a fi invitat și bucuros să-și părăsească propria cameră mohorâtă, spre a-i vedea din nou pe cei din familia de Medici.

Sâmbătă dimineața, la ora unsprezece, după ce termină să se bărbierească și își pieptănă părul, aranjându-l în bucle pe frunte, auzi sunet de trompete și alergă afară să privească spectacolul, entuziasmat să îl vadă pe acest papă Borgia, de care Medicii se temeau și care fusese ales de Savonarola ca ținta lui specială.

Precedat de cardinali, toți îmbrăcați în robe roșii, și de o cruce, urmat de prinți cu mantii purpurii, Papa Alexandru al IV-lea, născut Rodrigo Borgia, în Spania, îmbrăcat din cap până-n picioare în alb, cu straie bătute cu pietre prețioase, cu robă albă, călare pe un cal alb, conducea o procesiune prin Campo dei Fiori, în drum spre mănăstirea franciscană din Trastevere.

Alexandru al IV-lea, în vârstă de 64 de ani, părea un bărbat în plină forță, masiv, cu un nas coroiat, fața oacheșă

și obrajii carnosi. Chiar dacă la Roma se spunea că e un prefăcut, avea multe calități pe lângă „obrăznicia strălucită” care îl făcuse celebru.

Pe vremea când era cardinal, Rodrigo Borgia își câștigase reputația de a fi adunat mai multe femei frumoase și sume uriașe de bani decât oricine altcineva înaintea lui. Încă din 1460, Papa Pius al II-lea îl condamnase pentru „galanterie necuviincioasă”, un eufemism care se referea la cei șase copii recunoscuți de la mame diferite, dintre care trei erau favoriții lui: Juan, un ușuratic, exhibiționist, care cheltuia în neștire averea imensă acumulată de tatăl său de la clerul și baronii romani, Cezar, chipeș, senzual, sadic și războinic, acuzat că umplea Tibrul cu cadavre, și frumoasa Lucrezia, acuzată de Roma pentru legăturile amoroase dintre numărul crescând al căsătoriilor ei oficiale.

Zidurile înalte din jurul Vaticanului erau păzite de trei mii de soldați înarmați, dar Roma își formase un sistem de comunicații care transmitea vești despre ce se întâmpla între zidurile Cetății eterne pe toate cele șapte dealuri. Dacă se întâmplau lucruri bune, acestea nu prea se aflau.

După ce trecu toată procesiunea cu multe baldachine, Michelangelo o luă pe Via Florida spre Ponte. Deoarece sosise prea devreme, Paolo Rucellai îl primi în camera lui de lucru, o încăpere cu lambriuri de lemn întunecat, plină de manuscrise legate în piele, basoreliefuri de marmură, picturi în ulei pe lemn, un birou sculptat în stil florentin și scaune de piele. Fața frumoasă a lui Paolo Rucellai se asemăna cu aceea a lui Bernardo Rucellai, cu trăsături regulate puternice, ochi mari expresivi și pielea de culoare deschisă, trăsături care, spre părerea de rău a lui Michelangelo, nu fuseseră moștenite și de el de la familia mamei sale.

— Noi, florentinii, suntem o colonie strâns unită aici, îi spuse Paolo. După cum știi deja, avem propriul guvern, trezorerie, legi... și metode de a le aplica. Altfel nu am

putea exista în această mocirlă. Dacă ai vreodată nevoie de ajutor, vino la noi! Să nu apelezi niciodată la un roman. Pentru ei, o afacere cinstită e cea în care sunt asigurați din cinci părți.

Întâlni în sufragerie restul coloniei florentine. Se înclină în fața lui Piero, care era rece și formal, după cearta lor din Bologna. Cardinalul Giovanni, disprețuit de papă și dat deoparte din toate afacerile bisericii, părea sincer fericit să-l întâlnească, chiar dacă Giulio era glacial.

Michelangelo află despre Contessina că născuse un fiu, Luigi, și că era din nou *incinta*⁷³. La întrebarea lui plină de curiozitate dacă Giuliano se afla și el în Roma, Giovanni îi răspunse:

— Giuliano e la curtea Elisabettei Gonzaga și a lui Guidobaldo Montefeltro din Urbino. Își va completa acolo educația.

Curtea din Urbino, sus, în Munții Apenini, adunase cei mai învățați din Italia. Giuliano urma să înflorească acolo.

Cei treizeci de florentini aflați de față se așezară la masă, mâncând *cannelloni*⁷⁴ umpluți cu vită tocată mărunt și ciuperci, vițel în lapte, fasole verde fragedă, bând vin Broglio și discutând animați. Nu s-au referit niciodată la adversarul lor de moarte spunându-i „Papa” sau „Alexandru al IV-lea”, ci doar „Borgia”, străduindu-se să-și păstreze respectul pentru papalitate, dar exprimându-și astfel disprețul lor total pentru acest aventurier spaniol care pusese mâna pe Vatican printr-o serie de întâmplări de-a dreptul nenorocite, și care, după Cavalcanti, conducea după deviza „Toată averea creștinătății aparține papalității. Și o vom avea!” Nici florentinii nu erau la rândul lor prea iubiți de papă. El știa că sunt adversarii săi, dar avea nevoie de băncile lor, de comerțul lor și de taxele mari pe care le plăteau pentru importarea produselor aduse în Roma, de stabilitatea lor. Spre deosebire de nobilii romani, florentinii

⁷³ Însărcinată (lb. italiană).

⁷⁴ Macaroane groase (lb. italiană).

nu purtau război împotriva lui, ci doar se rugau fervent ca el să moară cât mai repede. Din acest motiv, florentinii din Roma erau de partea lui Savonarola în lupta acestuia împotriva papei și jenați de misiunea lui Piero.

Când ajunseră la vinul de Porto, oaspeții deveniră nostalgici și vorbeau de Florența de parcă ar fi fost la câteva minute depărtare de Piazza della Signoria. Acesta era momentul pe care îl aștepta Michelangelo.

— Se fac comenzi de artă la Roma?, întrebă el. Papii au chemat întotdeauna pictori și sculptori.

— Borgia l-a chemat pe Pinturicchio din Perugia pentru a-i decora apartamentele din Vatican, spuse Cavalcanti, și alte câteva camere în Sant'Angelo. Pinturicchio a terminat lucrarea anul trecut și a părăsit Roma. Perugino a pictat frescele din camera de zi a lui Borgia, precum și turnul din Palatul papal. Și Perugino a plecat.

— Dar marmură?

— Prietenul meu, Andrea Bregno, este cel mai respectat sculptor din Roma. El pare să aibă un monopol asupra sculpturilor funerare. Are un atelier mare cu o mulțime de ucenici.

— Mi-ar plăcea să îl cunosc.

— O să vezi că e un om priceput, un muncitor destoinic, care a decorat majoritatea bisericilor. O să îi spun că vrei să-l vizitezi.

Și Balducci împărtășea ura concetățenilor lui împotriva Romei, dar era totuși un aspect al vieții romane care îl încânta: cele șapte mii de femei ușoare, adunate din toate colțurile lumii. Duminica următoare, după prânzul luat împreună la Trattoria Toscana, Balducci îl invită pe Michelangelo la o plimbare. El cunoștea piețele romane, fântânile, forurile, arcurile triumfale și templele nu pentru încărcătura lor istorică, ci după naționalitatea femeilor care își făceau veacul în aceste zone. Merseră pe străzi ore întregi, privindu-le fețele și judecându-le corpurile acoperite de gamurre, în timp ce Balducci comenta constant virtuțile,

neajunsurile și calitățile plăcerilor pe care le oferea fiecare dintre ele. Femeile romane, cu papagali sau maimuțe pe umăr, acoperite de bijuterii, parfumate și însoțite de slujitoarele lor negre, le luau de sus pe fetele străine: spaniole cu părul negru și ochii limpezi, fetele din Grecia, înalte, îmbrăcate în portul lor național cu rochii albe încheiate la mijloc cu o cataramă, femeile din Egipt cu pielea tuciuire, având haine ce le atârnavă drept de la umeri, blonde cu ochii albaștri din nordul Europei, cu flori prinse în cosițe, femei din Turcia cu părul drept, privind de după văluri, femei din Orient, cu ochii ca murele, înfășurate în metri de mătăsurii colorate...

— N-o iau niciodată pe aceeași de două ori, îi explică Balducci. Îmi place varietatea, contrastul, diferitele forme, culori, personalități. Asta e partea cea mai interesantă pentru mine, parcă aș călători în jurul lumii.

— Dar cum poți să știi, Balducci, dacă nu cumva prima pe lângă care ai trecut nu e și cea mai atractivă în acea zi?

— Prietenul meu inocent, vânătoarea contează! De aceea prelungesc căutarea, câteodată până noaptea târziu. Partea exterioară e diferită: mărimea, forma, manierele. Actul în sine? E la fel, în mare parte la fel, e o rutină. Vânătoarea e cea care contează.

Michelangelo era amuzat. Experiența lui cu Clarissa îl făcea să nu își dorească o simulare a dragostei cu o femeie străină, plătită, ci să o dorească doar pe Clarissa.

— Eu o să aștept pentru ceva mai bun decât rutina.

— Dragostea?

— Într-un fel.

— *Che rigorista!*⁷⁵ Sunt surprins că un artist este atât de cuminte.

— Îmi păstrez lipsa de cumințenie pentru sculptură. Putea să stea fără să sculpteze atât timp cât desena pentru o anumită sculptură. Dar săptămânile treceau și nu primea nicio vorbă din partea cardinalului Riario. Își dădea seama

⁷⁵ Ce scrupulos (lb. italiană).

că era un om ocupat, căci se spunea că după papă, cardinalul Riario era cel mai bogat om din Europa, cu un imperiu bancar și comercial comparabil cu cel al lui Lorenzo de Medici. Michelangelo nu îl văzuse niciodată să officieze o slujbă religioasă, dar Leo îi spuse că slujea dimineața devreme, în capela palatului.

În sfârșit, Leo aranja o întâlnire. Michelangelo îi duse o mapă cu schițe. Cardinalul Riario se arătă încântat să îl vadă, dar părea puțin surprins că se afla încă în Roma. Era în biroul său, înconjurat de catastife, de contabilii și scribii cu care Michelangelo mânca de câteva săptămâni, dar nu se împrietenise cu ei. Stăteau la mese înalte și nu își ridicau ochii din hârțoagele lor. Când Michelangelo îl întrebă pe cardinal dacă ajunsese la o decizie asupra a ce voia sculptat, Riario îi răspunse:

— O să ne mai gândim la asta. Toate la timpul lor. Între timp, Roma e un loc minunat pentru un tânăr. Sunt puține plăceri pe lume care nu pot fi găsite și aici. Și acum te rog să ne scuzi.

Michelangelo coborî încet pe scara lată spre curtea neterminată, cu bărbia în piept. Îi părea că se află în aceeași poziție în care fusese și cu Piero del Medici: odată ce te aveau sub acoperișul lor, acești domni erau mulțumiți, și nu mai trebuia făcut nimic.

În camera lui îl aștepta o figură trasă la față, cu o mantie neagră peste rasa albă, cu ochii înfundați, flămând și de-a dreptul istovit.

— Lionardo! Ce cauți la Roma? Ce mai făcea familia noastră când ai plecat?

— N-am văzut pe nimeni, îi spuse Lionardo rece. Am fost trimis într-o misiune de către Savonarola, în Arezzo și Perugia. Și acum mă întorc la Viterbo, pentru a pune în ordine o mănăstire de acolo.

— Când ai mâncat ultima oară?

— Crezi că ai putea să îmi dai un florin pentru a ajunge

la Viterbo?

Michelangelo se căută de bani în pungă și îi înmâna lui Lionardo o monedă de aur. Acesta o luă fără niciun cuvânt.

— Tu nu știi să spui mulțumesc?, întrebă Michelangelo enervat.

— Pentru niște bani pe care îi dai lui Dumnezeu? Îl ajută în lucrarea lui. În schimb vei avea o șansă să fii mântuit.

Abia își revenise din șocul pe care-l provocase întâlnirea cu Lionardo, când primi o scrisoare de la tatăl său, adusă de curierul poștal săptămânal din Florența. Lodovico era foarte neliniștit, căci avea o datorie importantă din cauza unei afaceri cu textile, iar acum negustorul amenința că o să îl ducă în fața tribunalului. Michelangelo întoarse foaia în mâini de câteva ori, căutând printre veștile despre mama vitregă, frații, mătușa și unchiul, un indiciu despre cât de mult cerea negustorul, sau cum reușise să între Lodovico în această belea. Dar nu era niciun indiciu, doar rugămintea: „Trimite-mi niște bani”.

Fusese nerăbdător să înceapă munca pentru că simțea nevoia de a lucra. Acum sosise timpul să își evalueze situația financiară. Încă nu știa cu cât urma să fie plătit de cardinalul Riario pentru sculptură.

— Dar cum ar putea să ia Excelența Sa această hotărâre, îi răspunse Leo tăios, când nu știe nici ce o să sculptezi, nici cât de bună o să fie statuia?

Primise materiale de desen și modele și nu îl costa nimic să locuiască la palat. Totuși florinii pe care îi păstrase de la comanda fraților Popolano pentru Sfântul Ioan se duseseră. Mânca de câteva ori pe săptămână cu Balducci la birtul florentin și trebuia să își cumpere din când în când câte o cămașă sau o pereche de ciorapi noi pentru vizitele lui în casele florentine, cât și o haină mai groasă pentru iarna ce se apropia. Cei treizeci de florini cu care venise la Roma pentru a-și răscumpăra „Bambino” i se topeau din pungă. Se părea că nu va primi nicio plată în bani de la cardinal până la terminarea sculpturii. Și asta urma să se întâmple

după mai multe luni.

Își numără florinii.

Avea douăzeci și șase. Luă treisprezece dintre ei și îi duse la banca lui Jacopo Galli, rugându-l pe Balducci să trimită o scrisoare de credit omului din Florența al bancherului. Se întoarse apoi la atelier și se strădui cu tot dinadinsul să-și închipuie o temă care să-l oblige pe cardinal să o comande. Neștiind dacă acestuia i-ar plăcea una religioasă sau una antică, se gândi la câte una din fiecare.

Îi luă o lună ca să pregătească, din ceară brută, un Apollo, inspirat din torsul minunat aflat în grădina cardinalului Rovere, și o „Pietà”, care era o proiecție a sculpturii lui mai vechi „Madona cu pruncul”, înfățișată acum la sfârșitul calvarului, și nu la început.

Îi scrise un bilet cardinalului, spunându-i că are două modele pregătite din care Excelența Sa ar putea alege. Nu primi niciun răspuns. Îi scrise din nou, de data aceasta cerând o întâlnire. Iar nu primi niciun răspuns. Merse la casa lui Leo și întrerupse cina acestuia cu o femeie frumoasă, dar fu dat afară fără nicio jenă.

Leo veni pe la el în dimineața următoare, politicos ca de obicei, și promise să vorbească cu Riario.

Trecură zile la rând, apoi săptămâni, timp în care Michelangelo stătea, privind blocul de marmură, nerăbdător să se apuce de lucru.

— Dar care e motivul?, îl repezi el pe Leo. E nevoie doar de un minut ca să aleagă între cele două teme.

— Cardinalii nu sunt obligați să dea socoteală, îi răspunse Leo. Ai răbdare.

— Zilele vieții mele se scurg, mormăi Michelangelo, și eu nu reușesc să sculpez decât o statuie a răbdării.

4

Nu putu să obțină nicio întâlnire cu cardinalul. Leo îi

spuse ca Riario era îngrijorat din cauza unor corăbii care ar fi trebuit să sosească de mult din Orient și pe moment „nu avea stomac pentru artă”. Tot ce putea să facă, după Leo, era să se roage ca navele cardinalului să apară sus pe Tibru...

Pur și simplu din nevoia de a sculpta, Michelangelo îl vizită pe Andrea Bregno. Bregno, originar din Como, din nordul Italiei, era un bărbat de șaptezeci și cinci de ani, plin de viață. Stătea în mijlocul unui grajd aparținând unui fost palat antic, pe care îl transformase în cel mai activ atelier de sculptură din Roma, desfăcând două stănoage la fiecare trei staule, adăugând mese de lucru și așezând ucenici din nordul Italiei în fiecare dintre boxele improvizate.

Înainte de a merge la atelier, Michelangelo se opri să vadă altarele și sarcofagele lui Bregno din Santa Maria del Popolo și Santa Maria sopra Minerva. Bregno era fecund, avea gust, era dibace în stilul clasic, și priceput la sculptarea unor reliefuri decorative bune. Dar nu avea mai multă imaginație decât o pisică. Nu putea să creeze iluzia perspectivei în sculptură, dimensiunea adâncimii. Putea face tot ce își propunea cu dalta și ciocanul, dar nu putea lucra niciodată ceva ce nu văzuse deja sculptat.

Când avea nevoie de teme noi, el căuta vechi morminte romane și copia modelele.

Bregno îl primi prietenos când Michelangelo îi spuse că era din Settignano. Vorba și felul de-a fi ale bătrânului erau sacadate și singura dovadă a vârstei erau nenumăratele riduri de pe fața lui ca pergamentul.

— Primul cavou făcut pentru familia Riario l-am lucrat împreună cu Mino da Fiesole. Era un sculptor excelent, făcea cei mai fermecători heruvimi. Din moment ce vii de acolo din zonă, ești la fel de bun?

— Poate.

— Am întotdeauna nevoie de ajutoare. După cum vezi, tocmai am terminat acest tabernacol pentru Santa Maria della Quercia, în Viterbo. Acum lucrăm la acest monument

comandat de Savelli pentru Santa Maria din Aracoeli. Mi-am făcut ucenicia la un argintar, așa că nu suntem niciodată grăbiți și nu întâziem niciodată pentru că știm în câteva minute cât de mult timp ne va lua ca să sculptăm fiecare panou cu fructe sau frunze. Îmi conduc bottega precum atelierul unui argintar.

— Dar ce se întâmplă dacă faceți ceva nou, Messer Bregno, o idee care nu a mai fost sculptată înainte?

Bregno se opri și începu să își legene mâna stângă în față și-n spate înaintea lui.

— Sculptura nu este o artă a inventării, ea este una a reproducerii. Dacă aș încerca să creez modele noi, atelierul acesta ar deveni un haos. Aici sculptăm doar ce au făcut și alții înaintea noastră.

— Și faceți asta foarte bine, spuse Michelangelo privind spre numeroasele proiecte la care se lucra.

— O facem superb! În jumătate de secol nu mi s-a respins nicio piesă. La începuturile mele în meseria asta am învățat să accept regula că „Ceea ce este trebuie să continue să fie”. Această vorbă înțeleaptă, Buonarroti, mi-a adus o avere. Dacă vrei să ai succes în Roma, atunci trebuie să le dai clienților numai subiecte cu care sunt obișnuiți.

— Dar ce s-ar întâmpla dacă un sculptor și-ar spune „Ceea ce este trebuie schimbat”?

— Schimbat? De dragul schimbării?

— Nu, ci pentru că sculptorul simte că fiecare piesă nouă pe care o lucrează trebuie să spargă convențiile existente, realizând ceva nou și diferit.

Bregno își mișcă fălcile ca și cum ar fi ros ceva, încercând parcă să spargă cu dinții această idee. După un moment, scuipă în rumegușul de la picioarele lui și puse o mână paternă în jurul umerilor lui Michelangelo.

— Vorbește tinerețea din tine, băiete. După câteva luni sub tutela mea vei uita aceste idei prostești. Aș fi dispus să te iau ucenic doi ani: cinci ducati în primul, zece în al

doilea.

— Messer Bregno, eu mi-am îndeplinit deja ucenicia de trei ani cu maestrul Bertoldo, la grădina de sculptură a familiei de Medici, din Florența...

— Bertoldo, care a lucrat cu Donatello?

— Același.

— Rău. Bertoldo a stricat sculptura pentru voi, florentinii. Totuși, avem câțiva îngeri de sculptat pe morminte...

Ploile bătute de vânturi ale lunii noiembrie aduseră cu ele plecarea lui Piero de' Medici cu armata lui pentru a-și recuceri Florența și sosirea lui Buonarroto.

Ploaia îl făcu pe Michelangelo să se retragă în dormitorul său, unde desena la lumina lămpii într-o după-amiază cenușie, când apăru fratele său, ud până la piele, dar cu un zâmbet fericit ce-i lumina trăsăturile întunecate. Îl îmbrățișa pe Michelangelo.

— Mi-am terminat ucenicia și nu am putut să rămân la Florența fără tine. Am venit să caut de muncă în Breasla Lânarilor de aici.

Michelangelo se simți de-a dreptul mișcat de dragostea lui Buonarroto.

— Vino, ia niște haine uscate! Când stă ploaia, o să te duc la Hanul Ursului.

— Nu pot să rămân aici?, întrebă Buonarroto gânditor. Michelangelo privi spre patul lui îngust și spre singurul scaun din cameră.

— Și eu sunt doar... musafir. Hanul Ursului e confortabil. Acum spune-mi mai repede despre tata și despre negustorul de textile.

— Deocamdată s-a liniștit, mulțumită celor treisprezece florini trimiși de tine. Dar Consiglio pretinde că tata îi datorează mult mai mulți bani. Tata a comandat textilele, asta așa e, dar nimeni n-a reușit să afle ce avea de gând cu ele, nici măcar Lucrezia.

În timp ce Buonarroto își puse cămașa uscată a lui Michelangelo, pantaloni și ciorapi călduroși de lână, îi povesti ce s-a întâmplat în ultimele cinci luni: unchiul Francesco se îmbolnăvisese, Lucrezia zăcu și ea la pat, aparent din cauza unui avort. Fără niciun alt venit decât chiria fermei din Settignano, Lodovico nu-și putea achita datoriile. Își făcea griji despre situația lor financiară zi și noapte. Giovansimone îi refuzase cererea de a contribui la cheltuielile familiei.

Buonaroto închirie un pat la Hanul Ursului. Frații luară prânzul împreună la trattoria. După o săptămână era clar că Buonarroto nu putea găsi de lucru în Roma. Florentinii nu aveau o breaslă a lănarilor, iar romanii nu voiau să angajeze un florentin.

— Cred că trebuie să te întorci acasă, îi spuse Michelangelo cu multă părere de rău. Dacă toți cei patru fii mai mari ai lui sunt plecați și nu îl ajută cu nimic, cum o să se descurce oare tata?

Buonaroto plecă pe o ploaie torențială. Și Piero de' Medici se întoarse la Roma la fel de plouat. Ultimele rămășițe ale armatei lui erau împrăștiate, el rămăsese fără bani, părăsit chiar și de Orsini. A avea o listă cu familiile din Florența, pe care avea de gând să le distrugă de îndată ce își recăpăta puterea. Alfonsina se instalase împreună cu copiii într-una dintre casele familiei sale. Piero scandaliza Roma cu sumele uriașe pierdute la jocurile de noroc și cu certurile publice cu fratele său, Giovanni. El petrecea diminețile la Palatul San Severino, apoi își pierdea ziua, până la lăsarea întunericului, la curtezana lui favorită. Noaptea ieșea pe străzi și participa la toate nebuniile oferite de oraș, târându-se la venirea dimineții înapoi, la palatul Alfonsinei. Din punctul de vedere al coloniei florentine, la fel de rele erau aroganța și tirania lui. Piero anunțase că va conduce Florența de unul singur, fără ajutorul vreunui consiliu, pentru că „prefera să conducă prost după capul lui decât bine cu ajutorul altora”.

Michelangelo fu surprins de invitația primită din partea lui Piero de a participa la cina de Crăciun oferită de cardinalul Giovanni. Petrecerea urma să fie una luxoasă. Casa lui Giovanni era plină de obiecte frumoase pe care le adusese din Florența cu ocazia primei lui călătorii: picturi, bronzuri, tapiserii și tacâmuri de argint, toate amanetate cu o dobândă de 20 la sută pentru a acoperi datoriile lui Piero. Bancherii florentini comentau că „fiecare florin cheltuit de Medici îl costă opt lire”. Michelangelo fu șocat să vadă urmele lăsate de viața destrăbălată a lui Piero: pleoapa stângă era aproape închisă și avea pete albe acolo unde îi căzuseră smocuri de păr. Fața ce fusese odată frumoasă era acum umflată și plină de vinișoare roșii.

— Buonarroti!, strigă Piero. În Bologna am crezut că nu ești loial familiei de Medici. Dar am aflat de la sora mea Contessina că ai salvat multe pietre prețioase și opere de artă din palat.

— Am fost destul de norocos să am această ocazie, Excelență.

Piero își ridică mâna dreaptă poruncitor. Vocea lui era destul de puternică pentru ca toată lumea de la masă să-l audă.

— În schimb pentru loialitatea ta, Buonarroti, te angajez să îmi faci o statuie de marmură.

— Asta m-ar face foarte fericit, Excelență, răspunse Michelangelo timid.

— O statuie mare, continuă Piero vag.

— Mai bine fă una mică, interveni Giovanni, cu fața lui plină luminată de un zâmbet șiret. Fratele meu se mută adesea și nu ar putea să poarte un Hercule în mărime naturală subraț, cu el.

Piero ignoră cuvintele fratelui său.

— O să trimit după tine în scurtă vreme. O să îți dau atunci ordinele mele.

— Bine, Excelență! Aștept să mă chemați!

Întorcându-se spre casă de la această petrecere,

Michelangelo îl zări pentru prima dată pe Torrigiani. Era cu un grup de romani tineri, îmbrăcați în haine scumpe din păr de cămilă, brodate cu fir de aur, și râdea cu gura până la urechi, în timp ce mergea pe stradă, cu brațele pe umerii însoțitorilor săi, cu toții beți și binedispuși, hohotind la glumele deochete spuse de Torrigiani.

Michelangelo simți că i se face rău. Se întrebă dacă ceea ce simțea era teamă. Și totuși știa că e ceva mai mult, ceva asemănător experienței lui la prădarea Palatului Medici, la decăderea lui Piero, un presentiment al distrugerii oarbe care putea fi simțită în aer, pregătită să se dezlănțuie și să nimicească.

Corăbiile cardinalului Riario ajunseră în sfârșit în portul din Ripetta. Leo reuși să obțină pentru Michelangelo o invitație la petrecerea de Anul Nou.

— O să fac rost de două cutii negre îmbrăcate în catifea, îi explică, din cele pe care bijuterii le folosesc pentru a expune coroane sau tiare. O să punem în ele cele două machete ale tale. Când cardinalul e înconjurat de oaspeți, îi place să impresioneze. O să-ți fac un semn.

Așa și făcu. Cardinalul Riario era înconjurat de prinți ai bisericii, de Papă, de fiii săi Juan și Cezar, Lucrezia împreună cu soțul ei, cardinali, episcopi, familii nobile din Roma, de femei în rochii de mătase și catifea, cu bijuterii scumpe.

Leo se întoarse spre Riario și îi spuse:

— Buonarroti a făcut niște modele de sculptură din care să puteți alege, Excelență.

Michelangelo așeză cutiile pe masă, le desfăcu arcurile și lăsă laturile să cadă. Luă câte unul din modele în palme și le întinse cardinalului, ca acesta să le poată studia. Bărbații murmurară de admirație, iar femeile bătură discret din palmele lor înmănușate.

— Excelent! Excelent!, strigă cardinalul, privind modelele. Lucrează în continuare, băiete, și în curând o să avem ce ne-am dorit.

Michelangelo întrebă răgușit:

— Atunci, Excelența Voastră, nu doriți ca eu să sculptez în marmură niciunul dintre aceste modele?

Cardinalul se întoarse spre Leo.

— Adu-ți prietenul la mine imediat ce are modele noi. Sunt sigur că vor fi minunate.

Ieșind din încăpere, Michelangelo explodează:

— Ce fel de om e acesta? El este cel care mi-a cerut să îi sculptez ceva, cel care a cumpărat marmura pentru mine... Trebuie să trăiesc și eu. Aș putea să mai stau aici luni, poate chiar ani, și tot să nu am voie să mă ating de blocul acela.

Leo era deznădăjduit.

— Am crezut că i-ar plăcea să-și fleteze oaspeții lăsându-i pe ei să aleagă...

— Ce metodă bună de a hotărî ce urmează să fie sculptat dintr-un bloc de doi metri și jumătate de marmură de Carrara!

— Dar, oricum, e mai bine decât nicio decizie! Îmi pare rău, mormăi Leo.

Michelangelo se calmă.

— Iartă-mi amărăciunea! Ji-am stricat ziua! Întoarce-te la recepție!

Porni singur pe străzile aglomerate, pline de familii cu copii, care ieșiră să sărbătorească. De pe dealul Pincio străluceau luminile artificiiilor.

Soggi avuse dreptate! Sculptura era ultima de pe lista fiecăruia. Urma să meargă de colo-colo, ca un cerșetor, strigând: „Cine vrea un «Apollo»? O «Pietà»? ”

— Timp, mormăi el pentru sine. Toți vor să le dau timp. Dar timpul e la fel de gol ca și spațiul, dacă nu îl pot umple cu statui.

Intră într-o pasă proastă, nu mai avea chef să vadă pe nimeni. Balducci găsisse o florentină cu părul de aur care să-l ajute să-i treacă supărarea. Michelangelo zâmbi pentru prima dată de când părăsise recepția cardinalului Riario.

— A, Balducci, dacă viața ar fi într-adevăr atât de simplă pe cât o vezi tu...

Au dat la Trattoria Toscana de Giuliano da Sangallo, arhitectul florentin, prietenul lui Lorenzo, și primul om care îl instruisese pe Michelangelo în arta arhitecturii. Mustața lui aurie și bogată era la fel de semeață, dar Sangallo părea trist și singur. Fusese nevoit să își lase soția și fiul în Florența, în timp ce el locuia în camere închiriate în Roma, așteptând niște comenzi mai bune decât actuala lui slujbă, construirea unui tavan de lemn pentru Santa Maria Maggiore, acoperindu-l cu primul aur adus de Cristofor Columb din America. Sangallo îi invită pe cei doi să i se alăture și îl întrebă pe Michelangelo cum îi merge la Roma ascultând cu atenție în timp ce tânărul își vărsa năduful.

— Ai ajuns la cardinalul la care n-ar fi trebuit să ajungi, spuse Sangallo. Cardinalul Rovere a fost cel care a venit la Florența pentru a le cere lui Ghirlandaio, Botticelli și Rosselli să picteze frescele pentru capela unchiului său, Sixtus al IV-lea. El a fost cel care l-a convins pe Sixtus să înființeze prima bibliotecă publică din Roma și să facă un muzeu al bronzurilor pe Dealul Capitoliului. O să i te prezint cardinalului Rovere când se va întoarce la Roma.

Îmbărbătat, Michelangelo întrebă:

— Când se va întoarce?

— Acum e la Paris. S-a supărat după alegerea lui Borgia și e plecat deja de câțiva ani. Dar, după toate semnele, el va fi următorul papă. Măine îți voi arăta Roma care îmi place mie. Nu harababura asta puturoasă de azi, ci grandoarea romană, construită atunci când aici locuiau cei mai mari arhitecți ai lumii. Roma pe care o voi recrea piatră cu piatră imediat ce cardinalul Rovere va deveni papă. Până mâine-seară vei uita că ai vrut să sculptezi și te vei dedica arhitecturii.

Michelangelo avea nevoie de această diversiune.

Sangallo vru să înceapă cu Panteonul, pentru că de pe acoperișul acestei minunate clădiri romane redescoperise

Brunelleschi secretele uitate de o mie cinci sute de ani ale arhitecturii. Urcându-se pe clădire, Brunelleschi văzuse că nu era un singur dom, ci două, suprapuse și împletite unul cu celălalt. Cu această descoperire a geniului roman din anul 27 d. Chr., Brunelleschi reuși să se întoarcă la Florența și să aplice ideea la construcția cupolei catedralei, care rămăsese deschisă mai mult de o sută de ani.

Sangallo îi dădu lui Michelangelo un bloc de hârtie de desen pentru arhitectură și-i spuse:

— Acum o să recreăm Panteonul, așa cum era el pentru romanii din vremea lui Augustus.

Schițară mai întâi înăuntru, restabilind interiorul placat cu marmură, cu deschiderea spre cer din centrul Domului. Apoi se mutară afară și desenară cele șaisprezece coloane de granit roșu și gri care susțineau porticul, ușile uriașe de bronz, Domul acoperit cu plăci de bronz, cu imensa clădire rotundă din cărămidă, așa cum fusese ea descrisă de istorici.

Apoi, cu tomurile de hârtie subraț, se îndreptară spre Via deile Botteghe Oscure și urcară dealul Capitoliului. Aici, cu vedere spre marele for roman, se aflau chiar în inima vechii capitale romane. Acum nu era decât un morman de moloz cu petice de pământ, pe care pășteau capre și porci, și totuși pe cele două vârfuri se aflaseră templul lui Jupiter și al lunonei Moneta, din secolul al VI-lea î. Chr.

În timp ce Sangallo vorbea despre acoperișul templului lui Jupiter, din bronz placat cu aur, după descrierea lui Dionysiu din Halicarnas, apoi despre cele trei rânduri de coloane ale fațadei, un rând de fiecare parte, despre interiorul alcătuit din trei altare paralele pentru Jupiter, Iunona și Minerva, construcția începu să prindă contur pe planșeta lor. Cel de-al patrulea templu al lui Domițian fusese descris de Plutarh: coloane zvelte din marmură pentelică, ziduri din piatră rustică brută, cu statui amplasate în portic, unde împărații și magistrații aduceau jertfe zeilor. Desenară toate acestea.

Coborâra pe coasta dealului spre forul roman și își petrecură acolo restul orelor, desenând clădirile așa cum fuseseră ele în perioada lor de glorie: templele lui Saturn și Vespasian, casa senatului lui Iulius Cezar, construită din cărămidă galbenă foarte modestă, mărețul templu cu coloane al lui Castor, cu capitelurile corintiene bogate, apoi arcul lui Titus de la Colosseum... mâna lui Michelangelo zbură mai repede ca oricând, încercând să țină pasul cu Sangallo, care vorbea ca un torent ce nu mai putea fi oprit.

Se lăsa noaptea. Michelangelo era extenuat, iar Sangallo triumfător.

— Acum ai descoperit cât de glorioasă a fost Roma. Lucrează la asta în fiecare zi. Du-te pe dealul Palatin și reconstruiește băile lui Severus, palatul lui Flavian. Mergi la Circus Maximus, la Bazilica lui Constantin, la casa aurită a lui Nero de la poalele Esquilinului. Romanii au fost cei mai mari arhitecți cunoscuți vreodată.

Michelangelo privi fața expresivă, frumoasă a lui Sangallo, cu ochii strălucind de entuziasm.

„Sangallo are arhitectura romană care să-i umple zilele, Balducci – fetele. Iar mie mi-ar prinde bine o comandă de sculptură”, își spuse în gând.

5

În sinea lui, Michelangelo începuse să nu mai creadă că va obține vreodată acordul cardinalului Riario pentru începerea lucrului. Disperat, îl căută pe Piero la Palatul Orsini. Voia să îi propună o piesă mică, atractivă, pentru a-și mări șansele de a-i fi primită oferta. Piero era în mijlocul unei discuții cu servitorii, din cauza felului în care i se pregătise prânzul. Alfonsina era așezată vizavi de el în capătul mesei uriașe de stejar. Îl recunoscuse, privindu-l cu ochii ei obosiți.

— Excelență, am acum timp să fac o sculptură frumoasă pentru dumneavoastră, dacă îmi veți porunci să încep.

Piero era treaz doar pe jumătate.

— Nu vă mai amintiți? La petrecerea de Crăciun mi-ați poruncit...

— Ce anume?

— Am un model pentru un Cupidon, dacă asta v-ar face plăcere.

— Un Cupidon? Ei bine, de ce nu?

— Nu am nevoie decât de aprobarea dumneavoastră.

Piero începu din nou să strige. Michelangelo își dădu seama că întrevederea se încheiase. Dar primise acordul de a începe lucrarea. Merse pe malul râului la depozitul de piatră din portul de pe Tibru, văzu un bloc mic, plăti pentru el cinci florini din rezerva lui care se tot împuțina, apoi își târâi picioarele în urma unui băiat care îi ducea blocul acasă.

Îl luă două zile să își dea seama că marmura nu era bună. Se purtase prostește, intrând într-un depozit și cumpărând primul bloc care i se păruse bun. În Florența n-ar fi făcut niciodată așa ceva. Dar aici în Roma se purtase precum un începător. Cei cinci florini fuseseră aruncați în vânt.

A doua zi în zori, Michelangelo era în curtea lui Guffatti, cel de la care cardinalul Riario cumpăraseră coloana de doi metri și jumătate. Acum încercă blocurile și găsi, în final, o marmură albă care părea transparentă în razele firave ale soarelui, și nu arăta niciun semn de bule de aer sau fisuri când o băgă sub apă. De data aceasta își investi bine cei cinci florini. Dar în pungă nu-i mai rămaseră decât trei.

Desenă o dimineață întreagă în cartierul muncitoresc din Trastevere copii care se jucau în stradă, sau stăteau întinși pe paie în fața fierărilor. În câteva zile începuse deja să lucreze blocul cu ciocanul și dalta. Balducci îl întrebă:

— N-ar fi mai bine să ai mai întâi un acord scris din partea lui Piero? El își varsă toți banii în mercenari pentru a pleca într-un nou atac al Florenței.

Piero nu voia să audă de niciun contract.

— Dragul meu Buonarroti, o să plec din Roma înainte ca tu să termini acest „Cupidon”. După toate probabilitățile, n-o să mă mai întorc niciodată...

— Îmi spuneți prin asta, Excelență, că v-ați răzgândit?

— Un Medici nu se răzgândește niciodată, îi spuse Piero rece. Acum însă sunt ocupat. Amână chestiunea asta pentru un an...

Afară, în Piața Sant’Apollinare, Michelangelo strigă:

— Așa-mi trebuie!

Spuse asta cu voce tare, plină de amărăciune, cu fața schimonosită de dezgust. Doar nerăbdarea lui de a lucra la o statuie pentru cineva îl făcuse să ia în serios vorbele lui Piero.

Sculpta oricum „Cupidonul”, pentru bucuria de a lucra marmura albă și de a-i respira praful.

Trecură două luni enervante până reuși să obțină o nouă întâlnire cu cardinalul Riario.

— Ce ai pregătit pentru mine azi?, îl întrebă acesta bine-dispus. Ceva viguros și păgân, care să se armonizeze cu antichitățile acelea frumoase din grădina cardinalului Rovere?

— Da, Excelență, minți Michelangelo la repezeală.

Stătea așezat pe patul îngust din camera sa, transpirând de parcă ar fi avut febră, căutând cu mintea cel mai vesel și hedonist zeu grec. Într-o seară în cartierul florentin, Altoviti îl întrebă:

— Te-ai gândit vreodată să faci un Bacchus?

— Nu, nu prea beau vin.

— Bacchus e de asemenea și Dionysos, zeul naturii, simbolizând fertilitatea. El este zeul care a adus omului daruri ciudate și minunate, făcându-l capabil să își uite nenorocirile, munca ruinătoare, tragedia de zi cu zi a vieții. Dacă oamenii se pot bucura de plăceri, pot râde, pot cânta, pot fi fericiți, atunci îi datorăm asta lui Bacchus.

Michelangelo își aminti de un tânăr pe care îl văzuse la băi, proporționat ca un atlet, cu picioare și talie zvelte,

piept și brațe musculoase, agil ca o panteră.

Dar din nou nu se alese cu nimic. Munca îi fu singura răsplată: în Vinerea Mare în Roma izbucni violența, cu sângele curgând gârlă pe străzile pavate. Pornise de la o răzmeriță ațâțată de mercenarii spanioli ai papei, care erau urâți cu atâta sete de romani, încât îi atacară cu pietre și bâte pe soldații înarmați.

Apoi atenția se mută asupra soțului Lucreziei Borgia, un Sforza, care fugi din Roma anunțând că familia Borgia voia să îl omoare, pentru că găsiseră un soț spaniol pentru Lucrezia. După asta, Piero de' Medici plecă să atace Florența în fruntea unei armate de treisprezece mii de mercenari. Apoi o revoltă izbucni în cartierul florentin, când papa îl excomunică pe Savonarola. Totul se încheie sumbru, cu uciderea lui Juan Borgia. Pescarii care își aruncau plasele în Tibru găsiră corpul lui Juan și îl aduseră la mal, încă îmbrăcat cu haina și mantia de catifea, cu cizme cu pinteni, cu nouă tăieturi de cuțit și mâinile legate. Romanii nu făcură nimic pentru a-și ascunde bucuria.

În Roma se instala o domnie a terorii.

Vaticanul și orașul erau paralizate. Poliția papală intră cu forța în fiecare casă pe care Juan o vizitase vreodată, torturând servitorii în căutarea unor indicii, scotocind casele florentinilor pentru a dovedi o conspirație, acuzându-l pe soțul respins al Lucreziei de crimă, controlând apoi fiecare familie nobilă romană care se opusese vreodată papalității... până se răspândi vestea că papa, împreună cu restul Romei, era convins că Cezar își ucise fratele mai mare pentru a-l înlătura din drumul său.

Cardinalul Riario intră în doliu împreună cu papa.

Palatul era închis pentru orice, în afară de cele mai importante afaceri. Sculptura era departe de a fi o afacere importantă. Era un lux abandonat imediat, în momentul în care ceva mergea prost.

— Cardinalul n-o să mai vorbească despre sculptură pentru mult timp, îi spuse Leo Baglioni. Te-aș sfătui să îți

cauți un alt patron.

— În Roma? N-o să regăsesc oare atitudinea cardinalului și în restul orașului?

— Din păcate, da. Dar e mai bine oare la Florența sub Savonarola?

— Nu, dar acolo sunt acasă. N-ai putea să aranjezi o ultimă întâlnire, ca să fiu plătit?

— Plătit? Dar nu ai făcut nicio sculptură.

— Am lucrat. Am făcut desene, modele. Dar voi nu m-ați lăsat să încep să sculpez. Cardinalul e un om bogat, iar eu am ajuns la ultimii mei bani.

Toată noaptea se zvârcoli în pat. A doua zi, când Balducci insistă să îl însoțească la o vânătoare de rațe în mlaștini, Michelangelo îl refuză acru.

— Aerul îți va prinde bine, îi replică Balducci. O să te învioreze. Eu îmi petrec fiecare oră liberă antrenându-mă și vânând, pentru a-mi păstra bărbăția.

Michelangelo știa la ce se referea Balducci prin bărbăție. Îl răspunse sarcastic:

— Adică, să aduni puteri ca să le risipești pe femei.

— Desigur, strigă Balducci. Fiecare bărbat își risipește cumva puterile.

Necazurile veneau toate odată, așa cum se coceau și roșiile. Lionardo apăru din nou, cu rasa ruptă și cu fața însângerată. Din povestea lui incoerentă, Michelangelo reuși să își dea seama că la Viterbo călugării s-au întors împotriva lui, bătându-l și dându-l afară din mănăstire pentru că îl susținuse pe Savonarola, după ce acesta fusese excomunicat.

— Vreau să mă întorc acasă la San Marco, spuse el răgușit, trecându-și limba peste buzele crăpate. Dă-mi bani pentru călătorie.

Michelangelo își luă ultimele monede din punga de piele.

— Și eu mă simt sfârșit. Și eu sper să merg acasă. Mai rămâi cu mine câteva zile, până o să te simți mai bine.

— Mulțumesc, Michelangelo, dar nu mai rămân. Și

mulțumesc pentru bani.

Michelangelo auzi acea duiosie în vocea fratelui său pentru prima dată după ani întregi.

A doua lovitură a fost vestea morții mamei sale vitrege Lucrezia, anunțată în câteva rânduri frânte de către tatăl său. Il Migliore, gândi el cu afecțiune. „Cea mai bună.” Ea nu cumpăra decât ce era cel mai bun și dăduse tot ce avea mai bun celor nouă Buonarroti pe care se angajase să îi hrănească. O iubise oare Lodovico?

Asta era greu de spus. Dar ea îi iubise pe ei? Iubise această familie mare în care intrase ca a doua soție? Da, îi iubise. Nu era vina ei că singurul ei talent sau entuziasm era pentru gătit. Ea dăruia tot ce avea fără preget. Michelangelo vărsă o lacrimă pentru moartea ei.

Câteva zile mai târziu, un servitor aduse un bilet de la Hanul Ursului, anunțând că Buonarroto se întorsese. Se grăbi să îl vadă, trecând pe lângă Piazza Navona, atelierile și dughenele dintre ruinele teatrului Pompei și stadionul lui Domițian, apoi pe lângă grădinile de zarzavaturi ce duceau spre Piazza Sant'Apollinare.

— Spune-mi despre tata, ceru Michelangelo. Cum suportă moartea Lucreziei?

— Prost. S-a încuiat în dormitor.

— Trebuie să îi găsim o altă soție.

— Spune că mai degrabă ar trăi singur decât să mai treacă printr-o experiență ca asta.

Se opri, apoi adăugă:

— Negustorul de textile e pe cale să ceară arestarea lui tata pentru datoria aceea. Consiglio poate să aducă dovezi că tata a luat bunurile și, din moment ce nu mai avem decât câțiva florini rămași, asta ar putea să însemne închisoarea.

— Închisoare! *Dio mio!* Trebuie să vândă vila și ferma din Settignano.

— Dar nu poate. E închiriată pe termen lung. Pe lângă asta, el spune că mai degrabă ar merge în iad, decât să

înstrăineze ultima noastră moștenire.

Michelangelo era furios.

— Ultima moștenire, o casă? Ultima noastră moștenire e numele de Buonarroti. De el trebuie să avem grijă!

— Și ce să facem? Eu nu câștig decât câțiva scuzi pe lună.

— Iar eu nu câștig nimic. Dar o să o câștig! Îl voi face pe cardinalul Riario să îmi înțeleagă situația.

Cardinalul îl ascultă, jucându-se liniștit cu lanțul lung de aur pe care îl avea în jurul gâtului.

— Nu vreau să te fac să îți irosești timpul degeaba.

— Vă mulțumesc, Excelență! Știam că veți fi generos!

— Într-adevăr, chiar așa o să fiu. Îți cedez toate drepturile asupra blocului de marmură și asupra celor treizeci și șapte de ducati, cât m-a costat. Îți dăruiesc marmura, drept răsplată pentru că ai așteptat atâta.

Michelangelo era disperat. Nu mai avea decât o singură soluție: bancherii florentini Rucellai și Cavalcanti. Urma să le ceară un credit. Se așeză și îi scrisese tatălui o scrisoare, spunându-i: „O să îți trimit orice sumă îți trebuie, chiar dacă pentru asta ar trebui să mă vând ca sclav”.

Apoi se duse la Paolo Rucellai pentru a-i explica nenorocirea în care se găsea.

— Un împrumut de la bancă? Nu, e prea scump pentru tine, cu o dobândă de douăzeci la sută. Dar de la mine, da, ca împrumut personal, fără dobândă. O să îți fie de-ajuns douăzeci și cinci de florini?

— O să vă dau banii înapoi, să fiți sigur de asta!

— Uită de asta, până nu vei avea banii în pungă.

Alergă prin labirintul de străzi nepavate, pline de lume și înfundate cu nisip din râu, îi dădu lui Buonarroti foaia de credit semnată de Rucellai, cu o notă alăturată de el, de Michelangelo, pentru Consiglio, în care declara că își asuma responsabilitatea pentru restul datoriei, angajându-se că o va plăti într-un an.

— Cu siguranță, asta e ceea ce îți dorește și tata, spuse

Buonaroto gânditor, învârtind în mână cele două hârtii. El nu o să câștige mai mult, și nici unchiul Francesco. Tu și cu mine, noi suntem Buonarroti acum. Nu putem să ne așteptăm la ajutor din partea lui Lionardo sau a lui Giovansimone. Cât despre cel mai mic, Sigismondo, a fost dat afară din Breasla Vinarilor. Odată ce tata va vedea aceste hârtii, tu vei fi cel care va trebui să susțină familia Buonarroti de-acum înainte.

Dar norocul vine grămadă, la fel ca piersicile când se coc pe copaci. Michelangelo își termină de lustruit micuțul „Cupidon”, un copil drăguț tocmai trezit din somn, cu brațele ridicate pentru a fi luat în brațe de mamă. Balducci fu încântat de căldura lui voioasă, de suprafețele perfect lustruite, întrebă dacă nu vrea să i-l arate șefului său, Jacopo Galli.

De data aceasta nu mai avea niciun Bugiardini care să care marmura pe străzi cu căruciorul. Balducci închirie un catâr cu o șa mare. Michelangelo își înfășură sculptura într-o pătură și mână animalul pe lângă San Lorenzo din Damaso, prin ulița Lentari în Parione. Casa Galli fusese construită de unul dintre strămoșii lui Jacopo Galli. Acesta îi mai era recunoscător predecesorului său pentru că începuse, în același timp, să colecționeze sculpturi antice și avea o colecție care acum nu era întrecută decât de cea a cardinalului Rovere.

Balducci legă catârul, în timp ce Michelangelo dezlegă sculptura. După ce coborî o scară lată de piatră, tânărul artist se trezi într-un atrium, închis pe trei laturi de către casă și pe a patra de către scări, dând impresia unei grădini scufundate. Sau, cum gândi Michelangelo în timp ce privea în jurul lui, o lume stranie, populată de statui, frize de marmură și animale la pândă.

Jacopo Galli, care fusese instruit la Universitatea din Roma și rămăsese de atunci un cititor pasionat, puse deoparte o traducere a „Broaștelor” a lui Aristofan și începu să se ridice din scaun. Părea că nu se va mai opri niciodată,

pe măsură ce se înălța: avea doi metri, doi metri și ceva, poate chiar doi metri și jumătate. Era cel mai înalt om pe care îl văzuse Michelangelo vreodată, cu umerii cocoșați din cauză că de o viață era obligat să se aplece spre romanii care erau, în general, mici de statură. Michelangelo părea un copil înaintea lui.

— A, vii cu o marmură în brațe. Asta e priveliștea care îmi place cel mai mult în grădina mea.

Michelangelo îl așază pe „Cupidon” pe masă, lângă cartea lui Galii, și se întoarce pentru a privi în ochii albaștri ai bărbatului.

— Mi-e teamă că l-am adus pe „Cupidon” într-o companie nepotrivită.

— Nu cred asta, murmură Galii cu o voce pe care se străduia să o păstreze moderată. Balducci, du-l pe prietenul tău în casă, pentru a fi servit cu o felie de pepene rece.

Când se întoarseră în grădină, câteva minute mai târziu, descoperiră că Galii dăduse jos de pe pedestal un tors, așezându-l lângă zidul de lângă scări și punându-l în locul lui pe „Cupidon”. Apoi se așezase din nou pe scaun. Stând în spatele gazdei sale, Michelangelo avu ocazia să studieze trei torsuri grecești, un sarcofag roman, frize de temple, o lespede de zid cu un grifon uriaș, un leu egiptean cu un cap aproape uman.

Ochii lui Galii străluceau.

— Simt că acest „Cupidon” al tău pare că stă acolo din ziua în care m-am născut, un urmaș direct al oricăreia dintre aceste sculpturi. Nu vrei să mi-l vinzi? Ce preț vrei pe el?

Umil, Michelangelo murmură:

— Las asta la aprecierea dumneavoastră.

— Mai întâi vreau să știu în ce situație te afli. Michelangelo îi povesti despre tot anul petrecut la cardinalul Riario.

— Deci ai sfârșit fără niciun scud drept plată și cu un bloc de marmură de doi metri și jumătate? Hai să zicem că

acest „Cupidon” al tău valorează cincizeci de ducati. Pentru că știu că ai nevoie de bani o să îngădui lăcomiei mele să scadă prețul la douăzeci și cinci. Apoi, pentru că urăsc șiretenia când vine vorba despre artă, voi lua cei douăzeci și cinci de ducati de care aveam de gând să te lipsesc și îi voi adăuga la prețul inițial. Ești de acord cu felul în care am socotit?

— Signor Galli, timp de un an am gândit doar lucruri rele despre romani. În numele dumneavoastră, îmi cer scuze pentru întregul oraș.

Galli se înclină de pe scaun.

— Acum, hai să discutăm despre blocul acesta de doi metri și jumătate! Ce crezi că ar putea fi sculptat din el?

Michelangelo îi spuse despre desenele lui pentru un „Apollo”, pentru o „Pietà”, pentru un „Bacchus”. Galli era mirat.

— N-am auzit niciodată despre un „Bacchus” care să fi fost făcut aici, iar cele câteva statuete care au fost aduse din Grecia sunt figuri de bătrâni bărboși, posaci și cam plictisitori.

— Nu, nu, acest „Bacchus” al meu va fi tânăr, așa cum e potrivit pentru un zeu al bucuriei și al fertilității.

— Adu-mi desenele, mâine-seară pe la nouă!

Galli se întoarse din casă cu o pungă și îi înmâna șaptezeci și cinci de ducati. Michelangelo conduse catârul înapoi prin străzile întunecate spre grajd unde plăti pentru închirierea lui, apoi merse spre Rucellai pentru a-i înapoia împrumutul de douăzeci și cinci de florini.

În seara următoare se înfățișă în grădina lui Galii pentru întâlnire. Nu era nimeni acolo. Timpul se scurgea îngrozitor de încet. Se și vedea abandonând marmura, sau vânzându-lui Guffatti pentru o părticică din costul ei original și întorcându-se la Florența cu următorul convoi de mărfuri. În sfârșit, Galli veni în grădină, îi ură bun-venit, îi turnă un aperitiv și se așeză să studieze desenele. La puțin timp, li se alătură Signora Galli, o femeie înaltă și delicată, care nu

mai era tânără, dar păstra o frumusețe patriciană, și cinară la lumina lumânărilor. O adiere răcoroasă tulbura căldura verii. La sfârșitul mesei, Galii îl întrebă:

— Nu ai vrea să îți muți aici blocul și să cioplești pentru mine acest „Bacchus”? Vei primi o cameră proprie. O să te plătesc cu trei sute de ducati pentru statuia terminată.

Michelangelo își înclină capul, ca strălucirea lumânărilor să nu îl dea în vileag. Fusese salvat de la o întoarcere umiltoare în Florența, de la o înfrângere extrem de dureroasă.

Și totuși, în dimineța următoare, în timp ce mergea pe lângă căruța lui Guffatti, care îi transporta blocul de marmură din palatul lui Riario în cel al lui Galli, cu micul lui pachet de haine la subsuoară, se simțea ca un vagabond. Urma oare să își petreacă viața mutându-se de la o gazdă la alta? Știa că mulți artiști călătoreau de la o reședință la alta, de la patron la patron, unde cei mai mulți erau bine primiți, dar știa că lui pu i-ar fi plăcut să trăiască așa.

Își promise că într-o zi, în curând, trebuia să fie propriul său stăpân, cu o locuință a lui.

6

A fost condus într-un dormitor pe o latură a clădirii în formă de U, care era vizavi de cea în care locuia familia Galii. Camera era plăcută și luminoasă. O ușă din capătul îndepărtat dădea spre o livadă de smochini. Pe marginea livezii era un șopron cu o podea de pământ tare. Michelangelo îndepărtă acoperișul de scânduri, lăsând drept tavan doar umbra smochinilor. Spatele șopronului dădea pe o străduță lăturalnică, pe unde putea să își aducă materialele și să își primească prietenii veniți în vizită. De acolo nu putea să vadă casa și era destul de departe pentru ca ciocăniturile lui să nu poată fi auzite. Așeză afară un butoi în care putea să pună apă din fântână pentru a se îmbăia seara, înainte de a se schimba cu haine curate și de

a se alătura lui Galli pentru cină în grădină. Jacopo Galli nu părăsea banca la amiază, iar prânzul nu era servit decât duminica și în celelalte zile de sărbătoare. Un servitor îi aducea în atelier o tavă cu un prânz ușor, pe care Michelangelo îl mânca direct pe planșa de desen. Era mulțumit că nu trebuia să se schimbe la prânz sau să fie sociabil.

Primi o scrisoare în care tatăl său îi mulțumea pentru cei douăzeci și cinci de florini. Negustorul de textile accepta asigurarea de plată a lui Michelangelo, dar voia jumătate din cei cincizeci de florini cu care îi era dator. Nu putea oare să îi mai trimită încă douăzeci și cinci de florini cu poșta de sâmbătă?

Michelangelo suspină, se îmbracă la repezeală cu o bluză ușoară și luă douăzeci și cinci de ducati cu care merse la banca lui Jacopo Galli din Piazza San Celso, aproape de banca familiei Chigi. Balducci nu era acolo, așa că se îndreptă spre biroul lui Jacopo Galli. Acesta îl privi, dar nu păru să îl recunoască. Și nici Michelangelo nu îl recunoscuse. Fața îi era rigidă, rece, lipsită de expresie. Îl întrebă pe un ton impersonal pe Michelangelo cu ce putea să îl ajute.

— Vreau să expediez niște bani... douăzeci și cinci de florini. La Florența.

Își puse monedele pe masă.

Galli se adresă unui slujbaș din apropiere. Tranzacția fu efectuată rapid. Galli se întoarse cu fața rigidă ca o mască spre hârtiile lui. Michelangelo era uimit. „Oare ce am făcut de l-am jignit?”, se întreba îngrijorat.

Când se hotărî să se întoarcă înapoi în casă era deja întuneric. Observă din camera sa că în grădină luminile erau aprinse. Deschise ușa cu grijă.

— A, iată-te!, strigă Galli. Vino și gustă un pahar din acest vin de Madeira.

Jacopo Galli stătea relaxat în scaunul său. Îl întrebă pe Michelangelo dacă și-a instalat atelierul și de ce anume mai

avea încă nevoie. Schimbarea aceasta de atitudine era explicabilă. Se pare că Jacopo Galli nu putea, sau nu voia să ridice o punte între cele două jumătăți ale vieții lui. La bancă era o persoană dură, eficientă. Asociații lui admirau felul în care acesta se ocupa de afacerile lor și le aducea rezultatul cel mai profitabil, dar nu îl plăceau ca persoană. Spuneau despre el că nu e uman. Când ajungea acasă, Galii își arunca această piele ca și cum ar fi fost o șopârlă și devenea vesel, indulgent, amuzant. Nu spunea niciun cuvânt despre afaceri. În grădină nu vorbea decât despre artă, literatură, istorie, filosofie. Prietenii care îl vizitau în fiecare seară îl iubeau și îl considerau un om generos și cultivat.

Pentru prima dată de când ajunsese la Roma, Michelangelo începu să cunoască romani interesanți: Peter Sabinus, profesor de elocință la Universitate, pe care nu prea îl interesau sculpturile lui Galli, dar care deținea ceea ce bancherul descriese drept „un număr incredibil de inscripții creștine timpurii”; pe colecționarul Giovanni Capocci, unul din primii romani care încercase să organizeze studierea catacombelor; pe Pomponius Laetus, unul dintre vechii profesori ai lui Galii, un fiu nelegitim al puternicei familii Sanseverino, care ar fi putut să se mulțumească acum cu o viață leneșă și elegantă, dar trăia doar pentru a învăța, îmbrăcându-se cu haine proaste din piele de căprioară și locuind într-o cocioabă.

— Obişnuiam să mă duc spre sala lui de prelegeri încă de la miezul nopții ca să pot găsi un loc liber, îi povesti Galii lui Michelangelo. Apoi așteptam până la răsărit, până îl vedeam coborând de pe deal cu lanterna într-o mână și un manuscris în cealaltă. A fost chiar torturat de Inchiziție, pentru că Academia noastră, la fel ca și Academia Platon din Florența, era suspectată de erezie, păgânism și republicanism. Galii râse pe înfundate. Toate acestea sunt acuzații adevărate. Pomponius e atât de pasionat de păgânism, încât vederea unui monument antic îl

emoționează până la lacrimi.

Michelangelo bănuia că și bancherul era „pasionat de păgânism”, căci nu văzuse niciodată oameni ai bisericii în casa lui Galli, cu excepția fraților orbi Aurelius și Raffaele Lippus, care erau augustinieni de la Santo Spirito din Florența, și care improvizau cântece latinești și imnuri poetice la liră, și pe francezul Jean Villien de la Groslaye, cardinal de San Dionigi, un bărbat suplu cu o barbă albă tunsă elegant și cu o sutană roșie, care își începuse viața religioasă ca un călugăr benedictin, și fiind îndrăgit de Carol al VIII-lea pentru devotamentul și cunoștințele sale fusesse făcut cardinal prin intervenția regelui. El nu avea nimic de-a face cu corupția celor din neamul Borgia, trăind la Roma aceeași viață ascetică pe care o dusesse și în mănăstirea benedictină, continuându-și studiile despre părinții Bisericii, în privința cărora era socotit o autoritate.

Nu toți acești învățați erau bătrâni. Se împrietenise cu Jacopo Sadoletto din Ferrara, în vârstă de douăzeci de ani, un latinist și un poet bun, cu Serafino, un poet adorat la curtea Lucreziei Borgia, dar care nu vorbea niciodată despre vreun Borgia sau despre Vatican atunci când era în vizită la Galli, ci își citea poemele istorice acompaniindu-se singur din lăută, și cu Sannazaro, care avea patruzeci de ani, dar părea de treizeci și amesteca în poemele sale imagini păgâne și creștine.

Familia Galii nu făcea decât un efort minim să se conformeze regulilor sociale.

Mergeau la majoritatea slujbelor de duminică și la cele din sărbătorile religioase importante. Jacopo Galli era de părere că anticlericalismul său era singurul gest pe care îl putea face împotriva corupției neamului Borgia și a urmașilor acestuia.

— Prin lecturile mele, Michelangelo, am putut să urmăresc ridicarea, dezvoltarea, decăderea și prăbușirea multor religii. Același lucru se întâmplă acum cu religia noastră. Creștinismul a avut o mie cinci sute de ani ca să-și

dovedească superioritatea și în ce se încheie? Crimele familiei Borgia, lăcomia, incestul, pervertirea fiecărei învățături a religiei noastre. În ziua de azi, Roma e mai rea decât erau Sodoma și Gomora atunci când au fost distruse de foc.

— Așa cum a spus Savonarola?

— Chiar cum a spus Savonarola. După o sută de ani de domnie a familiei Borgia nu o să mai rămână aici decât o grămadă de pietre istorice.

— Dar Borgia nu poate să conducă o sută de ani, nu-i așa? Fața lată a lui Galli era încruntată.

— Cezar Borgia tocmai l-a încoronat pe Federico drept rege al Neapolelui și s-a întors la Roma triumfător, primind domeniile fratelui său Juan din partea Papei. Un arhiepiscop tocmai a fost prins falsificând dezlegări, iar un episcop a fost prins cu zece mii de ducati de la vânzarea birourilor din Curia. Și așa mai departe.

Acum toate desenele pe care le făcuse pentru Bacchus, zeul grec al bucuriei, i se păreau superficiale și cinice.

Încercase să se întoarcă înapoi în timpurile elene, dar se jucase cu un mit, la fel ca un copil care se joacă inocent cu o jucărie. Realitatea lui era Roma: Papa, Vaticanul, cardinalii, episcopii, orașul scufundat în corupție și decadentă pentru că ierarhia huzurea pe seama acestora. Simțea o repulsie totală pentru această Romă.

Dar putea oare să sculpteze din ură? Putea oare folosi marmura lui albă, pură, pe care o iubea, ca să descrie tot răul și miasele mortale care distrugau ceea ce fusese odată capitala lumii? Nu exista oare pericolul ca și marmura lui să trezească apoi ura?

Nu, nu putea să se convingă pe sine să abandoneze idealul grecesc al frumuseții izvorâte din marmură.

Nu reușea să doarmă bine. Mergea adesea în biblioteca lui Galii, aprindea o lampă și lua materiale de scris, la fel cum făcuse la Aldovrandi, când o întâlnise pe Clarissa.

Atunci dragostea fusese cea care îl stârnise, îl făcuse să compună versuri ca să se „răcorească”. Acum ura era cea care îl stârnise,

0 emoție la fel de arzătoare ca și dragostea, care îl făcea să scrie sute de versuri până când, la răsărit, reușea să exprime ceea ce își dorise.

*Noi facem din potire coifuri, spade,
Iar sângele lui Christ se vinde – ciuturi!
Nu cruce, spini, ci săbii vezi și scuturi:
Blândețea însăși lui Iisus i-ar scade...*

*Spre stele sângele-ar sui cascade,
De-ar vizita romanele ținuturi:
S-ar face și pe pielea-i împrumuturi,
Și-n drum-oricărui bine, baricade!*

*Pierdut-am tot, cum pierd orice tezaur,
Și mă-mpietrește cel în mantii sfinte,
Precum Meduza în ținutul maur...*

*În cer n-au preț puternicii sau banii,
Dar ce să mă aline înainte,
Când țărnul celalt piere-n semne strănii?⁷⁶*

Începu să caute prin colecțiile de sculpturi antice din Roma. Singurul „Bacchus” tânăr pe care reuși să îl găsească avea cincisprezece ani și era complet treaz. Din felul în care ținea un ciorchine de struguri, neglijent, părea plictisit de faptul că el crease acest fruct ciudat.

Sculptura lui urma să exprime bucuria, să încerce să întruchipeze ideea de fertilitate a lui Dionysos, zeul naturii, puterea îmbătătoare a băuturii care îl făcea pe om să râdă și să cânte și să uite pentru o vreme de tristețea vieții lui de zi cu zi. Și apoi, poate în același timp, ar fi putut arăta

⁷⁶ Op. Cit., „Noi facem din potire, coifuri, spade...”

decăderea, care venea din prea multă uitare, pe care o vedea în jurul său, când omul renunța la valorile lui morale și spirituale pentru plăcerile cărnii.

Bacchus urma să fie figura centrală a temei sale, mai degrabă o ființă umană decât un semizeu. Compoziția urma să mai conțină un copil de aproximativ șapte ani, cu o față drăgălașă, ciugulind dintr-un ciorchine de struguri. Michelangelo voia să introducă în acest ansamblu și moartea: un tigru, căruia îi plăcea vinul și era iubit de Bacchus, reprezentat printr-o piele și un cap lipsite de viață.

Luă din nou la rând băile pentru a căuta modele, gândindu-se că ar putea face un Bacchus compus, la fel cum făcuse cu Hercule, care fusese alcătuit din elemente luate de la sute de toscani: de aici un gât, de acolo un braț, de dincolo un abdomen. Dar, după câteva săptămâni de îmbinat trăsături cu penița lui de argint, portretul compus nu era deloc convingător. Merse la Leo Baglioni.

— Am nevoi de un model. Tânăr. Sub treizeci de ani. De familie bună.

— Și cu un corp frumos?

— Un trup care a fost frumos înainte, dar acum nu mai e. Un personaj decăzut.

— Din ce cauză?

— Vin. Senzualitate. Desfătare.

Leo se gândi un moment, răsfoind în minte printre figurile și trăsăturile tinerilor romani pe care îi cunoștea.

— S-ar putea să îl știu pe cel de care ai nevoie. Conte Ghinazzo. Dar el e bogat, dintr-o familie nobilă. Cu ce am putea oare să îl convingem?

— Prin lingușiri: o să fie imortalizat drept marele zeu grec Bacchus. Sau Dionysos, dacă așa preferă.

— Asta s-ar putea să-l momească. E leneș și are timp berechet. Deci poate să îți acorde zilele lui, sau ce mai rămâne din ele după ce se trezește din orgiile nopții anterioare.

Contele se arată încântat de noul său rol. După ce merse împreună cu Michelangelo prin livadă și se dezbracă, luând poziția cerută de tânărul artist, îi spuse:

— Știi, e o coincidență să fiu ales pentru treaba asta. M-am considerat întotdeauna un fel de zeu.

Michelangelo se îndreptă spre masa de desen și inspiră mulțumit. Dacă ar fi căutat prin toată Italia și tot nu ar fi putut să găsească un model mai bun decât cel pe care i-l alesese Leo: capul era un pic prea mic pentru dimensiunea corpului, burta era moale și cărnoasă, fundul prea mare față de tors, partea superioară a brațelor un pic lăsată, picioarele la fel de drepte și puternice ca ale unui luptător grec. Era o figură asexuată, cu ochii tulburi de prea mult vin, cu gura pe jumătate deschisă. Și totuși, brațul care ținea cupa de vin ridicată era încordat și puternic, cu o piele fără cusur, moale ca satinul, strălucind în lumina frontală puternică de parcă ar fi fost iluminată din interior.

— Sunteți perfect!, strigă Michelangelo impulsiv. Chiar Bacchus însuși.

— Mă bucur de asta, spuse contele Ghinazzo fără să își întoarcă capul. Când Leo mi-a propus pentru prima dată să fiu model, i-am spus să nu mă plictisească. Dar s-ar putea să fie interesant.

— Când să vă aștept mâine? Și nu ezitați să vă aduceți și vinul cu dumneavoastră.

— Asta face ca totul să fie minunat. Pot să rămân toată amiaza. Fără vin, ziua e atât de plictisitoare!

— Mie nu o să îmi păreți niciodată plictisitor, messere. Vă văd într-o lumină nouă în fiecare minut.

Îl așează într-o sută de poze, cu piciorul drept îndoit în unghi ascuțit din genunchi, cu degetele abia atingând postamentul de lemn neprelucrat. Corpul se sprijinea pe un singur picior, încercând să stea drept, cu torsul înclinat spre spate, capul mic aplecat înainte, întors într-o parte sau alta, mișcându-se ușor, foarte încântat. După-amiezile târziu, după ce Ghinazzo băuse deja mult vin, Michelangelo îi

împletea ciorchini prin păr, desenându-l ca și cum strugurii ar fi crescut acolo... lucru care îl amuza enorm pe roman. Până într-o după-amiază, când bău prea mult vin, începu să se clatine amețit, și căzu de pe platforma de lemn, lovindu-se la bărbie de pământul tare și pierzându-și cunoștința. Michelangelo îl trezi din leșin aruncând o găleată de apă peste el. Conte Ghinazzo se îmbrăcă tremurând și dispăru din livadă și din viața lui Michelangelo.

Jacopo Galli îi găsi un băiețel vivace de șapte ani, cu păr auriu cărlionțat și ochi mari delicați, un puști încântător, cu care Michelangelo se împrietenii imediat în timp ce îl desena. Singura lui problemă era să îl facă pe băiat să își mențină poziția dificilă de a-și ține brațul stâng în *contrapposto*⁷⁷ spre piept, încât să poată strivi strugurii în gură.

Apoi merse la țară, petrecând o zi întreagă desenând picioarele, copitele și blănițele ondulate ale caprelor ce pășteau pe dealuri.

În cele din urmă, Michelangelo isprăvi de desenat proiectul sculpturii: în centru, tânărul slab, confuz, arogant, ce urma să se prăbușească în curând, ridicându-și cupa, în spatele lui cu un copil idilic cu ochi limpezi, mâncând struguri, simbolul bucuriei, cu pielea de tigru între ei. Bacchus, o figură goală, flască, bălăbănindu-se, deja bătrân, iar satirul, veșnic tânăr și vesel, simbol al copilăriei omului și al inocenței neastâmpărate.

Duminică dimineața, Michelangelo îl invită pe Galii în atelier pentru a-i arăta desenele: cupa ridicată în mâna lui Bacchus, ciorchinii și frunzele de struguri amestecate în părul lui, șiragul lung de struguri care formau legătura structurală dintre Bacchus și satir, un trunchi de copac pe care se sprijinea Bacchus și pe care urma să fie așezat satirul, iar în final pielea de tigru ținută de mâna căzută a lui Bacchus, șerpuind prin brațele satirului, cu capul fiarei atârând printre copitele de capră, ca simbol a ceea ce

⁷⁷ Opus (aici cu sensul de „îndreptat”) (lb. italiană).

urma să se întâmple cu capul lui Bacchus, nu peste prea mult timp.

Galli punea multe întrebări. Michelangelo îi explică faptul că urma să facă niște modele din ceară sau din lut și că va sculpta pe niște resturi de marmură pentru a încerca elemente ale ansamblului, cum ar fi felul în care capul satirului se reazemă de brațul lui Bacchus.

— Sau felul în care coapsa băiatului se transformă în piciorul îmblănit al satirului.

— Exact.

Galli era fascinat.

— Nu știu cum să îți mulțumesc. Michelangelo râse, puțin jenat.

— Ar fi o modalitate: nu ați mai putea trimite niște florini la Florența?

Galli se aplecă protector peste umerii lui Michelangelo.

— Nu ai vrea ca reprezentantul nostru din Florența să-i livreze în fiecare lună câțiva florini tatălui tău? Adică în mod regulat? Atunci nu o să mai tresari de fiecare dată când sosește poșta. Nu o să te coste mai mult în felul acesta. Și o să țin eu evidența pentru tine, scăzând din prețul comenzii:

— ... chiar nu e vina lui, bâigui Michelangelo cu mândria rănită. Unchiul meu e bolnav și au niște datorii...

7

Michelangelo așează coloana de marmură în poziție orizontală pe pământ, legată strâns de bârne încrucișate, și apoi, folosind un vârf de fier, mușcă din colțul de unde urma să apară cupa de vin. Se concentra pe vederea frontală, apoi începu să unească cele două laturi pentru a realiza o armonie vizuală. După aceea își îndreptă atenția spre vârfurile degetelor mâinii care ținea cupa, apoi spre genunchiul drept, după care căută stomacul cu lovituri intermediare, pentru a stabili o relație între proiecția cea mai înaltă și penetrarea cea mai adâncă. Formele

intermediare urmau să apară într-o ordine naturală, în timp ce formele de pe margini și din spate trebuiau să fie continuarea celor din față. Insistă puțin asupra părții de sus a torsului, apoi întoarse blocul pentru a putea lucra în partea laterală, sculptând brațul cu cupă, care era într-o poziție-cheie. Îl chemă pe unul dintre Guffatti pentru a-l ajuta să ridice din nou coloana în poziție verticală. Marmura își arată personalitatea: mărimea, proporțiile, greutatea. Se așează în fața blocului, îl studie concentrat, îl lasă să îi vorbească, să își exprime cererile. Acum îi era frică, de parcă ar fi întâlnit o persoană necunoscută. Să sculptezi înseamnă să îndepărtezi marmură. Înseamnă de asemenea să explorezi, să sapi, să transpiri, să gândești, să simți și să trăiești împreună cu ea, până este gata. Jumătate din greutatea originală a acestui bloc va rămâne în statuia terminată. Restul urma să fie în livadă, în praf și pulbere. Singurul lui regret era că trebuia să mănânce și să doarmă, întreruperi dureroase, când munca lui s-ar fi oprit.

Urmară săptămâni și luni de muncă îndârjită. Iarna era blândă, așa că nu fu nevoit să monteze înapoi acoperișul șopronului. Când vremea era mai rece, își punea căciula de lână care îi proteja urechile și o haină groasă. Gânduri, sentimente, senzații îl năpădeau adesea în timp ce Bacchus și satirul începeau să apară, dar exprimarea acestora în marmură dura zile sau săptămâni. Simțea cum se maturizează, în timp ce și sculptura lui căpăta contur. Blocul neterminat îl bântuia în fiecare oră din zi și din noapte. Avea convingerea că era periculos să desprindă bolul și genunchiul îndoit, în spațiu. Trebuia să păstreze o porțiune de marmură între bolul ridicat și braț, între genunchi și cot, între bază și genunchi, pentru ca acestea să fie susținute în timp ce el săpa și mai adânc. Acum sculpta pe partea laterală, fața și capul, partea gâtului și ciorchinii de struguri din păr, apoi adâncimea umărului stâng, a coapsei și a piciorului. Spre spate, lucră la satir, la ciotul pe care era așezat, la strugurii pe care îi mânca, la

blana de tigru care lega cele două personaje. Era cea mai complicată piesă din câte încercase până acum. Răsuci capul satirului, brațele lui Bacchus și strugurii acestuia și totuși marmura nu îi ajungea.

Adevărata lui luptă începea în momentul în care un mușchi era definit, sau apărea câte un element structural. Simțea un impuls al inimii de a scoate în evidență din blocul brut forma umană, eliberând-o de restul de marmură. Dar marmura opunea rezistență. Și el era la fel de rezistent și hotărât să obțină mișcarea delicată a mușchilor sub stomacul cărnos, trunchiul de copac moale și argilos, răsucirea satirului, strugurii de pe capul lui Bacchus care păreau să fie parte a șuvițelor părului său. Fiecare detaliu completat dădea o pace tuturor energiilor pe care le folosise pentru crearea lui, nu doar ochilor și minții, și pieptului lui Michelangelo, dar chiar și umerilor și șoldurilor sale.

Atunci când nu era în stare să definitiveze un detaliu, lăsa uneltele deoparte și ieșea afară pentru a privi cerul printre copacii din livadă. Când se întorcea pentru a aborda marmura de la distanță îi vedea contururile și formele, îi simțea continuitatea. Detaliul devenea parte a întregului. Își apuca din nou uneltele și lucra cu furie: una, două, trei, patru, cinci, șase, șapte lovituri. Apoi număra până la patru, pentru odihnă, pășind în spate la fiecare câteva serii de lovituri, pentru a evalua ce a realizat. Emoțiile sale o luau întotdeauna înaintea capacității lui fizice de a sculpta. Dacă ar fi putut să lucreze pe toate cele patru laturi ale blocului în același timp!

Atunci când elibera un genunchi rotunjit, un picior păros sau o copită a satirului ori pielea tigrlui, încerca să scoată cât mai mult posibil dintr-o singură lovitură. Fiecare zi trebuia să dea roade, în fiecare oră de muncă trebuia să găsească un mănunchi de forme înainte de a lăsa deoparte dalta și ciocanul. Când se trezea era plin de energie și timpul îi trecea fără să-și dea seama. Nu putea lăsa un

deget al mâinii mai cizelat decât celelalte, căci lucra pe unități. Fiecare zi era o singură unitate. Toate aceste mici mănunchiuri de entități intense ale sculpturii sale îl defineau ca artist.

Chiar înainte de culcare își privea lucrarea și hotăra la ce urma să lucreze ziua următoare. În timpul serii, când scria familiei, își semna cu mândrie scrisorile:

Michelangelo, sculptor din Roma

Pentru că nu își lăsa deloc timp liber pentru prieteni sau pentru o viață socială, Balducci îl acuza că încerca să scape de lume ascunzându-se în marmură. Era de acord că prietenul său avea pe jumătate dreptate: sculptorul exprimă prin marmură o viziune a unei lumi mai luminoase decât cea care îl înconjoară. Dar artistul nu se ascunde, ci caută. Caută să exprime o viziune cu toată puterea pe care o are. Oare Dumnezeu chiar s-a odihnit în ziua a șaptea? În răcoarea acelei după-amiezi lungi, pe când se odihnea, oare nu și-a spus: „Pe cine am pe pământ ca să vorbească pentru Mine? Ar fi mai bine să creez încă o specie. O să îi numesc «artiști». Treaba lor va fi să aducă înțeleș și frumusețe pe lume”.

Balducci venea în fiecare duminică cu speranța de a reuși să îl scoată afară din atelier. Găsise pentru Michelangelo o fată care semăna atât de tare cu Clarisa, încât tânărul se simți ispitit. Dar marmura îl răpise cu totul, îl extenua. Nu mai avea nici timp și nici putere pentru altceva.

— Voi merge cu tine după ce îl voi termina pe Bacchus, îi promise lui Balducci.

Acesta dădu din cap disperat.

— Gândește-te pentru cât de mult timp amâni bucuriile vieții. Asta înseamnă să arunci timpul în Tiberu!

Entuziasmat de propria sa hotărâre, Michelangelo își lăsă capul pe spate și râse din toată inima împreună cu

prietenul său.

Cea mai profundă emoție o simți atunci când veni momentul să înlătore bucata de susținere, observând transparența marmurei acolo unde această spargere urma să aibă loc, conștient de spațiul care avea să fie eliberat, spațiu care dădea membrilor libertate de mișcare, independență, care permitea formelor să respire din momentul în care dalta lui nu mai întâmpina nicio rezistență.

Partea cea mai delicată a fost să elimine marmura dintre brațul ce ținea cupa de vin bogat ornamentată și capul înclinat. Lucră cu delicatețe nemărginită până ajunse la linia umărului înclinat. Nu se simțea încă destul de sigur pentru a îndepărta bucata care susținea brațul ridicat și genunchiul întins.

Balducci îl tachina mereu.

— Asta e pură prejudecată. Cum de nu ai lăsat o coloană care să îți susțină părțile intime? Dacă ar cădea? Asta ar fi chiar mai rău decât dacă ar scăpa acea cupă pentru care îți faci atâtea griji.

Michelangelo luă un pumn de praf și îl aruncă înspre el.

— Nu ai niciodată vreun gând care să nu îți pornească dintre picioare?

— De ce, are cineva?

Într-un final, Michelangelo cedă insistențelor lui Balducci și merse să vadă un spectacol roman: sărbătoarea carnavalului dinaintea intrării în Postul Mare, pe muntele Testacelo. Stăteau pe coasta unui deal și priveau, în timp ce patru porci tineri erau pieptănați și împodobiți cu panglici de niște frizeri, după care erau legați în căruțe împodobite cu steaguri. După un semnal al trompetelor, căruțele fură împinse în jos pe deal înspre Aventine, în timp ce mulțimea alerga după ele, înarmată cu cuțite, strigând:

— *Al porco! Al porco!*

La picioarele dealului, căruțele se făcură țândări, iar oamenii se năpustiră asupra bietelor animale, luptându-se

pentru cea mai bună bucată de carne.

Când Michelangelo se întoarse acasă îl găsi acolo pe cardinalul francez Groslaye de San Dionigi. Galli încalcă regula pe care și-o impusese singur și întrebă dacă nu ar putea să îi arate cardinalului atelierul, pentru a-l vedea pe „Bacchus”. Michelangelo nu putu să refuze.

În baraca luminată de lămpi, Michelangelo explică faptul că lucra de jur împrejurul figurii, pentru a înainta în același timp cu întreaga statuie. Arată cum, pentru a păstra deschis spațiul dintre picioare și dintre brațul stâng și tors, lucra în fața și apoi în spatele blocului, continuând să facă stratul de marmură din ce în ce mai subțire. Sub privirile cardinalului de San Dionigi, luă o daltă și arată genul de lovituri ușoare care erau necesare pentru a pătrunde, apoi folosi un ugnetto pentru a îndepărta restul materialului, eliberând membrele.

— Dar cum ai reușit să realizezi într-o figură pe jumătate terminată această senzație de vitalitate? Pot să simt sângele și mușchii sub pielea aceasta de marmură. Mă bucur să văd ridicându-se noi maeștri ai marmurii.

Câteva zile mai târziu, un servitor îi aduse în atelier un bilet din partea lui Galii: Nu ai vrea să ni te alături mie și lui Groslaye pentru cină în această seară?

Michelangelo se opri din muncă la apusul soarelui, se îndreptă spre băile din apropiere și își scoase, prin aburi, marmura care îi umpluse toți porii, își trase o cămașă și ciorapi curați, și își pieptănă părul peste frunte. Signora Galli le servi o cină ușoară, căci cardinalul urma încă disciplina anilor de la începutul călugăriei și nu mânca deloc carne, iar din celelalte mâncăruri nu gustă decât câte puțin. Ochii lui stinși străluceau în lumina lumânării, în timp ce se întoarse spre Michelangelo.

— Știi fiule, îmbătrânesc. Trebuie să las ceva în urma mea, ceva de o frumusețe unică pentru a adăuga la frumusețile Romei. Un tribut din partea Franței, din partea regelui Carol al VIII-lea și a umilei mele persoane. Am primit

permisiunea Papei de a dăruia o sculptură pentru capela regilor Franței din Bazilica Sfântul Petru. Este acolo o nișă care poate primi o sculptură în mărime naturală.

Michelangelo nu se atinse de excelentul vin de Trebbiano al lui Galli, dar se simțea de parcă ar fi băut mai mult decât contele Ghinazzo într-o după-amiază călduroasă. O sculptură pentru „Sfântul Petru”, bazilica cea mai veche și mai sfântă din toată lumea creștină, construită deasupra mormântului Sfântului Apostol Petru! Era oare posibil ca acest cardinal francez să-l fi ales pe el? Dar pe ce bază? Micul „Cupidon”? Sau „Bacchus”, care încă se năștea în atelier?

Până când reuși să se concentreze din nou, subiectul conversației se schimbă.

Cardinalul îi povestea lui Jacopo Galli despre scrierile a doi părinți mai neortodocși de după Sinodul de la Niceea. Apoi sosi trăsura cardinalului. Acesta îi ură lui Michelangelo o seară plăcută.

În duminica următoare, Michelangelo se duse la slujbă la Bazilica Sfântul Petru pentru a vedea capela regilor Franței și nișa despre care îi vorbise cardinalul de San Dionigi. Urcă cele treizeci și cinci de trepte de marmură și porfir ce duceau spre bazilică, traversă atriumul, trecu de fântâna centrală înconjurată de coloane de porfir și ajunse la baza turnului carolingian, surprins de starea de dărăpănare care domnea în „Sfântul Petru”, care se înclina spre stânga. Ajuns înăuntru, văzu că acea capelă a regilor Franței era de dimensiuni modeste, era întunecată, cu lumina principală venind printr-o fereastră mică aproape de acoperiș, având ca singură decorare niște sarcofage împrumutate din morminte păgâne sau creștine timpurii, și un crucifix de lemn într-o nișă de pe margine. Măsură din ochi locul liber de pe zidul opus, dezamăgit să vadă că era atât de adânc, încât o statuie nu putea fi văzută decât din față.

Trecură șapte zile până când Galli aduse din nou vorba despre acest subiect.

— Știi, Michelangelo, această comandă a cardinalului de San Dionigi ar putea fi cea mai importantă, de pe vremea când Poliamolo a fost însărcinat să facă mormântul lui Sixtus al IV-lea și până astăzi.

Inima lui Michelangelo începu să bată cu putere.

— Ce șanse am?

Galii numără pe degetele sale lungi ca pe un abac al probabilităților artistice.

— În primul rând, trebuie să îl convingem pe cardinal că ești cel mai bun sculptor din Roma. În al doilea rând, trebuie să creezi o temă care să îl inspire. În al treilea rând, trebuie să obținem un contract semnat.

— Trebuie să fie o temă spirituală?

— Da. Nu pentru că Groslye este un slujitor al bisericii, ci pentru că e un om profund spiritual. Trăiește în Roma de trei ani într-o asemenea stare de grație, încât nu știe sau nu vede că Roma e putredă până în miezul ei.

— E inocență? Sau orbire?

— N-am putea spune oare că e credință? Dacă un om are o inimă atât de pură precum cardinalul de San Dionigi, trăiește cu mâna lui Dumnezeu pe umăr și vede peste relele prezente ale Cetății Eterne.

— Pot crea oare o marmură care să conțină mâna lui Dumnezeu?

Galii își scutură capul leonin.

— Aceasta este o problemă la care trebuie să te gândești singur.

Să sculptezi decăderea toată ziua și în același timp să concepi o temă divină părea o încercare imposibilă. Și totuși, Michelangelo hotărî foarte curând că tema sa urma să fie o „Pietà”: milă, tristețe. Își dorise să sculpteze o „Pietà” încă de când isprăvisese „Madona cu pruncul”, căci întocmai cum „Madona cu pruncul” reprezenta începutul, „Pietà” era sfârșitul, concluzia prestabilită a tot ceea ce Maria hotărâse în acea oră decisivă acordată ei de Dumnezeu. Acum, după treizeci și trei de ani, fiul ei îi era

din nou în poală, dar călătoria sa era terminată.

Galli era uimit de modul său de gândire și îl luă cu el la palatul cardinalului San Dionigi, unde îl așteptară pe cardinal să își sfârșească cele cinci ore de rugăciune și slujbe care intrau în atribuțiile fiecărui benedictin. Cei trei bărbați se așezară într-o loggia deschisă, îndreptată spre Via Recta, cu o „Bunavestire” pictată în spatele lor. Cardinalul era palid după orele lungi de rugăciune. Ochiul experimentat al lui Michelangelo abia putea distinge un trup sub hainele prelatului. Dar ochii acestuia se luminară când auzi despre „Pietà”.

— Dar cum rămâne cu marmura, Michelangelo? Ai putea să găsești aici în Roma un asemenea bloc perfect ca acela despre care vorbești?

— Nu cred asta, Excelență. O coloană, da. Dar un bloc prelung, care să fie mai mult lat decât lung și să aibă adâncime, așa ceva nu am văzut aici.

— Atunci trebuie să ne îndreptăm spre Carrara. O să le scriu fraților din Lucea și-o să le cer ajutorul. Dacă ei nu pot găsi blocul de care ai nevoie, atunci o să trebuiască să mergi chiar tu la carieră și să cauți marmura.

Michelangelo sări din scaun.

— Știați, Excelență, că marmura, cu cât se taie mai de sus, cu atât ea devine mai pură? Nu mai are pete de pământ sau presiune care să creeze goluri sau spărturi. Dacă am putea să tăiem marmura din vârf de la Monte Sagro, atunci am putea găsi blocul perfect.

În drum spre casă, Galii îi spuse:

— Trebuie să pornești spre Carrara imediat. O să te împrumut eu pentru cheltuielile drumului.

— Nu pot.

— De ce nu?

— Trebuie să îl termin pe „Bacchus”, îi răspunse.

— „Bacchus” poate să aștepte. Cardinalul, nu. Într-o bună zi, mâna lui Dumnezeu va apăsa un pic mai tare pe umărul lui și Groslaye va merge în rai. Și din rai nu îți poate

da o comandă pentru „Pietà”.

— Asta e adevărat. Dar nu mă pot opri acum din muncă, insistă Michelangelo încăpățânat.

— Te eliberez de înțelegerea noastră. După ce termini „Pietà”, poți să te întorci la „Bacchus”.

— Pentru mine nu există întoarcere. Sculptura e aproape terminată în mintea mea. Ca să fie perfectă trebuie să o termin acum.

— Sunt întotdeauna uimit să descopăr un romantic în chestiuni ce țin de afaceri. Galii suspină. Nu o să îl împovărez pe cardinal cu detaliile ortodoxismului tău.

— Până ce „Bacchus” nu e terminat, nu pot să încep „Pietà”. Sunt „romantic”, pentru că așa trebuie.

8

Michelangelo îndepărtă coloana scurtă rămasă între bază și călcâiul lui Bacchus și de la piciorul drept, care era pe jumătate ridicat în aer, sprijinindu-se pe vârfurile degetelor. Apoi, cu un burghiu, îndepărtă bucata de susținere dintre cot și cupă, făcând o serie de găuri aproape de braț, îndepărtând cu grijă marmura prin pilire. La urmă, îndepărtă colțul din partea dreaptă, de sub cupă, pentru a elibera potirul și mâna, întinse acum în spațiu. Satirul din colțul stâng de jos și cupa de sus din colțul drept se completau reciproc. Întreaga lucrare era echilibrată perfect. Îi dădu ocol, cu satisfacția oglindindu-i-se în ochi, în timp ce revedea liniile de la impulsul genunchiului drept spre vârful umărului opus, tensiunea dintre marginea cupei, până la capătul copitelor satirului.

Secretul acestei sculpturi stătea în centrele ei de greutate. Capul înclinat înainte, apoi torsul dur îndreptat spre exterior, apoi „curgerea” abdomenului, care trăgea în jos spre vintre întregul corp.

Din spate, posteriorul prea mare servea drept contragreutate, cu echilibrul ținut de picioarele frumoase,

chiar dacă era un pic precar, din cauza înclinării corpului. Piciorul stâng era plantat solid, în timp ce degetele de la piciorul drept sporeau senzația de vertij.

— Ești ca un inginer, îi spuse Galii când o văzu, cu o expresie încântată, în timp ce privea creația lui Michelangelo.

— I-am spus și eu lui Bertoldo că un sculptor trebuie să fie și un constructor.

— Pe vremea împăraților ai fi creat coloseumuri, băi și rezervoare. În loc de aceasta, ai creat un suflet.

Ochii lui Michelangelo străluciră de-a dreptul la auzul complimentului.

— Fără suflet nu există sculptură.

— Multe piese antice au fost găsite în câteva bucăți și totuși, când au fost lipite împreună, spiritul lor a continuat să trăiască.

— Asta înseamnă, desigur, că sculptorul trăia încă în acea marmură.

Duminica următoare merse să cineze la familia Rucellai, dornic să audă vești din Florența. Savonarola era în mijlocul tuturor întâmplărilor. Colonia florentină era încântată de el pentru sfidarea Papei, pentru că îl avertizase pe Borgia că excomunicările nedrepte nu erau valabile și pentru că oficiase trei liturghii interzise în San Marco de Crăciun. Apoi, Savonarola le scrisese regilor, oamenilor de stat și ai bisericii din toată Europa, cerând organizarea unui consiliu care să îi epureze pe Borgia și să aducă reforme care să scape Biserica de simonie și de cumpărarea nu numai a funcțiilor de cardinali, dar chiar și a papalității. Pe 11 februarie 1498, predică din nou în Dom contra Papei, iar două săptămâni mai târziu ieși din catedrală cu ostia în mână, în fața a mii de florentini adunați în piață și îi ceru lui Dumnezeu să îl lovească de moarte dacă merita să fie excomunicat. Cum Dumnezeu se abținu, Savonarola își sărbători dezvinovățirea cerând aprinderea unui al doilea rug al deșertăciunilor. Florența fu din nou prădată de către

Armata Băieților.

Scrierile lui Savonarola în care acesta cerea reforme erau distribuite în secret de către florentinii din Roma, pentru care răzvrătitul devenise un idol. Când Michelangelo le descrie arderea primului „rug al deșertăciunilor”, la care fusese martor, a sutelor de manuscrise care nu mai puteau fi înlocuite, a cărților, a picturilor și a sculpturilor care fuseseră distruse, aceștia nu fură deloc impresionați.

— Orice preț e mic pe vreme de foamete, strigă Cavalcanti. Trebuie să îl distrugem pe Borgia cu orice preț.

Michelangelo era dus pe gânduri.

— Și ce o să spuneți de acest preț peste câțiva ani, când atât Papa, cât și Botticelli vor fi morți? O să mai fie un alt papă, dar nu o să mai fie niciodată un alt Botticelli. Toate lucrările pe care le-a aruncat în acel foc au dispărut pentru totdeauna. Mie mi se pare că sunteți de acord cu fărădelegile din Florența, pentru a scăpa de fărădelegile din Roma.

Dacă argumentarea lui nu reuși să îi atingă, Papa îi atinse acolo unde îi dureau: amenință să le confiște florentinilor toate afacerile și să îi alunge fără niciun ban din oraș dacă Signoria din Florența nu îl trimitea pe Savonarola la proces, la Roma. Din ce reuși Michelangelo să înțeleagă, colonia capitulă: Savonarola trebuia să fie redus la tăcere. Trebuia să își respecte excomunicarea și să ceară iertare Papei. Singurul lucru pe care Papa îl voia, i se spuse, era ca Savonarola să vină la Roma și să primească iertarea. Apoi se putea întoarce la Florența să salveze suflete. Înainte de finalul lui martie se răspândi un zvon care îl făcu pe Michelangelo să alerge spre Ponte: secundul lui Savonarola, Fra Domenico, urma să se supună încercării focului. Colonia se adună în casa „patriarhului” ei, Cavalcanti. Când Michelangelo intră în casă, ajunsese într-un zumzet care cobora de pe scări spre sufragerie.

— Ce înseamnă asta, proba focului?, întrebă el. E cumva ceea ce a încercat Savonarola înainte de carnaval, când a

cerut să fie lovit de moarte dacă vorbele lui nu erau inspirate de Dumnezeu?

— Asemănător. Doar că focul arde.

Această întorsătură pe care o luaseră evenimentele fusese inițiată ori de Fra Domenico, ori de dușmanii dominicanilor în lupta lor pentru putere, franciscanii, conduși de Francesco di Puglia. Într-o predică exaltată de apărare a conducătorului lor, Fra Domenico declară că urma să treacă prin foc pentru a dovedi că tot ceea ce spunea Savonarola era inspirat de Dumnezeu. Și îl provocă pe franciscan să treacă împreună cu el. Ziua următoare, Fra Francesco di Puglia acceptă provocarea, dar insistă ca Savonarola însuși să intre în foc, spunând că numai dacă răzvrătitul reușea să treacă viu prin foc putea să fie crezut ca profet adevărat de către florentini. Întâlnindu-se la o cină în Palatul Pitti, un grup de Arrabbiati tineri îl asigurară pe Fra Francesco și pe franciscani că Savonarola nu avea să accepte niciodată. Și, prin refuzul său, el va dovedi Florenței că nu era deloc convins că urma să fie salvat de Dumnezeu.

Din acest moment, votanții florentini se întoarseră politic împotriva lui Savonarola. Induraseră deja șapte ani de certuri, amenințarea Papei de a pune o interdicție asupra întregii populații, care echivala cu o excomunicare ce ar fi putut paraliza comerțul și stârni tulburări. Orașul avea nevoie de o taxă de trei la sută asupra proprietăților bisericii, cu care Papa fusese acum de acord, de îndată ce Savonarola era potolit. Anulară angajamentul Signoriei față de Savonarola și aleseră un consiliu nou care îi era potrivnic. Florența era acum amenințată cu un nou război civil, asemenea celui dintre Guelfi și Ghibelini.

Pe 7 aprilie, în Piazza della Signoria a fost înălțată o platformă, cu butucii unși cu catran. O mulțime mare se adună să urmărească spectacolul. Franciscanii refuzară să intre în piață până ce Fra Domenico nu fu de acord să nu ia împreună cu el ostia în foc. După mai multe ore de

așteptare, o furtună puternică udă platforma, împrăștiind mulțimea și punând capăt oricărei arderi.

Noaptea următoare, Arrabbiati jefuiră Mănăstirea San Marco, omorând o parte dintre adepții lui Savonarola. Signoria interveni și îi aresta pe Savonarola, Fra Domenico și pe Fra Silvestro, al treilea în rang, și îi închise în turnul cu clopot al Palazzo della Signoria. Papa trimise la Florența un curier, cerând ca Savonarola să îi fie expediat la Roma. Signoria refuză, dar numi o comisie a celor șaptesprezece pentru a-l interoga pe Savonarola și pentru a obține o mărturisire că vorbele lui nu fuseseră de inspirație divină.

Savonarola nu voi să se dezică. Comisia îl tortură, folosind mai întâi roata și teascul, apoi atârându-l cu frânghii de un scripete, ridicându-l în aer și lăsându-l să cadă cu o smucitură bruscă a funiei. Savonarola începu să delireze, și fu de acord să scrie o mărturisire. A fost dus înapoi în celula sa. Signoria nu era mulțumită de ceea ce scrisese. Apoi fu torturat din nou.

Slăbit de post și de rugăciunile pe care le făcuse nopți întregi, Savonarola cedă din nou și semnă o mărturisire scrisă de un notar, dar nu înainte de a respinge foaia și de a fi supus la o a treia tortură.

Comisia îl declară pe Savonarola eretic. Un consiliu consultativ numit de Signorie îl condamnă la moarte. În același timp, Papa acordă orașului dreptul la taxa mult dorită de trei la sută pentru toate proprietățile bisericii din Toscana.

Pe treptele de la Piazza della Signoria se construira trei platforme. Mulțimea începu să umple piața încă din timpul nopții, împingându-se spre spânzurătoare. Până la răsăritul soarelui, piața și toate străzile care dădeau spre ea erau pline de o mulțime clocotitoare.

Savonarola, Fra Domenico și Fra Silvestro au fost conduși pe treptele Signoriei, dezbrăcați și tunși. Se urcară pe platformă, rugându-se în liniște. Urcară o scară abruptă spre vârful spânzurătorii. Li se puseră funii și lanțuri în jurul

gâtului. După o clipă, atârnavă toți trei cu gâtul rupt.

Rugul de sub spânzurătoare se aprinse. Flăcările se ridicară. Cele trei cadavre au rămas susținute de lanțuri după ce funiile arseră. Arrabbiati începură să arunce cu pietre în cadavrele calcinate pe jumătate. Cenușa adunată a fost dusă în care pe Podul Vechi și aruncată în Arno.

Martiriul lui Savonarola îl șocă profund pe Michelangelo. Pe când era copil, îl auzise pe Pico della Mirandola recomandându-i lui Lorenzo ca acest călugăr să fie invitat la Florența. Savonarola contribuise la moartea lui Lorenzo, a lui Pico, a lui Poliziano și acum era el însuși mort. Nu știa ce ar fi trebuit să gândească sau să simtă. Îi era doar foarte milă.

Se întoarse la munca lui. Într-o lume haotică, marmura era demnă de încredere. Își avea propria voință, și inteligență, și stabilitate. Cu marmura în mâini, lumea era bună.

Deveni nerăbdător să termine cu „Bacchus”. Nu mai trebuia decât să finiseze fruntea, nasul, gura, dorind ca restul siluetei să sugereze expresia feței. Acum, că termină trăsăturile, expresia era uimitoare, cu Bacchus holbându-se la cupa de vin, cu ochii ieșiți din orbite și gura deschisă lacom. Pentru struguri, folosi un burghiu, făcând fiecare bobită plină de zeamă. Pentru a obține părul de capră de pe picioarele satirului, tăie marmura brută cu o daltă rotunjită, care scotea în evidență părul cârlionțat, cu fiecare șuviță creată separat.

Urmau două luni de șlefuire pentru a obține efectul de strălucire a cărnii pe care îl dorea. Chiar dacă munca lui necesita grijă și precizie infinite, era de natură tehnică și nu avea nevoie decât de latura lui de meșteșugar. Aceasta îi lăsa mintea liberă în timpul orelor calde de primăvară pentru a se gândi la „Pietà” și la înțelesul acesteia. În răcoarea serilor, începu să se gândească intens la acest ultim moment petrecut împreună de către Maria și Fiul său.

Îl rugă pe Jacopo Galli să îi completeze un contract pentru cardinalul de San Dionigi. Galli explică faptul că mănăstirea cardinalului din Lucea făcuse deja comanda pentru un bloc de dimensiunile cerute de Michelangelo. Blocul fusese tăiat, dar cariera din Carrara refuza să îl trimită la Roma înainte ca acesta să fie plătit. În schimb, mănăstirea din Lucea refuza să plătească până ce cardinalul nu era de acord cu blocul. Cariera se săturase să păstreze marmura și o vânduse unui negustor.

În acea seară, Michelangelo semnă un acord pe care îl considera corect atât față de el însuși, cât și față de cardinalul de San Dionigi.

Galli îl citi, lipsit de expresie, și spuse că îl va duce la bancă și îl va păstra într-un loc sigur.

Spre sfârșitul verii, „Bacchus” era terminat. Galli era încântat la culme de noua lui statuie.

— Simt ca și cum Bacchus e plin de viață și va scăpa cupa dintr-un moment într-altul. Satirul este nevinovat și obraznic în același timp. Ai creat pentru mine cea mai frumoasă sculptură din toată Italia. Trebuie să o așezăm în grădină și să dăm o petrecere în cinstea ei.

Augustinienii orbi, Aurelius și Raffaele Lippus, cercetară statuia cu degetele lor sensibile, trecându-le peste fiecare detaliu, spunând că nu au „văzut” niciodată o figură masculină care să își proiecteze forța vitală interioară cu atâta putere. Profesorul Pomponius Laetus, care fusese torturat de Inchiziție pentru păgânism, rămase mișcat până la lacrimi, mărturisind că statuia era pur grecească în structura și finisajul ei alb strălucitor. Serafino, poetul de la curtea Lucreziei Borgia, desființa lucrarea din start, declarând-o „urâtă, destrăbălată, lipsită de frumusețe”. Sannazaro, poetul care amesteca imagini păgâne și creștine în versurile sale, o declară „o sinteză completă, greacă în cioplire și creștină în sentiment, combinând ce era mai bun din amândouă”, asemănător comentariului celor patru platonicieni asupra sculpturii „Madona cu

pruncul”. Peter Sabinus, profesor de elocință de la Universitate și colecționar de inscripții creștine, împreună cu prietenul său Giovanni Capocci, care cerceta catacombe, se întoarseră de trei ori pentru a discuta între ei meritele lucrării, ajungând la concluzia că, deși nu erau interesați de teme antice, acest „Bacchus” aduce ceva nou pentru arta sculpturii.

Păreră lui Giuliano da Sangallo contă cel mai mult pentru Michelangelo. Acesta urmărește planul complex al structurii cu încântare.

— Ai construit acest „Bacchus” asemenea unui templu sau palat. Este un experiment curajos și periculos în construcție. S-ar fi putut cu ușurință ca materialul să se prăbușească. Acest individ va sta în picioare atât timp cât va exista un spațiu pe care să îl ocupe.

A doua zi, Galii aduse acasă un contract între Michelangelo și cardinalul de San Dionigi, pe care îl scrisese el însuși și care era deja semnat de cardinal. În acesta, Michelangelo era descris drept *maestro* pentru prima dată, dar era de asemenea numit și *statuario*, creator de statui, lucru care îl descurajă. Pentru suma de patru sute și cincizeci de monede de aur papal era de acord să facă o „Pietà” din marmură, cu o sută cincizeci de ducati plătiți la începutul lucrării și o sută de ducati la fiecare patru luni.

La sfârșitul anului, statuia trebuia să fie gata. Ca o garanție suplimentară pentru solvabilitatea cardinalului, Galii adăugase:

Eu, Jacopo Galli, garantez că această statuie va fi mai frumoasă decât orice altă lucrare din marmură care poate fi văzută azi în Roma, mai bună decât a oricărui alt maestru al zilelor noastre.

Michelangelo îl privi pe Galli cu afecțiune.

— Probabil ați scris acest contract acasă, nu la bancă.

— De ce?

— Pentru că v-ați asumat un mare risc. Ce se întâmplă dacă termin și cardinalul spune că a văzut alte lucrări mai frumoase în Roma? Atunci ce va fi?

— Îi voi înapoia Excelenței Sale ducății papali.

— Și rămâneți cu statuia!

Ochii lui Galii străluciră.

— Cred că mi-ar conveni!

Michelangelo porni să-și caute blocul de care avea nevoie prin depozitele din Trastevere și din porturi. Dar o marmură de doi metri și jumătate lungime pe doi metri înălțime și un metru lățime era foarte greu de găsit. Îl luă două zile ca să le vadă pe toate. Nu era nimic care să se apropie măcar de blocul masiv de care avea el nevoie. Ziua următoare, când se hotărî că va merge la Carrara pe propria cheltuială, Guffatti veni alergând pe străduța din spatele atelierului său strigând:

— ...Tocmai am descărcat o corabie... E chiar mărimea pe care o cauți. A fost tăiată pentru niște călugări din Lucea. Cariera nu și-a primit banii, așa că au vândut-o.

Merse în fugă spre portul Ripetta. Blocul era acolo, strălucind alb în soarele verii, tăiat frumos de pietrari, sus în munții din Carrara. Marmura depăși cu bine testul ciocanului și al apei. Cristalele erau moi și granulația fină.

Se întoarse înaintea răsăritului ziua următoare și privi blocul în razele soarelui ce se ridica, făcându-l transparent ca alabastrul roz, fără niciun gol sau crăpătură ori nod în toată masa albă uriașă.

Blocul pentru „Pietà” sosise acasă.

9

Michelangelo se debarasa și de ultimele lucruri care îi aminteau de „Bacchus” și se apucă de „Pietà”. Dar „Bacchus” devenise o figură controversată. Erau mulți care veneau să vadă statuia. Galii aducea vizitatorii în atelier sau trimitea un servitor să îl întrebe pe Michelangelo dacă

putea să li se alătore în grădină. Se trezi implicat în tot felul de discuții și controverse, în special din partea adeptilor lui Bregno, care atacau statuia ca fiind „o pervertire a legendei lui Dionysos”.

Când se găsea printre admiratori era obligat să descrie conceptul și tehnicile folosite. Galii voia ca el să ia cina împreună cu oaspeții lui în fiecare seară, pentru a-și putea face cât mai mulți prieteni cu puțință și pentru a deschide calea către cât mai multe comenzi.

Familiile Rucellai, Cavalcanti și Altoviti erau mândre de Michelangelo. Dădeau petreceri în cinstea lui, după care se trezea a doua zi simțindu-se obosit. Își dorea să îl lase pe „Bacchus” în urma lui, să-și curețe mintea de sculptura păgână pentru a face trecerea la starea de care avea nevoie pentru a medita la „Pietà”. După o lună de petreceri devenise clar că nu putea să conceapă sau să sculpeze o „Pietà” în aceste condiții. Odată cu transformarea sa într-un sculptor profesionist, venise vremea să își stabilească propria locuință și un atelier unde putea să trăiască liniștit, retras, lucrând zi și noapte dacă voia, ducând o viață simplă. Se maturizase și era pe cont propriu. Nu putea vedea nicio altă soluție.

Observând neliniștea lui, Jacopo Galli îl întrebă:

— Ai vreo problemă, Michelangelo?

— Da.

— Pare ceva grav.

— Mă tem să nu vă supăr, să nu vă par nerecunoscător.

— Nu-mi datorezi nimic.

— Toți oamenii cărora le datorez cel mai mult mi-au spus la fel: Lorenzo de Medici, Bertoldo, Aldovrandi și acum dumneavoastră.

— Spune-mi ce vrei să faci!

— Să mă mut!, scăpă el fără să vrea. Viața cu familia Galli e prea plăcută... Făcu o pauză. Simt nevoia să lucrez în propria mea casă. Ca un bărbat mai degrabă, decât un băiat și un oaspete trecător. Sună prostește?

Galii îl privi visător.

— Nu vreau decât ca tu să fii fericit și să sculpezi cele mai frumoase statui din Italia.

— Pentru mine, acestea înseamnă unul și același lucru. Fu îndrumat spre două case în care parterul era liber, una recomandată de Altoviti în cartierul florentin, alta lângă Piazza del Quirinale, cu o priveliște frumoasă asupra Romei. Amândouă erau prea pretențioase și prea scumpe. În cea de-a treia zi, pe Via Sistina, vizavi de Hanul Ursului și pe marginea lui Campo Marzio, lângă malul Tibrului, găsi o cameră mare cu două ferestre, una orientată spre nord pentru o lumină constantă și cealaltă spre est pentru lumina intensă a răsăritului de care avea câteodată nevoie. În spate era o cameră mai mică, dotată cu un șemineu. Plăti câțiva scuzi pentru chiria pe două luni, ridică pânzele uleioase montate pe rame de lemn care serveau drept perdele și cercetă acest loc părăginit: podeaua era de lemn, pe alocuri subțiată sau spartă, cu cimentul sfărâmându-se între pietrele zidului și tencuiala tavanului căzând în straturi, dezvăluind locurile pe unde pătrundea ploaia. Își puse cheia în buzunar și se întoarse la Galii.

Acolo descoperi că era așteptat de Buonarroto. Fratele său era încântat. Venise ca paznic al unui convoi de catâri și astfel călătoria nu îl costase nimic. Urma să se întoarcă acasă în aceleași condiții. Michelangelo îi privi cu afecțiune trăsăturile butucănoase, cu părul pieptănat peste frunte, la fel cum era și al lui. Nu se mai întâlniseră de un an.

— Nici nu puteai să vii într-un moment mai bun. Am nevoie de ajutor ca să mă instalez în noua mea casă.

— Ai un loc al tău? Bine, atunci pot să stau cu tine.

— Stai să îmi vezi palatul înainte să te instalezi, îi spuse Michelangelo zâmbind. Vino cu mine la Trastevere, am nevoie de niște ghips, var și leșie. Dar mai întâi o să ți-l arăt pe „Bacchus”.

Buonaroto privi statuia îndelung. Apoi întrebă:

— Oamenilor le place?

— Celor mai mulți, da.

— Mă bucur.

Asta a fost tot. Michelangelo își spuse în gând: „Nu are nici cea mai vagă idee despre sculptură. Singurul lucru care îl interesează e ca oamenii să le placă ceea ce fac, ca să fiu fericit și să fac în continuare lucrări... pe care el n-o să le înțeleagă niciodată. E un adevărat Buonarroti, orb la înțelesul artei. Dar mă iubește”.

Cumpărare materialele, luare prânzul la Trattoria Toscana, apoi Michelangelo își duse fratele pe Via Sistina. Când Buonarroti intră în cameră, fluieră a pagubă.

— Michelangelo, chiar vrei să locuiești în... gaura asta? Uite, pereții stau să cadă.

— Tu și cu mine o s-o aranjăm, îi răspunse Michelangelo sumbru. E un loc potrivit pentru muncă.

— Tata o să fie foarte supărat. Michelangelo zâmbi.

— Nu-i spune. Apoi așeză scara în mijlocul camerei. Hai să răzuim tavanul ăsta.

După ce răzuiră tavanul și îl acoperiră cu un strat de ghips se apucară să repare pereții, apoi de peticit podeaua cu diverse bucăți de lemn. După asta se apucară de curtea interioară. Singura ușă care dădea spre curte era din camera lui, dar ceilalți locatari aveau acces la ea prin ferestre, așa că toată era acoperită de un strat gros de gunoai. Aerul era irespirabil. Le luă două zile să încarce mizeria în saci și să o care pe un maidan de lângă Tibru.

Balducci, care ura munca fizică, apărură chiar după ce Michelangelo și Buonarroti terminară cu reparațiile. Cunoștea un vânzător de mobilă la mâna a doua din Trastevere, cu care se târgui pentru un pat, o saltea, o masă de bucătărie, două scaune din nuiele, un dulap și câteva oale, cuțite și veselă. Când sosi carul tras de un măgar, câteva ore mai târziu, frații amplasară patul sub fereastra ce dădea spre est, unde Michelangelo se putea trezi de la primele raze. Dulapul fu pus lângă peretele din spate, lângă deschizătura pentru bucătărie. Așeză sub

fereastra dinspre nord o masă de desen făcută din patru căpriori, care urma să servească și pentru făcutul modelelor din ceară sau lut. Păstră liber mijlocul camerei, pentru marmură. În cămăruța din spate instala masa de bucătărie, două scaune, oalele și vesela. Balducci se întoarse, după ce explora cartierul.

— Ai o potârniche durdulie în locuința din spatele tău, blondă, de vreo cincisprezece ani, bine legată, probabil franțuzoaică. Aș putea să o conving să îți devină servitoare. Gândește-te ce bine ar fi să îți închei munca la prânz și să o găsești în bucătărie lângă o oală de supă fierbinte. Balducci se învârti prin cameră. Și apoi, noaptea, să o găsești în patul tău. E parte din slujba lor. Și chiar o să ai nevoie de niște căldură naturală în peștera asta.

Michelangelo și Buonarroto râseră de entuziasmul lui Balducci. După încă un minut, acesta urma să iasă pe ușă și să alerge pe stradă în căutarea fetei.

— Uite, Balducci, strigă Michelangelo. Nu vreau nicio complicație și nu am bani de o servitoare. Dacă am nevoie de cineva, o să rămân la obiceiul artiștilor de a lua un ucenic și de a-l învăța meserie în schimbul muncii lui.

Buonaroto fu de acord.

— O să-ți caut în Florența un flăcău de treabă. Buonarroto îl ajută pe Michelangelo să se instaleze, îi făcu toate cumpărăturile, găti și deretică prin casă. Dar, după ce plecă la Florența, toată gospodăria se duse de râpă. Cufundat în muncă, Michelangelo nu își lăsa timp să gătească, să meargă la un birt sau să mănânce pe stradă. Slăbi, iar camerele lui își pierdură aspectul îngrijit. Nu vedea în jurul său nimic, decât masa de lucru și blocul uriaș așezat pe bârne în mijlocul podelei. Nu se obosea niciodată să își strângă patul sau să spele vasele lăsate pe masa din bucătărie. Camerele se umplură cu praf din stradă și cenușă de la focul din bucătărie, unde mai fierbea din când în când apă pentru câte o băutură fierbinte. Până la sfârșitul lunii știa deja că acest sistem nu putea să

funcționeze. Începuse chiar să o urmărească pe franțuzoaica lui Balducci, care îi trecea prin fața ușii mai des decât credea el că ar fi fost necesar.

Buonaroto îi rezolvă problema. Michelangelo deschise ușa într-o după-amiază și găsi în fața ei un băiat de vreo treisprezece ani cu fața simplă, murdar de la drum, ținând în mână o scrisoare pe care Michelangelo recunoscuse scrisul fratelui său. Biletul îl prezenta ca fiind Piero Argiento, care venea din Florența căutând un sculptor la care putea intra în ucenicie. Fusese trimis de cineva la casa Buonarroti și apoi făcu lungă călătorie până la Roma pe jos.

Michelangelo îl pofti înăuntru și îl privi în timp ce băiatul îi povestea despre familia sa și ferma lor de lângă Ferrara. Avea un fel de a fi liniștit și o voce domoală.

— Știi să scrii și să citești, Argiento?

— Frații iezuiți din Ferrara m-au învățat să scriu. Acum trebuie să învăț o meserie.

— Și crezi că sculptura ar fi una potrivită?

— Vreau o ucenicie de trei ani. Cu contract la Breaslă. Michelangelo fu impresionat de hotărârea lui. Privi ochii căprui ai băiatului din fața sa, cu cămașa murdară, sandalele uzate și obraji slabi.

— Ai prieteni în Roma? Ai la cine să mergi?

— Am venit la dumneavoastră, răspunse încăpățânat.

— Eu trăiesc simplu, Argiento. Nu te aștepta la lux.

— Sunt contadino. Mănânc ce se găsește.

— Din moment ce ai nevoie de o casă și eu am nevoie de ajutor, hai să încercăm câteva zile. Dacă nu merge, ne despărțim prieteni. O să îți plătesc drumul înapoi la Florența.

— De acord. Grazie.

— la moneda aceasta și du-te la baia de lângă Santa Maria dell'Anima. Pe drumul de întoarcere, treci prin piață și cumpără ceva ca să gătim o mâncare.

— O să fac o supă țărănească. Am învățat de la mama mea înainte să moară.

Călugării îl învățaseră pe Argiento nu doar să numere, dar și să fie cinstit. Pleca de acasă înaintea răsăritului la piață, luând cu el un capăt de creion și o hârtie. Michelangelo era impresionat de grija cu care ținea socoteala cheltuielilor: câți dinari dădea pentru legume, câți pentru carne, fructe, pâine și paste, justificând fiecare bănuț.

Michelangelo punea o sumă modestă într-un bol pentru cheltuielile săptămânale. Argiento era mereu în căutare de chilipiruri. Într-o săptămână cunoștea deja toate dughenele din piață. Cumpărăturile îi ocupau cea mai mare parte a dimineții, lucru care îi convenea lui Michelangelo pentru că îi lăsa singurătatea de care avea nevoie.

Stabiliră un program simplu. După prânz, Argiento făcea curat prin camere, în timp ce Michelangelo se plimba cam o oră pe malurile Tibrului, unde îi asculta pe sicilienii care cântau în timp ce descărcau vapoarele. Până se întorcea acasă, Argiento își lua pauza de amiază în patul cu rotile din bucătărie, sub spălătorul de lemn. Michelangelo mai avea încă două ore de liniște la masa de lucru până când Argiento se trezea, își spăla fața zgomotos și se apropia de sculptor pentru instruirea lui zilnică. Aceste câteva ore de după-amiază erau toată învățătura pe care o voia Argiento. La apus se întorcea în bucătărie și fierbea apă. Până la lăsarea întinericului era înapoi în patul său cu rotile, dormind dus cu pătura trasă deasupra capului. Atunci Michelangelo își aprindea lampa cu ulei și se întorcea la masa de lucru. Îl era recunoscător lui Buonarroto că i-l trimise pe Argiento. Acest aranjament părea să fie mulțumitor, în ciuda faptului că puștiul nu era talentat la desen.

Mai târziu, când urma să înceapă lucrul în marmură, trebuia să îl învețe pe băiat să folosească dalta și ciocanul.

Citi din Biblie capitolul 19, versetele 38-40 din Evanghelia lui Ioan: După aceea, Iosif din Arimateea, ucenic fiind al lui Iisus... l-a rugat pe Pilat să-i dea voie să ridice

trupul lui Iisus... A venit deci și a luat trupul lui Iisus; cu el se afla Nicodim... și a adus, amestecate laolaltă, smirnă și aloe, ca la cincizeci de litri. Au luat deci trupul lui Iisus și l-au înfășurat, odată cu mirodeniile, în fâșii de pânză de in, precum este obiceiul să se înmormânteze la iudei.

Enumerați ca fiind de față erau Maria, sora Mariei, Maria Magdalena, Ioan, Iosif din Arimateea, Nicodim. Indiferent cât ar fi căutat, nu putea găsi nicăieri în Biblie momentul în care Maria fusese singură cu Iisus. Scena era plină de apropiați de-ai lui Iisus care îl plângeau, ca în „Lamentația” lui Dell’Arca din Bologna, unde spectatorii plini de jale uzurpaseră ultimul moment sfâșietor al despărțirii.

În concepția lui, nu ar fi trebuit să fie prezent nimeni altcineva decât Maria. Prima lui dorință era să creeze o mamă și un fiu, singuri în univers. Când putuse oare Maria să aibă acel moment în care își ținea fiul în brațe? Poate după ce soldații îl coborâseră pe pământ, în timp ce Iosif din Arimateea era la Pilat din Pont, cerând corpul lui Christos, Nicodim era dus după amestecul de smirnă și aloe, iar ceilalți plecaseră acasă să jelească. Cei care vor vedea „Pietà” terminată vor lua locul martorilor biblici. Urmau să simtă durerea Mariei. Fără haos sau înger. Doar aceste două ființe, alese de Dumnezeu.

Se simțea apropiat de Maria, după ce petrecuse atât de mult timp meditănd la începutul călătoriei ei. Acum, Maria trăia cu intensitate și era copleșită de durere. Fiul ei era mort. Chiar dacă urma să învie mai târziu, în acel moment era mort de-a binelea, cu expresia feței reflectând ceea ce îndurase pe cruce. În sculptura lui era imposibil să reflecte sentimentele lui Iisus pentru mama sa, nu putea să arate decât ce simțea mama pentru fiul ei. Trupul lipsit de viață al lui Iisus urma să fie pasiv, cu ochii închiși. Maria trebuia să fie cea care să transmită sentimentele umane, lucru care i se părea firesc.

Simți o mare ușurare când se concentra pe problemele tehnice. Din moment ce Christos urma să aibă dimensiuni

naturale, cum putea oare Maria să îl țină în brațe fără ca acest lucru să pară dizgrațios?

Maria lui urma să fie firavă, cu proporții delicate și totuși trebuia să-l țină în brațe la fel de sigur și de convingător, ca și cum ar fi ținut un copil.

Nu putea să îndeplinească acest deziderat decât într-un singur fel: prin calcule și desenarea de diagrame și schițe, în timp ce căuta în colțurile cele mai ascunse ale minții idei creatoare pentru realizarea conceptului său.

Se apucă să facă schițe la întâmplare, pentru a-și elibera gândurile și pentru a obține imagini pe hârtie. Din punct de vedere vizual, acestea exprimau ce simțea el însuși. În același timp, începu să se plimbe pe străzi, privind oamenii aflați în trecere sau care făceau cumpărături, adunând impresii noi despre cum arătau și cum se mișcau. Căuta în special călugărițele cu fața blândă, acoperite de văluri până la mijlocul frunții, memorându-le expresiile până ajungea acasă și le așternea pe hârtie.

Descoperind că faldurile veșmintelor puteau fi folosite și ele pentru a da dramatism compoziției, începu să le studieze cu atenție. Improviza pe măsură ce înainta, completând o figură în mărime naturală din lut, apoi cumpără câțiva metri de material ieftin de la un postăvar, pe care Argiento i-l adusese de pe malul Tibrului, îl udă și îl acoperi cu lut. Niciun fald nu era accidental, fiecare cută avea un scop, de a acoperi picioarele zvelte ale Madonei și de a oferi susținere pentru corpul lui Christos, precum și de a intensifica neliniștea ei interioară. După ce materialul se uscă și se întărește, studie modificările care trebuiau făcute.

— Deci asta e sculptura, comentă Argiento strâmbându-se, după ce spală podeaua măloasă timp de o săptămână, să te joci cu noroi.

Michelangelo zâmbi.

— Vezi, Argiento, dacă reușești să controlezi felul în care sunt grupate aceste falduri, cum e aici, de exemplu, sau cum cad, poți îmbogăți atitudinea corpului. Acestea au tot

atâta putere de expresie ca și carnea și oasele.

Merse în cartierul evreiesc, cu gândul să deseneze trăsături tipice, pentru a putea ajunge la o înțelegere vizuală a felului în care probabil că arătase Christos. Cartierul evreiesc era în Trastevere, aproape de Tibru, la Biserica San Francesco a Ripa. Colonia fusese mică până când Inchiziția spaniolă, în 1492, îi alungase pe mulți evrei la Roma. Aici erau bine tratați majoritatea timpului, ca un „memento al moștenirii Vechiului Testament pentru creștinism”. Mulți dintre membrii mai talentați erau figuri proeminente la Vatican, lucrând ca doctori, muzicieni sau bancheri.

Bărbații nu erau deranjați de faptul că erau desenați în timp ce își făceau treburile, dar nu reuși să convingă pe nimeni să îi pozeze în studio. I se spuse să îl caute pe rabinul Melzi la sinagogă sâmbătă după-amiaza. Michelangelo îl găsi pe rabin în camera sa de studiu. Era un bărbat blând cu o barbă albă și ochi cenușii luminoși, îmbrăcat cu o gabardină neagră și purtând pe cap o kippa. Citea din Talmud împreună cu un grup de bărbați din congregație. Când Michelangelo îi explică de ce venise, rabinul Melzi îi răspunse solemn:

— Biblia ne interzice să ne închinăm sau să ne facem imagini sculptate. De aceea, oamenii noștri cu înclinații creatoare își dedică timpul literaturii, și nu picturii sau sculpturii.

— Dar cu siguranță nu aveți nimic împotriva ca alții să creeze opere de artă.

— Chiar deloc. Fiecare religie cu propriile ei dogme.

— Sculptez o „Pietà” din marmură albă de Carrara. Vreau să îl fac pe Iisus un evreu autentic. Nu pot să îndeplinesc asta dacă nu mă ajutați.

Rabinul îi răspunse gânditor:

— Nu, nu vreau ca oamenii mei să aibă probleme cu Biserica.

— Lucrez pentru cardinalul de San Dionigi. Sunt sigur că

va fi de acord.

— Ce fel de modele vrei?

— Muncitori. De vreo treizeci de ani. Nu muncitori masivi, ci bărbați viguroși. Inteligenți. Și sensibili.

Rabinul Melzi îi zâmbi, cu ochii lui bătrâni, dar veseli.

— Lasă-mi adresa ta. O să ți-i trimit pe cei mai buni pe care am să-i găsesc.

Michelangelo alergă la Sangallo, în camera de burlac a acestuia, îi prezentă schițele sale și îl rugă pe arhitect să deseneze un cadru de lemn care să o imite pe Madona așezată. Sangallo cercetă desenele și improviza un fel de culcuș pe un pedestal. Michelangelo cumpără niște bucăți de cherestea. Construi postamentul împreună cu Argiento și îl acoperi cu pături. Primul lui model sosi la apus. Ezită pentru un moment, când Michelangelo îi ceru să se dezbrace, așa că acesta îi dădu o bucată de pânză pe care să o înfășoare în jurul mijlocului și îl conduse în bucătărie pentru a se schimba. Apoi îl așeză pe postament și îi explică faptul că trebuia să fie mort recent și ținut în poală de mama sa. Modelul îl consideră pe Michelangelo nebun. Doar ordinul primit de la rabin îl făcu să rămână. Dar la sfârșitul ședinței, când Michelangelo îi arată desenele rapide, cu mama schițată și ea, ținându-și fiul, modelul înțelese ce urmărea Michelangelo și promise să vorbească cu prietenii lui... Lucra două ore pe zi cu fiecare model trimis de rabin.

Maria îi punea o problemă diferită. Chiar dacă sculptura lui trebuia să prezinte momentul de la treizeci și trei de ani după clipa deciziei, nu putea să o conceapă ca fiind o femeie trecută de cincizeci de ani, bătrână, cu riduri, cu un trup și o față răvășite de muncă și de griji. Imaginea lui asupra Fecioarei fusese întotdeauna cea a unei femei tinere, la fel ca amintirea mamei sale.

Jacopo Galli îl prezentă în câteva case romane. Aici putea să schițeze tinere fete în rochiile lor grațioase de pânză și mătase, în jur de douăzeci de ani, unele pe cale să

se căsătorească, altele căsătorite deja de un an sau doi. Din moment ce în spitalul Santo Spirito din Florența nu erau primiți decât bărbați, nu cunoștea prea bine anatomia femeilor. Dar schițase femei toscane, pe câmp sau acasă. Putea să distingă linia corpurilor femeilor romane sub hainele lor.

Petrecu vreo câteva săptămâni intense alăturând cele două figuri: o Maria – tânără, sensibilă și totuși destul de puternică pentru a-și ține fiul în poală – și un Iisus care, deși zvelt, era puternic chiar și în moarte... un aspect pe care și-l amintea din camera mortuară de la Santo Spirito. Pentru crearea planului lui extrem de meticulos se bază pe memorie, fără a avea nevoie să își consulte schițele.

În curând era gata să înceapă modelarea siluetei tridimensionale din lut. Aici putea să se exprime liber, întrucât materialul putea fi mutat pentru a schimba formele. Când voia să accentueze ceva sau să îi acorde o intensitate mai mare, adăuga sau înlătura din lut. Apoi se întoarse spre ceară, pentru că exista o asemănare cu marmura în calitatea tactilă și în strălucire. Respecta fiecare din aceste tehnici de abordare și caracterul lor: desenul cu pana avea un fel de răzuire care sugera textura pielii. Folosea lutul în mod plastic, pentru a sugera carnea moale care se mișca, precum cea de pe abdomen, pentru un tors înclinat. Ceara o întindea peste corp pentru a-i da acestuia un aspect elastic. Și totuși nu permitea niciodată acestor modele să i se fixeze în minte și nu rămâneau decât puncte de pornire. Când sculpta se umplea de o energie spontană. Detaliile prea atente sau studiate din lut sau ceară îl limitau la o simplă reproducere a modelului.

Adevăratul impuls trebuia să provină din interiorul marmurii, desenul și crearea modelelor erau modul lui de gândire. Sculptarea însemna acțiunea, creația.

Aranjamentul cu Argiento mergea bine, deși câteodată Michelangelo nu putea să își dea seama cine era maestrul și cine era învățăcelul. Argiento fusese atât de strict instruit de iezuiți, încât Michelangelo nu putea să îi schimbe obiceiurile: se trezea înainte de răsărit pentru a spăla podelele, fie că erau murdare, fie că nu, fierbea apă pentru spălatul rufelor în fiecare zi și spăla oalele cu nisip din râu după fiecare masă.

— Argiento, asta nu are sens, se plânse el, căci nu îi plăcea să lucreze pe podeaua udă, mai ales când vremea era rece. Ești prea curat. Spală atelierul doar o dată pe săptămână. Atât e destul.

— Nu, spuse Argiento nepăsător. În fiecare zi, înainte de răsărit. Așa am fost învățat.

— Și Dumnezeu să-l ajute pe cel care încearcă să te dezvețe, se plânse Michelangelo.

Și totuși, tânărul artist știa că nu avea de ce să se plângă, căci Argiento nu cerea prea mult din partea lui. Băiatul se împrietenise cu familiile de contadini care aduceau produse în Roma. Duminica mergea kilometri întregi în campagna pentru a le vizita și în special pentru a vedea caii. Singurul lucru de care îi era dor de la ferma de pe valea râului Po erau animalele. Își lua adesea la revedere de la Michelangelo, spunându-i:

— Azi mă duc să văd caii.

A fost nevoie de o nenorocire ca Michelangelo să își dea seama cât de devotat îi era băiatul.

Era aplecat deasupra nicovalei în curte, pregătindu-și dălțile, când o așchie de oțel îi intră în ochi și se fixă în pupilă. Se împletici în casă, cu ochii arzându-i ca focul. Argiento îl făcu să se întindă pe pat, îi aduse o oală cu apă fiartă, în care înmuie o bucată de pânză albă, și încercă să scoată așchia cu ea. Chiar dacă durerea era destul de puternică, Michelangelo nu era prea îngrijorat. Se gândea că o putea da afară clipind des. Dar așchia nu ieșea. Argiento nu îl părăsi nicio clipă, fierbând constant apă și

aplicând comprese fierbinți de-a lungul nopții.

În cea de-a doua zi, Michelangelo începu să se îngrijoreze și în cea de-a doua noapte intră de-a binelea în panică. Nu putea să vadă nimic cu ochiul rănit. În zori, Argiento alergă la Jacopo Galli. Acesta sosi împreună cu medicul său personal, Maestro Lippi.

Medicul adusese cu el o cușcă plină cu porumbei. Îi spuse lui Argiento să ia o pasăre din cușcă, să taie o venă mare de la aripă și să lase sângele să curgă în ochiul rănit al lui Michelangelo.

Medicul se întoarse la bolnav către seară, tăie vena unui al doilea porumbel și spală din nou ochiul. Ziua următoare, Michelangelo putea simți așchia mișcându-se. Până la căderea nopții, aceasta ieșise.

Argiento nu dormise de aproape șaptezeci de ore.

— Ești obosit, îi spuse Michelangelo. De ce nu îți iei câteva zile libere?

Trăsăturile încăpățânate ale lui Argiento se luminau de încântare.

— O să merg la țară, să văd caii.

La început, Michelangelo era deranjat de oamenii care intrau și ieșeau din Hanul Ursului de vizavi, de zgomotul cailor și al căruțelor pe pavaj, de strigătele servitorilor și de pălăvrăgeala într-o mulțime de dialecte. Dar apoi începură să îi placă personajele interesante care veneau din toată Europa în pelerinaj, unii dintre ei purtând haine lungi, alții tunici scurte în culori strălucitoare, alții pălării tari. Toți erau o sursă nesfârșită de modele pe care le putea schița de la masa lui de lucru, privindu-i prin fereastra deschisă. În curând începu să-i cunoască pe clienți. Dacă unul dintre oaspeți apărea din nou, căuta rapid schița aferentă și făcea corecturi sau adaosuri, prinzând corpurile într-o varietate de mișcări: descărcând căruțele, cărând bagaje, suindu-se sau coborând de pe catâri.

Zgomotul din stradă, vocile, primirile și plecările îi țineau companie fără să îi afecteze intimitatea. Trăind izolat așa

cum o făcea, această senzație că există și alți oameni pe lume era plăcută. Era exact de ce avea nevoie, căci cu marmura în mâini nu se afla niciodată pe margine, privind înăuntru, ci chiar în mijlocul lucrurilor, privind afară.

În schițele făcute cu cerneală hașură spațiile negative, acele părți ale blocului care urmau să fie aruncate, indicând tipurile de lovituri pe care trebuia să le folosească. Acum, cu dalta și ciocanul în mână, găsi această pregătire brută neplăcută; era nerăbdător să ajungă la acel prim moment, când imaginea îngropată începea să se arate, când blocul devenea o sursă de viață cu care comunica. Apoi, din spațiul din afara blocului, pătrundea în compoziția sa. După ce termina sculptura, viața urma să pulseze dinspre personaje spre exterior. Dar, pentru început, acțiunea se petrecea invers: punctul de pătrundere trebuia să fie o forță care absorbea spațiul, atrăgându-i atenția și privirea spre interior. Își imaginase un bloc atât de mare pentru că voia să sculpteze având marmură din abundență. Nu voia să se vadă silit să restrângă nicio parte a formelor, cum se întâmplase la lucrarea dinainte, când fusese nevoit să aducă satirul atât de aproape de Bacchus.

Pătrunse în blocul de marmură din partea stângă pe lângă capul Madonei și se îndreptă tot la stânga spre bloc, cu lumina nordică în spatele său. Cu ajutorul lui Argiento întoarse blocul pe bârne; acum putea face umbrele să cadă exact acolo unde urmau să fie făcute golurile, jocul luminilor și umbrelor indicându-i unde trebuia să sculpteze piatra, căci și marmura îndepărtată făcea parte din lucrare, creând efecte proprii.

Acum trebuia să intre în marmură cu îndrăzneală, pentru a descoperi trăsăturile principale. Greutatea țesăturii care acoperea capul Madonei, făcându-l înclinat, mâna lui Christos care trecea peste inima ei, atrăgea atenția la corpul întins în poală. Pânza petrecută printre sâni părea o mână încleștată, strângându-i și zdrobindu-i inima bătând. Cutele veșmântului conduceau spre mâna Fecioarei, cu

care își ținea strâns fiul pe subraț, și apoi la aspectele umane ale lui Christos, la fața lui, cu ochii închiși ca într-un somn liniștit, cu nasul drept, dar puternic, pielea netedă, mustața moale și barba puțin buclată, cu gura expresivă.

Pentru că Madona se uita în jos, către fiul său, toți cei care priveau statuia trebuiau să își îndrepte atenția spre fața ei pentru a vedea tristețea, compasiunea pentru toți oamenii, întrebând cu disperare delicată: „Ce-aș fi putut face pentru a-l salva?” Și răspunzând din străfundul dragostei ei: „Ce sens au avut toate acestea dacă omul nu poate fi mântuit?”

Toți cei care urmau să o vadă puteau să simtă cât de insuportabil de greu era trupul fiului ei mort în poală, dar mai ales cât de grea îi era povara de pe inimă.

Combinarea a două personaje în mărime naturală într-o statuie era neobișnuită, și așezarea unui bărbat în toată puterea vârstei în poala unei femei era o idee revoluționară. Din acel punct de plecare lăasă în urmă toate concepțiile convenționale despre „Pietà”. Din nou, așa cum Ficino credea că Platon ar fi putut să fie cel mai iubit dintre discipolii lui Christos, așa era și dorința lui Michelangelo de a combina concepția clasică grecească despre frumusețea umană cu ideea creștină de nemurire a sufletului. Lăasă deoparte chinurile sinistre ale morții prezente în alte „Pietà” timpurii și inundă cele două chipuri ale sale în seninătate. Frumusețea umană putea dezvălui sfințenia la fel de bine ca și durerea. Putea să și înflăcăreze, în același timp.

Marmura lui trebuia convinsă să exprime toate acestea și încă mult mai multe. Dacă rezultatul final era tragic, atunci cu atât mai mult trebuia să fie frumoasă. Frumusețea trebuia să fie pe măsura dragostei și dăruirii lui pentru acest bloc alb fără cusur.

Urma să facă poate și greșeli, dar greșeli comise de mâini iubitoare.

larna veni prin surprindere: rece, umedă, brută.

Așa cum prezisese Buonarroto, apa pătrundea prin tavan. Michelangelo și Argiento mutară masa de lucru și patul în partea uscată a camerei, și aduseră înăuntru, din curte, forja, își purta căciula din Bologna pe cap și peste urechi. Nările i se umflară și îl dureau constant, îngreunându-i respirația.

Cumpără un coș pentru ars jarul, pe care îl ținea sub scaunul pe care lucra, care îi încălzea spatele, dar sângele îi îngheța când se mișca în altă parte a casei. Îl trimise pe Argiento să mai cumpere două coșuri pentru jar și un coș de cărbune, chiar dacă abia și le puteau permite. Când degetele i se albăstreau, încerca să sculpeze purtând mănuși de lână. Dar după o oră se și întâmplă un accident: o bucată mică de marmură căzu, iar Michelangelo simți că inima i se oprește, în timp ce țandăra se rostogolea pe podea.

Duminică, Argiento se întoarse acasă răcit tare. Până la miezul nopții, febra îi crescuse. Michelangelo îl luă de pe patul cu rotile și îl puse în al său. Până dimineață delira și transpiră din abundență, strigând nume de rude, bucăți de povești, bătăi sau accidente. Michelangelo îi ștergea transpirația și trebui să îl țină pe loc de câteva ori, ca să nu sară jos din pat. Spre seară opri un trecător pe stradă și îl trimise după un doctor. Doctorul se opri în ușă și strigă:

— E ciumă! Arde tot ce a atins de când a venit!, spuse, luând-o la fugă.

Michelangelo îi trimise un mesaj lui Galii. Maestrul Lippi aruncă o privire și spuse disprețuitor:

— Prostii, nu e ciumă. Friguri. A fost cumva recent pe la Vatican?

— A mers pe acolo duminică.

— Și probabil a băut niște apă stătută dintr-un șanț de lângă ziduri. Mergi la călugării francezi de pe Esquiline, au ei niște pastile cleioase din mentă, sare și citrulus colocintis.

Michelangelo ceru unui vecin să stea cu Argiento. Îl luă

aproape o oră ca să traverseze orașul pe o ploaie torențială, să meargă pe strada lungă de la Forul lui Traian, pe lângă Forul lui Augustus și Bazilica lui Constantin, pe lângă Colosseum, și apoi să urce pe dealul Esquiline la mănăstire. Pastilele diminuează durerile de cap ale lui Argiento. Michelangelo crezu că băiatul se însănătoșește, dar după două zile acesta începu din nou să delireze.

La sfârșitul săptămânii, Michelangelo era extenuat. Adusese patul lui Argiento în camera mare și dormea doar câteva momente, în timp ce băiatul aștepta. În plus, era lihnit de foame, pentru că nu concepea să îl lase pe bolnav singur.

Balducci îi bătu la ușă.

— Ți-am spus să o iei pe franțuzoaica din spate. Dacă se îmbolnăvea ea, ar fi îngrijit-o familia.

— Hai să nu ne întoarcem la asta, spuse Michelangelo obosit. Și așa mă descurc destul de greu.

— Nu poți să îl ții aici. Arăți ca un schelet. Du-l la spitalul Santo Spirito.

— Și să îl las să moară?

— De ce ar muri mai repede la spital?

— Pentru că nu ar primi niciun fel de îngrijire.

— Și ce îngrijire îi dai tu, „doctore Buonarroți”?

— Îl spăl, îl veghez... Și el a avut grijă de mine când m-am rănit la ochi. Cum aș putea să îl abandonez în spital? N-ar fi o faptă de bun creștin.

— Dacă insiști să te sinucizi, o să îți aduc de mâncare în fiecare dimineață, înainte să merg la bancă.

Ochii lui Michelangelo erau plini de recunoștință.

— Balducci, tu numai te prefaci că ești cinic. Uite niște bani, cumpără-mi prosoape și vreo două cearșafuri.

Michelangelo se întoarse și văzu că Argiento îl privea.

— O să mor.

— Ba nu, Argiento. Un țăran nu moare decât atunci când cade de pe vreo stâncă.

Boala trecu peste trei săptămâni. Ce-l durea cel mai

mult era că pierduse o lună de muncă. Începu să se îngrijoreze că nu va putea să termine statuia în perioada cerută, de un an.

Din fericire, iarna romană fu scurtă. Din martie, campania era luminată de un soare strălucitor. Pietrele din atelier începură să se dezghețe. Împreună cu vremea caldă, sosi și cardinalul de San Dionigi, pentru a vedea cum avansa „Pietà”. De fiecare dată când se întâlneau, lui Michelangelo îi părea că trupul cardinalului se împuțina tot mai mult. Acesta îl întrebă pe Michelangelo dacă își primea plata cu regularitate. Michelangelo îl asigură că da. Stăteau în fața masivului bloc alb din mijlocul camerei. Figurile erau încă brute, cu mult material lăsat pentru susținere. Dar lucrase destul de mult la cele două chipuri, aspect de care cardinalul era cel mai interesat.

— Spune-mi, fiule, șopti acesta, cum de fața Madonei e atât de tânără, mai tânără decât a fiului ei?

— Excelență, părerea mea este că Fecioara Maria nu a îmbătrânit. Era pură, iar acest lucru i-a păstrat prospețimea tinereții.

Răspunsul îl mulțumi pe cardinal.

— Sper că vei termina în august. Îmi doresc foarte mult ca să officiez în Bazilica Sfântul Petru la instalarea statuii.

11

Sculpta cu o furie neîntreruptă de la răsărit până la apus, apoi se arunca în pat fără să cineze sau să se dezbrace, ca mort. Se trezea în jurul miezului nopții, împrăpat, cu mintea clocotindu-i de idei pentru sculptură, dornic să se întoarcă la marmură. Se ridica din pat, ciugulea dintr-o pâine, aprindea lampa de alamă, în care ardea resturi de ulei de măsline, și încerca să o poziționeze în așa fel încât să lumineze partea la care lucra. Dar lumina era prea difuză. Nu era prudent să lucreze așa cu dalta.

Cumpără o hârtie groasă din care își făcu o pălărie conică și, după ce o întări cu sârmă, îi făcu o buclă destul de mare, gen cozoroc, care să poată ține o lumânare. Când se apropia cu fața la câțiva centimetri de marmură, lumina era puternică și constantă. Iar loviturile lui nu îl trezeau pe Argiento, aflat sub spălătorul din bucătărie, cu pătura trasă peste cap. Lumânările ardeau repede, ceara moale se prelingea peste marginea pălăriei, pe frunte, dar era totuși încântat de noua lui invenție.

Într-o seară, târziu, cineva bătu la ușă cu putere.

O deschise și îl găsi în prag pe Leo Baglioni, îmbrăcat cu o haină de catifea indigo, înconjurat de un grup de prieteni tineri, care purtau lanterne și lumânări de ceară în vârful unor pare lungi.

— Am văzut lumină și am venit să văd ce faci la ora asta neomenească. Lucrezi! Dar ce ai pe sprâncene?

Michelangelo îi arătă mândru pălăria și lumânarea. Leo și prietenii lui izbucniră într-un râs necontrolat.

— De ce nu folosești seu de capră, se topește mai greu și n-o să-ți mai intre în ochi, îi spuse Leo când reuși din nou să respire.

Argiento dispăru ziua următoare după prânz și se întoarse spre seară cu patru desagi grele pe care le trânti pe pat.

— Signior Baglioni m-a chemat. Acestea sunt un cadou. Michelangelo scoase niște seu galben.

— N-am nevoie de ajutorul lui!, exclamă el. Du-l înapoi!

— După ce mi-am rupt spatele din Campo dei Fiori?! N-o să îl duc înapoi. Pun toate lumânările în fața ușii și le aprind pe toate deodată.

— Bine, atunci hai să vedem dacă sunt mai bune decât cele de ceară. Dar mai întâi trebuie să lățesc bucla asta.

Leo știa ce zice. Seul de capră se topea mult mai încet și nu se scurgea.

Noaptea o împărți în două: o jumătate pentru somn și una pentru muncă – înainta rapid cu lucrul la faldurile

voluminoase ale hainei Mariei, cu torsul lui Christos și cu picioarele; cel poziționat spre interior era un pic mai ridicat, pentru a putea fi vizibil din față, lăsând material de susținere care îl lega de mâna ridicată a Mariei, pentru a-l proteja.

Refuza toate invitațiile și nu se întâlnea decât cu puțini prieteni, în timp ce Balducci îl ținea la curent cu noutățile: cardinalul Giovanni, nedorit și nebăgat în seamă de Borgia, plecă în călătorie în Europa, Piero fu ostracizat de colonie după ce încercă să strângă o a treia armată pentru a ataca Florența, războiul întrerupt dintre Florența și Pisa izbucni din nou, Torrigiani se alătură armatei lui Cezar Borgia ca ofițer, pentru a ajuta la cucerirea provinciei Romagna pentru Vatican. Borgia excomunica nobili sau membri ai Bisericii constant, însușindu-și pământurile lor. Niciun florentin nu știa când urma să îi vină și lui rândul.

Într-o dimineață frumoasă de vară, când văzduhul era atât de curat încât îndepărtatele dealuri Alban păreau la o aruncătură de băț, Paolo Rucellai trimise urgent după el. Michelangelo se întreba ce veste ar putea fi atât de importantă.

— Michelangelo, ai slăbit mult!

— În timp ce sculptura se îngrașă, iată că eu slăbesc. Asta e ordinea naturală a lucrurilor.

Rucellai îl privi uimit.

— Trebuie să îți spun că am primit ieri o scrisoare din partea vărului meu Bernardo. Florența plănuiește un concurs de sculptură.

Mâna dreaptă a lui Michelangelo începu să tremure. O ținu nemișcată cu cea stângă.

— Care e miza?

— Scrisoarea lui Bernardo zice așa:

Pentru a desăvârși coloana de marmură sculptată deja de Agostino di Duccio, care se găsește acum în atelierul catedralei.

- Blocul Duccio!
- Îl știi?
- Am încercat să îl cumpăr de la Signorie când am început să lucrez la Hercule.
- Asta ar putea fi un avantaj, dacă îl ții minte chiar atât de bine.
- Îl văd în fața ochilor de parcă ar fi la picioarele noastre în cameră.
- Poți scoate ceva bun din el?
- Ochii lui Michelangelo se aprinseră.
- *Dio mio!*
- Scrisoarea mea spune că blocul e descris de consiliu drept „prost tăiat.”
- Nu, nu. E un bloc bun. Prelucrarea în carieră a fost proastă, iar Duccio a săpat cam mult în centru...
- Atunci, vrei să participi la acest concurs?
- Mai mult decât orice! Spune-mi, ce fel de temă trebuie: politică, religioasă? E doar pentru sculptori florentini? Trebuie să fiu acolo pentru a participa? O să...
- Stai, stai așa, strigă Rucellai. Nu mai am nicio informație. Dar o să-i cer lui Bernardo să-mi trimită cât mai multe detalii.
- O să vin duminica viitoare după vești. Rucellai râse.
- Nu e destul timp ca să primesc un răspuns, dar vino la cină și o să te punem la îngrășat pentru concurs.
- Nu aș putea să aștept până aveți un răspuns?
- Îi luară lui Rucellai trei săptămâni ca să îl cheme. Michelangelo sări scările până în bibliotecă.
- Niște noutăți, dar nu prea multe. Nu a fost stabilită data concursului. Nu o să fie mai devreme de anul viitor. Temele pot fi propuse doar de sculptorii din Florența...
- Va trebui să mă întorc.
- Dar consiliul și Breasla Lânarilor împreună cu supraveghetorii catedralei nu au stabilit încă tema lucrării.
- Supraveghetorii catedralei? Atunci, trebuie să fie o

marmură religioasă. După „Pietà”, speram să cioplesc ceva diferit.

— Cea care plătește e Breasla Lânarilor, așa că îmi închipui că alegerea este a lor. Cunoscându-i pe acești oameni, cred că vor vrea o sculptură florentină.

— Florentină? Ca Marzocco?

Rucellai se amuză de spaima lui Michelangelo.

— Nu, nu alt leu. Poate un simbol al noii republici... Michelangelo se scarpină în cap folosindu-și degetele precum o daltă dințată.

— Ce fel de statuie ar reprezenta republica?

— Poate că și asta e parte a concursului. Artistul trebuie să o hotărască.

Paolo îi tot transmitea veștile care ajungeau din Florența peste munții Sabatini: că concursul avea să aibă loc în 1500, pentru a sărbători a o suta aniversare de la concursul pentru ușile Baptisteriului. Breasla Lânarilor spera ca, asemenea concursului dintre Ghilberti, Brunelleschi și Della Quercia în urmă cu un secol, și blocul Duccio să atragă artiști din toată Italia.

— Dar acum e deja vara anului 1499. Mai am mult de lucru la „Pietà”.

Fața îi arăta neliniștea. Nu pot să o grăbesc, e prea importantă pentru mine. Dacă nu termin la timp...

Paolo își puse mâna peste umerii tremurători ai lui Michelangelo.

— O să te țin la curent. Breasla Lânarilor o să mai dezbată tema încă multă vreme înainte de a stabili un termen.

Cel care pierdu cursa contra timpului a fost cardinalul de San Dionigi.

Excelența Sa nu apucă să vadă statuia completată, chiar dacă trimise ultima sută de ducati la banca lui Galli la începutul lui august, când ar fi trebuit ca sculptura să fie gata. Cardinalul muri liniștit în timpul ofierii unei slujbe.

Jacopo Galli participă la înmormântare împreună cu

Michelangelo, așezați în fața catafalcului dintre coloanele micii biserici, lungă de doar cinci metri și lată de trei, cu corul așezat în spatele altarului principal. Întorcându-se spre casa lui Galli, Michelangelo îl întrebă:

— Acum cine decide dacă „Pietà” este sau nu „mai frumoasă decât orice operă de marmură ce poate fi văzută azi în Roma”?

— Cardinalul a hotărât deja asta. După vizita lui din mai. A spus că îți îndeplinești contractul. Asta e destul pentru mine. Când crezi că o să termini?

— Mai am între șase și opt luni de muncă.

— La timp pentru anul centenar. Asta o să îți aducă audiență din toată Europa.

Michelangelo se foia neliniștit în scaun.

— Ați putea trimite ultima sută de ducati familiei mele? Au din nou necazuri.

Galii îl privi tăios.

— Asta a fost ultima ta plată. Spui că mai ai opt luni de muncă rămase, și eu am trimis deja aproape toți ducatii cardinalului în Florența. Lucrul ăsta pare un puț fără fund.

— Vreau să investesc acești bani pentru cumpărarea unui magazin pentru frații mei, Buonarroto și Giovansimone. Se pare că Buonarroto nu își poate găsi locul nicăieri. Și de la moartea lui Savonarola, Giovansimone își găsește câte o slujbă, apoi dispare zile în șir. Dacă ei își găsesc o prăvălie bună, o să primesc și eu o parte din profit...

— Michelangelo, dacă niciunul dintre ei nu se pricepe la afaceri, cum o să faci vreun profit? Galli era exasperat, dar, când vorbi din nou, vocea îi era îngrijorată. Nu te pot lăsa să îți torni și ultimii bani într-o gaură. Trebuie să fii practic și să îți asiguri viitorul. Optzeci la sută din banii de pe „Bacchus” și „Pietà” au ajuns la familia ta. Și eu ar trebui să știu, căci sunt bancherul tău.

Michelangelo își plecă fruntea și șopti:

— Buonarroto nu vrea să lucreze pentru nimeni

altcineva, și trebuie să îl ajut să-și facă o afacere. Și dacă nu-l îndrept acum pe Giovansimone, s-ar putea să nu mai am altă ocazie.

Banii au ajuns la Florența, cu Michelangelo păstrând doar câțiva ducați pentru sine.

Dintr-odată, începu să aibă nevoie de lucruri: echipament pentru sculptat, ustensile pentru casă, haine pentru el și Argiento.

Mâncau foarte puțin și nu îi dădea lui Argiento bani decât pentru cele mai elementare lucruri. Hainele lor deveniseră zdrențe.

O scrisoare de la Lodovico îl făcu să își revină.

Dragul meu fiu,

Buonaroto îmi spune că trăiești o viață de mizerie. Mizeria este rea, căci e un viciu în ochii Domnului și ai semenilor, și dăunează sufletului și corpului... Trăiește moderat și ai grijă să te ferești de nevoi și de sărăcie... Mai presus de toate, îngrijește-ți capul, ține-l cald și nu te spăla niciodată. Lasă-te freat, dar nu te spăla.

Merse la Paolo Rucellai, de unde împrumută cei douăzeci și cinci de florini pe care îi înapoie cu doi ani înainte și îl duse pe Argiento la Trattoria Toscana unde mâncară bistecca alla fiorentina. Pe drumul spre casă cumpără atât pentru el cât și pentru Argiento câte o cămașă nouă, o pereche de ciorapi lungi și sandale.

Dimineața următoare, Sangallo sosi la studio atât de agitat, încât mustața lui aurie era zbârlită.

— Biserica ta preferată, San Lorenzo din Damaso, e distrusă. Sutele de coloane sculptate sunt scoase afară.

Michelangelo nu era în stare să își înțeleagă prietenul.

— Uite, stai jos. Acum începe din nou. Ce se întâmplă la San Lorenzo?

— Bramante, noul arhitect din Urbino. S-a dat bine pe lângă cardinalul Riario... și i-a dat ideea de a scoate

coloanele din biserică pentru a le folosi în curtea noului său palat. Sangallo își tot frângea mâinile, tânguindu-se. Crezi că ai putea să îl oprești pe Bramante?

— Eu? Dar cum? Nu am nicio influență asupra cardinalului, nu l-am mai văzut de aproape doi ani...

— Leo Baglioni. Pe el îl ascultă cardinalul.

— Plec imediat.

În timp ce se îndrepta spre Campo dei Fiori, încerca să își aducă aminte ce auzise despre Bramante: avea cincizeci și cinci de ani, era din Urbino, lucrase ca arhitect pentru ducele de Milano, și venise la Roma în acel an, hotărât să trăiască din ce a adunat cât a fost în Lombardia, până ce avea să studieze și să învețe arta arhitecturală a vechilor romani. La fel ca și Sangallo, gândi Michelangelo. A trebuit să îl aștepte pe Baglioni câteva ore.

Leo îl ascultă nemișcat, așa cum făcea cu izbucnirile tuturor, apoi spuse liniștit:

— Haide, mergem să îl vedem pe Bramante. E prima lui comandă la Roma. Din moment ce e ambițios, mă îndoiesc că o să îl poți convinge să renunțe.

În timpul scurtei plimbări până la curtea palatului, Leo îl descrie pe Bramante:

— E un om destul de amabil, o companie încântătoare, întotdeauna vesel și voios, și un minunat povestitor de glume și ghicitori. Nu l-am văzut niciodată să își piardă cumpătul. Bramante își face mulți prieteni în Roma. Privi lateral spre Michelangelo. Nu pot să spun același lucru despre tine.

Ajunseră la palat. Leo îi spuse:

— Uite-l acolo, face măsurători la baza coloanelor. Michelangelo se opri la intrarea în curte, privindu-l pe Bramante, care îi displăcu de la prima vedere, cu capul mare și chel, cu câteva fire de păr rămase la baza gâtului, cu fruntea lată și ochii verzi, un nas butucănos și o gură mică pierdută în imensitatea capului.

În timp ce Michelangelo îl privea, Bramante mută într-o

parte niște pietre, gâtul gros și umerii musculoși dezvoltându-i puterea de atlet.

Leo îi prezentă. Bramante îl salută cordial pe Michelangelo și le povesti o anecdotă. Leo râse din toată inima. Michelangelo, în schimb, nu păru amuzat.

— Nu-ți place să râzi, Buonarroti?, întrebă Bramante.

— Ruinarea Bisericii San Lorenzo nu mi se pare deloc amuzantă.

Bramante își încovoie umerii, ca un boxer care se apără. Ambii priveră spre Leo, însă acesta rămase neutru.

— De ce te interesează acele coloane? întrebă Bramante, încă politico. Ești cumva arhitectul cardinalului Riario?

— Nu, nu sunt nici măcar sculptorul său. Dar consider acea biserică una dintre cele mai frumoase din Italia. Să o distrugi e un act de vandalism.

— Dimpotrivă, acele coloane sunt ca o monedă. Știai că au fost luate din teatrul Pompei în 384 pentru a fi așezate în biserică? Toată Roma e o carieră pentru cei care știu să îi folosească piatra. Nu am nicio ezitare în a dărâma ceva dacă pot construi altceva mai frumos în loc.

— Piatra aparține locului pentru care a fost sculptată!

— E o idee învechită, Buonarroti. Piatra aparține oricărui loc în care are nevoie de ea arhitectul. Ce e vechi moare.

— Și multe lucruri noi se nasc deja moarte!

Răbdarea lui Bramante ajunsese la limită.

— Nu mă cunoști. Nu cred că ai venit aici din propria voință. Cineva te-a pus să faci asta. Spune-mi, cine e adversarul meu?

— Criticul tău e cel mai bun arhitect din Italia, care a construit vila de la Poggio a Caiano a lui Lorenzo de Medici, și care a creat palatul ducelui din Milano: Giuliano da Sangallo.

Bramante izbucni în râs.

— Giuliano da Sangallo! Ce a făcut el în Roma? A restaurat acoperișul unei biserici! Pentru asta sunt bune

fosilele, într-un an o să-l alung din Roma pentru totdeauna. Acum dacă mi te dai din drum, o să continui să creez cea mai frumoasă curte din lume. Vino înapoi, vreodată, ca să vezi cum construiește Bramante.

Mergând spre casa lui Baglioni, Leo spuse:

— Cunoscând Roma, cred că o să ajungă departe. Nu e bine să îl ai ca dușman.

— Ceva îmi spune că deja am reușit asta, adăugă Michelangelo posac.

12

Menirea lui era să insuflă viață marmurii. Și totuși, chiar și cu o marmură religioasă el căuta să descopere omul, viu până la cel din urmă nerv, mușchi, venă, os, până la păr și piele, degete, ochi și gură. Toate trebuiau să prindă viață dacă el voia să creeze putere și monumentalitate prin încorporarea în marmură a puterii omului. Se îndrepta în sus cu cioplitul, având conștiința formelor eliberate deja în jos, și o intuiție la fel de profundă și veche precum marmura îngropată de mult. Realizarea expresiei Mariei era creată nu doar din emoțiile ei, dar și din sentimentul inspirat de întreaga sculptură. Stătea cu capul mai jos decât cel al Mariei, cu mâinile în fața frunții și uneltele orientate în sus, încercând să captureze cât mai mult din drama exprimată de „Pietà”. Blocul aducea față în față sculptorul și sculptura, legați de o tristețe tandră. Simțea că celelalte „Pietà” sumbre și neiertătoare erau cu mult în urma lui, cu mesajul lor de dragoste umbrit de cel sângeros. El refuza să sculpeze agonia. Găurile cuielor de la mâinile și picioarele lui Christos erau puncte mici. Nu era nici urmă de violență. Isus dormea pașnic în brațele mamei. Cele două figuri erau scăldate în lumină. Christul său inspira simpatie, și nu aversiune către cei ce se aflau în afara sculpturii, dar erau responsabili.

Își proiectă credința religioasă prin frumusețea

personajelor. Armonia dintre ele era felul său de a arăta armonia din universul lui Dumnezeu. Nu încercă să îl facă pe Christos divin, nici nu ar fi știut cum, și îl făcu profund uman. Capul Mariei era delicat, cu trăsături florentine, iar fața – ca a unei fecioare tăcute și stăpâne pe sine. Făcu o deosebire în trăsăturile ei între divin și sublim, care pentru el însemna suprem și perfect. Își spuse: „înțelesul figurilor stă în calitățile lor umane, iar frumusețea feței și a formelor dezvăluie măreția spiritului lor.”

Descoperi că reușise să exprime o bogăție tactilă, cu formele indicând zilele pe care le dedicase lor cu drag.

Balducci îi aduse vestea că Sansovino, care fusese coleg cu el la grădina Medici, se întoarse în Florența, după ce lucrase câțiva ani în Portugalia, și primise însărcinarea de a sculpta un grup de marmură cu Sfântul Ioan botezându-l pe Christos pentru Baptisteriu. Era privit drept alegerea logică pentru câștigarea comenzii blocului Duccio.

— Sansovino este un sculptor bun, spuse Michelangelo cinstit.

— Mai bun decât tine?

Înghiți în sec înainte de a răspunde.

— Termină cu bine tot ceea ce începe.

— Crezi că te poate întrece în concurs?

Din nou Michelangelo se chinui să dea un răspuns.

— O să ne străduim amândoi cât mai mult.

— Nu te-am auzit să fii atât de modest până acum. Michelangelo roși. Era hotărât să creeze ceva mai bun decât Sansovino și să câștige concursul. Dar nu îl putea vorbi de rău pe Sansovino.

— Leo Baglioni îmi spune că am puțini prieteni. Sansovino e unul dintre ei. Și am de gând să rămân așa.

— Și Torrigiani participă la concurs, și spune tuturor că va primi blocul Duccio pentru că a fost întotdeauna anti-Medici. Și că, din moment ce tu l-ai susținut pe Piero, nu vei avea dreptul să participi. Paolo Rucellai spune că trebuie să te întorci la Florența înainte, pentru a te împăca

cu Signoria.

Aceste informații îl ținură treaz câteva nopți. Avu ocazia să se bucure de generozitatea lui Baglioni când primi lumânările din seu de capră.

Pe la mijlocul lui ianuarie începu să ningă, iar zăpada căzu neîntrerupt timp de două zile, însoțită de un vânt nordic. Frigul înțepător dură câteva săptămâni.

Curtea închisă a lui Michelangelo era plină de zăpadă.

În interior, camerele erau înghețate.

Nu era nicio metodă prin care să împiedice vântul înghețat să treacă prin obloanele de lemn și perdelele de pânză. Trei coșuri cu jar și tot nu făceau față.

Michelangelo lucra purtând o căciulă groasă care îi acoperea urechile și cu o pătură prinsă cu agrafe pe umeri.

În februarie, zăpada și gheața se întoarseră.

Orașul era paralizat, piețele – părăsite, magazinele – închise din cauză că gheața, zloata și noroiul înghețat făceau străzile impracticabile.

Michelangelo și Argiento o duceau greu.

Michelangelo luă băiatul cu el în pat pentru a se încălzi amândoi. Umezeala pătrundea prin pereții văruiți. Apa se infiltra mai greu sub zăpada adunată, dar ținea mai mult timp. Nu aveau prea mulți cărbuni, iar prețul acestora urcă atât de mult, încât Michelangelo nu-și mai putea permite decât cantitatea minimă. Argiento petrecea ore întregi scormonind prin zăpadă pe câmpurile din apropiere, în căutare de lemne pentru foc.

Michelangelo răci și făcu febră.

Argiento găsi două cărămizi pe un șantier abandonat, pe care le încălzea în foc, le înfășură cu prosoape și le punea pe rând la picioarele lui Michelangelo pentru a ține frigul deoparte.

Îl hrănea cu supă fierbinte. Michelangelo nu mai putea lucra deloc și nici nu reuși să mai țină cont de zilele pierdute. Din fericire, tot ce mai avea de făcut era lustruirea.

Nu avea destulă putere pentru munca manuală, dificilă, de a sculpta.

Spera să obțină pentru „Pietà” cel mai strălucitor lustru posibil pentru marmură, o suprafață catifelată, fără cusur.

În prima zi mai caldă merse spre Trastevere și cumpără câteva bucăți mari de piatră ponce, pe care le sfărâmă cu ciocanul, căutând suprafețe mai plate.

Acum, că putea ține în palmă bucățile de piatră, folosind fibrele paralele lungi și mătăsoase, lustrui suprafețele late ale hainei Mariei, pieptul și picioarele lui Christos, încet, cu nesfârșită răbdare, timp de zile și săptămâni.

Acum avea nevoie de margini mai ascuțite, și sparse piatra ponce cu dalta, tăind formele potrivite pentru a ajunge în adânciturile, găurile și ondulațiile părului, ale hainelor și unghiilor.

În final, făcu niște țândări colțuroase care semănau cu niște vârfuri de săgeți primitive, pentru a lustrui rotunjimea nărilor lui Christos.

Nu finisă spatele Mariei, din moment ce statuia urma să fie așezată într-o firidă, și lăsă marmura nelustruită, precum stâncile brute pe care era așezată Fecioara.

Marmura albă, lustruită și strălucitoare, lumina camera întunecoasă de parcă ar fi fost o capelă cu vitralii. Artistul urât crea într-adevăr o operă frumoasă.

Primul care văzu sculptura terminată fu Sangallo. Nu făcu niciun comentariu asupra aspectului religios al statuii, ci îl felicită pe Michelangelo pentru arhitectura compoziției triunghiulare, pentru echilibrul liniilor și al maselor.

Jacopo Galli veni în studio și studie statuia în liniște. După un timp șopti:

— Mi-am îndeplinit contractul cu cardinalul de San Dionigi: aceasta este cea mai frumoasă operă în marmură ce poate fi văzută azi în Roma!

— Îmi fac griji în legătură cu instalarea ei, spuse Michelangelo. Contractul nostru nu spune că avem dreptul să așezăm statuia în Catedrala Sfântul Petru. Iar cu

cardinalul mort...

— Nu o să punem întrebări. O să o așezăm fără nicio vorbă. Dacă nu știe nimeni, nici nu se poate opune nimeni.

Michelangelo era înspăimântat.

— Adică, să furișăm înăuntru statuia?

— Nu pe furiș. Doar discret. Odată ce „Pietà” e în nișă, nimeni nu se va deranja să o dea afară.

— Dar Papa ținea la cardinal. I-a făcut o înmormântare de trei zile. I-a dat permisiunea să pună o sculptură în capela regilor. De ce ar vrea careva să o dea afară?

— Sunt sigur că nu ar face asta, spuse Galii liniștitor. Ce ar fi dacă i-ai angaja pe prietenii tăi, pietrarii, să te ajute. Măine, după prânz, în timp ce orașul se odihnește.

Erau atâtea părți ieșite în afară: mâinile, picioarele, faldurile, încât nu îndrăznea să mute marmura cu bârne sau răngi, indiferent cât de bine ar fi înfășurat-o. Îl rugă pe Guffatti să treacă pe la atelier, îi arată „Pietà” și discută cu el problema. Guffatti stătu în liniște în fața statuii, apoi spuse:

— O să aduc familia.

Familia se dovedi a fi alcătuită nu doar din trei fii voinici, ci și dintr-o gamă întregă de veri. Nu îl lăsară pe Michelangelo să atingă sculptura, înfășurând-o într-o mulțime de pături soioase, și apoi, în acompaniamentul a o serie de strigăte, dispute și porunci, o ridicară. Opt oameni cărară „Pietà” până la căruța antică a familiei, și o așezară pe un strat de paie, legând-o cu funii. Cu Michelangelo păzind spatele, înaintară cu grijă pe Via Posterula, pavată cu pietre, peste podul Sant’Angelo, apoi pe noul drum neted Via Alessandrina, pe care papa îl reconstrui pentru a sărbători anul centenar. Pentru prima dată de când veni în Roma, Michelangelo avu ocazia să îl binecuvânteze pe Borgia.

Familia Guffatti opri căruța la baza celor treizeci și cinci de trepte. Doar faptul că ei duceau o povară sacră îi făcu să nu înjure în timp ce purtau marmura grea pe primele șapte

trepte. Acolo o așezară, ca să se odihnească și să își șteargă sudoarea de pe frunte, apoi o ridicară din nou și o cărară în atrium, trecând pe lângă fântâna arteziană, până la ușa bisericii.

Aici, în timp ce familia Guffatti se mai opri încă o dată pentru a se odihni, Michelangelo avu ocazia să observe că bazilica se înclina și mai mult decât când începuse el munca. Arăta acum atât de părăginită, încât părea imposibil de reparat. Avu un nod în gât la gândul că frumoasa lui „Pietà” urma să rămână într-o biserică ce abia stătea în picioare. Cu siguranță se va prăbuși la prima pală de vânt venită dinspre munții Albani. Se și vedea târându-se printre dărâmături pentru a regăsi bucățile statuii sfărâmate. Se liniști abia când își aduse aminte de desenele lui Sangallo care arătau că biserica putea fi sprijinită cu proptele.

Familia ridică din nou statuia. Michelangelo îi conduse înăuntru, unde cele cinci nave comunicau între ele, printre sutele de coloane adunate din toată Roma, apoi în capela regilor Franței, la stânga figurii lui Christos pe tron. Guffatti așezară cu grijă povara, în fața nișei goale, desfăcură păturile, se șterseră de transpirație și așezară respectuoși „Pietà” la locul ei. Michelangelo o îndreptă în poziția pe care o dorea. Familia Guffatti cumpără lumânări de la o bătrână în negru și le aprinse în fața statuii.

Nu vrură să accepte nici măcar un scud pentru orele lor de muncă grea.

— Ne vom primi plata în rai, spuse tatăl.

Acesta a fost cea mai mare laudă pe care o putea primi Michelangelo.

Era de asemenea și singura laudă pe care o primi.

Jacopo Galli sosi în capelă, însoțit de Balducci. Era extrem de încântat. Guffatti, așezat în mijlocul rudelor, întrebă:

— Asta e tot? Fără slujbă? Fără binecuvântarea unui preot?

Galii îi răspunse:

— A fost binecuvântată în timpul sculptării.

Membrii familiei Guffatti și Argiento îngenunchează în fața Fecioarei, își făcură cruce și murmurară o rugăciune. Michelangelo privi în sus spre „Pietà”, simțindu-se trist și gol. Când ajunse la ușa capelei și se întoarse pentru o ultimă privire, văzu că și Fecioara era tristă și singură, cea mai singură ființă creată vreodată de Dumnezeu.

Se întoarse la bazilică în fiecare zi.

Prea puțini dintre pelerinii orașului se deranjau să viziteze capela regilor Franței. Aceia care o făceau îngenuncheau în grabă în fața sculpturii „Pietà”, își făceau cruce și treceau mai departe.

Pentru că Galii îi sfătui să fie discreți, în Roma puțini știau că statuia fusese instalată.

Michelangelo nu putea obține nicio reacție, nici măcar una mixtă, așa cum primise în curtea lui Galli din partea unor poeți și academicieni. Paolo Rucellai, Sangallo, Cavalcanti vizitară Catedrala Sfântul Petru. Restul coloniei florentine, îndurerată pentru executarea lui Savonarola, refuza să meargă la Vatican.

După aproape doi ani de muncă consacrată, Michelangelo stătea în camera lui goală, trist și lipsit de putere.

Nimeni nu venea pentru a vorbi despre sculptură. Era atât de extenuat încât nici măcar nu se putea gândi la blocul Duccio. Și Galii nu considera că era o perioadă potrivită pentru a-i căuta o nouă slujbă.

Într-o după-amiază, rătăci în Catedrala Sfântul Petru și văzu o familie cu câțiva copii mari stând în fața statuii lui, gesticulând. Merse mai aproape pentru a trage cu urechea.

— Îți spun că recunosc lucrarea, strigă mama familiei. Este a individului acela din Osteno, care face toate pietrele funerare.

Soțul ei își scutură degetele de la ambele mâini, încercând să împrăștie această idee ca și cum ar împrăștia fumul.

— Nu, nu, este unul de-al nostru, Cristoforo Solari, zis „Cocoșatul”, din Milano. A făcut mai multe de-astea.

În acea noapte, Michelangelo merse pe străzi cu o desagă verde din pânză de velă în mână.

Intră în Catedrala Sfântul Petru, luă o lumânare din desagă, o puse în bucla de la pălăria lui și luă dalta și ciocanul.

Își ridică uneltele și se aplecă peste Christos, astfel încât lumânarea să arunce o lumină statornică pe pieptul Fecioarei. Sculpta pe fâșia dintre sânii acesteia literele:

MICHAEL ANGELOVS BONARROVS FLOENT FACEBAT

Făcută de Michelangelo Buonarroți din Florența

Se întoarse acasă și își împacheta lucrurile. Arse sutele de desene pe care le făcuse pentru „Bacchus” și „Pietà” în focul făcut de Argiento, în timp ce acesta se duse după Balducci.

Balducci sosi cu cămașa strâmbă și părul vraște, și promise să vândă înapoi mobila negustorului din Trastevere.

Înainte răsăritului, fiecare cu o desagă, Michelangelo și Argiento trecură prin Porta del Popolo. Michelangelo închirie doi catâri, se alătură unui convoi și se îndreptară spre Florența odată cu primele raze ale soarelui.

Sfârșitul volumului I

Cuprins

Cartea întâi
Atelierul

Cartea a doua
Grădina de sculptură

Cartea a treia
Palatul

Cartea a patra
Fuga

Cartea a cincea
Orașul